

Knjižnice i kulturna različitost

Putnik, Marina

Doctoral thesis / Disertacija

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:683190>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
DRUŠTVO ZNANJA I PRIJENOS INFORMACIJA

Marina Putnik

**KNJIŽNICE I KULTURNA RAZLIČITOST:
ULOGA NARODNIH KNJIŽNICA U
PROMICANJU INTERKULTURNIH
VRIJEDNOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Doktorski rad

Zadar, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ

DRUŠTVO ZNANJA I PRIJENOS INFORMACIJA

Marina Putnik

**KNJIŽNICE I KULTURNA RAZLIČITOST: ULOGA
NARODNIH KNJIŽNICA U PROMICANJU
INTERKULTURNIH VRIJEDNOSTI U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

Doktorski rad

Mentor

izv. prof. dr. sc. Boris Badurina

Komentorica

prof. dr. sc. Jadranka Čačić-Kumpes

Zadar, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Marina Putnik

Naziv studijskog programa: Društvo znanja i prijenos informacija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Boris Badurina

Komentorica: prof. dr. sc. Jadranka Čačić-Kumpes

Datum obrane: 14. 06. 2019.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: područje društvenih znanosti – polje informacijske i komunikacijske znanosti

II. Doktorski rad

Naslov: Knjižnice i kulturna različitost: uloga narodnih knjižnica u promicanju interkulturnih vrijednosti u Republici Hrvatskoj

UDK oznaka: 027.022:316.7>(043.3)

Broj stranica: 295

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 4 grafička prikaza; 25 tablica

Broj bilježaka: 464

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 229

Broj priloga: 2

Jezik rada: hrvatski jezik

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Ivanka Stričević, predsjednica
2. prof. dr. sc. Sanjica Faletar Tanacković, članica
3. izv. prof. dr. sc. Boris Badurina, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Ivanka Stričević, predsjednica
2. prof. dr. sc. Sanjica Faletar Tanacković, članica
3. izv. prof. dr. sc. Boris Badurina, član

UNIVERSITY OF ZADAR

BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Marina Putnik

Name of the study programme: Knowledge Society and Information Transfer

Mentor: Associate Professor Boris Badurina, PhD

Co-mentor: Professor Jadranka Čačić-Kumpes, PhD

Date of the defence: 14. 06. 2019.

Scientific area and field in which the PhD is obtained: social sciences / information and communication science

II. Doctoral dissertation

Title: Libraries and Cultural Diversity: The Role of Public Libraries in Promoting Intercultural Values in the Republic of Croatia

UDC mark: 027.022:316.7>(043.3)

Number of pages: 295

Number of pictures/graphical representations/tables: 4 graphs; 25 tables

Number of notes: 464

Number of used bibliographic units and sources: 229

Number of appendices: 2

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Professor Ivanka Stričević, PhD, chair
2. Professor Sanjica Faletar Tanacković, PhD, member
3. Associate Professor Boris Badurina, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Professor Ivanka Stričević, PhD, chair
2. Professor Sanjica Faletar Tanacković, PhD, member
3. Associate Professor Boris Badurina, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Marina Putnik, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Knjižnice i kulturna različitost: uloga narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti u Republici Hrvatskoj** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 18. kolovoza 2019.

SADRŽAJ

1.	PREDGOVOR.....	1
2.	UVOD.....	5
3.	TEORIJSKA POLAZIŠTA RADA.....	13
3.1.	Određenje pojma „kultura“: osnovni pojmovi i koncepti.....	15
3.1.1.	Određenje pojma „kultura“	15
3.1.2.	Komunikacija između kultura.....	20
3.1.3.	Socijalizacija i identitet.....	22
3.1.4.	Zašto je važna kulturna razmjena?	26
3.1.5.	Govorimo li svoju stvarnost? Kultura se temelji na simboličnoj i dinamičnoj komunikaciji	28
3.1.6.	Teži li kultura integraciji? Kultura kao integrirani i dinamičan sustav prilagodbe ...	33
3.1.7.	Kultura u kontekstu suvremene sociološkijske teorije ili umjesto zaključnih razmatranja o kulturi.....	34
3.2.	Koncepti multikulturalizma i interkulturalizma	40
3.2.1.	Multikulturalizam	42
3.2.2.	Teoretičari multikulturalizma	45
3.2.3.	Transkulturalizam	52
3.2.4.	Interkulturalizam.....	53
3.2.5.	Interkulturalna komunikacija i interkulturalni dijalog	55
3.2.5.1.	Interkulturalna komunikacija.....	55
3.2.5.2.	Interkulturalni dijalog	62
3.2.6.	Interkulturalno obrazovanje.....	63

3.2.6.1. Neformalno i informalno učenje.....	65
3.2.6.2. Društveni interakcionizam Martine Abdallah-Preteille i interkulturni pristup integraciji Philipa Watta: kritika multikulturalizma	66
3.3. Prostor za interkulturnu komunikaciju i dijalog	71
3.3.1. Knjižnice – interkulturalizam – informacijsko društvo	72
3.3.2. Knjižnice kao važna interkulturalna središta	74
3.4. Društvena uloga narodnih knjižnica	78
3.4.1. Uloge i zadaci narodnih knjižnica	84
3.4.2. Obrazovna i informacijska djelatnost narodnih knjižnica	85
3.4.2.1. Knjižnice kao „treći prostor“	89
3.4.2.2. Knjižnice kao „mjesto susreta“	91
4. MULTIKULTURNA KNJIŽNICA.....	95
4.1. Međunarodni primjeri multikulturalnih knjižničnih usluga: kanadski, američki i europski kontekst razumijevanja multikulturalne knjižnične djelatnosti	96
4.2. Elementi na kojima se temelji izgradnja multikulturalne knjižnice	101
4.2.1. Kratki pregled povijesti nastanka kanadskog i američkog društva kao kontekst razvoja kanadske i američke multikulturalne knjižnične djelatnosti.....	104
4.2.1.1. Kanada	104
4.2.1.2. Sjedinjene Američke Države	109
4.2.2. Europske knjižnice u povijesnom i društvenom kontekstu	119
4.2.3. Skandinavske narodne knjižnice.....	121
4.2.3.1. Finske narodne knjižnice	121
4.2.3.2. Danske narodne knjižnice – ideja sudjelovanja.....	122

4.2.4.	Knjižnice u Velikoj Britaniji	127
4.2.5.	Projekt <i>Knjižnice za sve</i>	133
4.2.6.	Društveni i povijesni kontekst razvoja multikulturene knjižnične djelatnosti hrvatskih narodnih knjižnica	136
4.2.6.1.	Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj	139
4.2.7.	Razvoj multikulturene knjižnične djelatnosti u hrvatskom knjižničarstvu	145
5.	ISTRAŽIVANJE INTERKULTURNIH TRENDOVA U NARODNIM KNJIŽNICAMA U HRVATSKOJ.....	150
5.1.	Istraživačka pitanja	150
5.2.	Strategija istraživanja.....	151
5.2.1.	Prednosti kvantitativnog pristupa u istraživanjima u području knjižnične i informacijske znanosti	151
5.2.2.	Metodološko trianguliranje: pristup istraživanju fenomena u narodnom knjižničarstvu.....	156
5.2.3.	Anketa.....	158
5.2.4.	Intervju.....	162
5.2.4.1.	Odabir sugovornika	164
5.3.	Opis istraživačkog procesa	167
5.4.	Anketni dio istraživanja	168
5.4.1.	Struktura uzorka.....	168
5.4.2.	Rezultati anketnog dijela istraživanja	174
5.4.2.1.	Razumijevanje pojma interkulturalizam.....	174
5.4.2.2.	Stavovi hrvatskih knjižničara o ulozi narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti: rezultati istraživanja i diskusija	176

5.4.2.3.	Narodne knjižnice i kulturna različitost: uloga, zadaci i perspektiva	179
5.5.	Rezultati intervjua.....	192
5.5.1.	Interkulturni programi narodnih knjižnica u RH	192
5.5.2.	Interkulturni programi u narodnim knjižnicama na području lokalnih zajednica Pule, Daruvara i Koprivnice	193
5.5.3.	Suradnja narodnih knjižnica i lokalne zajednice na promidžbi i financiranju knjižničnih interkulturnih programa i aktivnosti	197
5.5.4.	Narodne knjižnice kao multikulturni i/ili interkulturni centri u lokalnim sredinama	199
5.5.5.	Obrazovanje za stjecanje interkulturnih kompetencija knjižničara u narodnim knjižnicama.....	202
5.5.6.	Uloga narodne knjižnice u lokalnoj zajednici i u društvu općenito.....	204
5.6.	Rasprava	211
6.	ZAKLJUČAK.....	220
7.	POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE	231
8.	SAŽETAK RADA.....	253
9.	ABSTRACT	255
10.	PRILOZI.....	257
10.1.	Obrazac za intervjuiranje	257
10.2.	Anketni upitnik	260
11.	ŽIVOTOPIS	283

1. PREDGOVOR

„Jedan je stranac došao živjeti na rub šume. Najprije ga je otkrio Praščić.

- Jesi li vidio? – rekao je uzrujano. – Što će on tu?
- A tko je to uopće? – upitala je Patka.
- Mislim da je to prljav, smrdljiv štakor – odgovorio je Praščić.
- Štakora se valja čuvati – kazala je Patka. – Oni su lopovi.
- Kako znaš? – upitao je Žabac.
- Pa to svi znaju – rekla je Patka ljutito.“¹

Ovaj dijalog iz slikovnice „Žabac i stranac“ Maxa Velthuijsa o simpatičnom Žapcu koji svima želi biti prijatelj te promicati toleranciju i prihvaćanje drugačijih i različitih, pomalo odiše netolerancijom koja se do kraja priče razrješava i to na opće zadovoljstvo svih aktera. Životinje iz priče ne vole pridošlicu Štakora jer su o njemu čuli ružne stvari. No, kroz druženje i dijalog sa Štakorom, životinje uspijevaju prevladati vlastite predrasude i strahove te ga nakon detaljnijeg upoznavanja prihvaćaju kao prijatelja. Je li to uistinu tako jednostavno i u stvarnom životu? Shvatimo li ksenofobiju u najširem smislu kao „iracionalan strah od stranaca i svega što je strano“², onda je teško ne ustvrditi da gotovo ne postoji čovjek koji se tijekom svog življenja barem jednom nije susreo s ksenofobnim dijalogom ili se sam našao u ksenofobnoj situaciji usmjerenoj protiv nekoga ili njega samog. Taj neosnovani strah najčešće se temelji na predrasudama, za koje možemo reći da su „naučena uvjerenja i vrijednosti koje pojedinca ili skupinu pojedinaca vode do sklonosti ili nesklonosti pripadnicima određenih skupina.“³ Iako životinje iz priče ne poznaju Štakora, ipak imaju o njemu mišljenje da je prljav, smrdljiv i lijen jer štakori su takvi, pa ga zato ne žele u vlastitoj šumi, odnosno u vlastitoj zajednici. No, i ljudska svakodnevnica prepuna je ovakvih primjera krutog i grubog poopćavanja o ponašanju

¹ Velthuijs, Max. Žabac i stranac. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005. Str. 4. Slikovnica „Žabac i stranac“ nastala je u okviru programa „Matra“ kojim Kraljevina Nizozemska podupire društvene promjene s ciljem jačanja civilnog društva u državama srednje i istočne Europe. Usp: Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx> (2018-09-18)

² Ksenofobija. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja / glavni urednik Emil Heršak, Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998. Str. 122-123.

³ Definicija je preuzeta od Ellisa Cashmorea „Rječnik rasnih i etničkih odnosa“. Citirano prema: Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Sociologija : teme i perspektive. Zagreb : Golden marketing, 2002. Str. 237.

nepoznatih ljudi. Upravo to previše „kruto i pojednostavljeno uopćavanje“⁴ o nekim društvenim skupinama, koje može biti i neistinito, naziva se stereotipom. „Kad stereotipi podrazumijevaju negativne ili pozitivne evaluacije društvenih skupina, postaju oblik predrasude, a kad se provode u djelo, postaju diskriminacija.“⁵ Dijalog između životinja iz priče *Žabac i stranac* na jednostavan način oslikava mehanizam funkcioniranja stereotipa u društvu, gdje se na temelju neznanja ili primjerice trača tvrdi da je netko nužno loš ili dobar. Upravo taj uopćeni stav ili stereotip može oblikovati našu daljnju interakciju s pojedincima ili skupinama prema kojima je predrasuda usmjerena.

Humor popularnih viceva koje rado prepričavamo u društvu, a kojima je najčešće cilj nasmijati slušatelje/ice, uglavnom se temelji na negativnim stereotipima o pripadnicima pojedinih etničkih i vjerskih zajednica ili nekih drugih društvenih skupina. Tako su „plavuše“ glupe, Hercegovci su primitivni jer nose bijele čarape i voze Mercedese, dok su Bosanci nekulturni i neobrazovani, no imaju smisla za humor. Crnogorci su pak patološki lijeni, a Romi su nečisti i lopovi, dok su primjerice ljudi koji potječu s otoka u pravilu škrti. Upitamo li sugovornike otkuda znaju te informacije o Hercegovcima, Romima, Crnogorcima i plavušama ili otkuda im ova stereotipna saznanja o tim grupama, njihov odgovor bi vjerojatno bio jednak onom Patkinom iz priče s početka ovog teksta „pa to svi znaju“.⁶ Netolerancija, neprijateljstvo i strah od drugih i različitih, od pridošlica ili stranaca gotovo uvijek temelje se na predrasudama o štetnosti onoga što je nepoznato i drugačije te je stoga nužno loše i prijetnja za nas. Bilo da se ta različitost odnosi na drugačije, nama nepoznate prehrambene, odjevne ili stambene navike ili pak na drugačiji sustav vrijednosti i vjerovanja, odnosno na prakticiranje drugačijih obrazaca ponašanja u sferi svakodnevnog življenja, ona može biti uzrok netrpeljivosti i neprihvatanja pojedinaca u društvu, tj. njihove društvene isključenosti, kao i izloženosti otvorenom nasilju. Bez obzira kojim su oblicima društvene diskriminacije ili „šikaniranja“ pojedinci ili skupine izloženi zbog svojih fizičkih, kulturnih i drugih obilježja, smatramo da su izloženi otvorenom nasilju. Postoje razne definicije nasilja s obzirom na stajališta s kojih se pristupa proučavanju tog fenomena. No, za potrebe ovog rada koristit ćemo definiciju nasilja Svjetske zdravstvene

⁴ Stereotip. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998., str. 261-262.

⁵ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Sociologija : teme i perspektive. Zagreb : Golden marketing, 2002. Str. 237.

⁶ Velthuijs, Max. Žabac i stranac. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005. Str. 4.

organizacije⁷ (World Health Organization – WHO), koja kaže da je ono „namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom“. Drugim riječima, Middleton-Moz i Zawadski u svojoj knjizi, svojevrsnoj studiji o oblicima svakodnevnog nasilja, „Nasilnici: nasilnici su posvuda: na dječjem igralištu, u vezama, na radnom mjestu: strategije za preživljavanje“, definiraju nasilje kao „svako namjerno ponašanje koje podrazumijeva smišljene i opetovane postupke ili riječi koje nanose štetu ili bol“. ⁸ Sukobi kroz povijest ljudskih društava, bilo da se odnose na one između država, naroda, klasa ili društvenih skupina (primjerice etničkih skupina) predmet su izučavanja povijesne, pravne te drugih društvenih i humanističkih znanosti.⁹ Sukobi nerijetko rezultiraju eskalacijom nasilja (primjerice etnička čišćenja, genocid, terorizam i međunarodni ratni sukobi), odnosno „primjenom sile (gole snage)“ u svrhu postizanja željenog cilja ili „bezobzirnog nametanja političke moći“ u nekom društvu.¹⁰ Posljedice velikih svjetskih sukoba i razaranja izrodile su potrebu za učenjem tolerancije, demokratskih sloboda te poštivanjem temeljnih ljudskih prava. U te svrhe međunarodno zakonodavstvo donijelo je niz međunarodnih pravnih dokumenata kojima se garantiraju ljudska prava i slobode svakom čovjeku. Spomenut ćemo neke od ključnih dokumenata na kojima se temelji zakonodavstvo ljudskih prava i sloboda, kao što su Deklaracija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima iz 1948., Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe iz 1950., Povelja Europske unije o temeljnim pravima iz 2000., Direktiva vijeća Europske unije o primjeni načela jednakog postupanja prema osobama neovisno o „rasnom“ ili etničkom podrijetlu iz 2000., Direktiva vijeća Europske unije o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja iz

⁷ World Health Organization. URL: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (2015-05-06) Definicija nasilja prema World Health Organization – VPA (Violence Prevention Alliance) addresses the problem of violence as defined in the World report on violence and health (WRVH), namely: "the intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment, or deprivation."

⁸ Middleton-Moz, Jane; Zawadski, Mary Lee. Nasilnici : nasilnici su posvuda: na dječjem igralištu, u vezama, na radnom mjestu : strategije za preživljavanje. Zagreb : Timea, 2003.

⁹ Sukob. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998. Str. 264.

¹⁰ Nasilje. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998. Str. 164.

2000., Ugovor iz Amsterdama iz 1997. o zabrani svake diskriminacije, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina 1995., Strateški okvir Europske unije te Akcijski plan Europske unije za ljudska prava i demokraciju (2015. – 2020.). U svrhu zaštite i promicanja ljudskih prava osnovane su i institucije Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu 1959. te Europskog suda pravde u Luxembourg 1952., Suda Europske unije, Agencije za temeljna prava i druge.

2. UVOD

Dok se u predgovoru ovoga rada bavimo osnovnim definicijama stereotipa, predrasuda i nasilja na temelju razumijevanja tolerancije u društvu, u teorijskome dijelu rada bavimo se različitim koncepcijama, pristupima i pitanjima, kao što su: teorije kulture, multikulturalizam, interkulturalizam, transkulturalizam, interakcionistička i interkulturalna kritika multikulturalizma te društvena uloga narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti i dijaloga između kultura. Drugim riječima, teorijski okvir rada oslanja se na teorijske pristupe društvenih znanosti koje neprestano razvijaju koncepte te provode istraživanja s ciljem iznalaženja adekvatnih smjernica za prevladavanje društvene netolerancije, mržnje te eskalacije raznih oblika nasilnog ponašanja u pojedinim društvima. Ideje o tome da se razlikujemo prema svojim kulturnim osobinama prisutne su kod ljudi od samog njihovog postanka i nastanka prvih civilizacija. Naime, „ideje o kulturnim razlikama postoje već dugo, no kako nije bilo odgovarajućih znanja o kulturama, sama svijest o razlikama najčešće je izazivala ljudsku sklonost da se na razlike reagira zlonamjerno.“¹¹ Stoga su se u okvirima društvenih znanosti tijekom 20. stoljeća razvili koncepti multikulturalizma, interkulturalizma i transkulturalizma s ciljem razvijanja i podržavanja tolerancije kulturne različitosti te boljeg razumijevanja i prihvaćanja među pripadnicima različitih kultura. Rad daje i sustavan pregled raznih koncepata tumačenja određenja pojma kulture, elemenata koji čine kulturu te pojašnjenje percepcije kulturne različitosti, kao i funkcija kulture za pojedino društvo kroz shvaćanja različitih teoretičara kulture. Premda ne postoji slaganje znanstvenika i teoretičara u društvenoj znanosti o točnom datiranju nastanka i početka upotrebe termina multikulturalizam i interkulturalizam, ipak gotovo da nema humanističke i društvene discipline koja se u nekom segmentu nije bavila tim pojmovima.¹² Pojam multikulturalizam društvene znanosti poznaju od 1963., kad on nastaje u Kanadi kao rezultat sukoba između Anglokanadana i Frankokanadana. Određenje samog pojma multikulturalizam često se poistovjećuje s pojmovima kulturni pluralizam i interkulturalizam. Koncept multikulturalizma podrazumijeva jednaka prava i mogućnosti svim

¹¹ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Komunikacija između kultura. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2013. Str. 2.

¹² Milan Mesić navodi da „The Oxford Supplement iz 1976. prvi put uvodi pridjev multikulturalan, s obrazloženjem da se pojavio 1941. u New Yorku, u značenju protivnom nacionalizam i nacionalna predrasuda“. Mesić, Milan. Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006. Str. 55-56.

građanima neke zemlje bez obzira na njihove kulturne razlike, kao i razvijanje njihovih kulturnih vrijednosti te održavanje njihova kulturnog identiteta. Stoga se za politiku koja se temelji na vrijednostima navedenoga koncepta, može reći da teži podržavanju koegzistencije kulturnih različitosti na nekom istom prostoru. Za razliku od multikulturalizma, koncept interkulturalizma odnosi se na međusobno povezivanje raznih kultura u društvu i podrazumijeva poticanje međudjelovanja i međusobnog prožimanja tih kultura, a ne samo njihov slobodan razvitak i koegzistenciju. Za interkulturalizam se onda može reći da „teži suodnosu kultura u kojem one ne gube svoja posebna obilježja, ali u svom dodiru stvaraju 'novu kulturnu sintezu'“. ¹³ Osim uloge obrazovanja za razvoj i promicanje interkulturnih kompetencija građana suvremenih društava, u teorijskom dijelu rada govori se i o multikulturalnosti sa stajališta interkulturalističke kritike koja ovim prvima, odnosno multikulturalistima, zamjera poticanje produbljiivanja kulturnog jaza među pripadnicima različitih kultura u nekom društvu uz mogući rizik izolacije i društvene isključenosti tih pojedinaca.

Društvena uloga narodnih knjižnica kao važnih kulturnih institucija u suvremenim informacijskim i multikulturalnim društvima glavna je tema četvrtog poglavlja ovog rada, pod nazivom „Multikulturalna knjižnica“. Suvremena informacijska društva izložena su neprestanim društvenim promjenama koje diktira kontinuirani razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije, od Turingova stroja pa sve do danas. Koliko je Alan Turing odgovoran za društvene promjene koje potiče današnja ekspanzija tehnološkog napretka, teško je procijeniti. No, dešifrirajući njemačku Enigmu svakako je postavio temelje razvoju računalne tehnologije te danas, zahvaljujući elektroničkom okruženju, ljudima omogućio bezgraničnu komunikaciju u realnom vremenu. Takav oblik komunikacije u elektroničkom mediju mijenja našu svakodnevicu te nameće cijeli niz pitanja o odnosu njezine globalnosti i socijalnih utjecaja na suvremena društva. Spomenuti kontekst informacijskog okruženja pruža mogućnost komunikacijske anonimnosti za pojedince, pripadnike nekog društva koji mogu biti bilo tko i bilo gdje. Istodobno, informacijsko okruženje omogućuje najširu transparentnost za različite kulturne institucije, kao i pojedince pripadnike različitih kulturnih tradicija diljem svijeta.

¹³ Čačić-Kumpes, Jadranka; Heršak, Emil. Neki modeli uređivanja etničkih i kulturnih odnosa u višetničkim i višekulturalnim društvima. // Migracijske teme: časopis za istraživanje migracija i narodnosti 10, 3/4 (1994), str. 191-199.

Informacije o njima mogu biti dostupne svakom zainteresiranom korisniku u internetskom okruženju. Velika popularnost društvenih medija *Facebooka*, *Twittera*, *Pinteresta*, *YouTuba*, *Instagrama*, *Tumblr* te *MySpacea*, *Skypea*, *VKontakta* i drugih, kao i razvoj *online* usluga putem interneta, potaknuli su veliki interes istraživača za taj komunikacijski i kulturni fenomen.¹⁴ Stoga se danas s razlogom pitamo koja je uloga narodnih knjižnica u informacijskom dobu i gdje je njihovo mjesto u multikulturalnim društvima. Posebnost knjižnične djelatnosti je u objedinjavanju informacijske, odgojne i obrazovne te zabavne djelatnosti. Upravo područje zabave i slobodnog vremena korisnika pruža jedan široki spektar mogućnosti za realiziranje interkulture komunikacije. No, to je samo jedno od mogućih područja ljudske djelatnosti pogodno za razvijanje interkulturalnih kompetencija, uz obrazovanje, znanost, okruženje radnog mjesta i druga. Od UNESCO-ova manifesta za narodne knjižnice¹⁵ pa do Aleksandrijskog manifesta o knjižnicama¹⁶, svi temeljni dokumenti o knjižničnoj djelatnosti karakteriziraju knjižnice kao obavijesna središta koja korisnicima omogućuju neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti, odnosno informacijama. Neposrednost pristupa temelji se na jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj. Dostupnost i neposrednost narodne knjižnice svim njezinim zainteresiranim građanima temelj su za razvoj njezinih multikulturalnih i interkulturalnih knjižničnih usluga i službi, o čemu se također raspravlja u dijelu o multikulturalnoj knjižnici. Nadalje, u radu se razlikuju dva koncepta multikulturalnog knjižničarstva, onaj kanadskog i američkog tipa te onaj europskog tipa. Ovi koncepti smješteni su u povijesni i društveni okvir nastanka američkog i kanadskog društva, kao i europske knjižnice u svoj kontekst nastanka. Tako kanadski i američki autori promišljaju o ulozi knjižnica u vlastitim multikulturalnim

¹⁴ Prema podacima od siječnja 2017. najpopularniji društveni medij na svijetu prema broju aktivnih računa jest *Facebook* s preko milijardu registriranih računa te preko 1,87 milijardi aktivnih korisnika mjesečno. Među korisnicima postaje sve popularniji i *Instagram* (medij za dijeljenje fotografskih i video sadržaja), koji je u spomenutom razdoblju imao preko 600 milijuna aktivnih korisnika mjesečno, te blog servis *Tumblr* koji posjećuje više od 550 milijuna aktivnih korisnika. Američki *Pew Research Center* donosi podatke koji kažu da 7 od 10 Amerikanaca koristi društvene medije za komunikaciju s prijateljima, rodbinom ili za svakodnevno informiranje i razmjenu informacija, odnosno za zabavu. Danas 69 % građana u SAD-u koristi neku vrstu društvenih medija. Najveći broj Amerikanaca koristi *Facebook*, a za njim slijede *Twitter*, *Pinterest*, *Instagram* i *LinkedIn*.

Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> (2017-07-15), Pew Research Center. URL: <http://www.pewinternet.org/fact-sheet/social-media/> (2017-07-15)

¹⁵ UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994.

URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2017-03-05)

¹⁶ Aleksandrijski manifest // HKD Novosti 31 (2006), str. 24. URL: hkdrustvo.hr/datoteke/176 (2017-03-05)

sredinama baveći se uglavnom vlastitim kulturnim konfliktima zbog „rasnih“ i etničkih razlika njihovih društava. Smatraju da su knjižnice važne kulturne institucije koje kroz svoju informacijsku djelatnost imaju zadaću stvarati programe i provoditi aktivnosti te promicati sadržaje temeljene na multikulturnim i interkulturnim vrijednostima s ciljem boljeg razumijevanja doseljenika u njihove zemlje. Europski autori u spomenutom kontekstu uglavnom se bave knjižnicama kao centrima opismenjavanja za useljenike. One kroz svoje programe useljenicima pomažu u učenju jezika zemlje u koju su migrirali te se bave useljeničkim pitanjima u skladu s porijeklom migranata te njihovom adaptacijom na novu sredinu. Tako primjerice de Voogd¹⁷ navodi da je u Nizozemskoj 1,5 milijun ljudi funkcionalno nepismeno. Prema riječima Sabine Uehlein iz Zaklade za poticanje čitanja (Stiftung Lesen), njemačko društvo također se bori s visokom stopom funkcionalne nepismenosti, čak 14,5 %.¹⁸ Osim važne uloge u pomaganju procesa opismenjavanja imigranata, europske narodne knjižnice kao i kanadske sudjeluju u izgradnji multikulturnih i multijezičnih knjižnih fondova za manjinske etničke skupine ili pak digitaliziraju građu radi što šire dostupnosti korisnicima. Londonske knjižnice u svrhu boljeg razumijevanja i povezivanja s imigrantima u Velikoj Britaniji pokrenule su 2003./2004. godine projekt *Welcome To Your Library – WTYL*, koji je 2007. proširen na cijelu Veliku Britaniju. Spomenuti program pokazao je rezultate primjerice u boljem zapošljavanju imigranata u njihovim lokalnim sredinama.¹⁹ Osim o pitanjima multikulturne knjižnične djelatnosti, skandinavski autori promišljaju o ulozi narodnih knjižnica u interkulturnom okruženju. Tako primjerice autori Aabø, Audunson i Vårheim govore o ulozi narodnih knjižnica u suvremenim društvima kao „mjestima susreta“.²⁰ Također, važno je spomenuti i dvogodišnji europski projekt *Knjižnice za sve – europska strategija za multikulturno obrazovanje (Libraries for all – European Strategy for Multicultural Education)*, u kome su sudjelovale narodne knjižnice iz četiri europske zemlje, Njemačke, Češke, Austrije i Švedske. Temeljna postavka projekta jest da su narodne knjižnice kulturna središta, institucije

¹⁷ Prema Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu / ur. Ana Barbarić, Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 41.

¹⁸ Stiftung Lesen. URL: <http://www.stiftunglesen.de/meta/englisch/> (2015-05-10)

¹⁹ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu / ur. Ana Barbarić, Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 38-46.

²⁰ Aabø, Svanhild; Audunson, Ragnar; Vårheim, Andreas. How do public libraries function as meeting places? // *Library & Information Science Research* 32, 1(2010), str. 16-26.

URL:https://www.researchgate.net/publication/257244609_How_do_public_libraries_function_as_meeting_places (2016-09-21)

čiji glavni cilj je služiti svojim raznolikim zajednicama u kojima djeluju.²¹ Dok Aabø i Audunson spekuliraju s tezom da su tradicionalne knjižnice u informacijskom okruženju već doživjele preobrazbu u skladu s interkulturalnim potrebama informacijskog doba, američki autor Gorman drugog je mišljenja. Gorman smatra da su knjižnice neupitan društveni proizvod namijenjen pojedincima te zastupa mišljenje „da se nalazimo na zanimljivoj evolucijskoj točki komunikacijskih medija – točki u kojoj će digitalni medij naći svoje mjesto u društvu i uklopiti se u knjižnice koje se neprestano razvijaju“.²² Danas sve popularniji pristup shvaćanju „knjižnica kao trećeg prostora“ odnosi se na tezu da su dom i posao prva dva prostora, dok se „treći prostor“ odnosi na područje slobodnog vremena pojedinaca.²³

Hrvatski autori uglavnom promišljaju o ulozi knjižnica u multikulturalnom društvu u okvirima jezičnih različitosti dvadeset i dviju manjinskih skupina koje žive na području Republike Hrvatske, kao i o aktivnostima usmjerenima na izgradnju višejezičnih zbirki te srodnih usluga. Tako Mesić²⁴ daje prvu inicijativu za osvještavanje potrebe za uvođenje knjižničnih usluga za nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, Stričević²⁵ govori o multikulturalnoj pismenosti u knjižnicama kao temelju interkulturalnog dijaloga, dok se Petr²⁶ bavi informacijskim potrebama i knjižničnim uslugama namijenjenim pripadnicima romske manjinske zajednice u istočnoj Hrvatskoj. Analizom djelatnosti središnjih knjižnica nacionalnih

²¹ Libraries for all – European Strategy for Multicultural Education.

URL:http://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Manual_ESME_ENG_WEB_1.pdf (2015-05-10)

²² Gorman, Michael. Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 31.

²³ Elmborg, James K. Libraries as the Spaces Between Us Recognizing and Valuing the Third Space. // Reference & User Services Quarterly 50, 4 (2011), str. 338-350.

²⁴ Mesić, Đurđa. Potrebe narodnosti za knjigom i informacijama i uloga narodne knjižnice: usporedba stanja u Hrvatskoj s modelom u Mađarskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 30, 1/4 (1987), str. 73-87.

²⁵ Stričević, Ivanka. Multikulturalna pismenost u knjižnici – temelj interkulturalnog dijaloga // 8. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Knjižnica, komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice: Zbornik radova / Leščić, Jelica, priredila za tisak (ur.). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012. Str. 257-268.

²⁶ Petr, Kornelija. Information needs of the Romany minority in Eastern Croatia : pilotstudy. // New Library World 105, 1204/1205(2004), str. 357-369.

manjina u Republici Hrvatskoj bavile su se Kelmendi,²⁷ Todorcev Hlača²⁸ i Diković.²⁹ Dobrića³⁰ je zanimala uloga knjižnica u suvremenim multikulturalnim društvima, dok su se Faletar Tanacković, Faletar i Lacović³¹ u svome radu bavili multikulturalnim uslugama u hrvatskim narodnim knjižnicama. Sustavnih istraživanja na području primjene interkulturalne prakse u hrvatskim narodnim knjižnicama nema, kao ni sustavnog prakticanja interkulturalnih programa i sadržaja. Moderni knjižnični sustavi danas se mijenjaju u skladu s potrebama suvremenog informacijskog doba koje mijenja karakter knjižnica kao kulturalnih institucija, ali i njihovo poslovanje, odnosno knjižničnu djelatnost namijenjenu korisnicima. Informacijska društva potaknula su razvoj knjižnica od tradicionalnih „posuđivaonica“ knjiga do suvremenih kulturalnih centara koji danas sve više preuzimaju ulogu i društvenih centara za korisnike / posjetitelje knjižnica, pa govorimo o tzv. mjestima susreta i spomenutim „trećim prostorima“. Korisnici modernih knjižničnih sustava očekuju takvu ponudu knjižničnih usluga, koje nisu usmjerene samo na brzu dostupnost svih izvora informiranja (sada i ovdje) nego i na stvaranje poticajne društvene okoline namijenjene realiziranju kulturalnih i društvenih potreba korisnika. Korisničke potrebe u ovom kontekstu mogu se odnositi na područje kvalitetnog osmišljavanja provedbe njihova slobodnog vremena ili pak samo na zabavu i razonodu. Takvo okruženje zahtijeva i nove trendove u proučavanju kako društvenih promjena tako i društvenih institucija, odnosno prilagođavanje postojećih teorijskih pristupa za proučavanje suvremene knjižnične djelatnosti.

Zadnji dio rada odnosi se na istraživanje koje je provedeno tijekom 2016. godine, a temelji se na upotrebi kombinirane metodologije, i to na polustrukturiranom intervjuu kao kvalitativnoj metodi istraživanja te na anketnom ispitivanju kao kvantitativnom pristupu. Metodom ankete obuhvaćeno je 177 sudionika visoke i više stručne spreme zaposlenih u

²⁷ Kelmendi, Burbuque. Knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 3/4(1997), str. 31-60.

²⁸ Todorcev Hlača, Katarina. Strategija razvoja središnjih knjižnica nacionalnih manjina unutar mreže narodnih knjižnica. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/search/search> (2016-11-01)

²⁹ Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj : vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

³⁰ Dobrić, Bruno. Knjižnice u suvremenim multikulturalnim društvima – s osvrtom na knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1/4(1999), str. 17-31.

³¹ Faletar, Ivana; Faletar Tanacković, Sanjica; Lacović, Darko. Multikulturalne usluge hrvatskih narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4 (2012). URL: [www.hkdrustvo.hr/datoteke/1450/vbh/God.55\(2012\),br.3/4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1450/vbh/God.55(2012),br.3/4) (2016-11-28)

narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Nadalje, metodom intervjua obuhvaćeno je pet sugovornika koji su na rukovodećim mjestima u tri hrvatske narodne knjižnice koje u sklopu svoje knjižnične djelatnosti imaju dugoročno kontinuirane interkulturene programe namijenjene svim građanima njihove lokalne zajednice. Spomenuti sugovornici iz sljedećih su knjižnica: Gradske knjižnice i čitaonice Pula, Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar i Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. U sklopu Gradske knjižnice i čitaonice Pula djeluje Središnja knjižnica Talijana u Republici Hrvatskoj, dok u sklopu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar djeluje Središnja knjižnica za češku manjinu u Republici Hrvatskoj. Za što potpuniju sliku stvarnog stanja koje se odnosi na interkulturene usluge te aktivnosti i programe zastupljene u hrvatskim narodnim knjižnicama proveden je i detaljan uvid u dostupne dokumente o narodnim knjižnicama, a koji se odnose na provedbu kontinuiranih programa i aktivnosti narodnih knjižnica. Uvid u dostupne dokumente knjižnica te njihovo tumačenje u ovoj studiji odnosi se na sve tiskane i *online* sadržaje koji opisuju programe i aktivnosti narodnih knjižnica s interkulturenim predznakom. Takav uvid u knjižničnu dokumentaciju poslužio je za detektiranje knjižnica koje imaju kontinuirane interkulturene programe za korisnike. Pregledavanje dostupne knjižnične dokumentacije također je poslužilo i za nadopunu podataka dobivenih anketnim ispitivanjem i intervjuiranjem za knjižnice u Puli, Daruvaru i Koprivnici, a koje provode kontinuirane interkulturene programe. Primarni cilj istraživanja provedenoga za potrebe ovoga rada bio je na temelju dobivenih rezultata istraživanja ukazati na postojeći interkultureni pristup u hrvatskoj knjižničnoj djelatnosti ako on postoji. Također, cilj je bio i procijeniti status lokalnih narodnih knjižnica kao potencijalnih interkulturenih centara te utvrditi pokazatelje koji upućuju na interkultureno djelovanje pojedine knjižnice, kao i pokazatelje potencijala za stvaranje potrebnih uvjeta za razvoj interkulturene knjižnične djelatnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama. Osim toga, zanimalo nas je na koji način pojedine narodne knjižnice predstavljaju svoje interkulturene aktivnosti i sadržaje u vlastitim lokalnim sredinama, kao i poželjne karakteristike stručnog knjižničnog osoblja u interkulturenim knjižničnim centrima. Informacijska tehnologija, kulturna različitost i tolerancija te interkulturene vrijednosti, sastavnice su koje ovaj rad ujedinjuje kroz proučavanje uloge narodnih knjižnica u promicanju interkulturenih vrijednosti s naglaskom na hrvatske knjižnice u istraživačkom dijelu. Također, namjera je bila da ovim radom stečene spoznaje posluže kao mogući temelj za razvijanje potencijala kako narodnih knjižnica tako i drugih knjižničnih sistema u interkulturena središta u Hrvatskoj jer knjižnice bi trebale biti, a često i jesu, „centri križanja kultura, informacija i

korisnika kao konzumenata plasiranih im usluga“.³² Zanimljivo je napomenuti da neki od nalaza provedenog istraživanja upućuju na poznavanje i informiranost hrvatske profesionalne knjižničarske zajednice o pitanjima vezanim uz multikulturalizam i interkulturalizam, ali istodobno i nedovoljno posjedovanje obrazovnih kompetencija za razvijanje kako multikulture, tako i interkulture knjižnične djelatnosti.

Na kraju, vratimo se na početak, na priču o Žapcu i strancu koja završava ovim riječima:

„Odlazio je. Taj prljavi, gnusni, ljubazni, bahati, susretljivi, spretni Štakor.

Gledali su za njim sve dok nije nestao iza brežuljaka.

- Nedostajat će nam – rekao je Zec uzdahnuvši.

Da, Štakor je za sobom ostavio prazninu. Ali, klupa je još uvijek stajala na svome mjestu. A životinje su se često sastajale i prisjećale ŠTAKORA.“

Ova slikovnica namijenjena je „odgoju za snošljivost, i poziva na prihvaćanje različitosti s ljubavlju“ između djece, no ona je i metafora za interkulturalnu komunikaciju koja se temelji na uvažavanju različitosti, promicanju suradnje, dijaloga i tolerancije.³³

³² Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanost. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993. Str. 32.

³³ Zalar, Diana; Kovač-Prugovečki, Smiljana; Zalar, Zdenka. Slikovnica i dijete : kritička i metodička bilježnica 2. Zagreb : Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009. Str. 49.

3. TEORIJSKA POLAZIŠTA RADA

Interdisciplinarnost³⁴ u pristupu proučavanju fenomena s područja društvenih znanosti izuzetno je važna za razvoj i napredak pojedinih znanstvenih disciplina, pa tako i knjižnične znanosti. Teorijska i metodološka interdisciplinarnost osobito je važna knjižničnoj znanosti kao relativno mlađoj znanstvenoj disciplini koja se razvija na polju društvenih znanosti. Tako primjerice kritizirajući zanemarivanje tzv. metodološkog individualizma u istraživačkoj tradiciji hrvatske sociologije u svom tekstu *Metodološki individualizam, napokon* Štulhofer ujedno kritizira i nedostatak interdisciplinarnog pristupa u istraživanjima na polju društvenih znanosti općenito te kaže „imajući u vidu kako postojeću sociološku tradiciju tako i činjenicu da se društvene znanosti u nas tvrdoglavo (i kratkovidno, usuđujem se dopisati) drže disciplinarnih granica“ te dodaje kako je razvidan „kronični nedostatak interdisciplinarnog senzibiliteta u hrvatskim društvenim znanostima“.³⁵ Tome u prilog govore i promišljanja Aparac-Jelušić, koja pišući o teorijskim osnovama razvoja i konceptualizacije knjižnične znanosti u svojoj knjizi „Teorijske osnove knjižnične znanosti“ kaže da je knjižničarstvo „u znanstvenu obitelj uvedeno preko tumačenja fenomena knjige i zadataka knjižničnih ustanova vezanih uz organizaciju poslovanja i upravljanja“³⁶ te da je među znanstvenicima nekako „općeprihvaćena činjenica da svaka znanstvena disciplina rabi posebnu terminologiju koju je uspostavila stvaranjem pojmovnog sustava odnosno odabirom i sporazumom o relevantnim terminima“.³⁷ No, Aparac-Jelušić, kao i Štulhofer, svjesna je ograničenja koja nameće zatvaranje unutar pojedine znanstvene discipline te ona polemizira u svojoj knjizi o pitanjima terminološke „čistoće“ knjižnične znanosti, kao i o odnosu knjižnične znanosti spram drugih društvenih znanosti, posebno informacijske znanosti, psihologije te sociologije. Nadalje, kad raspravljaju o istraživačkim

³⁴ Pod interdisciplinarnošću se ovdje podrazumijeva definicija američkog *National Science Foundationa* (NSF), koji navodi da je „interdisciplinarno istraživanje način istraživanja timova ili pojedinaca koji integriraju informacije, podatke, tehnike, alate, perspektive, koncepte i/ili teorije dviju ili više disciplina ili tijela specijaliziranih znanja radi unapređenja temeljnog razumijevanja ili rješavanja problema čija rješenja su izvan granica jedne discipline ili područja jedne istraživačke prakse“. National Science Foundation. URL:https://www.nsf.gov/od/oia/additional_resources/interdisciplinary_research/definition.jsp (2018-09-18)

³⁵ Štulhofer, Aleksandar. *Metodološki individualizam, napokon* u Elster, Jon. *Uvod u društvene znanosti : matice i vijci za objašnjenje složenih društvenih pojava*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk : Hrvatsko sociološko društvo, 2000, str. 7-8.

³⁶ Aparac-Gazivoda, Tatjana. Navedeno djelo, str. 32.

³⁷ Isto, str. 2.

metodama i istraživačkim procesima koji se najčešće koriste u istraživanjima na području informacijske znanosti, a čiji dio je i knjižnična znanost, onda autori Dragija Ivanović i Badurina navode kako se „istraživanja u području informacijskih znanosti temelje na tradiciji istraživačkih metoda iz područja društvenih znanosti“.³⁸ Autori također ističu da se oni u svom pristupu tumačenju metodologije zastupljene u proučavanju fenomena prisutnih u hrvatskom knjižničarstvu oslanjaju na temeljnu metodološku distinkciju preuzetu iz sociologije, a to je podjela na kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja. Na tragu gore navedenih postavki spomenutih autora temelje se i istraživačke strategije u ovoj studiji, odnosno studija se temelji na metodološkoj triangulaciji kvalitativnih i kvantitativnih metoda (na metodi ankete i intervjua). No, ovaj rad ide i korak dalje te općeprihvaćenu sociološku, komunikološku i antropološku terminologiju, kao primjerice pojmove „kultura“, „identitet“, „kulturalna različitost“, „socijalizacija“ i „interkulturalna kompetencija“ te primjerice koncepte „interkulturalizam“ i „multikulturalizam“, nastoji detaljno objasniti kroz definiranje pojmova u skladu s pojedinim teorijskim pristupima i konceptima.

Svrha ovakvog teorijskog pristupa jest koncipiranje istraživanja čija je namjera utvrditi potencijale i ulogu narodnih knjižnica za njihovo interkulturalno djelovanje u kulturalno pluralnome hrvatskom društvu.³⁹ Stoga ovdje možemo govoriti i o interdisciplinarnosti u pristupu proučavanju uloge narodnih knjižnica u hrvatskom društvu s ciljem mogućeg postavljanja osnova za izradu javnih politika koje bi onda mogle imati za cilj razvijanje narodnih knjižnica kao interkulturalnih centara. Ovakav interdisciplinarni pristup također je jedan od glavnih znanstvenih doprinosa ovog doktorskog rada daljem proučavanju i razvoju istraživanja mogućnosti interkulturalnog pristupa unutar knjižnične djelatnosti narodnih knjižnica u Hrvatskoj te na tome temelju daljnjeg istraživanja kulturalne različitosti.

³⁸ Dragija Ivanović, Martina; Badurina, Boris. Promišljanja o istraživačkim metodama u području knjižničarstva. // Vrednovanje djelatnosti narodnih knjižnica : zbornik radova: 10. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj / urednice Dunja Marija Gabriel i Frida Bišćan. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2017. Str. 41.

³⁹ Pojmovi i teorijski koncepti u radu primarno se shvaćaju i tumače onako kako ih shvaća i tumači sociološka znanost, osim ako se radi o pojmovima i konceptima čija su objašnjenja preuzeta iz drugih društvenih i humanističkih znanosti, primjerice antropologije ili pedagogije. Tada su definicije pojmova preuzete u skladu s tumačenjima tih znanosti.

Stoga je osnovna zadaća sljedećeg poglavlja definiranje temeljnih pojmova i teorijskih pristupa iz domene društvenih znanosti, a koji se mogu primijeniti na problematiku proučavanja fenomena interkulture djelatnosti u području narodnog knjižničarstva. Pristup proučavanju spomenutog fenomena interdisciplinarnog je prirode te se oslanja na saznanja i spoznaje iz područja knjižnične znanosti, sociologije, socijalne psihologije te drugih srodnih znanstvenih disciplina. Ključni pojmovi toga poglavlja su: kultura, kulturne institucije, narodne knjižnice, identitet, kulturna različitost, komunikacija, informacijska tehnologija, internet, globalizacija, nasilje, tolerancija, interkulturni odgoj, interkulturno obrazovanje, multikulturalizam i interkulturalizam.

3.1. Određenje pojma „kultura“: osnovni pojmovi i koncepti

3.1.1. Određenje pojma „kultura“

Upitamo li znanstvenike i stručnjake koji se bave izučavanjima područja kulture da nam ukratko odgovore što to kultura jest, odnosno što ona nije, teško da ćemo dobiti odgovor oko kojega će postići konsenzus ili barem djelomično slaganje. Drugim riječima, suvremena društvena znanost vjerojatno bi lakše odgovorila na drugi dio našeg upita, koji se odnosi na pitanje što sve kultura nije ili što sve ne čini ili ne spada pod pojam definiranja kulture. Teškoće u definiranju i određenju pojma kulture leže u njezinom širokom spektru značenja. Bilo da naš znanstveni interes usmjerimo prema primjerice modnim i prehrambenim navikama pripadnika nekog društva ili pak prema navikama upražnjavanja slobodnog vremena i stanovanja neke skupine ili pojedinaca, naći ćemo se u području proučavanja kulture. Također, pozabavimo li se istraživanjima sustava vrijednosti, vjerovanja ili svakodnevnim obrascima ponašanja neke skupine ljudi ili šire društvene zajednice, ponovno zalazimo u područje proučavanja problematike kulture u najširem smislu tog pojma.

Premda Abercrombie, Hill i Turner (u daljem tekstu Abercrombie i drugi) u svom Rječniku sociologije govore o povećanom interesu istraživača i znanstvenika za izučavanje pojma kulture posljednjih desetljeća, ipak oni zaključuju da i dalje u uporabi tog pojma nema mnogo preciznosti. Pojam kulture upotrebljava se „na niz načina koji teže međusobnom

preklapanju“, ističu Abercrombie i drugi.⁴⁰ U prilog toj njihovoj tvrdnji idu i navodi Leksikona migracijskoga i etničkoga nazivlja, koji navodi da su Kluckhohn i Kroeber 1950-ih godina prošloga stoljeća pobrojili oko 200 raznih definicija kulture. Navedeni autori su i sami ponudili definiciju kulture, za koju kažu da je ona „sklop obrazaca ponašanja stečenih i prenijetih putem simbola i rukotvorina – primjerice kroz jezik i umjetnost“.⁴¹ Obrasci o kojima Kluckhohn i Kroeber govore kao sastavnicama kulture temelje se na naslijeđenim (tradicionalnim) idejama i vrijednostima specifičnim ili karakterističnim za pojedine skupine ljudi, odnosno za pojedine društvene grupe.

Da je kultura kompleksan pojam za definiranje i određenje govori i Eagleton. On se poziva na tvrdnju Williamsa, koji kaže da je riječ kultura „druga ili treća najsloženija riječ u engleskome jeziku“.⁴² O otvorenosti i složenosti definiranja samog pojma „kultura“, između ostalih govore i Griswold te Crespi. Griswold ističe da, iako ljudi u svakodnevnim komunikacijama stalno koriste riječ „kultura“ u raznim društvenim kontekstima, ipak preciznije definiranje toga pojma i dalje predstavlja problem društvenim znanostima. Crespi također tumačenje značenja samog pojma kulture započinje konstatacijom da u „stvarnosti je termin 'kultura', (...) otvoren raznim tumačenjima“.⁴³ Eagleton razrješenje definiranja pojma kulture vidi u njezina četiri glavna obilježja koja se odnose na ukupnost umjetničkog i intelektualnog stvaralaštva, na „procesu duhovnog i intelektualnog razvoja“⁴⁴ te na norme, vrijednosti, običaje, vjerovanja i interpretiranje kolektivnih simbola kroz društvene interakcije aktera, kao i na kulturu u smislu cjelokupnog načina života. Eagleton opisuje kompleksno značenje pojma kulture obilježjima kulture kao što su uobičajenost kulture te njezina duboka ukorijenjenost u društvo, što dopušta nekritičko shvaćanje ili, kako on kaže, shvaćanje „zdravo za gotovo“ kulturnih obrazaca te njihovo reproduciranje na temelju određenih čvrsto utemeljenih postupaka. On također govori o razlici između kulture i prirode te kulture i civilizacije. Eagleton prirodu vidi kao antitezu kulturi, odnosno kultura nije prirodno stanje nego ju je osmislio i

⁴⁰ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Rječnik sociologije. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2008. Str. 180.

⁴¹ Kultura. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998. Str. 124.-126.

⁴² Eagleton, Terry. Kultura. Zagreb : Naklada Ljevak, 2017. Str. 11.

⁴³ Crespi, Franco. Sociologija kulture. Zagreb : Politička kultura, 2006. Str. 9.

⁴⁴ Eagleton, Terry. Navedeno djelo, str. 11.

stvorio čovjek te se ona kao takva uči od članova unutar neke zajednice.⁴⁵ Kada govori o razlikovanju pojmova „kultura“ i „civilizacija“, Eagleton ističe dihotomnost i suprotnost i ova dva pojma, premda su oni izvorno imali isto značenje. Naime, on na jednostavan način objašnjava ovu pojmovnu dihotomiju te kaže „poštanski su sandučići dio civilizacije, ali boja kojom ih premažete (...) stvar je kulture. (...) Dobar dio kulture obuhvaća manje onoga što radite, a više toga kako to nešto radite, dok riječ 'civilizacija' odnosi se na svijet koji je stvorio čovjek.“⁴⁶ F. Crespi, kao i Eagleton, kada pokušava odrediti značenje pojma „kultura“, onda se kreće unutra određenih deskriptivnih dihotomija te kategorizira definicije kulture kao one s naglaskom na „subjektivnu dimenziju kulture“ i one koje imaju „tzv. objektivni karakter“. U ove prve bi spadale one definicije kulture koje pri određenju samog pojma stavljaju naglasak na „prisustvo vrijednosti, obrazaca ponašanja, interioriziranih normativnih kriterije (načina mišljenja, osjećanja, vjerovanja, standardiziranih orijentacija, mehanizama regulacije ponašanja itd.) u ljudskom duhu“, dok se ove potonje definicije odnose na „objektivni karakter koji poprimaju kulturni oblici u svojstvu kolektivnog sjećanja ili kodificirane i u vremenu nagomilane tradicije“. Kultura ima svoju kognitivno-deskriptivnu i preskriptivnu dimenziju koje su uvijek povezane, smatra Crespi jer, kako on navodi u svojoj Sociologiji kulture, „normativni element pronalazi opravdanje u vjerovanjima i predodžbama, dok su ove posljednje ojačane procesima konstruiranja stvarnosti, na koje utječu normativni procesi.“⁴⁷ Osim toga, kultura je i tradicija, odnosno skup akumuliranih iskustava sa svrhom čuvanja kolektivnog sjećanja, ističe Crespi.

Za razliku od prethodnih autora koji pokušavaju opisati pojam kulture te formirati određene dimenzije i dihotomije koje što točnije definiraju ono što kultura jest, američka sociologinja kulture i umjetnosti Griswold⁴⁸ za objašnjenje pojma kulture nudi shemu tzv. „dijamanta kulture“.⁴⁹ Njezina ideja o dijamantnoj shemi kulture podrazumijeva četiri

⁴⁵ U prilog ovoj dihotomiji, Eagleton navodi primjerice kako je prirodno zaključiti da vani pada kiša, no nikako nije prirodno zaključiti da su bankovne prevare dio svakodnevnog bankovnog poslovanja nekog bankovnog sustava.

⁴⁶ Eagleton, Terry. Navedeno djelo, str. 14. i 32.

⁴⁷ Crespi, Franco. Navedeno djelo, str. 9. i 10.

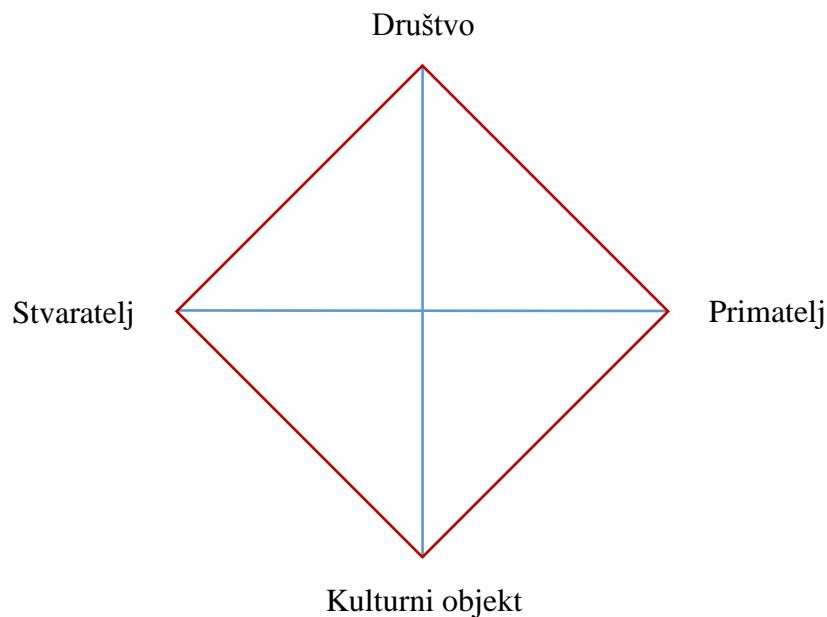
⁴⁸ Griswold, Wendy. *Cultures and societies in a changing world*: 4th ed. Thousand Oaks, Calif. : SAGE Publications, c2013. Str. 15.

⁴⁹ U hrvatskom i srpskom jeziku uvriježio se prijevod „romb kulture“, što smatramo manje adekvatnim od prijevoda „dijamant kulture“ s obzirom na to da Griswold sama pojašnjava naziv kao asocijaciju na „dijamant u dvodimenzionalnom smislu bejzbolskog dijamanta“, odnosno igrališta za bejzbol koje je podijeljeno na

elementa, odnosno četiri točke (stvaratelja, kulturni objekt, primatelja / recipijenta i društvo u najširem smislu tog značenja) te šest veza koje povezuju te točke. Pojam „kulturni objekt“ u ovome kontekstu označava kulturu u najširem značenju toga pojma stavljajući naglasak na njezin stvaralački dio, odnosno umjetnost (od književnosti i slikarstva, pa do kazališne i multimedijalne umjetnosti). Upravo kulturni objekt ili kultura sadrži i dijeli „značenja“ zajednička i razumljiva svim pripadnicima nekog društva ili društvene zajednice, a značenja mogu biti jednostavna i složena. Jednostavna značenja imaju znakovi u matematičkim formulama, kao primjerice u Pitagorinom poučku⁵⁰, gdje zadržavaju uvijek ista značenja. Znakove koji imaju složena značenja Griswold naziva simbolima, a njihova složenost ogleda se u cijelom spektru različitih značenja koja pojedini simboli mogu sadržavati, odnosno zadobivati u društvenim interakcijama. Koje značenje će akteri prihvatiti, to će ovisiti o kontekstu njihove interakcije na temelju njihovih kulturnih obilježja te o granicama njihova osobnog očekivanja od neke društvene situacije. Kultura se temelji na složenim simbolima, a njezino razumijevanje ovisi o razumijevanju odnosa između tih simbola. Griswold tvrdi da se kulturni objekt može povezati s društvom putem značenja samo preko društvenih aktera nekoga društva. U kontekstu dijamanta kulture Griswold kritizira ideju kulture kao jednostavne refleksije društvene stvarnosti te govori o međusobnom suodnosu tih utjecaja. Naime, ona u tu svrhu navodi primjer prikazivanja nasilja na televiziji koje može utjecati na pojavu tih istih oblika nasilja u društvu, ali jednako tako televizijski program o nasilju može biti reakcija na pojavu određenih oblika društvenog nasilja. Dakle, kultura nikad nije savršeni odraz društvene stvarnosti i obrnuto.

unutrašnje i vanjsko igralište. Unutrašnje igralište je u obliku kvadrata s bazom u svakom kutu, dok se vanjsko igralište od unutrašnjega širi u obliku lepeze. Osim toga, ona stavlja jednaki naglasak na poveznice između točaka u navedenoj shemi kao i na same točke koje se njima povezuju. Premda pri tome ne definira točnu prirodu tih veza, nego ističe postojanje samog odnosa između točaka, ona naglašava da njezina shema nije teorija kulture jer ne govori o međusobnom suodnosu točaka, već samo o njihovoj povezanosti. No, jednako tako „dijamant kulture“ nije ni model kulture u strogo smislu te riječi jer ne govori o odnosu uzroka i posljedica između točaka u shemi.

⁵⁰ Jednostavna značenja imaju znakovi primjerice u matematici kao u Pitagorinom poučku, znakovi u formuli $c^2 = a^2 + b^2$ imaju uvijek ista značenja. Pitagorin poučak, teorem u geometriji prema kojem je u svakom pravokutnom trokutu kvadrat hipotenuze jednak zbroju kvadrata obiju kateta, tj. $c^2 = a^2 + b^2$, gdje su a i b duljine kateta, a c duljina hipotenuze. Pitagorin poučak. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48476> (2018-07-10)

Slika 1: Shema „dijamanta kulture“ prema Wendy Griswold⁵¹

U okvirima svoga shvaćanja i tumačenja koncepta interkulturalizma Perotti definira i osnovne pojmove iz područja sociologije kulture. Tako on definira i pojam kulture te, prema njemu, „kultura se u antropologiji odnosi na skupinu ili narod. Odgovara složenu i međuovisnom ustroju znanja, pravila, predodžbi, formalnih i neformalnih pravila, obrazaca ponašanja, vrijednosti, interesa, težnji, vjerovanja i mitova. Naš svijet čine svakodnevni postupci i obrasci ponašanja (načini odijevanja i kuhanja, stanovanje, držanje i pokreti, vrste odnosa, organizacije obitelji, vjerski obredi).“⁵² Tako primjerice britanski sociolog Giddens u svojoj Sociologiji pod pojmom „kultura“ podrazumijeva vrijednosti, obrede i način života karakterističan za određenu skupinu. On smatra da se, poput koncepcije društva, pojam kulture vrlo široko rabi u sociologiji,

⁵¹ Griswold, Wendy. Navedeno djelo, str. 15.

Napomena: Ovu shemu „dijamanta kulture“ proširila je Alexander. Ona u svojoj Sociologiji umjetnosti na vezu između stvaratelja i primatelja dodaje petu točku, tzv. „distributere“, odnosno posrednike. Naime, ona smatra da je umjetnost komunikacija i da postoji cijeli niz mogućih društvenih posrednika između stvaratelja (onoga tko stvara neko umjetničko djelo/a (ili kulturna djela općenito), pa do konzumenata tih istih umjetničkih djela (publike, recipijenata općenito i tome slično). Ti posrednici u nekom društvu mogu biti razni pojedinci, organizacije ili pak društvene mreže u najširem smislu toga značenja. Posrednici također vrše utjecaj na prirodu distribuiranih umjetničkih djela, smatra Alexander, te dodaje kako ne postoji direktna već posredna veza između stvaratelja i primatelja, navedenih točaka u shemi. Alexander, Victoria D. *Sociology of the arts : exploring fine and popular forms*. Malden, MA : Blackwell, 2003.

⁵² Perotti, Antonio. *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje*. Zagreb : Educa, 1995. Str. 70.

baš kao i u drugim društvenim znanostima (osobito antropologiji). Kultura je, smatra Giddens, jedna od najistaknutijih osobina ljudskog udruživanja u društvo.⁵³

Za potrebe ovoga rada, čija je tema narodno knjižničarstvo u kontekstu kulturne različitosti kao teorijski okvir za definiranje kulture te srodnih pojmova koji se odnose na tumačenja i analizu kulturne problematike u kontekstu interkulture komunikacije, koristit ćemo se konceptom kulture prema Samovaru, Porteru i McDanielu (u daljem tekstu Samovar i drugi) koji su oni izložili u knjizi *Komunikacija između kultura*.⁵⁴ Navedeni autori smatraju da se svaka kultura sastoji od pet elemenata: povijesti, religije, vrijednosti, društvenih organizacija i jezika. Samovar i drugi izdvajaju i pet temeljnih obilježja koja mogu biti zajednička svakoj kulturi te kažu da se svaka kultura uči, da se dijeli između pripadnika neke zajednice, da se njezino razumijevanje temelji na simbolima, da je kultura dinamična jer je proces koji se stalno razvija, izgrađuje i dograđuje u društvenim interakcijama te da je ona i integrirani sustav jer teži integraciji svih promjena u ponovno uspostavljenu cjelinu.

3.1.2. Komunikacija između kultura

Da bi definirali i objasnili pojam kulture te ulogu kulture u nekoj društvenoj zajednici ili društvu kao cjelini, Samovar, Porter i McDaniel⁵⁵ pokušavaju dovesti u suodnos svih pet elemenata – povijest, religiju, vrijednosti, društvene organizacije i jezik, za koje smatraju da su sastavni dio svake kulture. Sva društva imaju vlastitu povijest i tradiciju koja je za njih jedinstvena te se prenosi s naraštaja na naraštaj. Pripadnici nekog društva učeći povijest vlastitog društva prenose i određenu poruku za članove toga društva kroz generacije. Autori ovog koncepta kulture također veliki značaj pridaju i utjecaju pojedinih religija na kulturu nekog društva. Tako oni smatraju da bilo to „svjesno ili nesvjesno religija utječe na sve, od poslovnih običaja i politike do ponašanja pojedinaca“. Vrijednosti su, pak, smjernice koje pomažu odrediti kako bi se ljudi trebali ponašati u zajednicama, odnosno u društvima u kojima žive. „Društvene organizacije“, kako to objašnjavaju Samovar i drugi, jesu organizacije koje „predstavljaju različite društvene

⁵³ Giddens, Anthony. Sociologija. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007. Str. 690.

⁵⁴ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 18-20.

⁵⁵ Isto.

jedinice koje postoje unutar kulture⁵⁶, primjerice obitelj, vlada, škola, a nalazimo ih u svim kulturama. Svrha tih organizacija je pomoći pripadnicima neke kulture organizirati vlastite živote. „Takvi društveni sustavi uspostavljaju društvene mreže i uređuju norme osobnog, obiteljskog i društvenog ponašanja. Kako te organizacije djeluju i koje norme promiču, jedinstvena su obilježja svake kulture.”⁵⁷

Narodne knjižnice društvene su institucije koje također mogu imati važnu ulogu u stvaranju i reprodukciji kulture nekog društva, a knjižnična djelatnost prema svojoj strukturi i funkciji odgovara spomenutom definiranju uloge društvenih organizacija u suvremenim društvima. Stoga je, čini se, za razumijevanje kulture nekog društva, između ostaloga, važno i razumijevanje i istraživanje uloge knjižnica i knjižnične djelatnosti u tome društvu.

Nadalje, jezik je peti element, odnosno peta sastavnica kojom navedeni autori definiraju kulturu. Za jezik je važno da je on također zajednički svim kulturama jer se na njemu temelji društvena komunikacija, ali se istodobno smatra i glavnom metodom i sredstvom prenošenja neke kulture. Drugim riječima, jezična djelatnost pripadnicima neke kulture omogućuje razmjenu „ideja, osjećaja i informacija“.⁵⁸ Stoga, bilo da kulturu svog društva pojedinci usvajaju učeći je kroz usmenu tradiciju (priče, poslovice, mitove, legende), kroz umjetnost (slikarstvo, književnost i drugo) ili pak putem masovnih medija (internet, televizija, tisak i drugi), uvijek se ta interakcija ostvaruje kroz jezičnu djelatnost. Suvremena društva funkcioniraju kroz sistem složene jezične djelatnosti koja podrazumijeva „specifičnu formu društvene prakse kojom čovjek djeluje na univerzum oko sebe, organizirajući ga, mijenjajući ga i mijenjajući time i sebe sama. Jezičnom djelatnošću ljudi međusobno prenose obavijesti i spoznaje o svim oblicima prakse, njihovim procesima, objektima i odnosima i pri tome upotrebljavaju poseban sistem znakova – jezik. Jezična je djelatnost totalni društveni fenomen, dakle pripada višedimenzionalnim totalitetima u kretanju čija stalna dinamika obilježava sve društvene grupacije.”⁵⁹ S poimanjem kulture kako je shvaćaju Samovar i drugi podudara se i ono antropologa Havilanda.⁶⁰ Svi navedeni autori slažu se da prilikom proučavanja i

⁵⁶ Isto, str. 19.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto, str. 20.

⁵⁹ Škiljan, Dubravko. Pogled u lingvistiku. Rijeka : Naklada Benja, 1994. Str. 11.

⁶⁰ Haviland, William A. Kulturna antropologija. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2004. Str. 34-43.

istraživanja tema iz područja kulture treba uzeti u obzir pet temeljnih zajedničkih obilježja svake kulture, a to su – kultura se uči, kultura se dijeli, kultura se temelji na simbolima, kultura je dinamičan sustav te integrirani sustav.

3.1.3. Socijalizacija i identitet

Važno obilježje svake kulture je da se ona uči kroz socijalizacijske procese tijekom cijelog života te da pojedinci kroz te procese stvaraju vlastite identitete koji mogu biti višeznačni i različiti. Sociolozi razlikuju primarnu, sekundarnu i tercijarnu socijalizaciju. Primarna socijalizacija odvija se tijekom čovjekova najranijeg djetinjstva, najčešće unutar obitelji. Dijete tada „reagirajući na odobravanje i neodobravanje svojih roditelja i oponašajući njihov primjer“⁶¹ uči jezik društva u kome živi te kroz komunikaciju s obiteljskim okruženjem uči i „temeljne obrasce ponašanja svoga društva“.⁶² Drugim riječima, kroz procese socijalizacije učimo temeljne vrijednosti vlastitoga društva, obrasce ponašanja, kao i društvene uloge.⁶³ Tako dijete, primjerice gledajući ponašanje roditelja ili parova u neposrednom okruženju, uči o rodnim i partnerskim ulogama svoje zajednice i društva. Samovar i drugi smatraju da se kultura uči kroz formalno i neformalno učenje. Neformalno učenje često je nesvjesno, kako oni smatraju, i dešava se kroz svakodnevne obiteljske aktivnosti, a da pojedinac sam o tome ne donosi svjesne odluke. Takav primjer je uključivanje djeteta u blagdanske aktivnosti (primjerice uređenje doma za božićne blagdane) ili pak komunikacija prilikom iskazivanja dobrodošlice prijateljima u vlastitom domu te druge slične aktivnosti. Važno je napomenuti da se kroz primarnu socijalizaciju povezujemo sa srodnicima kroz generacijsku solidarnost, odnosno učimo tradiciju vlastite zajednice. Sekundarna socijalizacija uključuje proces obrazovanja te tzv. grupe vršnjaka. Obrazovanje uključuje formalno učenje kulture kroz obrazovni sustav ili sustav kulturnih i religijskih institucija. Interakcijama unutar vršnjačkih grupa pojedince se uči „pokoravati prihvaćenim običajima društvene skupine i poimati

⁶¹ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 4.

⁶² Isto, str. 4.

⁶³ Haviland primjerice proces kroz koji pojedinci uče vlastitu kulturu „odrastajući s njom“ te kojim se ona prenosi s „jednog naraštaja na drugi“ naziva enkulturacijom. Haviland, William A. Navedeno djelo, str. 39.

činjenicu da se društveni život temelji na pravilima“.⁶⁴ Abercrombie i drugi navode da je treća faza socijalizacije pojedinaca u društvo, faza „socijalizacije odraslih, kada akteri prihvaćaju uloge na koje ih prva i druga socijalizacija nisu u potpunosti pripremile“.⁶⁵ U toj fazi socijalizacije „organizacije, mediji i radna mjesta za pojedinca postaju socijalizacijske sile“⁶⁶, smatra Giddens. On također ističe da se procesi socijalizacije odvijaju tijekom cijelog života nekog pojedinca jer neprestance ulazimo u interakcije s drugim akterima iz naše društvene okoline koji utječu na naše ponašanje u svim fazama životnog ciklusa te ga tako i mijenjaju.

Socijalizacijski procesi ključni su za stvaranje identiteta pojedinca, a pod pojmom identiteta možemo općenito smatrati ono „što ljudi misle da jesu, što je ono najvažnije što ih obilježava.“⁶⁷ Definiranju pojma identiteta može se pristupiti s raznih teorijskih i konceptualnih aspekata prisutnih u društvenim znanostima. Ovdje su predstavljene neke od definicija i koncepata shvaćanja pojma identiteta u skladu s potrebama ovog rada, a s ciljem boljeg razumijevanja društvene uloge knjižnične djelatnosti. Stoga, „identiteti se najčešće povezuju s nacionalnom i etničkom pripadnošću, seksualnom orijentacijom (homoseksualci, heteroseksualci, biseksualci), rodom i klasom“.⁶⁸ Važno je naglasiti da, osim što kroz učenje vlastite kulture iz koje potječemo kao i kulture društva u kojem živimo, usvajamo povijest i tradiciju tih društvenih zajednica, mi učeći kulturu oblikujemo tijekom življenja i osobni identitet.⁶⁹ No, pojedince ne treba shvaćati kao isključive proizvode njihovih društava, koji se formiraju kroz socijalizacijske procese, jer identitet pojedinca kako ga tumači A. Giddens nije posve „lišen individualnosti i volje pojedinca“.⁷⁰ Stoga je identitet za Giddensa „istaknuta karakterna osobina pojedinca ili skupine koja je u vezi s time što oni jesu i što im je važno. Neki od glavnih izvora identiteta uključuju rodnu pripadnost, seksualnu orijentaciju, nacionalnost ili etničku pripadnost i društvenu klasu“.⁷¹ Nadalje, Giddens kaže da identitet pojedinca određuje i njegovo ime i prezime, a samo imenovanje važno je i za grupni identitet u smislu obiteljskog

⁶⁴ Haralambos, Michael; Heald, Robin. Uvod u sociologiju. Zagreb : Globus, 1989. Str. 18.

⁶⁵ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 342.

⁶⁶ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 28.

⁶⁷ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 885.

⁶⁸ Isto, str. 885.

⁶⁹ Pojam „identitet“ dolazi od lat. *identitas*, a definira se kao potpuna jednakost, istovjetnost. Također, znači i odnos po kojemu je u različitim slučajevima neko biće, svojstvo i slično jednako samo sebi, odnosno isto.

Identitet // Proleksis enciklopedija. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/27549/> (2017-07-02)

⁷⁰ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 29.

⁷¹ Isto, str. 688.

pripadanja ili pripadanja određenoj kulturnoj tradiciji i slično. Perotti kaže da identitet ima psihološko značenje i on je predodžba koju svaki pojedinac ima o sebi, tj. svijest o vlastitom postojanju kao osobe u odnosu prema drugim pojedincima s kojima čini društvenu skupinu, primjerice obitelj, udrugu, naciju, itd. Mesić smatra da „u svojoj osnovi identitet se tiče pripadanja, onoga što imamo zajedno s drugim ljudima i što nas diferencira od drugih. Identitet daje čovjeku osjećaj osobne lokacije i osigurava stabilnu jezgru čovjekove individualnosti, ali on se proteže i na društvene odnose.”⁷² Dakle, iako je pojam identiteta vezan uz osobu pojedinca, odnosno uz njegov osjećaj za ono što on smatra da jest ili nije, ipak je identitet istodobno usko povezan i s pripadnošću nekog pojedinca društvenim skupinama s kojima se on identificira. No, vrlo često naše osobno poimanje samoga sebe te poimanje nas od strane naše okoline ne mora biti podudarno i kompatibilno. Drugim riječima, naš „osobni identitet može biti različit od društvenog identiteta“.⁷³ Giddens također govorio o višeznačnim identitetima te razlikuje osobni od društvenoga identiteta. Društveni identitet „odnosi se na obilježja koja drugi pripisuju pojedincu“⁷⁴ ili na obilježja koja kazuju kako nas drugi iz naše okoline doživljavaju. Osobni identitet „odnosi se na proces samorazvoja kojim oblikujemo jedinstven pojam samih sebe i naših odnosa prema svijetu koji nas okružuje“.⁷⁵ U tome pravcu idu razmišljanja i Samovara i drugih koji također smatraju da je teško jednoznačno odrediti pojam identiteta jer je on „apstraktan, složen i dinamičan pojam“ koji određuje tko smo mi.⁷⁶ Odnosno Samovar i drugi smatraju da kultura vrši ključan utjecaj na svaki aspekt svih naših identiteta, kojih je više od jednoga. Osim toga, ovi autori smatraju da „identitet nije statičan, već se mijenja kao funkcija životnih iskustava te se „nečiji identitet zapravo sastoji od raznolikih identiteta koji djeluju zajednički“.⁷⁷ Kako svaki pojedinac ima više identiteta koji djeluju zajedno, tako Samovar i drugi izvedu klasifikaciju identiteta prema kojoj razlikuju „rasni“, etnički, rodni, nacionalni, regionalni, organizacijski, osobni i kibernetički identitet.

Za potrebe ovog rada posebno važni su pojmovi kulturni identitet te etnički identitet. Samovar i drugi kulturni identitet objašnjavaju u kontekstu međusobnih društvenih interakcija

⁷² Mesić, Milan. Multikulturalizam. Navedeno djelo, str. 282.

⁷³ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 885.

⁷⁴ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 29.

⁷⁵ Isto, str. 29.

⁷⁶ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 113.

⁷⁷ Isto, str. 114.

pojedinaца koji potječu iz različitih kulturnih skupina. Upravo kroz te interakcije s drugim ljudima, pojedinci neprestano stvaraju, izgrađuju i obnavljaju vlastiti kulturni identitet putem komunikacije. Dakle, „važnost pojedinog identiteta ovisi i o situaciji“, odnosno o višestrukim društvenim interakcijama u koje pojedinci ulaze tijekom života. Identitet ima „ključnu ulogu u interkulturnoj komunikaciji. Dobra interkulturna komunikacija može se ostvariti kad sudionici pronađu ono što je zajedničko njihovim identitetima“. ⁷⁸ Sve složenija multikulturalna društva utječu i na razvoj novih koncepata kulturnog identiteta, zaključuju navedeni autori. Perotti također govori o mnogostrukosti identiteta te kaže da se kulturni identitet može objasniti kao „sveukupno nasljeđe pojedinca i društvenih skupina kojima pojedinac pripada. To kulturno nasljeđe temelji se na normama ponašanja, vrijednostima, običajima i jeziku koji ujedinjuju ili odvajaju ljudske skupine. Kulturni identitet pojedinca je njegov globalni identitet, tj. konstelacija više identiteta utemeljenih na nekim različitim kulturalnim elementima“. ⁷⁹

Etnički identitet, kako ga tumači Perotti, užu je pojam od kulturnog identiteta i odnosi se na povijest ili zajedničko podrijetlo pripadnika neke zajednice koji dijele zajedničko kulturno nasljeđe te podrazumijeva pripadnost ili kolektivnu svijest o pripadnosti pojedinca nekoj etničkoj skupini. Etnički identitet može se odnositi i na samosvijest skupine o vlastitom etnicitetu. „Kolektivna svijest etničke skupine temelji se na objektivnim čimbenicima“ kao što su „rasa“, jezik ili vjera te mogući zajednički teritorij i kulturna obilježja ili zajedničke institucije i sl. ⁸⁰ Perotti, kada govori o raznovrsnim identitetima, odnosno o više vrsta identiteta koje neki pojedinac posjeduje, onda kaže da je etnički identitet samo jedan od njih. Giddens pojam etničkog identiteta objašnjava u sklopu definicije šireg pojma „eticitet“. Etnicitet prema njegovoj definiciji su „kulturene vrijednosti i norme koje razlikuju pripadnike neke skupine od drugih. U etničkoj skupini članovi imaju izraženu svijest o zajedničkom kulturnom identitetu, koja ih razdvaja od drugih okolnih skupina.“ ⁸¹ Samovar i drugi smatraju da neke skupine svoj etnički identitet mogu izvoditi primjerice i iz regionalnog grupiranja, tj. pripadnosti određenoj skupini ograničenoj na život na određenom teritoriju (primjerice Baski uzduž španjolsko-francuske granice). Kasnije u radu bit će govora i o drugim vrstama identiteta, kao što su

⁷⁸ Isto, str. 122. i 127.

⁷⁹ Perotti, Antonio. Navedeno djelo, str. 72.

⁸⁰ Isto, str. 72.

⁸¹ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 687.

primjerice nacionalni, rodni i kibernetički identitet. U gotovo svim društvima etničke razlike povezane su s varijacijama u moći i materijalnom bogatstvu, prema Giddensovom mišljenju, te tamo gdje se etničke razlike smatraju i „rasnima“, ove su podjele katkad posebno izražene. Premda različita teorijska stajališta u društvenim znanostima odnos između kulture i identiteta različito interpretiraju i definiraju, ipak se iz svega prethodno navedenoga može zaključiti da su ti pojmovi usko povezani jer „identiteti se mogu stvarati kroz kulture i supkulture kojima ljudi pripadaju ili u kojima sudjeluju“.⁸²

3.1.4. Zašto je važna kulturna razmjena?

Što je to što naše djelovanje u vlastitom društvu kojem pripadamo čini razumljivim te prihvatljivim i drugim pojedincima, pripadnicima tog istog društva? Zašto možemo predvidjeti najčešće (ne)poželjno ponašanje drugih pripadnika našeg društva u nekoj određenoj situaciji te u skladu s tim polučiti pravovaljanu reakciju? Odgovor na ova pitanja leži u zajedničkoj kulturi nekog društva, tj. u jednom od glavnih obilježja kulture, koje kaže da se ona dijeli između njezinih pripadnika. Da bismo razumjeli ulogu kulture u nekom društvu, važno je shvatiti njezine ključne sastavnice, kao primjerice njezine temeljne norme i vrijednosti, odnosno zajedničke ideje i percepcije te zajedničke obrasce ponašanja koje uobičajeno dijele svi pripadnici toga društva. Kako bi djelovanje pojedinaca bilo razumljivo u nekoj društvenoj zajednici ili širem društvu i drugim pojedincima, treba postojati tzv. zajednički nazivnik koji dijele svi pripadnici toga društva. Taj zajednički nazivnik upravo jest kultura, smatraju antropolozi Haviland, Prins, McBride i Walrath (u daljnjem tekstu Haviland i drugi). Oni društvo definiraju „kao organiziranu grupu ili grupe međusobno ovisnih ljudi koji općenito dijele zajednički teritorij, jezik i kulturu s ciljem zajedničkog djelovanja za vlastiti kolektivni opstanak i dobrobit“.⁸³ Primjeri te međusobne ovisnosti pojedinaca u nekom društvu mogu se iščitati primjerice kroz ekonomski sustav ili sustav komunikacije i obrane u tome društvu. Osim

⁸² Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 886.

⁸³ Haviland, William A...[et al.]. Cultural Anthropology : the Human Challenge. Belmont, CA :Thomson Wadsworth, 2008. Str. 28. URL: <https://dl.epdf.pub/download/cultural-anthropology-the-human-challenge.html?hash=cdf7e0958af6b429a5a70ab83fa09e18&captcha=22e6297bc913214db1638c066d5d00fa> (2016-05-18)

toga, pripadnost pojedinaca nekom društvu temelji se i na njihovoj povezanosti općim osjećajem zajedničkog identiteta. Stoga pojedinci uče kulturu vlastitoga društva tako da se ona prenosi na različite načine unutar zajednice u kojoj žive. Razni načini prijenosa kulture unutar društva mogu se odnositi na prijenos kulture kroz usmenu tradiciju, primjerice priče, poslovice, mitove, legende i slično te kroz svakodnevnu komunikaciju unutar obitelji, kao i kroz razne vidove umjetnosti (primjerice slikarstvo, književnost i drugo). Samovar i drugi smatraju da se u tome slučaju može reći da kultura ima razne „prijenosnike“ kako bi se dijelila unutar nekog društva. „Obitelj, vršnjaci, mediji, škole, crkve“⁸⁴ i knjižnice takvi su prijenosnici ključnih elemenata neke kulture. Bourdieu i njegov suradnik Passeron smatraju da se kultura nekog društva prenosi i reproducira kroz obrazovni sustav, tako što se prenose, odnosno reproduciraju vrijednosti dominantne kulture u društvu kako bi se osigurala njezina trajna dominacija.⁸⁵ Bourdieu pritom u sociologiju uvodi pojam kulturnog kapitala koji se odnosi na kulturne, obrazovne i jezične kompetencije, a jezični i simbolički kapital njegove su sastavnice. Taj je pojam proizašao iz njegove kritike vrednovanja postignuća u obrazovnom sustavu koji prema njegovu tumačenju reproducira klasnu nejednakost. Naime, roditelji pripadnici srednje klase svojoj djeci osiguravaju temelje za bolja postignuća u obrazovanju zahvaljujući vlastitim kulturnim i obrazovnim kompetencijama koje kroz obiteljsku tradiciju prenose na njih. Djeca porijeklom iz primjerice radničke klase podvrgnuta su istom sustavu vrednovanja postignuća, a da pri tome nemaju iste početne pozicije, tj. kulturni kapital stečen u obitelji.⁸⁶ Giddens pak smatra da je „kulturna reprodukcija prijenos kulturnih vrijednosti i normi s generacije na generaciju. Kulturna reprodukcija odnosi se na mehanizme s pomoću kojih se tijekom vremena podupire kontinuitet kulturnog iskustva. Školovanje je u modernim društvima među glavnim

⁸⁴ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 28.

⁸⁵ Bourdieu, Pierre; Passeron Jean-Claude. *Reproduction in education, society and culture*. Sage, 1990.

⁸⁶ „Kulturni kapital obuhvaća vrlo različite resurse: jezičnu kompetenciju, opću kulturnu svijest, estetske preferencije, informacije o školskom sistemu i obrazovne svjedodžbe. U diferenciranim društvima kultura (u najširem smislu) dakle je resurs moći koji se razmjenjuje na tržištu, gdje se teži profitu i gdje može doći i do inflacije. Bourdieu se kulturnim kapitalom prvotno pozabavio u istraživanju obrazovanja, gdje je taj oblik kapitala određen u povezanosti s „pedagoškom akcijom“ (PA): kulturni kapital čine kulturna dobra prenesena različitim obiteljskim PA-ima, čija vrijednost kao kulturnog kapitala varira s udaljenošću između kulturne arbitrarnosti koju nameće dominantna PA i kulturne arbitrarnosti koju ucjepljuje obiteljska PA unutar različitih grupa ili klasa.“ Bourdieu, Pierre i Jean-Claude Passeron. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage, 1990. prema Fanuko, Nenad. Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta Bourdieuove ideologije. // Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu 57, 1/2(2008), str 18. URL: <https://hrcak.srce.hr/82617> (2018-07-12)

mehanizmima kulturne reprodukcije.⁸⁷ Osim formalnim obrazovanjem kroz nastavni proces, kulturna reprodukcija se ostvaruje i neformalnim putem kroz ponašanje djece i nastavnika izvan nastave, odnosno kroz učenje određenih komunikacijskih obrazaca za vrijeme njihova boravka u školi, zaključuje Giddens. Kako su narodne knjižnice predmet proučavanja ovoga rada, a njihova tradicionalna uloga u društvu vezana je i uz obrazovanje, onda je Bourdieuova teorija zanimljiva i u kontekstu proučavanja knjižnične djelatnosti jer i knjižnice uz obrazovne sustave pojedinih modernih društava mogu također poslužiti kao mehanizmi kulturne reprodukcije.

3.1.5. Govorimo li svoju stvarnost? Kultura se temelji na simboličnoj i dinamičnoj komunikaciji

U prethodnim poglavljima objašnjena su neka od obilježja kulture, kao što je njezina sklonost kumulativnosti kroz povijest, odnosno sklonost prikupljanju kulturnih dobara te iskustava (od umjetnosti i znanosti do medija i tehnologije). Sklonost povijesti i tradiciji te zajedničkom dijeljenju kulture između svih pripadnika neke zajednice omogućava da se to prikupljeno iskustvo prenosi s koljena na koljeno i ostaje sačuvano za nadolazeće generacije stvarajući povijest i tradiciju nekog društva. Upravo su čuvanje i prijenos informacija za nove naraštaje uloge kulture za koje Samovar i drugi kažu da „svakog pojedinca, neovisno o tomu kojemu naraštaju pripada, čine nasljednikom goleme riznice informacija koje su prikupljene i sačuvane u očekivanju njegova ulaska u tu kulturu“ te zaključuju da je „kultura kumulativna, povijesna i perceptivna“.⁸⁸ Oslanjajući se na obilježja kulture koja govore da se ona temelji na simbolima te da je dinamična u ovom poglavlju bit će riječi o perceptivnosti kulture i o komunikaciji koja se odvija između aktera nekog društva ili društvene/ih grupe/a. Ova obilježja kulture ujedno su i temelj za izgradnju kulture nekog društva kroz kulturne razmjene i akumulaciju kulturnih dobara i praksi. Premda se učenje kulture odvija dijelom i na nesvjesnoj razini (primjerice učenje i usvajanje obrazaca ponašanja tijekom primarne socijalizacije kroz svakodnevne aktivnosti u obiteljskom okruženju), ipak je naše djelovanje, to jest interakcija s okolinom u kojoj se privremeno ili trajno krećemo ili živimo, primarno određeno našom percepcijom te

⁸⁷ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 690-691.

⁸⁸ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 29.

okoline. Svakodnevno živimo u obitelji, odlazimo na posao, zabavljamo se i krećemo u krugu odabranih prijatelja te pripadamo raznim društvenim skupinama tijekom svoga življenja. Drugim riječima, svakodnevno ulazimo u niz interakcija s drugima, odnosno sa svojom društvenom okolinom, te tako nužno „djelujemo“ na nju kao i ona na nas. „Životna realnost je konstrukcija onih koji je žive, smatra Štulhofer, i „svijet nije ‘tamo negdje, vani’, nego u nama i u odnosima s drugima. Upravo tako, smisao se naših aktivnosti uvijek iznova stvara i potvrđuje.”⁸⁹ Unutar svakog interakcijskog procesa uspostavlja se neki vid komunikacije (verbalne, neverbalne ili druge) između aktera, tzv. komunikacijsko međudjelovanje, čiji tijekom će ovisiti upravo o interpretaciji te situacije od strane samih aktera. Unutar spomenute komunikacije akteri u skladu sa svojim kulturnim odnosno društvenim kapitalom⁹⁰ pripisuju značenja svojim aktivnostima. Koje će značenje pojedina aktivnost zadobiti u interpretaciji pojedinoga aktera ovisit će upravo o njihovu međusobnom odnosu. Svaki interakcijski proces zavisao je proces u kojem akteri svojim međudjelovanjem stvaraju vlastiti sud o sebi, smisao svoga djelovanja te mu u skladu s tim pridaju i značenja.

Bilo koja govorna, neverbalna ili druga komunikacija ne bi bila moguća da ne postoji jezik te komunikacije te da on nema simboličku ulogu. Interpretativna razina pojedinih značenja tih simbola počiva na razini konsenzusa pojedine zajednice ili šireg društva te će njihovo tumačenje ovisiti o cjelokupnom kulturnom kapitalu (ne)pripadnika te zajednice. Pojedini simboli zadobivaju smisao u odnosu na sam kontekst interakcijskog procesa u kome akteri pokušavaju kroz interpretaciju jezika simbolima pridati određena značenja te tako oblikovati svoj pogled na stvarnost. Interpretacija pojedinih značenja simbola zavisi i o samom tijeku interakcijskog procesa, odnosno elementima koji ga čine ili, kako to Fishman navodi, o „... ostvarivanju prava i dužnosti pojedinog odnosa uloga, na mjestu (lokalitetu) najprikladnijem i najtipičnijem za taj odnos i vremenu socijalno određenom kao prikladnim za taj odnos...“.⁹¹

⁸⁹ Štulhofer, Aleksandar. Dramaturgija društvenosti ili kako čitati sociologiju svakidašnjice // Treći program Hrvatskog radija: sociologija svakidašnjice 24, 42 (1993), str. 6.

⁹⁰ Pojmovi kulturnog i društvenog kapitala preuzeti su od Pierrea Bourdieua, koji pod kulturnim kapitalom podrazumijeva kulturno nasljeđe srednje klase koja prenoseći ga na potomke tako osigurava njihova obrazovna i druga društvena postignuća. Taj Bourdieuov pojam podrazumijeva ukupno kulturno nasljeđe koje je pojedinac stekao tijekom života kroz socijalizacijske procese. Također za definiranje pojma „kulturnog kapitala“ vidi bilješku pod 70.

⁹¹ Fishman, Joshua A. Sociologija jezika: interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu. Sarajevo : Svjetlost, 1978. Str. 63.; Fishman, Joshua A. What do you lose when you lose your language? URL:<http://www2.nau.edu/jar/SIL/Fishman1.pdf> (2017-04-17)

Mjesto, vrijeme i akteri koji sudjeluju u interakciji odnosno njihovo ponašanje elementi su konstrukta ili društvene situacije. Fishman razlikuje kongruentnu društvenu situaciju u slučaju kad se sve njezine komponente unutar interakcijskog procesa „slažu“ na kulturno prihvatljiv način te inkongruentnu društvenu situaciju kada zbog krivog ponašanja, vremena, mjesta ili nekog drugog komunikacijskog poremećaja dolazi i do poremećaja unutar te društvene situacije.

Učeći i dijeleći vlastitu kulturu pojedinci kroz socijalizacijske procese prihvaćaju i dijele simbole koje je stvorilo njihovo društvo tijekom svoga razvoja, kao i njihova značenja. U tome slučaju možemo govoriti o kolektivnim simbolima koji su zajednički na razini razumijevanja svim pripadnicima nekog društva, a utemeljeni su na razini društvene konvencije. No, akteri neprestance stvaraju i nove simbole kroz svoje društvene akcije. Novi simboli tijekom proteka društvenog vremena mogu postati općeprihvaćeni te zadobiti karakteristike kolektivnih simbola. O kolektivnim simbolima govori i Bourdieu⁹², koji ih objašnjava kroz tumačenje suodnosa jezičnog i simboličkog kapitala te on u tu svrhu kaže: „Jezična je razmjena komunikacijski odnos između pošiljaoca i primaoca, zasnovan na šifriranju i dešifriranju, dakle na korištenju određenog koda ili određene generativne kompetencije; ali ona je ujedno i ekonomska razmjena, koja se uspostavlja u obliku određenog simboličkog odnosa snaga između proizvođača, snabdjevenog određenim jezičnim kapitalom i potrošača (ili tržišta), i koja može pribaviti određenu materijalnu ili simboličku dobit.“⁹³

⁹² Bourdieu, Pierre. Što znači govoriti : ekonomija jezičnih razmjera. Zagreb : Naprijed, 1992. Str. 51.

⁹³ Saussureov strukturalizam utjecao je na Bourdieuovu sociologiju te on od njega preuzima pojam cjeline nekog sustava te funkcionalnu povezanost pojedinih dijelova sustava u cjelinu. Tako je osnivač strukturalne lingvistike te utemeljitelj semiotike, lingvist de Saussure, ustvrdio za jezik da je on sistem znakova, a „cjelokupnost jezičnog fenomena“ on naziva jezičnom djelatnošću. De Saussure definiranje jezika u sklopu svoje tzv. jezične djelatnosti temelji na analizi komunikacijskog procesa, u koji uvodi dihotomiju na govornika i slušaoca. Govornik je u procesu jezične komunikacije onaj akter u komunikaciji koji „odašilje jezičnu poruku drugom sudioniku“ koji se u tome odnosu naziva slušaocem. Sve što je u komunikaciji vezano isključivo za volju pojedinca, od pokretanja samog procesa komunikacije do fizikalnih obilježja te iste komunikacije, Saussure naziva govorom (parole) dok je jezična djelatnost (sve ono što omogućava slušaocu identificiranje znakova u jezičnoj komunikaciji) za njega jezik. Ova Saussureova dihotomija počiva na njegovu poimanju jezika kao društvene kategorije, dok je govor posve individualna kategorija. Kako je za njega jezik sistem znakova, onda se svaki jezični znak za de Saussurea sastoji od označitelja (akustičke slike, izraza znaka) te označenoga (pojma, sadržaja znaka). Svaki označitelj i označeno unutar nekog znaka povezani su vrijednošću. Priroda veze između označitelja i označenog je arbitrarna, no kada se jednom takva veza uspostavi, onda ona postaje društvenom konvencijom te je zahvaljujući njoj moguć kontinuitet komunikacije. Saussure, Ferdinand de. Tečaj opće lingvistike. Zagreb : ArTresor : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2000. prema Škiljan, D. Pogled u lingvistiku. Zagreb : Školska knjiga, 1980. Str. 55-60.

Drugim riječima, diskursi nisu (ili su tek izuzetno) isključivo znakovi namijenjeni razumijevanju, dešifriranju; oni su i znakovi bogatstva, namijenjeni vrednovanju i procjenjivanju, i znakovi autoriteta, koji traže od sugovornika da im vjeruje i da im se pokorava.“⁹⁴ Za bolje razumijevanje njegova kulturnog i simboličkog kapitala potrebno je razumijevanje njegova tumačenja pojma habitusa⁹⁵, središnjeg pojma Bourdieuove sociologije, pod kojim on „podrazumijeva sklop dispozicija zbog kojih postupci i stavovi u svakodnevnom životu postaju uobičajeni, što rezultira time da se svakodnevni život shvaća zdravo za gotovo. Budući da je utjelovljen, o habitusu se ne razmišlja“.⁹⁶ Habitus kao i kultura obuhvaća norme i vrijednosti, prakse i životne stilove te društvene percepcije i očekivanja pripadnika pojedinih društvenih klasa. Habitus se izgrađuje kroz društveno iskustvo, on se usvaja učenjem kroz primarnu socijalizaciju te se razlikuje ovisno o pripadnosti nekoj društvenoj skupini.

Britanski lingvist Leech u svojoj knjizi *Semantics*, u dijelu u kojem se bavi suodnosom pojavnih oblika značenja izraženih u jeziku i društva, navodi pet društvenih funkcija jezika: informativnu, ekspresivnu i estetsku funkciju jezika te funkciju usmjeravanja ili vršenja utjecaja na ponašanje drugih i funkciju koja se odnosi na (p)održavanje veza unutar nekog društva.⁹⁷ Ovakav semantički pristup upućuje na zaključak da je jezična djelatnost⁹⁸ nezaobilazna u svim aspektima života nekog pojedinca te se njegovo cjelokupno poimanje društvene stvarnosti odvija upravo kroz fenomen jezične djelatnosti. Shodno svemu gore navedenome razvidno je da je jezik sredstvo za ostvarivanje komunikacije između društvenih aktera u nekom društvu te

⁹⁴ Bourdieu, Pierre. Navedeno djelo, str. 51.

⁹⁵ Nenad Fanuko ističe da Bourdieu termine u svojoj sociološkoj teoriji određuje relacijski, pa je tako i s pojmom habitusa, za koji kaže da „ne postoji bez strukture koja omogućuje organiziranu improvizaciju aktera“. Fanuko, Nenad. Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta Bourdieuove ideologije. // Školski vjesnik : časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu 57, 1/2(2008), str. 12. URL: <https://hrcak.srce.hr/82617> (2018-07-12)

⁹⁶ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 25.

⁹⁷ Leech, Geoffrey. *Semantics: The study of meaning*. Harmondsworth: Penguin Books, 1981. Str. 40. URL: https://yanjianghk.files.wordpress.com/2014/09/geoffrey_leech_semantics_the_study_of_meaning.pdf (2015-05-20)

⁹⁸ O sprezi jezika i društva, također govori i njemački sociolog i filozof Jürgen Habermas, koji u svome djelu *Teorija komunikativnog djelovanja* (*Theorie des kommunikativen Handelns*, I–II, 1981) „razvija tzv. univerzalnu pragmatiku, koja smatra da tražene normative osnove društvenih procesa leže u jeziku, budući da se u jeziku stječu zahtjevi za poštivanjem istine, razumljivosti, točnosti i istinoljubivosti, dakle ljudska umnost i razboritost u cjelini. Sporazumijevanje i konkretno ljudsko djelovanje moraju biti u temelju moralnih normi zato što upravo one proistječu iz interesa socijalne skupine ili društva jednako kao i iz trenutačnih povijesnih, gospodarskih i političkih prilika. 'Istina' tako ne postoji 'po sebi', kao ono što je objektivno bezuvjetno, nego se stvara putem 'konsenzusa' sudionika koji djeluju u određenoj socijalnoj skupini.“ No dalje bavljenje ovom Habermasovom teorijom nije u skladu s problematikom ovog rada. Habermas, Jürgen. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23991> (2018-07-12)

da pojedincima omogućava socijalizaciju u vlastitoj kulturi. Učeći i usvajajući vlastiti jezik pojedinac uči i usvaja temeljne obrasce ponašanja svoga društva.

No, kako su društva podložna stalnoj mijeni pod utjecajem raznih društvenih fenomena, kao primjerice globalizacije, migracijskih kretanja, društvenih pokreta (primjerice ekoloških, feminističkih i drugih) te razvoja računalne i informacijske tehnologije tako autori Samovar i drugi te Haviland smatraju da se ti utjecaji dešavaju samo na površini pojedinih kultura. Prema njihovu tumačenju dubinske vrijednosti, kao primjerice one koje se odnose ili povezuju s etikom, radom, razonodom, definiranjem ljudskih sloboda, tradicijom, vjerom, svakodnevnom rutinom te spolnim, rodnim i dobnim stavovima, ostaju netaknute te se i dalje generacijski prenose (primjerice Japanci prihvaćaju zapadnjačke životne stilove u odijevanju ili prehrani dok se njihove temeljne obiteljske vrijednosti znatno ne mijenjaju). Samovar i drugi smatraju da do tih promjena dolazi u ponašanju, kako oni kažu, „u prednjem dijelu pozornice“, dok se većina onoga što nazivamo kulturom nalazi ispod te površine, kao što je to npr. s ledenom santom. Naime, oni za taj fenomen koji uspoređuju sa santom leda kažu – „Možete vidjeti njezin vrh, no – postoje druge dimenzije i dubine koje ne možete vidjeti – to je podzemna razina kulture.“⁹⁹ U skladu s navedenim ovi autori zaključuju da, premda su kulture „podložne fluktuacijama i rijetko ostaju nepromijenjene“ uslijed društvenih promjena, ipak „duboka struktura kulture opire se većim promjenama“.¹⁰⁰ Naime, da bi se procijenio stupanj promjene unutar neke kulture, treba uzeti u obzir što se to mijenja i pod kojim uvjetima, upozoravaju Samovar i drugi. Iz svega navedenog može se zaključiti da su kulture dinamične samo na površini te se dugoročno opiru dubinskim promjenama vrijednosnih sustava. Sociolog Mesić pak navodi kako „kritički, poststrukturalni i postmoderni istraživači na području kulture ne prihvaćaju više tradicionalna gledišta, po kojima su kulture statički, zatvoreni, samodovoljni sustavi vezani uz određeni prostor“, nego kulturu „shvaćaju kao dinamički, otvoreni, nikad dovršeni proces stalnih mijena i međusobnih prožimanja, koji se ne mogu svesti na neka opća (univerzalna) obilježja“¹⁰¹ i to na globalnoj razini kao i na lokalnoj. Mesić navodi tezu teoretičara kulture Papastergiadis, koji smatra da se sama bit identiteta kulture pogrešno shvaća i tumači. Naime, kultura se shvaća „statički, kao nešto što je duboko ukorijenjeno u

⁹⁹ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 30.

¹⁰⁰ Isto, str. 30.

¹⁰¹ Mesić, Milan. Multikulturalizam. Navedeno djelo, str. 242.

određeno tlo, dugotrajno i isključivo vezano za neku posebnu zajednicu“. No, razvoj komunikacijske i informacijske tehnologije te migracijska kretanja i cjelokupni tehnološki napredak društava mijenjaju „odnos ljudi prema prostoru“. ¹⁰² „Novije studije migrantskih zajednica pokazuju da je njihov (kulturni) život izložen stalnim promjenama, kao i život u sredinama njihova podrijetla, zbog čestih posjeta, povratnih tokova, ekonomske međuovisnosti, obiteljskih i širih socijalnih veza i, napokon, razmjena i prevođenja simboličkih oblika od jednog do drugog mjesta“¹⁰³, zaključuje Mesić.

3.1.6. Teži li kultura integraciji? Kultura kao integrirani i dinamičan sustav prilagodbe

Haviland smatra da kultura teži integraciji, odnosno da ima tendenciju da svi njezini „aspekti funkcioniraju kao uzajamno povezana cjelina“. ¹⁰⁴ Ovakav sistemski pristup kulturi naglašava da promjena u nekom dijelu kulturnog sustava nužno potiče promjene i u drugim njezinim dijelovima. Tako primjerice pokret za zaštitu okoliša u nekoj sredini može izazvati cijeli niz promjena u navikama stanovništva toga područja od primjerice promjena u načinima stanovanja do odijevanja ili pak prehrambenih navika. Na pitanje zašto je to tako, Samovar i drugi odgovaraju da „kultura nastoji reći svojim pripadnicima što da očekuju od života, pa stoga smanjuje zbunjenost i pomaže nam predvidjeti budućnost. Kultura je zajedničko naučeno ponašanje koje se prenosi s naraštaja na naraštaj u svrhu promicanja pojedinačnog i društvenog održanja, prilagodbe te rasta i razvoja.“ ¹⁰⁵ Drugim riječima, uloga kulture je održanje funkcioniranja društva kao cjeline bez obzira na postojeće promjene te dinamiku tih promjena u određenim razdobljima. Katunarić u *Tri lica kulture* ide korak dalje i poziva se na tezu Edwarda Halla, prema njegovu mišljenju jednog od najutjecajnijih istraživača interkulture komunikacije, koji kulturu shvaća kao „svijet svakodnevnih navika i običaja koji se odvijaju automatizmom. Toga većina ljudi nije ni svjesna, pa svojim postupcima ne pridaje dublje, referentno značenje. Hall taj fenomen prisposobljuje kao 'program ponašanja' i 'divovski kompjutor'. Oko 90 % toga otpada na neverbalnu komunikaciju, 'šutljivi jezik': mimiku, geste i

¹⁰² Isto, str. 243.

¹⁰³ Isto, str. 243.

¹⁰⁴ Haviland, William A. Kulturna antropologija. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2004. Str. 41.

¹⁰⁵ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 35.

slične implicitne poruke, kao i način na koji ljudi raspoložu vremenom i prostorom.“¹⁰⁶ Govoriti o kulturi kao o „nositelju smisla“ vrijedno je ako ga razumije i percipira što veći broj ljudi nekog društva, smatra Katunarić te dodaje da „čim se obavi prijenos, smisao biva iznevjeren“. Naime, „interpretatori smisla su ideološki vođe ili elite, od starih vjerskih proroka i svećenika do suvremenih stranačkih intelektualaca ili stručnjaka za marketing i medijsku propagandu. Njihov je zadatak da postojeću stvarnost dovedu u vezu sa zamišljenom i bolje uređenom stvarnošću, zapravo sa slikom koja zavodi na pogrešan zaključak da je postojeća stvarnost loš izdanak prošlog ili priprema budućeg sklada. Obraćajući se običnim ljudima, lideri javnog mišljenja ekspliciraju popularna uvjerenja i simbole sklada, prije svega religijske i nacionalne. Na taj način djeluju integrativno, interpretirajući interese gornjih i donjih slojeva društva kao jedinstvene. Pitanje pripadaju li ti dijelovi baš istom društvu ili kulturi, stvar je interpretativnog umijeća uvjeravanja. Interpretacija nikada nije bila samo hermeneutička vježba, namijenjena uskom krugu upućenih u teško razumljive tekstove, nego ideološka borba za stjecanje monopola nad značenjima intimno bliskim velikom broju ljudi“, navodi Katunarić.¹⁰⁷

3.1.7. Kultura u kontekstu suvremene sociologijske teorije ili umjesto zaključnih razmatranja o kulturi

Prethodna poglavlja bavila su se raznovrsnim definicijama i konceptima pojma kulture kod autora koji pripadaju različitim teorijskim tradicijama u sociologiji i antropologiji. Jedna od prvih definicija pojma kulture, ona Tylorova iz 1871., definira kulturu kao „složenu cjelinu koja obuhvaća znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i navade i sve ostale sposobnosti koje je čovjek stekao kao član društva“¹⁰⁸. Drugim riječima, cjelokupno ljudsko stvaralaštvo, kao i svi društveni odnosi, uvjetovani su kulturom ili su njezin sastavni dio, pa je stoga razumljiv kontinuitet interesa društvenih znanstvenika za njezinim proučavanjem. Tumačenja same uloge kulture u društvu te njezinih funkcija za pojedina društva ovisit će o teorijskom

¹⁰⁶ Katunarić, Vjeran. Tri lica kulture. // Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja 5, 5/6(1996), str. 834. URL: <http://hrcak.srce.hr/31760> (2017-06-27)

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Citirano prema: Crespi, Franco. Sociologija kulture. Zagreb : Politička kultura, 2006. Str. 9

polazištu te sociološkoj tradiciji kojoj se pojedini autori priklanjaju kao polazištu u vlastitom tumačenju kulture i kulturne problematike. Stoga Haralambos i Holborn u svojoj Sociologiji zaključuju da „bez zajedničke kulture, članovi društva ne bi mogli komunicirati i surađivati, a rezultat toga bili bi zbrka i nered“, odnosno (...) „bez nje ne bi bilo ljudskog društva“.¹⁰⁹ S obzirom na to da su postojanja ljudskih društava određena njihovom vlastitom kulturom, odnosno načinima kako pripadnici tih društva stvaraju, misle, osjećaju, upravljaju vlastitom djelatnošću i svjetonazorom te svakodnevnim situacijama, onda je razvidan i veliki interes sociološke teorije za definiranjem i objašnjenjem fenomena ljudske kulture. Interes društvenih znanosti za tumačenjem kulture uistinu je opsežan, a ovdje je predstavljen samo kratki pregled tumačenja kulture kroz glavne sociološke teorije.

Marksizam¹¹⁰ kao makrosociološka teorija nije razvio neki sustavan pogled na fenomen kulture u društvu, no Marx kroz svoja djela progovara o kulturi kao društveno utemeljenom fenomenu koji ima svoje porijeklo u ljudskom stvaralaštvu, odnosno radu te je materijalnog karaktera. „Za Marxa, kultura potječe iz čovjekove proizvodne djelatnosti. S proširenjem rada izvan neposrednih životnih potreba, ljudi počinju razvijati samosvijest. Zahvaljujući tome, mogu djelatno stvarati vlastitu kulturu.“¹¹¹ Od autora na koje je indirektno ili direktno marksizam imao utjecaja spomenut ćemo Williamsa, na koga se u svojim razmatranjima kulture često poziva teoretičar kulture i umjetnosti Eagleton koji polemizira s Williamsovom tezom o neprestanom širenju pojma kulture s tendencijom izjednačavanja s cjelokupnim životom. Osim toga, sociolozi kulture vrlo često se referiraju na njegovo shvaćanje složenosti i sveobuhvatnosti kulture. Kako je jezik važno sredstvo u kojem se ostvaruje kulturna komunikacija te putem kojeg se kultura dijeli u nekom društvu, važno je spomenuti strukturalističku teoriju Ferdinanda de Saussurea, koji postavlja temelje znanosti o znakovima ili semiotike. Saussure shvaća jezik kao integrirani sistem ili sustav, a dijelovi toga sustava povezani su vlastitom logikom u cjelinu. Njegov strukturalizam je utjecao i na sociologa Bourdieua, premda on kritizira strukturalistički determinizam, ipak Bourdieu od Saussurea preuzima shvaćanje nekog sustava kao cjeline te funkcionalnu povezanost pojedinih dijelova tog nekog sustava u cjelinu. Bourdieuova teorija

¹⁰⁹ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 3.

¹¹⁰ Neki marksistički mislioci, da bi analizirali odnos između ekonomije i ostalih društvenih oblika, u marksističku teoriju uvode pojmove baze i nadgradnje. Pri tome pojam baze označava ekonomiju nekog društva, dok su svi ostali društveni oblici, pa tako i kultura, obuhvaćeni pojmom nadogradnje. Ovaj tzv. ekonomski determinizam doživio je mnogobrojnu kritiku i od strane samih teoretičara marksizma.

¹¹¹ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 889.

kulturne reprodukcije bavi se propitivanjima dinamike i prijenosa moći u društvu kroz obrazovni sustav koji reproducira nejednakost i održava postojeći društveni poredak na temelju primarne socijalizacije pojedinaca u njihovim obiteljima. Kultura je habitus u tom kontekstu za Bourdieua, kao to zaključuje Eagleton, ali je „također, proturječno, najistančanija, sebezpromišljajuća opstojnost za koju smo sposobni“.¹¹²

U kontekstu ovog kratkog pregleda shvaćanja kulture kroz sociološku teoriju, neizostavna je teorija društvene akcije ili djelovanja američkog sociologa Parsonsa, čije je shvaćanje uloge kulture u društvu u skladu s njegovom funkcionalnom teorijom¹¹³ društva. Za Parsonsa društvo je uređen sistem čiji su dijelovi povezani u funkcionalnu cjelinu dok dijelovi sami po sebi nemaju svoju svrhu i funkciju. Društvena akcija je međudjelovanje društvenih aktera s njihovom društvenom okolinom u kojem ta interakcija zadobiva značenja koja im akteri pridodaju. Za regulaciju ponašanja aktera ključne su norme i vrijednosti koje pojedinci internaliziraju kroz procese socijalizacije. Kultura pak za Parsonsa uključuje primjerice jezik i simbole te moralne vrijednosti, kao i umjetnost nekog društva, te je kultura „ta koja te različite elemente društvenog sustava povezuje u cjelinu. Pojedinci mogu ući u društvenu interakciju tek kad se razvila kultura koja omogućuje njihovu međusobnu komunikaciju“.¹¹⁴ Makroteorije se bave općenitim objašnjenjima funkcioniranja društva kao cjeline te društvo smatraju sustavom ili sistemom. Ljudsko ponašanje pripadnika nekog društva upravo je determinirano i oblikovano tim sistemom u kome je funkcija kulture u socijalizaciji i internalizaciji normi i vrijednosti pojedinog društvenog sustava.

No, kako je kultura prije svega komunikacija koja se odvija u interakcijama pojedinaca ili između skupina u društvu, potrebno je razmotriti u nastavku teksta i mikrosociološki pristup proučavanju kulture, kao i integracijski pristup Giddensa u njegovoj teoriji strukturacije. Giddens stoga kaže: „Svako istraživačko ispitivanje u društvenim znanostima ili povijesti

¹¹² Eagleton, Terry. *Ideja kulture*. Kultura. Zagreb : Naklada Ljevak, 2017. Str. 137.

¹¹³ Funkcionaliste kultura uglavnom ne zanima u smislu umjetničkog stvaralaštva, nego u „smislu normi, vrijednosti i načina življenja“. Oni također naglašavaju promjenjivu prirodu kulture, koja se mijenja u skladu s razvojem društava. Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 886.

¹¹⁴ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 888.

uključeno je u međusobni odnos akcije i strukture [...] ne postoji nikakav smisao u tvrdnji da struktura 'determinira' akciju ili obratno).¹¹⁵

Prema Giddensu „proučavanje svakodnevnog ponašanja u situacijama interakcije licem u lice obično se naziva mikrosociologijom“.¹¹⁶ Tijekom življenja svakodnevno komuniciramo i ulazimo u interakcije s članovima svoje obitelji, s kolegama na poslu kao i s prijateljima, poznanicima te drugim akterima koje susrećemo na mjestima upražnjavanja slobodnog vremena i zabave. Upravo kroz naše međusobne interakcije s drugim ljudima, odnosno drugim akterima, nužno „djelujemo“ na svoju društvenu okolinu i ona na nas. Značaj tumačenja i razumijevanja interakcijskog djelovanja za sociologiju uočio je i Weber, koji „djelovanje u zajednici“ smatra „specifičnim predmetom razumijevajuće sociologije“ te kaže „za razumijevajuću sociologiju specifično važno djelovanje je naročito ponašanje koje se prema subjektivno mišljenom smislu onoga koji djeluje dovodi u vezu s ponašanjem drugih, koje je s tom svojom smisaonom povezanošću u svom toku suodređeno te se, prema tome, na temelju toga (subjektivno) mišljenog smisla može razumljivo razjasniti.“¹¹⁷ Premda Weber iz svoje perspektive interpretativne sociologije ne prihvaća funkcionalističko shvaćanje o neovisnom postojanju društva od pojedinaca, ipak on uzima u obzir postojanje klasne, statusne i političke diferencijacije društava. Prema Weberu, društvena struktura društva, odnosno svi dijelovi te strukture od klasa do birokracije, nastali su upravo kroz društveno međudjelovanje pojedinaca. Društvenu akciju Weber tumači kao međusobnu akciju pojedinih aktera unutar neke društvene situacije koju oni stvaraju svojim međusobnim smislenim djelovanjem. Da bi se neka društvena akcija mogla razumjeti i objasniti, nužno je razumjeti i objasniti značenja koja akteri pripisuju toj situaciji.

Na tragu razumijevajuće sociologije djelomično je i simbolički interakcionizam Meada, samo što Mead društveno djelovanje ili akciju pozicionira na razinu jezične djelatnosti, odnosno na simboličku razinu jezika. Simboli ili, točnije, njihova značenja temelj su svake interakcije između aktera u nekom društvu, smatra Mead, bilo da se radi o verbalnoj komunikaciji ili o njezinoj neverbalnoj razini. „Mead je tvrdio da se ljudi oslanjaju na zajedničke simbole i

¹¹⁵ Giddens, Anthony. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley: University of California Press, 1984., str. 219. Citirano prema: Ritzer, George. *Suvremena sociologijska teorija*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 1997. Str. 390.

¹¹⁶ Giddens, Anthony. *Sociologija*. Navedeno djelo, str. 83.

¹¹⁷ Weber, Max. *Metodologija društvenih znanosti*. Zagreb: Globus, 1989. Str. 160.

razumijevanja svojih interakcija s drugima“. Budući da ljudi „žive u bogatome univerzumu simbola, gotovo sve interakcije među pojedincima uključuju razmjenu simbola.“¹¹⁸ Postojanje društvenih uloga za simboličke interakcioniste nije upitno, no njihovo izričito neslaganje odnosi se na tezu da su te društvene uloge nepromjenjive te determinirane društvenim sustavom, odnosno namijenjene održavanju njegove strukture.

Husserl, pišući o ljudskoj svijesti i o transcendentnom egu u okvirima svoje fenomenologije, smatra da je ljudska svijest proces te da je ona relacijska. Svijest se prema Husserlu nalazi „u odnosu aktera i predmeta u svijetu“, a taj odnos on naziva intencionalnošću, dok istodobno za značenja kaže da se ona „ne nalaze u predmetima, nego u odnosu aktera prema objektima“. ¹¹⁹ Drugim riječima, za Husserla možemo reći da on kao i Weber smatra da akcije ljudi poprimaju upravo onakvo značenje kakvo im oni sami pridodaju. Weberova razumijevajuća sociologija te Husserlova fenomenologija koju u sociološku znanost uvodi Schütz, uspostavljaju temelje za „interpretativnu sociologiju“. Sociolozi zagovaratelji interpretativnog pristupa u sociološkim istraživanjima smatraju da je za razumijevanje društvenih zbivanja nužno razumijevanje same društvene interakcije. Proces društvene interakcije podrazumijeva takvu komunikaciju među pojedincima u kojoj akteri pripisuju značenja svojim aktivnostima te su kao takvi aktivni sudionici toga procesa. Koje značenje će pojedina aktivnost zadobiti u interpretaciji aktera ovisit će o njihovom međusobnom odnosu, njihovu znanju, tradiciji, njihovim temeljnim vrijednostima i stavovima. Drugim riječima, percepcija neke interakcije između pojedinih aktera ovisit će o njihovu zajedničkom kulturnom nasljeđu jer je interakcijski proces zavisan proces u kojem akteri svojim međudjelovanjem stvaraju vlastiti sud o sebi, smisao svoga djelovanja i pridaju značenje tome djelovanju. Zato, da bi istraživači razumjeli značenja društvenih akcija, nužno moraju analizirati i razumjeti i same metode i postupke kojima se ljudi služe u svakodnevnom životu konstruirajući vlastiti društveni univerzum. Etnometodologija¹²⁰ je grana sociologije, odnosno smjer u sociologiji koji proučava postupke kojima se ljudi služe u osmišljavanju svoga svakodnevnog društvenog svijeta. Područje interesa etnometodologije odnosi se na sve aspekte društvenog života

¹¹⁸ Giddens, Anthony. *The Constitution of Society*. Navedeno djelo, str. 18.

¹¹⁹ Ritzer, George. *Suvremena sociologijska teorija*. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 1997. Str. 218.

¹²⁰ „Grubo prevedeno, etnometodologija znači studij metoda kojima se ljudi koriste.“ prema Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 1061.

(primjerice etnometodološka analiza društvene uloge trača, Atkinsonova analiza uloge mrtvozornika, Goffmanova analiza obrazaca ponašanja u „totalnim institucijama“, Garfinkelova analiza uloge porote i drugo). Sam termin „etnometodologija“ potječe od Garfinkela, koji se može smatrati i osnivačem toga pravca u sociologiji. Etnometodolozi (i mnogi drugi koji nisu etnometodološke orijentacije, primjerice Schütz, Habermas i drugi) „svakodnevni život smatraju jedinom valjanom razinom sociološke analize“¹²¹ te razvijaju sociologiju svakodnevnog života, koju zanima sve, od sociologije vremena, lica, kose, tijela, do sociologije prehrane, mode i ukusa. „Sociologija svakidašnjice, dakle, pruža specifičan model promatranja društvene stvarnosti – 'mikroskopsku' konstrukciju realnosti. Tako se svakodnevne kategorije dekonstruiraju u oslonce koji nam omogućuju da nekog, na primjer, proglasimo ludim (ili prorokom) ne dovodeći u pitanje vlastite predodžbe ili da kroz sustav „tračanja“ osnažimo skupnu solidarnost. No, kao što je Garfinkel upozorio, mikroanaliza ne može djelovati posve sama.“¹²²

Teorija racionalnog izbora potekla je iz ekonomske znanstvene tradicije, a radi se o modelu svrhovitog djelovanja koji se može pronaći u gotovo svim društvenim znanostima. Osnovna postavka teorije racionalnog izbora jest tvrdnja da je ljudsko djelovanje racionalno u osnovi te da se akteri u svome djelovanju usmjeravaju prema nekom cilju (svrsi). Drugim riječima, njezina „implicitna pretpostavka jest homo economicus – model pojedinca koji se racionalno ponaša tako što postupi prema vlastitim sebičnim interesima, a središnji interes jest maksimalno povećati dobit“.¹²³ Ovaj teorijski pristup, kako to navode Abercrombie i drugi, ima za primarni cilj „objasniti način funkcioniranja društvenih sustava, i velikih i malih, a ne ponašanje pojedinaca“, ali „teoretičari pretpostavljaju da bi sustav trebalo objasniti s gledišta ponašanja aktera koji ga tvore“.¹²⁴ Naime, teorija racionalnog izbora je pristup koji „pokušava ujediniti sociološka objašnjenja na makrorazini (npr. institucijska struktura društva) s onima na mikrorazini (ponašanje aktera unutar te strukture) i tako razriješiti dvojnost djelovanja i

¹²¹ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 355.

¹²² Ovdje se misli na kombinaciju sociološke mikro i makrorazine. Štulhofer, Aleksandar. Dramaturgija društvenosti ili kako čitati sociologiju svakidašnjice // Treći program Hrvatskog radija: sociologija svakidašnjice 24, 42 (1993), str. 7.

¹²³ Katunarić, Vjeran. „Zbunjujući sugovornik“ : postmoderne teorije društva // Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline. 1, 4 (1995), str. 41.

¹²⁴ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 395.

strukture“.¹²⁵ Kao dio teorije racionalnog izbora navodi se „teorija igara“, koja počiva na postavci da se djelovanje aktera odvija u međusobnoj ovisnosti, odnosno akteri ne djeluju neovisno jedan od drugog. Pretpostavka je da će se svi akteri u interakciji ponašati racionalno kako bi postigli vlastite optimalne dobiti uz što manje troškove.¹²⁶

Proučavanje društvene uloge knjižničnih sustava, poglavito narodnog knjižničarstva, s ciljem njihova razvoja u interkulturalna središta pokazuje potrebu kombiniranja mikroteorijskog i makroteorijskog pristupa kako u istraživanjima tog društvenog fenomena, tako i u izgradnji znanstvene terminologije i teorije namijenjene istraživanjima toga tipa. S obzirom na to da je kompleksan pojam „kultura“ središnji pojam kako u području interkulturalnosti, tako i u području knjižničarstva, onda ga je teško istražiti i sagledati s jednog ograničavajućeg teorijskog i metodološkog stajališta. Stoga za istraživanje knjižnične problematike smatramo optimalnim kombiniranje teorijskih pristupa te glavnih istraživačkih metoda i tehnika kvalitativne metodologije (kao primjerice sudjelujućeg promatranja, dubinskog intervjuiranja, grupnog intervjuiranja, analize sadržaja, studije slučaja i drugih) te primjerice kvantitativne metode anketnog ispitivanja. U potonjim poglavljinama rada o metodologiji i istraživanju društvene uloge narodnih knjižnica za promidžbu interkulturalnih vrijednosti u hrvatskom društvu, bit će govora o metodološkoj triangulaciji (koju je osmislio Denzin) kao optimalnom pristupu proučavanju navedene problematike.

3.2. Koncepti multikulturalizma i interkulturalizma

Interes ovoga rada usmjeren je na razlikovanje dvaju koncepata, multikulturalizma i interkulturalizma, kao politika na temelju kojih se nastoji regulirati kulturnu različitost u nekom društvu¹²⁷ te na vrijednosti interkulturalnog odgoja i obrazovanja kao temelja za izgradnju

¹²⁵ Isto.

¹²⁶ Ovo je ujedno i najproblematičnija postavka zbog relativnosti samog pojma racionalnosti. Najpoznatiji primjer teorije igara je tzv. „zatvorenikova dilema“, koja problematizira razlike u racionalnosti između pojedinca i zajednice. Pojam Paretoovog optimuma također je ključan za teoriju igara, a odnosi se na „stanje u kojemu nije moguća nijedna promjena ili prilagodba u razmjeni ili raspodjeli, kojom se poboljšava položaj jednog subjekta, a da se ne pogorša položaj drugog ili drugih subjekata“. Pareto optimum. // Ekonomski leksikon / [glavni urednik Zvonimir Baletić. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia, 1995. Str. 648.

¹²⁷ Teorijski koncept u ovom radu oslanja se na razlikovno tumačenje pojmova interkulturalizam, multikulturalizam i transkulturalizam te pojmova interkulturalnost, multikulturalnost i transkulturalnost. Razlikovanje ovih pojmova tumačimo prema Čačić-Kumpes, koja kaže da uvođenjem pojmova multikulturalnost,

tolerantnijeg društva koje podržava i promiče kulturnu različitost vlastitih pripadnika. Smisao tolerancije u ovom kontekstu jest prihvaćanje različitosti kao kulturno poželjne vrijednosti bez stvaranja negativnog društvenog ozračja za pojedince pripadnike manjinskih kulturnih skupina. Nedostatak tolerancije za kulturne različitosti, kako pojedinaca tako i cijelih grupa, nerijetko može rezultirati društvenim sukobima te eskalirati u nasilje. Također, u ovom poglavlju bit će govora i o konceptu transkulturalizma kao kritici tradicionalnog koncepta pojedinačnih kultura te koncepata interkulturalizma i multikulturalizma. Poseban naglasak u sklopu ovih teorijskih razmatranja stavljen je na ulogu narodnih knjižnica u multikulturalnim društvima kakvo je i hrvatsko društvo. Stoga se ovaj rad bavi istraživanjem i proučavanjem narodnog knjižničarstva u Republici Hrvatskoj, odnosno promicanjem interkulturalnih vrijednosti kroz djelatnosti i svakodnevne prakse narodnih knjižnica kao kulturnih institucija sa svrhom boljeg razumijevanja kulturne različitosti te mirnog prevladavanja mogućih sukoba između pripadnika različitih kulturnih zajednica.

interkulturalnost i transkulturalnost oni „postaju osnove prijepora novoga gledanja na to kako se postaviti prema činjenici kulturne pluralnosti. Pritom se teoretičari nastoje odmaknuti od pojmova multikulturalizma, interkulturalizma i transkulturalizma, koji ili denotiraju kulturne politike čiju provedbu kritiziraju ili konotiraju ideološku obojenost, zbog čega se radije koriste pojmovima multikulturalnost, interkulturalnost i transkulturalnost.“ Drugim riječima, pojmove interkulturalizam, multikulturalizam i transkulturalizam karakterizira pripadnost određenim „kulturnim i identitetskim politikama“, dok se za suvremena društva može reći da glede razvoja i uređivanja međukulturalnih odnosa „teže uglavnom dvama modelima, multikulturalnosti i interkulturalnosti“. Naime, dok multi/inter/transkulturalizme možemo shvatiti kao pojmove koji se odnose na određene kulturne politike, istodobno multi/inter/transkulturalnost možemo shvatiti kao modele prema kojima pojedina multikulturalna društva razvijaju i uređuju odnose među kulturama. U kontekstu ovakve terminološke distinkcije između interkulturalizma kao kulturne politike te interkulturalnosti koja se odnosi na društveno stanje govorimo i o interkulturalnom pristupu kulturnim razlikama ili primjerice stavovima o kulturnoj različitosti. Čačić-Kumpes, Jadranka. Politike reguliranja kulturne i etničke različitosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi. // Migracijske i etničke teme 20, 2/3(2004), str. 149. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10943 (2018-06-29); Čačić-Kumpes, Jadranka; Kumpes, Josip. Interkulturalni pristup etničkoj različitosti i etničke manjine: uvodno razmatranje na primjeru Hrvatske, Norveške i Slovenije. // Razprave in gradivo – Treatises and Documents, 56-57(2008), str. 229. URL: http://www.iny.si/DocDir/Publikacije-PDF/Razprave%20in%20gradivo/RIG%2056_57/Kumpes%2056_57.pdf (2018-06-29); Čačić-Kumpes, Jadranka. Skica za sociološki pristup interkulturalnoj komunikaciji // Sociologija i rat / priredili Ognjen Čaldarović, Milan Mesić, Aleksandar Štulhofer. Zagreb : Hrvatsko sociološko društvo, 1992, str. 37.

3.2.1. Multikulturalizam

Da su ljudi od prvobitnih zajednica, pa do danas svjesni međusobnih kulturnih razlika ističu i američki autori Samovar, Porter i McDaniel, koji kažu da „ideje o kulturnim razlikama postoje oduvijek, no kako nije bilo odgovarajućih znanja o kulturama, sama svijest o razlikama najčešće je izazivala ljudsku sklonost da se na razlike reagira zlonamjerno“.¹²⁸ No, puno važnije od same svjesnosti o postojanju kulturnih i društvenih razlika među ljudima, jesu načini percepcije tih razlika, načini akumulacije informacija o različitosti onog „drugog“ koji nije iz moje kulture te društvena interakcija koja se odvija u skladu s tim stečenim znanjima i percepcijama pripadnika neke zajednice ili društva. Stoga ne čudi veliki interes znanstvenika za istraživanje stereotipa kako bi se pronašla rješenja za prevladavanje potencijalnih konfliktnih društvenih situacije proizašlih iz predrasuda prema različitim kulturama ili iz netočnih informacija o njima. Drugim riječima, društvenu znanost zanima iznalaženje mogućih načina mirnog prevladavanja ljudske sklonosti da se na nepoznate razlike reagira negativno, odnosno zlonamjerno i netolerantno, a nerijetko i agresivno.

Upravo potreba za iznalaženjem rješenja za prevladavanje sukoba između Anglokanađana i Frankokanađana u Kanadi iznjedrila je multikulturalizam. Zahvaljujući kanadskim prijedorima, društvene znanosti pojam „multikulturalizam“ poznaju od 1963., kad u Kanadi nastaje kulturna politika pod tim imenom, a iz potrebe iznalaženja rješenja za spomenute sukobe Anglokanađana i Frankokanađana, odnosno kao širenje prijašnje zamisli o bikulturalizmu.¹²⁹ Određenje samog pojma multikulturalizam često se poistovjećuje s pojmovima kulturni pluralizam i interkulturalizam. Koncept multikulturalizma podrazumijeva jednaka prava i mogućnosti svim građanima neke zemlje bez obzira na njihove kulturološke razlike, kao i razvijanje vlastitih kulturnih vrijednosti i održavanje kulturnog identiteta. Ovaj koncept podržava koegzistenciju kulturnih različitosti na istom prostoru. Sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća i Australija¹³⁰ uvodi politiku multikulturalizma. Kritičari

¹²⁸ Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 2.

¹²⁹ Milan Mesić navodi podatak da „The Oxford Supplement iz 1976. prvi put uvodi pridjev multikulturalan, s obrazloženjem da se pojavio 1941. u New Yorku, u značenju protivnom nacionalizam i nacionalna predrasuda“.

Mesić, Milan. Multikulturalizam. Navedeno djelo, str. 55-56.

¹³⁰ Australijski model multikulturalizma nije razmatran u ovom radu jer nije relevantan s obzirom na problematiku narodnih knjižnica koje su predmet istraživanja provedenog u ovoj studiji.

ovog koncepta naglašavaju zadržavanje hijerarhijskog odnosa između većinske i manjinskih kultura te izostanak interakcije među pripadnicima različitih kultura. Za razliku od koncepta multikulturalizma, koncept interkulturalizma odnosi se na međusobno povezivanje raznih kultura u društvu i podrazumijeva poticanje međudjelovanja i međusobnog prožimanja kultura, a ne samo njihov slobodan razvitak i koegzistenciju. “Ono što je jedan od mogućih i poželjnih ciljeva multikulturalističke politike nalazi se u osnovi interkulturalističkog projekta, a to je suodnos kultura u kojem one ne gube svoja posebna obilježja, već u međusobnom dodiru stvaraju ‘novu kulturnu sintezu’”.¹³¹ Drugim riječima, dok multikulturalizam stavlja naglasak na razvitak i koegzistenciju različitih kultura u nekom društvu, interkulturalizam istodobno ističe značaj društvene interakcije kroz komunikaciju društvenih aktera pripadnika različitih kulturnih nasljeđa kao i svih društvenih sastavnica toga procesa.

Premda jednako osporavani kao i odobravani od strane raznih teoretičara multikulturalizma i interkulturalizma, procesi asimilacije i integracije stranaca u kulturu društva njihova useljenja, najčešće su analizirani procesi kulturne prilagodbe u okvirima proučavanja koncepta multikulturalizma, dok se koncept interkulturalizma bavi i međusobnim povezivanjem raznih kultura kroz interaktivne procese. Asimilacija je proces kojim se odnos između doseljenika i starosjedilaca smatra jednosmjernim pomakom (prilagodбом) prema obrascima ponašanja društva zemlje domaćina, a koji se nameće doseljenicima te ih se tako prisiljava da odbace posebna kulturalna obilježja.¹³² „Asimilacijski model temelji se na ideji nacije kao politički i kulturno nedjeljive cjeline, na etnocentričkoj koncepciji društva i vjerovanju u superiornost zapadne kulture i njenih institucija.“¹³³ „Američki je 'lonac za topljenje' (*melting pot*) predstavljao nešto fleksibilniji ideal uređivanja međuetničkih/međukulturnih odnosa.“¹³⁴ No, asimilacija ne mora nužno biti samo jednosmjernan proces koji podrazumijeva prilagodbu manjinske kulture većinskoj, nego taj proces može uključivati i neke međusobne kulturne utjecaje nastale tijekom asimilacijskih interakcija i tada govorimo o akulturaciji. Abercrombie i drugi akulturaciju definiraju kao

¹³¹ Čačić-Kumpes, Jadranka. Politike reguliranja kulturne i etničke različitosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi / Migracijske i etničke teme 20, 2/3(2004.), str. 143-159, 152.

¹³² Perotti, Antonio. Navedeno djelo, str. 70.

¹³³ Čačić-Kumpes, Jadranka; Heršak, Emil. Navedeno djelo, str. 192.

¹³⁴ Isto, str. 193.

pojam koji „označava i proces dodira različitih kultura i posljedice takvih dodira“.¹³⁵ S obzirom na to da proces akulturacije može obuhvaćati i interakcijske procese između pripadnika većinske i manjinske kulture, onda kao rezultat toga „akulturacija se povezuje s asimilacijom jedne skupine u kulturu druge, čime se modificira postojeća kultura, a time se mijenja i grupni identitet.“¹³⁶

Za određenje pojma integracije, poslužit ćemo se definicijom i tumačenjem nizozemskog sociologa Penninx. On u svom radu *Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges*, kako sam kaže, daje osnovnu ali istodobno sveobuhvatnu heurističku definiciju integracije, za koju kaže da je ona „proces postajanja prihvaćenim dijelom društva“.¹³⁷ Drugim riječima, integracija je proces početka društvenog prihvaćanja bez vremenskog ograničenja, bez posebnih uvjeta od strane društva primitka te bez krajnje definirane situacije konačnog ishoda. Ova Penninxova heuristička definicija pojma integracije obuhvaća tri analitičke dimenzije koje se odnose na proces prihvaćanja imigranata u društvo primitka, a to su: pravno-politička, socioekonomska te kulturna i vjerska dimenzija. Pravno-politička dimenzija odnosi na reguliranje legalnog radnog i boravišnog statusa imigranata te sudjelovanje u političkom odlučivanju na lokalnoj razini. Socioekonomska dimenzija se pak odnosi na jednaka prava u zapošljavanju, stanovanju te socijalnoj skrbi. Treća dimenzija odnosi se na jednaka kulturna i vjerska prava u smislu javnog okupljanja i organiziranja. Dakle, integracija je proces (ili skup procesa) u kojem doseljenici i domaće stanovništvo zemlje domaćina međusobno ravnopravno uspoređuju i razmjenjuju vrijednosti, norme i obrasce ponašanja. Za razliku od asimilacije, koja podrazumijeva prilagodbu dominantnoj kulturi, proces integracije (tzv. integracijski model) ipak prihvaća kulturne i etničke raznolikosti. No, iako mu je cilj ravnopravnost, ipak se „integracijskim modelom nisu uistinu ravnopravni dijelovi udruživali u cjelinu nego su se (manjinski) elementi uključivali u određeni (dominantni) okvir, kojega je stabilnost zahtijevala selekciju vrijednosti i orijentacija“.¹³⁸ Taj se model pojavljuje sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća u Velikoj

¹³⁵ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 5.

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Penninx, Rinus. *Integration processes of migrants : Research findings and policy challenges*. // Migracijske i etničke teme 23, 1/2(2007), str. 10. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=22132&show=clanak (2018-07-18)

¹³⁸ Čačić-Kumpes, Jadranka.; Heršak, Emil. Navedeno djelo, str. 193.

Britaniji. „Kritičari tog koncepta kažu kako je on predstavljao samo sofisticiraniji oblik asimilacijske politike“ i da je različitost stoga bila „ograničena samo na one vrijednosti i obilježja koja nisu 'ugrožavala' dominantnu kulturu“. ¹³⁹ „Stoga prilikom oblikovanja državne politike prema imigrantima (imigracijske i integracijske politike) valja imati na umu da integracija ne ovisi samo o odredbama tih politika, nego i o spremnosti imigranata da na individualnome i grupnom planu sudjeluju u tome procesu, kao i o otvorenosti domaćega stanovništva, njihovim stavovima i predrasudama, prema imigraciji i imigrantima.“¹⁴⁰

3.2.2. Teoretičari multikulturalizma

Teorijski pristup multikulturalizmu Kanađanina Taylora odnosi se na njegovu teoriju priznavanja ili politiku identiteta u pluralnim društvima. Kako to navodi Katunarić, Taylora zanima ispitivanje „mogućnosti zajedničkih polazišta pluralnih, multikulturnih društava, a nasuprot isključivosti nacionalizma, rasizma i vjerskog fundamentalizma.“ ¹⁴¹ Prema Taylorovoj „politici identiteta i politici priznavanja“ iz potrebe kolektivnog priznavanja proizlazi pitanje časti i pitanje dostojanstva. Raspad društvenih hijerarhija na kojima se temeljila čast te nasuprot njemu pojam dostojanstva koji se koristi u univerzalističkom i egalitarnom smislu nametnuli su modernim društvima potrebu za bavljenjem identitetom i priznanjem. Tako Katunarić navodi Taylorovu konstataciju da je demokracija „ukorijenjena u politici jednakog priznavanja, koja je godinama uzimala razne oblike, a sada se vratila u obliku zahtjeva za jednakim statusom kultura i spolova/rodova“. ¹⁴² Stoga su za Taylora dijalog i multikulturalna komunikacija načini prevladavanja nacionalnog jaza, smatra Katunarić te dodaje kako upravo svaka konkretna kultura prema Tayloru „pruža horizont značenja za veliki broj ljudskih bića, različitih karaktera i temperamenata“. ¹⁴³ Identitet za Taylora kroz komunikaciju s drugima unutar društvene interakcije daje odgovor na pitanje tko smo, kamo pripadamo i

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Čačić-Kumpes, Jadranka; Gregurović, Snježana; Kumpes, Josip. Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. // Revija za sociologiju 42, 3(2012), str. 307. URL: <https://hrcak.srce.hr/103211> (2018-07-18)

¹⁴¹ Katunarić, Vjeran. Sporna zajednica : novije teorije o naciji i nacionalizmu. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk [etc.], 2003. Str. 293.

¹⁴² Taylor, Charles. The politics of recognition, u Multiculturalism : examining the politics of recognition / Charles Taylor... et al., ur. Princeton : Princeton University Press, 1994. Citirano prema: Katunarić, Vjeran. Sporna zajednica : novije teorije o naciji i nacionalizmu. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk [etc.], 2003. Str. 295.

¹⁴³ Isto, str. 296.

otkuda dolazimo. Zato Katunarić zaključuje da Taylorovo shvaćanje identiteta podrazumijeva različitost te njegova „politika identiteta ujedno je politika razlike“¹⁴⁴ i politika priznavanja. Drugim riječima, Taylorova teorija postavlja dva temeljna zahtjeva pred multikulturalna društva, od koji se prvi odnosi na priznavanje svih kultura nekog društva, a drugi govori da te kulture moraju biti i jednako vrednovane. Taylor se u tekstu *Politika priznavanja*¹⁴⁵ bavi razlikom između multikulturalizma i liberalizma prava te pri tome kritizira liberalni politički uniformizam, a u korist politike razlika, koja svakom pojedincu ili skupini osigurava društveno priznavanje i prihvaćanje upravo na temelju njihovih specifičnih razlika ili posebnosti. U nešto kasnijem tekstu *Interkulturalizam ili multikulturalizam*¹⁴⁶ Taylor se pozabavio razlikama između ta dva koncepta, i to na primjeru Quebeca. On smatra da je model kanadskog multikulturalizma primjeren za anglofoni dio Kanade, dok je za Quebec primjereniji interkulturalizam¹⁴⁷ kao što je to slučaj i s pojedinim europskim zemljama. Taylor smatra da se razlika između pojmova s prefiksima „multi-“ i „inter-“ nalazi upravo u smislu tumačenja temeljnih ciljeva njihovih politika, bilo da je to prepoznavanje i priznavanje razlika ili integracija te tvrdi da prefiks „multi-“ upravo stavlja naglasak na politiku priznavanja razlika, dok „inter-“ upućuje na integracijske politike. Koncept interkulturalizma primjereniji je društvenoj situaciji u kanadskom Quebecu kao i većini europskih zemalja i to, kako Taylor kaže, zbog izrazitog povijesnog identiteta koji još uvijek dijeli većina građana, zbog vlastitog jezika koji se i dalje govori samo u tim zajednicama bez obzira na globalizacijske i većinske pritiske (kao primjerice francuski jezik u Quebecu koji odolijeva dominaciji engleskog jezika) te zbog nedefiniranih strahova za opstojnost vlastite kulture i načina života. Dakle, Taylorovo razlikovanje pojmova multikulturalizam i interkulturalizam ne počiva toliko na semantičkoj

¹⁴⁴ Katunarić, Vjeran. Sporna zajednica. Navedeno djelo, str. 295.

¹⁴⁵ Taylor, Charles. *The Politics of Recognition*. // *Multiculturalism : examining the politics of recognition* / uredila Amy Gutmannes. Princeton : Princeton University Press, 1994. Str. 25-73.

¹⁴⁶ Taylor, Charles. *Interculturalism or multiculturalism?* *Philosophy and Social Criticism* 38, 4/5(2012), str. 413-423.

¹⁴⁷ Taylor smatra da multikulturalizam kakav je prisutan u anglofonom većinskom dijelu kanadskog društva nikad i nije mogao zaživjeti u frankofonom dijelu Kanade. Navodeći primjer Quebeca, za koji Taylor kaže da, osim demografije koja govori u korist frankofone većine (70 % stanovnika je frankofonog porijekla), na neadekvatnost multikulturalizma upućuje i njihova jezična politika, kulturna i religijska tradicija te stalna prijetnja asimilacije od strane većinske anglofone kulture. Što se pak tiče jezika, koji u Quebecu predstavlja snažno sredstvo identifikacije, prema Tayloru tu postoji trostruka prijetnja za francuski jezik, i to od engleskog jezika koji govori anglofona većina u Kanadi te od velike dominacije engleskog jezika u cijeloj Sjevernoj Americi. Treću prijetnju francuskom jeziku svakako predstavlja proces globalizacije, koji prema Tayloru afirmira pretežito engleski jezik.

razlici koliko na primjeni samih načela jednog i drugog koncepta u skladu s obilježjima pojedinih društava te društvenim procesima specifičnim za pojedina društva. Nužno ni jedan koncept nije bolji ili napredniji od drugoga, ali može biti primjereniji prema Taylorovim tumačenjima.

Za razliku od Taylora koji u liberalnoj demokraciji ne vidi poligon za uspješno ostvarivanje multikulturnih vrijednosti, nego to vidi u adekvatnoj primjeni načela interkulturalizma i multikulturalizma, njegov sunarodnjak Kymlicka u tome pogledu daje prednost upravo liberalizmu. Kymlicka smatra da bi „liberali trebali nastojati osigurati jednakost između skupina, te slobodu i jednakost unutar skupina“. Drugim riječima, moraju se poštovati dva ograničenja: „prava manjina ne bi trebala dopustiti jednoj skupini dominaciju nad drugim skupinama i ne bi trebala omogućiti nekoj skupini ugnjetavanje vlastitih pripadnika“.¹⁴⁸ Kymlicka, kada govori o dva glavna oblika kulturnog pluralizma, onda se koristi terminima multinacionalno i polietničko. Naime, on smatra da je „važno razlučiti nacionalne manjine (posebna i potencijalno samoupravna društva inkorporirana u širu državu) od etničkih skupina (useljenika koji su napustili svoju nacionalnu zajednicu kako bi stupili u neko drugo društvo).“¹⁴⁹ Kada govori o kulturi, Kymlicka je upotrebljava kao sinonim za „naciju“ ili „narod“, tj. kao „međugeneracijsku zajednicu, manje ili više institucionalno dovršenu, koja zauzima dani teritorij ili postojbinu, i koja dijeli neki poseban jezik i povijest“.¹⁵⁰ Liberalni multikulturalizam Willa Kymlicke razlikuje dvije kategorije kolektivnih prava koja mogu biti zahtijevana od strane manjinskih skupina nekog društva, a to su „unutrašnja ograničenja“ i „izvanjske zaštite“¹⁵¹. Prva kategorija kolektivnih prava odnosi se na unutargrupne odnose neke manjinske skupine koja kontrolira i dokida prava vlastitih pripadnika u korist solidarnosti njihove skupine, dok se ova druga kategorija kolektivnih prava tiče odnosa između različitih skupina nekog društva koje imaju za cilj zaštititi i održati vlastiti grupni identitet. Ono što zanima Kymlicku, jest multikulturalizam koji proizlazi iz nacionalnih i etničkih razlika nekog

¹⁴⁸ Kymlicka, Will. Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003. Str. 280.

¹⁴⁹ Isto, str. 31.

¹⁵⁰ Isto, str. 30.

¹⁵¹ Isto, str. 54.

društva, bilo da se one odnose na unutargrupnu koheziju ili na kulturnu različitost između pojedinih manjinskih skupina koje koegzistiraju u pojedinom društvu.

Dijaloška ili integralna teorija multikulturalizma Parekha¹⁵² navodi kako bit multikulturalizma nisu različitost i identitet sami za sebe nego je ključno njihovo utjelovljenje i realizacija unutar same kulture. Za Parekha je kultura skup vjerovanja i praksi prema kojima pojedinci pripadnici neke društvene grupe organiziraju vlastiti život i usmjeravaju vlastito razumijevanje sebe te univerzuma u cjelini. On smatra da je na multikulturalizam najbolje gledati kao na perspektivu ili način gledanja na ljudski život. Središnje mjesto Parekhove teorije zauzima dijalog među kulturama. On smatra da se ljudska bića mogu odrediti trojako, na biološkoj, kulturnoj i osobnoj razini, i to su elementi koji izgrađuju njihovu psihološku i moralnu bit. Drugim riječima, Parekh smatra kako „identitet pojedinca ima tri međupovezane dimenzije, a to su: osobna, društvena i ljudska ili univerzalna.“¹⁵³ Nadalje, on smatra da je upravo osobni identitet ono što ljude međusobno razlikuje, tj. čini ih jedinstvenim osobama, dok ih društveni identitet definira prema „pripadnosti različitim organizacijama, zajednicama i strukturama odnosa. (...) Ljudski identitet – najširi i ujedno najplići – određuje ljude jednostavno kao ljude.“¹⁵⁴ Upravo razumijevanje ljudske kulture omogućava nam međukulturni dijalog. Prema Parekhu ljudska bića nisu u cjelini određena vlastitom kulturom, a niti mogu biti kulturno neovisna od nje. Činjenica je da nas kultura oblikuje, no isto tako je činjenica smatra on da tu istu kulturu ne moramo prakticirati ili reproducirati bez kritičkog stava ili korekcija. Kulturne zajednice prema njegovu mišljenju nisu dobrovoljne udruge, nego su tradicijske i pripadamo im rođenjem, pa je i odustajanje od vlastite kulture teška odluka za pojedinca. Multikulturalna društva¹⁵⁵ izgrađuju se kroz dijalog uz osnovne pretpostavke stalnog održavanja tog dijaloga, kao i stvaranja uvjeta za vlastiti razvoj i održanje. Takvo društvo ne privilegira nijednu kulturnu perspektivu na štetu neke druge. „Umjesto da se pitamo na koji način možemo asimilirati ili integrirati useljenike, trebali bismo se pitati kako oni mogu postati

¹⁵² Parekh, Bhikhu C. *Rethinking multiculturalism : Cultural diversity and political theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. Str. 13

¹⁵³ Parekh, Bhikhu C. *Nova politika identiteta : politička načela za međuovisni svijet*. Zagreb : Politička kultura, 2008, str. 29.

¹⁵⁴ Isto.

¹⁵⁵ Pojam multikulturalno društvo prema Parekhu označava društva koja karakterizira raznolikost, bez obzira kako je došlo te raznolikosti i je li ona isključivo kulturne naravi. Članovi multikulturalnog društva žive unutar različitih sustava značenja i smisla, koji se međusobno preklapaju. Parekh, Bhikhu C. Navedeno djelo, str. 71.

jednakopravni građani te biti povezani s ostatkom društva osjećajem zajedničke pripadnosti“, smatra Parekh, i dodaje da „zajednička pripadnost označava široki osjećaj među građanima da pripadaju istoj zajednici, pripadaju jedni drugima, dijele zajedničke interese, povezani su zajedničkim sustavom prava i dužnosti.“¹⁵⁶ Zato je temelj stabilnosti multikulturalnog društva svijest o istosti pripadanja određenoj zajednici, a opći cilj svake zajednice je poticanje zajedničke pripadnosti svih njezinih članova. Taj osjećaj ne može se temeljiti na zajedničkoj etničkoj, vjerskoj ili kulturnoj pripadnosti, nego na svijesti o zajedničkoj pripadnosti političkoj zajednici. Parekh smatra da suvremena društva nisu pomirila suprotnosti – različitosti i pripadanja, političkog jedinstva i kulturne dominacije, jednake političke pripadnosti svih građana uz poštovanje njihovih kulturnih posebnosti kao ni drugih suprotnosti kulturno različitih društava. Za Parekhovu dijalošku teoriju možemo reći da se temelji na principima istosti, pripadanja, zajedništva te dijeljenja zajedničkog sustava vrijednosti svih jednakopravnih pripadnika nekog društva.

Pravednost je središnji pojam teorijskog pristupa kulturnoj i društvenoj različitosti američke feminističke autorice Young. Ona se u svojoj knjizi Pravednost i politika razlika bavi pravednošću u društvu te kaže da bi „teorija pravednosti najprije trebala uzeti u obzir pojmove dominacije i ugnjetavanja, umjesto da se usmjerava na raspodjelu. Takvim se pomakom u središte pozornosti stavljaju problem donošenja odluka, podjele rada i kulture, koji su povezani s društvenom pravednošću.“¹⁵⁷ Ona smatra da ćemo tako osvijestiti značajnost uloge razlika između društvenih skupina koju one imaju u izgradnji društvenih odnosa i ugnjetavanja. Raspodjelna paradigma za Young neadekvatno definira pojam društvene pravednosti jer naglašava samo pravednu raspodjelu materijalnih društvenih dobara, dok definicija pravednosti kao raspodjele često uključuje i „nematerijalna društvena dobra poput prava, mogućnosti, moći i samopoštovanja“.¹⁵⁸ Young smatra da se nalazimo pred „paradoksom demokracije“, gdje ideja jednakosti svih građana prerasta u praksu prema kojoj su neki građani jednaki dok su drugi pak deprivilegirani i ugnjetavani. „Normativni ideal homogene javnosti ne uspijeva ostvariti svoj cilj – stvaranje skladne nacije“¹⁵⁹ nego naprotiv, sukobe i podjele između različitih društvenih

¹⁵⁶ Parekh, Bhikhu C Navedeno djelo, str. 77.

¹⁵⁷ Young, Iris Marion. Pravednost i politika razlike. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2005. Str. 9.

¹⁵⁸ Isto, str. 25.

¹⁵⁹ Isto, str. 217.

skupina, smatra ona. Temelj toga sukoba nisu razlike između tih društvenih skupina nego odnosi dominacije i ugnjetavanja između njih. „Društvena skupina je skupina osoba koje su povezane jedna s drugom zbog sustava praksi ili načina života i razlikuje se barem od jedne druge društvene skupine po tim oblicima kulture.“¹⁶⁰ Pripadnost nekoj društvenoj skupini određuje osjećaj zajedničkog identiteta. Društveni procesi i društveni odnosi generiraju grupe, one nastaju i nestaju kroz njih tijekom vremena. Demokratska društva, prema Young, trebala bi dopustiti izražavanje svih interesa i mišljenja različitih društvenih skupina. Izrabljivanje, marginalizacija, nemoć, kulturni imperijalizam i nasilje su pet oblika ugnjetavanja društvenih skupina u suvremenim društvima smatra ona. Upravo potlačene društvene skupine izložene ugnjetavanju, prema navodima Young, moraju polagati posebno pravo na političko odlučivanje, osobito onda kad se odlučuje o njihovim specifičnim grupnim pravima (primjerice prava žena, prava lezbijki, te prava siromašnih, hendikepiranih i drugih). Društvena pravda za Young znači „ukidanje institucionalizirane dominacije i ugnjetavanja“¹⁶¹ jer jednako postupanje za sve u stvarnosti ne postoji, kao što u stvarnosti nema ni „neutralnih normi ponašanja i postizanja rezultata“.

Na udaru kritike Barryja u njegovoj knjizi *Kultura i jednakost: egalitarna kritika multikulturalizma* našli su se jednako teoretičari koji zastupaju politiku liberalnog univerzalizma, ali i ovdje navedeni zastupnici multikulturalizma Taylor, Kymlicka, Young i Parekh. Barry se slaže sa zamjerkama na račun liberalnog univerzalizma koji u konačnici zastupa asimilacijski model i dopušta pojedinim manjinskim skupinama zadržavanje njihovih specifičnih prava ili prava na različitosti jedino primjerice u domeni etničke prehrane i igara ili primjerice u domeni vlastite vjeroispovijesti, dok u svim ostalim područjima građanskih prava od pojedinaca zahtijeva prihvaćanje jednakih za sve paketa prava i imuniteta. Taylorovu politiku priznavanja Barry kritizira kroz jezičnu politiku u Quebecu, gdje se on slaže s dvojezičnim ili višejezičnim praksama, ali prema vlastitom izboru građana, a ne po prisili od strane državnih propisa. Naime, on smatra da nikako država ne bi smjela sredstvima prisile osiguravati da djeca frankofonih roditelja moraju ići isključivo u francuske državne škole kako bi se očuvao francuski jezik i kultura u tome području. Drugim riječima, Barry zaključuje da

¹⁶⁰ Isto, str. 225.

¹⁶¹ Isto, str. 23.

„kulture jednostavno nisu vrsta entiteta kojem se prava mogu pripisati. Zajednice definirane nekim zajedničkim kulturnim obilježjima (primjerice jezikom) mogu u nekim okolnostima imati valjane zahtjeve, no isključivo zahtjeve koji proizlaze iz legitimnih interesa članova skupine“.¹⁶² Kako sam Barry kaže, Young i Kymlicka „izrazito eksplicitno 'kulturaliziraju' skupine“¹⁶³, što je i polazište za njegovu kritiku istih. Stoga on kritizira Kymlickino izjednačavanje nacionalnosti i kulturne specifičnosti, i to prema definiciji „nema načina da se dovede u pitanje pretpostavka prema kojoj naciju čini ponajprije kultura koja je zajednička svim njenim pripadnicima, a drugi je ne dijele. Kao prvo postoje društva koja se sastoje od pripadnika više različitih nacija i rijetko je neka nacija toliko homogena, smatra Barry, da bi na nju bila primjenjiva ova definicija. Također, dodaje kako je jedina svrha nacionalističkih pokreta prema njegovu shvaćanju „zahtjev za određenom vrstom kontrole (koja može biti daleko od suvereniteta države) nad kolektivnim poslovima onih za koje se smatra da pripadaju naciji“.

Dakle, održanje i reprodukcija kulturne različitosti u društvu definitivno nisu primarni ciljevi nacionalističkih politika, zaključuje Barry. Istodobno Barry kritizira i koncept ugnjetavanja, ali primarno kritizira koncept „skupine“ kod Young. Ona „skupinu“ definira prema zajedničkim razlikovnim osobinama, praksama i drugome po čemu se ta neka skupina razlikuje od barem jedne skupine u društvu. Tu se on pita što je s pojedincima koji se ne identificiraju s pripadnošću nekoj skupini, a trpe ugnjetavanje, kao primjerice žene, crnci, invalidi ili stari ljudi i slični. Kad je u pitanju Parekh, onda Barry prigovara njegovu zagovaranju opstojnosti i podržavanja „bezuvjetne vrijednosti raznolikosti“¹⁶⁴ ako ona nije štetna po društvo bez obzira na njezinu vrijednost za društvo u cjelini. U tu svrhu Parekh se služi usporedbom s raznolikošću ekosustava i bioraznolikošću. Kao moguće rješenje za uspostavljanje pravednosti u liberalnim demokracijama Barry nudi svoj tzv. „građanski nacionalizam“ koji da bi funkcionirao od svih građana očekuje osvješćivanje činjenice „da su interesi svih jednako važni, te da nema skupina kod kojih se mišljenja članova automatski odbijaju. Jednako je važna dobra volja građana da se žrtvuju za opće dobro...“¹⁶⁵ Multikulturalizam u jednakom omjeru nudi rješenja problema, ali i generira probleme te nije u mogućnosti ponuditi rješenja za nejednakost mogućnosti i resursa

¹⁶² Barry, Brian M. *Kultura i jednakost : egalitarna kritika multikulturalizma*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2006. Str. 79.

¹⁶³ Isto, str. 368.

¹⁶⁴ Barry, Brian M. Navedeno djelo, str. 160.

¹⁶⁵ Isto, str. 95.

u suvremenim društvima, zaključuje Barry svoju kritiku multikulturalizma te dodaje „multikulturalisti su često poput intelektualnih svraka, koje skupljaju atraktivne ideje i uvrštavaju ih u svoje teorije ne brinući previše o tome kako bi se te ideje mogle međusobno uklopiti“.¹⁶⁶

3.2.3. Transkulturalizam

Prije razmatranja interkulturalizma kao jednog od temeljnih pojmova u ovome radu, valja se, osim na multikulturalizam, osvrnuti i na koncept transkulturalizma, odnosno transkulturalnosti. Welsch¹⁶⁷ transkulturalizam smatra najprikladnijim konceptom za tumačenje kulturne različitosti u suvremenim društvima. Prema njemu obilježja suvremenih kultura na svim razinama pokazuju tendenciju transkulturalnosti. Welsh kaže da se transkulturalnost razvila uslijed globalizacijskih utjecaja, a kao posljedica složenosti i unutarnje diferencijacije različitih kultura koje su izložene intenzivnom međusobnom umrežavanju. Povećani opseg migracija svjetskog stanovništva, razvoj novih tehnologija i komunikacijskih sustava te ekonomska i gospodarska međuovisnost svjetskih društava utječu na sve veću povezanost različitih kultura. Sve navedeno Welsch smatra protivnim Herderovom tradicionalnom konceptu pojedinačnih kultura s kraja 18. stoljeća kojim on pretpostavlja da su kulture homogene, separatističke i unificirane te podložne etničkoj konsolidaciji. No, Welsch se jednako tako ne slaže ni s konceptima interkulturalnosti te multikulturalnosti, koje također smatra neadekvatnima kao i onaj Herderov. Interkulturalnosti zamjera shvaćanje kultura kao izoliranih „otoka“ koje tendiraju neizbježnom sukobu te isticanje nužnosti iznalaženja načina za prevladavanje tih sukoba kroz uspostavljanje društveno poželjnih interakcijskih situacija. Istodobno koncept multikulturalnosti nastoji pronaći rješenje za probleme koji se pojavljuju između različitih kultura unutar jednog društva s ciljem poticanja tolerancije i razumijevanja. Odnosno, koncept multikulturalnosti nastoji osigurati mogućnosti za suživot pripadnika različitih kultura u nekom društvu na temelju izbjegavanja, prevencije i rješavanja potencijalnih sukoba između njihovih pripadnika. Budući da ovaj

¹⁶⁶ Isto, str. 303.

¹⁶⁷ Welsch, Wolfgang. *Transculturality – the puzzling form of cultures today.* // *Spaces of Culture: City, Nation, World* / ur. Mike Featherstone i Scott Lash. London: Sage, 1999, str. 194-213.; Welsch, Wolfgang. *Transculturality: the changing form of cultures today.* // *Filozofski vestnik* 22, 2(2001), str. 64. URL: <https://ojs.zrc-sazu.si/filozofski-vestnik/article/viewFile/3602/3295> (2018-07-15)

koncept djeluje na pretpostavci da je svaka kultura homogena i samodostatna, on također ne može doprinijeti međusobnom razumijevanju među pripadnicima različitih kultura, kao ni rušenju kulturnih stereotipa i barijera među njima. Naprotiv, ovakvo shvaćanje kultura može dovesti do njihova razdvajanja i getoizacije u suvremenim društvima. Suvremena društva su heterogena, multikulturalna te diferencirana (horizontalno i vertikalno) te je tradicionalni koncept etničke konsolidacije u njima neodrživ. Drugim riječima, kulture nikad nisu i neće biti izolirane, zatvorene i nedostupne s ciljem izbjegavanja komunikacije s vlastitom okolinom. Nasuprot etničkoj konsolidaciji i asimilaciji, suvremena društva sklona su kulturnoj hibridizaciji, odnosno pojedinci su tijekom života podložni različitim kulturnim utjecajima koje pri tome internaliziraju kao vlastite. Osobni i kulturni identitet pripadnika suvremenih društava ne odgovara tradicionalnom poimanju građanskog identiteta jer moderni građani su „kulturni hibridi“ koji sve manje poznaju značenja pojmova „stranac“ i „strano“. Transkulturalnost se ogleda upravo u nestajanju klasičnih kulturnih granica te u dinamičnoj prirodi same kulture sklone promjenama kroz miješanje i prožimanje glavnih kulturnih obilježja, zaključuje Welsch.

3.2.4. Interkulturalizam

Europski ministri vanjskih poslova na 118. ministarskoj sjednici Vijeća Europe u Strasbourgu 2008. usvojili su dokument *White paper on intercultural dialogue “Living Together As Equals in Dignity”* (Bijelu knjigu o interkulturalnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“), u kojemu se kritizira multikulturalizam kao nesvrshodan. Također, teza o asimilaciji proglašena je jednako neučinkovitom i nepopularnom.¹⁶⁸ Interkulturalna komunikacija kao ni kulturna raznolikost nisu ništa novo s obzirom na europsku povijest i tradiciju. Europska povijest obilježena je brojnim međukontinentalnim migracijama, čestim redefiniranjem granica, kolonijalnim utjecajima te multinacionalnim imperijima. Suvremena migracijska kretanja, demografske promjene, globalizacijski procesi te snažna informatizacija društava preobražavaju europski kontinent namećući potrebu za inkluzivnim društvom izgrađenim na međukulturalnom dijalogu i kulturi tolerancije. Svakom pojedincu, bez obzira na to pripada li

¹⁶⁸ White paper on intercultural dialogue “Living Together As Equals in Dignity”, 2008.
URL:http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf (2016-04-17)

većinskoj kulturi ili pak kulturi neke manjinske skupine, moraju biti zagwarantirana građanska, politička, socijalna, ekonomska i kulturna prava te slobode u skladu s načelima i standardima Europske konvencije o ljudskim pravima. Upravo iz navedenih zahtjeva proizlazi i glavna zamjerka na račun multikulturalizma, odnosno kritika neuspjeha njegove praktične primjene u suvremenim društvima. Umjesto prevladavanja konfliktnih odnosa između različitih kulturnih skupina u društvu, politika multikulturalizma može dovesti i do za tu politiku „neželjenih posljedica poput diskriminacije i segregacije. Pokazalo se da multikulturalistička politika dovodi u najboljem slučaju do neke vrste kohabitacije.”¹⁶⁹ Drugim riječima, umjesto što boljeg prihvaćanja i razumijevanja te interakcije između pripadnika pojedinih kulturnih skupina, politika multikulturalizma dovodi do suživota različitih skupina na zajedničkom prostoru uz kontinuitet njegovanja njihovih vlastitih kulturnih posebnosti, pri čemu se stvaraju čvrste granice između tih kulturnih skupina. Politika multikulturalizma ne samo da je produbila jaz između pojedinih kulturnih skupina u društvu nego ga je produbila između privatne i javne sfere života njezinih pripadnika. „Na kritici asimilacijskih politika, ali i praktičnih dosegâ multikulturalizma te njegove teorijske podloge, kulturnog relativizma i statičnoga shvaćanja kulture, koncipiran je interkulturalizam. Ideja interkulturalizma potaknuta je sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća kulturnom šarolikošću što su je Zapadnom Europom proširili migranti.”¹⁷⁰ *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“* Vijeća Europe (u daljnjem tekstu *Bijela knjiga*) navodi: „Korpus ljudskih prava potvrđuje da su svi ljudi jednaki, ali i na jedinstven način posebni. Asimilacija s određenim entitetom bez priznavanja raznolikosti značila bi homogenizaciju i gubitak vitalnosti, dok bi raznolikost bez zajedništva i solidarnosti onemogućila obostrano poštivanje i društvenu inkluziju. Ako postoji zajednički identitet, onda je to etos koji uvažava na isti način dostojanstvo svakog pojedinca i pruža gostoljubivost ostatku svijeta. U ovakav etos utkan je dijalog i suradnja s drugima.”¹⁷¹ Europska ideja interkulturalizma i interkulturnog dijaloga počiva na imperativima uvažavanja dostojanstva svakog čovjeka, poštivanja ljudskih prava i demokratskih načela te vladavine prava. Sloboda izražavanja, jednakost, rodna ravnopravnost te izostajanje bilo čije dominacije

¹⁶⁹ Čačić-Kumpes, Jadranka. Navedeno djelo, str. 152.

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“*, 2011. Str. 20. URL: http://www.azoo.hr/images/izdanja/Medjujulturni_dijalog_web.pdf (2017-04-17)

temeljne su vrijednosti interkulture komunikacije i interkulturalnog dijaloga, o kojima će u narednom poglavlju biti više riječi kroz teorijska viđenja raznih teoretičara interkulturalizma.

3.2.5. Interkulturalna komunikacija i interkulturalni dijalog

3.2.5.1. Interkulturalna komunikacija

Samovar i drugi navode da se svaka ljudska komunikacija temelji na tri međusobno povezane sastavnice koje utječu na kvalitetu te komunikacije, i to u smislu njezina interkulturalnog razumijevanja. Te sastavnice su: jezik koji je otvoren sustav, naša sloboda izbora te posljedični karakter svake komunikacije. Jezik, osim što je sredstvo komunikacije, on nam kao otvoren sustav omogućava bezgranično širenje rječnika usvajanjem novih riječi kao i novih informacija, odnosno omogućava nam učenje. Zahvaljujući sposobnosti učenja pojedinci tijekom cijelog života mogu stjecati nova znanja i spoznaje, pa samim tim usvajati i informacije o drugim pojedincima iz različitih kultura. Naše svakodnevno djelovanje tijekom cijelog nam života može se svesti na činjenicu da je ono stvar vlastitog izbora. Drugim riječima, od toga hoćemo li danas ustati iz kreveta do toga hoćemo li kupiti cigarete ili razgovarati s kolegama, sve je stvar naše odluke i izbora, smatraju autori. Ljudi svaki dan biraju što hoće ili neće učiniti, odnosno imaju osobnu slobodu odlučivanja o vlastitom životu. Svakodnevica pred pojedince postavlja cijeli niz različitih izbora i odabira, a na njima je da izaberu način na koji će koristiti tu svoju mogućnost. Dakle, kako Samovar i drugi ističu, pitanje slobode izbora je neupitno, no „ključno je pitanje, kako koristite tu mogućnost izbora“. ¹⁷² Svaka naša komunikacijska djelatnost ostavlja trag, stvara određene rezultate te je stoga nužno i da svoje radnje imamo „pod nadzorom“, odnosno da budemo „svjesni traga“ koji ostavljamo, smatraju Samovar i drugi. Mogući problemi u interkulturalnoj komunikaciji među akterima mogu nastati zbog niza razloga, kao što su: preferiranje komunikacije sa sličnima sebi, povlačenja iz komunikacije, tjeskoba zbog nepoznatoga, stereotipi, predrasude, predviđanje zbog smanjivanja nesigurnosti

¹⁷² Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. Navedeno djelo, str. 323.

tijekom komunikacije sa strancima, prakticiranje pozicija moći u društvu, rasizam, etnocentrizam te ksenofobija i drugo.

Da bi objasnio percepciju kulturnih razlika i reakcije pojedinaca na njih te njihovo ponašanje, Bennett je konstruirao razvojni model interkulture osjetljivosti (DMSI – The Developmental Model of Intercultural Sensitivity). Temeljna pretpostavka Bennettova modela govori da, s povećanjem složenosti i sofisticiranosti nećijih iskustava s kulturno različitim, raste i njegova kompetencija u interkulturalnim odnosima. Njegov model smatra se „razvojnim“ jer podrazumijeva da se senzibilitet za interkulturalne odnose kod ljudi razvija kroz šest kontinuiranih faza, a svaka naredna faza definira veću osjetljivost prema kulturnim razlikama od one prethodne. Svaku fazu razvoja interkulturalne osjetljivosti karakterizira određena „kognitivna struktura“ koja je izražena kroz određene stavove i ponašanja pojedinaca kao posljedica određene percepcije kulturnih razlika. Negiranje, obrana, minimiziranje, prihvaćanje, prilagodba i integracija šest su razvojnih faza interkulturalne osjetljivosti koje Bennett objašnjava u rasponu od etnocentrične do etnorelativne perspektive. Tako negiranje, obrana i minimiziranje pripadaju etnocentričnom svjetonazoru, dok su prihvaćanje, prilagodba i integracija faze etnorelativne percepcije stvarnosti i svijeta oko nas.

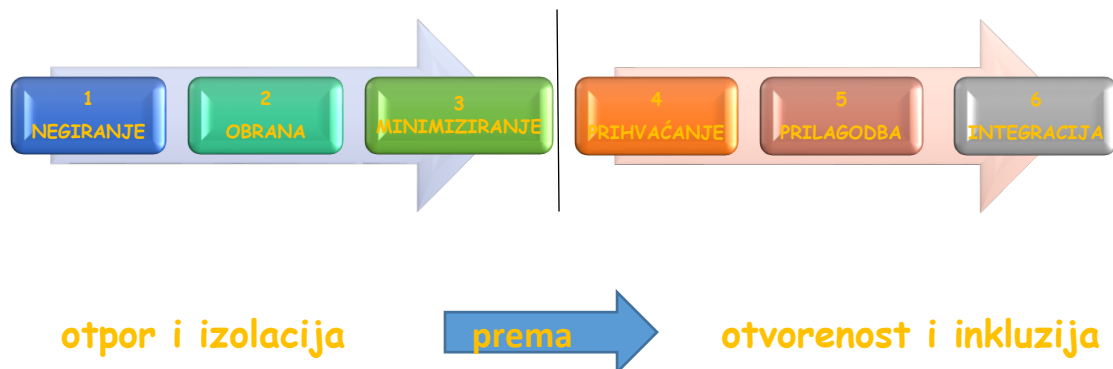
Etnocentrična perspektiva podrazumijeva kulturu vlastite grupe središtem svih društvenih odnosa, a vlastiti vrijednosni sustav temeljem za procjenu i ocjenjivanje drugih kultura. Prva faza, negiranje, odnosi se na negiranje kulturnih razlika u smislu nezainteresiranosti za njih, kao i doživljaj vlastite kulture kao jedine prave. Faza obrane od kulturnih razlika je stanje u kojem se vlastitu kulturu doživljava kao jedinu dobru i ispravnu. U ovoj razvojnoj fazi pojedinci poimaju svijet u kategorijama „mi“ i „oni“. „Mi“ označava pripadnike superiorne skupine, dok se pripadnici skupine „oni“ smatraju inferiornima. Minimizacija kulturnih razlika je pak stanje u kojem se elementi vlastitog kulturnog svjetonazora doživljavaju društveno univerzalnima. Iskustvo sličnosti nadmašuje iskustva razlike u ovoj fazi. Ljudi koji prihvaćaju ovakav svjetonazor svjesni su postojanja kulturnih razlika, ali nastoje ih umanjiti stavom da su svi ljudi u osnovi isti. Bilo da se radi o univerzalizmu temeljenom na fiziološkim ili pak duhovnim, političkim i drugim sličnostima, ovaj svjetonazor jest etnocentričan jer mu je polazište i mjerilo vlastita kultura. Ljudi u fazi obrane vrlo su kritični prema pripadnicima drugih kulturnih skupina te skloni njihovu negativnom stereotipiziranju. Nasuprot etnocentrizmu Bennett suprotstavlja etnorelativnu

perspektivu, za koju su prihvaćanje, prilagodba i integracija karakteristične faze razvoja interkulture osjetljivosti. Drugim riječima, vlastita kultura se uspoređuje s drugim kulturama od kojih nijedna kultura nije ni bolja, ni lošija. Faza prihvaćanja razlika temelji se na kulturnom relativizmu, a kulturne razlike prihvaćaju se i uče unutar konteksta kulture iz kojega i proizlaze. Pojedinaac kulturne razlike u svome okruženju može prihvaćati tako da mijenja vlastito ponašanje ovisno o kulturnom kontekstu ili da korigira vlastiti vrijednosni sustav. U fazi prilagodbe pojedinac proširuje svoje svjetonazore, razumije druge kulture, prilagođava se njihovoj vrijednosnom sustavu i sposoban je ponašati se na odgovarajući način, odnosno sposoban je mijenjati perspektivu u skladu s potrebama i zahtjevima kulturne zajednice. Faza prilagodbe može se odvijati kroz empatiju ili razumijevanje tuđih kulturnih vrijednosti, pri čemu naše vlastite ne uvodimo u taj odnos. Pluralizam je drugi oblik prilagodbe pojedinaca na kulturne razlike, a odnosi se na usvajanje i internalizaciju različitih kulturnih svjetonazora. U integracijskoj fazi pojedinac usvojene i internalizirane kulturne vrijednosti drugih kultura integrira u svoj jedinstveni kulturni svjetonazor te tako proširuje osobni identitet koji izlazi iz okvira pripadanja vlastitoj kulturnoj skupini. Tijekom procesa integracije pojedinac se stalno razvija i uči te izgrađuje vlastiti identitet. Bennettov model razvoja interkulture osjetljivosti ima razvojni pristup učenju kompetencija za interkulturnu komunikaciju jer svaki pomak, faza na ljestvici interkulture osjetljivosti donosi promjenu u našem kulturnom svjetonazoru. Tako nam negiranje osvještava postojanje razlika između kultura, obrana nam osvještava postojanje sličnosti između kultura, u fazi minimiziranja shvaćamo postojanje interkulturnih razlika, dok u fazi prihvaćanja osvještavamo njihovu značajnost. U fazi prilagodbe uspinjemo se stepenicu više na ljestvici razvoja svoje interkulture osjetljivosti te učimo i istražujemo o drugima nama nepoznatim pojedincima, dok to u integracijskoj fazi prerasta u empatiju prema drugima i različitim.¹⁷³

¹⁷³ Bennett, Milton J. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. // *International Journal of Intercultural Relations* 10, 2(1986), str.179-196.; Bennett, Milton J. *Becoming Interculturally Competent*. U: Wurzel, J. (ur.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education*, Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, 2004. Str. 62-77.

ETNOCENTRIZAM

ETNORELATIVIZAM

Slika 2: Razvojni model interkulturene osjetljivosti prema M. Bennettu¹⁷⁴
(Development model of intercultural sensitivity DMIS)

Osim Bennettova modela interkulturene osjetljivosti¹⁷⁵ koji je razvojnog tipa, spomenut ćemo i Demorgonovu multiperspektivističku teoriju interkulturenih kompetencija koja je orijentacijskog tipa te njegov koncept *intérité* koji je razvio na temelju postavki francuskog filozofa i matematičara Couturata. Također će biti govora o modelu kulturne kompetencije koji se sastoji od pet spoznajnih dimenzija, a koji je razvio Byram.

Morace i Gourvès-Hayward navode da Demorgonov multiperspektivistički pristup¹⁷⁶ ima za cilj analizirati neku kompleksnu interkulturenu interakciju uzimajući u obzir kognitivne, emocionalne i bihevioralne sastavnice njezinih aktera. Njegov pristup proučavanju kulture i

¹⁷⁴ Prema Bennett, Milton J. *Becoming interculturally competent*. U: Wurzel, J. (ur.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education*, Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, 2004. Str. 62-77.

¹⁷⁵ U kontekstu modela i instrumenta za ispitivanje interkulturene osjetljivosti treba spomenuti i „Miville-Guzman Universality – Diversity Scale - M-GUDS“ primjenjivanu na američkome govornome području. Instrument su konstruirali Miville i suradnici 1999. godine te postoje njegove dvije verzije. Verzija iz 1999. sastoji se od 45 tvrdnji Likertova tipa, dok druga verzija iz 2000. sadrži 15 tvrdnji istog tipa. Ovaj instrument temelji se na „Universal-Diversity Orientation (UDO)“ modelu koji su 1992. razvili Miville i suradnici. Model se „sastoji od tri međusobno povezane dimenzije bitne za snalaženje pojedinca u kulturno pluralnim sredinama: spoznajna i ponašajna sredina te afektivna dimenzija.“ Ivanković, Iva. *Interkulturalne odrednice dvojezičnoga obrazovanja*. (dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.), 80.

URL:<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8909/1/Ivankovi%C4%87%2C%20Iva.pdf>

¹⁷⁶ Interpretacija Demorgonove multiperspektivističke teorije za potrebe ovoga rada navodi se prema Morace, Christophe; Gourvès-Hayward, Alison. *How can diversity lead to richer unity? Developing intercultural competences through "Intercity"* // Joint International IGIP-SEFI Annual Conference: "Diversity unifies-Diversity in Engineering Education". Str. 6. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00527578/document> (2018-07-29)

interkulturalnosti jest interdisciplinaran i temelji se na epistemologiji koja integrira perspektive različitih znanstvenih disciplina, kao primjerice biologije, fizike, povijesti, sociologije, psihologije i drugih. Ključan pojam Demorgonove teorije je prilagodba (adaptacija), koja prema njegovu tumačenju ima lice i naličje, odnosno sastoji se od asimilacije i akomodacije. Naime, ljudi se stalno prema njegovu tumačenju prilagođavaju društvenom ili prirodnom okolišu s kojim dolaze u kontakt ili u kojem žive, a s ciljem ostvarivanja dugoročnih stabilnih odnosa između te okoline i vlastite osobnosti. Ta interakcija između pojedinca i njegove okoline je proces adaptacije koji se odvija na temelju emocionalnih, spoznajnih te društvenih obilježja vlastite osobnosti nekog pojedinca. Pri tome se proces „asimilacije“ odnosi na prilagođavanje spoznaja i percepcija vanjskog svijeta vlastitoj spoznajnoj realnosti, dok je proces „akomodacije“ proces u kojem se mentalne slike u našem mozgu mijenjaju pod utjecajem novousvojenih informacija iz naše okoline. Krećući se između dviju krajnosti tijekom procesa adaptacije, pojedinci mogu birati i donositi odluke o pojedinim kulturnim orijentacijama. Takav proces donošenja odgovarajućih odluka pojedinca prilikom procesa adaptacije, koji se odvija u rasponu između krajnjih njezinih točaka, asimilacije i akomodacije, Demorgon naziva kulturom. Osim toga, Demorgon ističe kako ljudska bića nisu u vlastitim reakcijama biološki determinirana kao primjerice životinje te za mnoge situacije nemamo predviđene instinktivne ili biološki predviđene reakcije. No, upravo nam kultura omogućava sigurne načine prilagodbe vlastitom okruženju kroz formiranje stabilnog odnosa između našeg unutarnjeg svijeta i okoline. Dakle, kultura je društveni konstrukt nastao kroz „preadaptivne suprotnosti“ (primjerice cjelovitost i različitost), a njezina bit je u orijentaciji njezinih pripadnika. Obitelj, vršnjačke i interesne grupe, profesionalne grupe, fizički prostor u kojem se krećemo, kao i jezik (sredstvo u kojem se komunikacija ostvaruje) prijenosnici su kulturnih orijentacija za društvene aktere. Svaka interkulturalna situacija prema Demorgonu nudi veliki broj mogućih izbora za oscilacije između dvije ili više suprotnosti. Minimalni zahtjevi za odvijanje oscilacije su motivacija, osnovna informiranost o drugoj kulturi te dovoljno vrijeme za prilagodbu novonastaloj situaciji. *Interity* je sposobnost pojedinaca da se suoče s kulturnom raznolikošću u društvu te kroz interakcije s drugima i različitim izgrađuju zajednički referentni okvir djelovanja kroz Demorgonove predadaptivne suprotnosti. Drugim riječima, kako od opozicije doći do suradnje unutar neke skupine. *Interity* je i mogući interesni prostor za razvijanje i stjecanje interkulturalnih kompetencija unutar neke skupine u skladu s postavkama Demorgonove filozofije, odnosno to su „mjesto susreta“ različitih kulturnih orijentacija. U tome

prostoru mogu djelovati razni interkulturalni posrednici, akteri u čijem su opsegu ponašanja ili navika internalizirani standardi različitih kulturnih skupina. Demorgonov koncept *intérité*, koji u sebi objedinjuje značenja pojmova identiteta, različitosti i raznolikosti s ciljem razvijanja interkulturalnih kompetencija među akterima, stavlja naglasak i na antropološka obilježja tih interakcijskih procesa u interkulturalnom okruženju.

Za razliku od Demorgonova „orijentacijskog pristupa“, Byram¹⁷⁷ je, da bi objasnio pojam kulturne kompetencije, definirao pet vrsta kompetencija (*savoirs*)¹⁷⁸ potrebnih za izgradnju interkulturalne kompetencije, a to su: stavovi i vrijednosti, znanje, vještine otkrivanja i interakcije, vještine tumačenja i povezivanja te kritička kulturna svjesnost. Stavovi i vrijednosti (*savoir être*) interkulturalno kompetentne osobe odlikuju se znatiželjom i otvorenošću prema pripadnicima drugih kultura, motivacijom za razumijevanjem stvari iz perspektive drugih i različitih, volje za odricanjem etnocentričnih stavova te uvažavanjem i poštovanjem raznolikosti. Poznavanje jezika, kulture, tradicije te društvenih praksi pripadnika drugih kultura različitih od naše vlastite kulture s ciljem kvalitetne komunikacije i suradnje odnosi se na kompetenciju stjecanja znanja (*savoirs*), dok se vještine otkrivanja i interakcije (*savoir apprendre / faire*) odnose na primjenu tih stečenih znanja, stavova i vještina kroz komunikaciju u konkretnim interakcijskim situacijama. Vještine tumačenja i povezivanja (*savoir comprendre*) odnose se na sposobnost razumijevanja i tumačenje ideja, dokumenata, raznih vrsta informacija, medijskih sadržaja te događaja iz druge kulture, ali i iz vlastite kulture s ciljem međusobnog povezivanja tih različitih kultura, kao i različitih identiteta. Zadnja kompetencija ili sastavnica Byramovog koncepta kulturne kompetencije odnosi se na kritičku kulturnu svijest (*savoir s'engager*), odnosno na sposobnost kritičkog vrednovanja perspektiva, praksi, struktura i institucija kako u vlastitoj kulturnoj zajednici, tako i u kulturi drugih. Ovih pet Byramovih kompetencija ili čimbenika interkulturalne kompetencije sa svojim obilježjima

¹⁷⁷ Citirano prema: Morace, Christophe; Gourvès-Hayward. Navedeno djelo.

¹⁷⁸ Premda pojam „savoirs“ u doslovnom prijevodu znači „znanje“, ipak taj pojam u Byramovoj teoriji pokriva šire značenje te se odnosi i na određene sposobnosti, vještine i sl. Osim toga, treba napomenuti da Byram svoj model razvoja interkulturalnih kompetencija izvodi iz modela poučavanja nastave stranih jezika, gdje se on u dizajniranju tog nastavnog procesa oslanja na komunikacijski pristup. Stoga se za njegov model interkulturalnih kompetencija kaže da je „model interkulturalne komunikacijske kompetencije“. Mrnjauš, Kornelija; Rončević, Nena; Ivošević, Larisa. [Inter]kulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta, 2013. Str. 78-79.

mogu se sažeti u tri dimenzije – afektivnu, kognitivnu te dimenziju vještina¹⁷⁹, a s ciljem prepoznavanja, objašnjavanja te analiziranja interkulturalnih kompetencija. „Dakle, interkulturalno kompetentna osoba je ona koja je sposobna da 'vidi' odnos između različitih kultura, koja ima sposobnost medijacije, interpretacije, kritičkog i analitičkog razumijevanja svoje i tuđe kulture te interkulturalnog komuniciranja.“¹⁸⁰

Demorgonov i Byramov koncept razvoja interkulturalnih kompetencija operacionalizirali su Morace i Gourvès-Hayward u svom radu *How can diversity lead to richer unity? Developing intercultural competences through 'Intercity'*¹⁸¹ koji se bavi razvojem i stjecanjem interkulturalnih kompetencija studenata i nastavnika dviju međunarodnih visokih inženjerskih škola u Francuskoj, *Telecom Bretagne* i *ENSIETA*. Autori su predložili dizajn nastave za poticanje razvoja te stjecanje interkulturalnih kompetencija, a kroz iskustveno učenje i međusobnu interakciju studenata i nastavnika koji potječu iz različitih kultura. Osim toga, sudionici istraživanja pripadaju i različitim obrazovnim profilima, pa su stečene kompetencije imale i interdisciplinarnu dimenziju. Struktura uzorka studenata i nastavnika, sudionika u istraživanju, uzela je u obzir njihove društvene i kulturne profile. Nadalje, autori su analizirali interkulturalne kompetencije koje su se pojavile tijekom procesa iskustvenog učenja kod studenata i nastavnika. Osnovni cilj istraživanja bio je na temelju kulturne i disciplinarnosti stvoriti zajednički referentni okvir za djelovanje ili, kako autori kažu, stvoriti „zajedništvo iz različitosti“, tj. stvoriti „nove sinergije“. Morace i Gourvès-Hayward zaključili su da njihov model nastave može poslužiti kao primjer dobre prakse za interdisciplinarni rad i u drugim tehničkim školama te bi ga se moglo dalje razvijati kroz obuku osoblja, kao i menadžerskog kadra, za interkulturalne kompetencije. Interdisciplinarnost, internacionalizacija i interkulturalnost temeljne su vrijednosti na kojima se temelji ovaj koncept obrazovanja. Njihov iskustveni model učenja, odnosno njihov koncept nastave za stjecanje interkulturalnih kompetencija kod studenata obje škole polučio je pozitivan ishod. Naime, studenti u obje škole razvili su interkulturalne

¹⁷⁹ Prema Mrnjauš, Kornelija; Rončević, Nena, Ivošević, Larisa. [Inter]kulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta, 2013. Str. 78-79.

¹⁸⁰ Byram, Michael. Routledge encyclopedia of language teaching and learning. London: Routledge, 2000. prema Hrvatić, Neven; Piršl, Elvi. Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. // Pedagogijska istraživanja 2, 2(2005), str. 258. URL: <https://hrcak.srce.hr/139325> (2018-07-29)

¹⁸¹ Morace, Christophe; Gourvès-Hayward, Alison. Navedeno djelo.

kompetencije koje kombiniraju raznolikost i jedinstvo u njihovu zajedničkom grupnom radu, stvarajući prostor za interkulturalnu komunikaciju.

3.2.5.2. Interkulturalni dijalog

Društveni akteri koji posjeduju interkulturalne kompetencije preduvjet su i temelj za interkulturalnu komunikaciju, a glavni cilj interkulturalne komunikacije uspostavljanje je interkulturalnog dijaloga. No, „glavni cilj dijaloga je izbjeći nasilje izmirivanjem razlika ili razmirica. Kako bi se taj zadatak ostvario, potrebno je upotrijebiti mnoštvo pristupa i vještina. Shodno tome, interkulturalni se dijalog shvaća kao korak za/prema miru, izabran kao središnja vrijednost za kolektivnu strategiju opstanka umjesto opcije nasilja.“¹⁸² Ostale funkcionalne ciljeve interkulturalnog dijaloga Katunarić razmatra u odnosu na temeljne vrijednosti za njegovo postojanje ili interkulturalne kompetencije, koje on definira kao „normativne pretpostavke“. Moralne vrijednosti interkulturalnog dijaloga odnose se na tradicijsko „višeglasje, traženje alternative“ i toleranciju koja „prvo zahtijeva kritičko preispitivanje vlastite pozicije“.¹⁸³ Kognitivne vrijednosti odnose se na što veću razinu „razabiranja razlika“ kako između pripadnika različitih kulturnih skupina tako i između pripadnika vlastite kulture s ciljem izbjegavanja stereotipa. Kognitivne, moralne i estetske vrijednosti u kombinaciji, odnose se na „tri sloja pozicija“ i „kulturnih svjetova“, a to su: univerzalni obrasci ili niz potreba, specifični ili regionalni, nacionalni, lokalni obrasci te individualni obrasci koji su najbolje izraženi kroz umjetničko stvaralaštvo.¹⁸⁴ Političke vrijednosti za interkulturalni dijalog prije svega, odnose se na proširenje manjinskih prava, smatra Katunarić. Potrebno je voditi brigu o pojačanoj potpori, uvažavanju i toleranciji manjinskih prava, zbog čega treba „svesti razlike na najmanju moguću mjeru s pomoću pretpostavke o ljudskim pravima i demokraciji, osobito s obzirom na prava žena“.¹⁸⁵ Ekonomske vrijednosti u ovom kontekstu odnose se na jednako pravo na rad i dohodak te zaštitu siromašnih u smislu sprječavanja poticanja njihove društvene isključenosti. Razvijanje kritičnosti kako prema tuđoj, tako i prema vlastitoj kulturi, zajednici i svjetonazoru

¹⁸² Katunarić, Vjeran. Lica kulture. Zagreb : Izdanja Antibarbarus, 2007. Str. 334.

¹⁸³ Isto, str. 335.

¹⁸⁴ Isto.

¹⁸⁵ Isto.

spada u kategoriju kulturnih vrijednosti prema Katunariću te on smatra da treba podržavati jednako, intelektualno i umjetničko djelovanje u „predstavljanju, zagovaranju ili promicanju različitih pozicija“¹⁸⁶ u društvu.

3.2.6. Interkulturno obrazovanje

Kao što je vidljivo iz razmatranja prethodnih autora, Benetta, Byrama, Demorgona, Katunarića i drugih, interkulturni dijalog zahtijeva određene interkulturene kompetencije od aktera koji ga prakticiraju tijekom neke interkulturene komunikacije. Te kompetencije se prema Benettu stječu, odnosno uče, razvijaju i uvježbavaju, kako bi ih se moglo primjenjivati i usavršavati kroz interakcije tijekom cijelog života. Kako je to istaknuto u *Bijeloj knjizi o međukulturnom dijalogu* Vijeća Europe, obrazovanje pojedinaca ima ključnu ulogu u stjecanju njihovih kompetencija za interkulturni dijalog. Nadalje, Bijela knjiga navodi da institucije državne vlasti, kulturne te odgojne i obrazovne institucije, organizacije civilnog društva, vjerske zajednice, mediji i druge kroz svoju djelatnost u društvu imaju temeljnu zadaću prenositi interkulturene vrijednosti te razvijati interkulturene kompetencije pojedinaca i društva u cjelini. Za razvoj europskog inkluzivnog društva s ciljem ostvarivanja interkulturenog dijaloga, potrebna je suradnja i partnerski odnos između i unutar institucija europskih društava. Stoga „obrazovanje na području demokratskog građanstva od fundamentalne je važnosti za slobodno, otvoreno, tolerantno, pravedno i inkluzivno društvo, za društvenu koheziju, uzajamno razumijevanje, međukulturni i međuvjerski dijalog i solidarnost, kao i jednakost između žena i muškaraca. Ono obuhvaća svaku formalnu, neformalnu i informalnu obrazovnu aktivnost, uključujući i strukovno obrazovanje, ulogu obitelji i zajednice, a koje omogućavaju pojedincu da bude aktivan i odgovoran građanin koji uvažava druge. Obrazovanje na području demokratskog građanstva između ostalog podrazumijeva obrazovanje iz povijesti, građanstva, politike, ljudskih prava, obrazovanja o globalnom kontekstu društava i o kulturnom naslijeđu. Ono potiče multidisciplinarni pristup i kombinira usvajanje znanja, vještina i stavova, a posebno sposobnost razmišljanja i samokritičnosti koja je neophodna za život u kulturno

¹⁸⁶ Isto, str. 336.

raznolikim društvima.¹⁸⁷ Perotti smatra da se interkulturno obrazovanje treba temeljiti na razmatranju ključnog pitanja svrhe tog obrazovanja. Stoga se on pita je li svrha interkulturnog obrazovanja internalizacija obilježja većinske kulture od strane pojedinih pripadnika manjina s ciljem njihove asimilacije u većinsku kulturu, a prema principima koji se smatraju univerzalnim, ili je ipak svrha tog obrazovanja suprotna? Drugim riječima, je li ipak svrha interkulturnog obrazovanja omogućiti pojedincima, pripadnicima manjinskih kultura, uključivanje u njihove manjinske kulture s ciljem osiguravanja prava na izražavanje i promicanje vlastitih kulturnih obilježja? Perotti odgovore traži u krizi identiteta europskog društva, za koju kaže da nastaje zbog sve većeg opsega masovnog kretanja stanovništva (migracija), širenja ideja te novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Sve te okolnosti otežavaju pojedincu „da preraste u samostalnu i odgovornu osobu“ premda bi to trebao biti poželjan cilj svih obrazovnih sustava. Ljudi na tu krizu identiteta reagiraju isticanjem i forsiranjem identiteta zajednice utemeljene na „etničkoj skupini, naciji, vjeri ili teritoriji“¹⁸⁸ ugrožavajući temeljna prava nekog pojedinaca. Nadalje, Perotti govori o potrebi stvaranja novih koncepcija europskih integracijskih politika u skladu s demokratskim tradicijama europskih društava, koje od stranaca ili pripadnika manjina neće tražiti da „internaliziraju temeljne mitove nacionalne kulture“ jer, kako on ističe, „nijedna nacija nema ekskluzivno pravo na vrijednosti koje su kulturno nasljeđe cijelog ljudskog roda“.¹⁸⁹ Stoga bi interkulturno obrazovanje trebalo imati za cilj prenošenje znanja, vještina i vrijednosti koje osiguravaju djeci, bez obzira na njihove kulturne razlike, uključivanje i sudjelovanje u pluralnim društvima u kojima žive. Da bi ovakav pristup obrazovanju bio moguć, Perotti smatra da treba učenicima ponuditi novi koncept nastave iz područja društvenih i humanističkih predmeta, kao primjerice iz „povijesti, zemljopisa, jezika, kulture, filozofije čovjeka i društva, a time i psihologije i etike“.¹⁹⁰ Polazište za ostvarivanje interkulturnog obrazovanja su pojedinci i njihovo kulturno nasljeđe, a cilj ovog obrazovanja je osposobljavanje djece za „komunikaciju, osobito u konfliktnim situacijama u kojima odnosi nisu automatski“¹⁹¹, objašnjava Perotti. Svakodnevni kontakti s ljudima pripadnicima različitih kultura nužno ne unapređuju međusobno razumijevanje nego često

¹⁸⁷ Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“. Navedeno djelo, str. 44.

¹⁸⁸ Perotti, Antonio. Navedeno djelo, str. 12.

¹⁸⁹ Isto, str. 14.

¹⁹⁰ Isto, str. 19.

¹⁹¹ Isto, str. 76.

moгу dovesti do osjećaja nelagode pa i ugroženosti. Učeći djecu o drugima kroz sudjelovanje i razumijevanje njihove kulture, odgajamo ih da budu sposobna prepoznati i djelovati kad god su ugrožena ljudska prava. Tijekom odrastanja djecu treba učiti i odgajati tako da budu sposobna prepoznati i reagirati protiv svake vrste diskriminacije te prema Perottiju s tom vrstom edukacije treba početi u najranijoj dobi, još u dječjem vrtiću. Obrazovanje o ljudskim pravima trebalo bi ukazati na činjenicu o širenju i porastu tjelesnog i psihičkog nasilja, grubosti, zastrašivanja i maltretiranja među mladima kako u europskim tako i u hrvatskim školama, te ponuditi razne oblike prevencije toga nasilja. Takvo obrazovanje treba se „odvijati u pogodnom okruženju gdje su poštovanje, sudjelovanje, sloboda pojedinca i kolektivni izraz, jednakost i pravda“¹⁹² temeljne vrijednosti. Interkulturni pristup, smatra Perotti, nije novi predmet nego nova metodologija koja treba osigurati da se poučavanje svakog pojedinog predmeta poveže s humanističkim i društvenim znanostima. Interkulturene kompetencije prema Perottiju trebale bi se početi stjecati već od vrtića te nastaviti kroz sve razine formalnog (ne)obaveznog obrazovanja koje neki pojedinac pohađa, kao i kroz cjeloživotno učenje na radom mjestu te tijekom provođenja njegova slobodnog vremena. Takav koncept interkulturnog obrazovanja za interkulturene kompetencije podržava i *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu* Vijeća Europe.

3.2.6.1. Neformalno i informalno učenje

Formalno učenje odvija se kroz formalni obrazovni sustav koji je strukturiran, reguliran i uključuje neki oblik certificiranja, odnosno ovjere. Danas se sve više naglašava značenje neformalnog i informalnog obrazovanja. Također, velika pažnja posvećuje se sferi slobodnog vremena pojedinaca. Informalno učenje nije planirana i ciljano usmjeravana obrazovna aktivnost, a odvija se gotovo stalno kroz našu svakodnevicu, na ulici, u kafićima, kod kuće, i sl. Za razliku od informalnog učenja, neformalno učenje jest dobrovoljno, ali sam proces učenja planiran je i tijekom njega postoji vodstvo, odnosno organizirano asistiranje. Dok neki autori,

¹⁹² Isto, str. 84.

kao primjerice Loewen¹⁹³ (2011.) i Roger¹⁹⁴ (2004.), razlikuju formalno od neformalnog i informalnog obrazovanja, drugi pak smatraju da je gotovo nemoguće strogo odijeliti te oblike obrazovnih aktivnosti bez da se uzmu u obzir zajednički elementi koje objedinjuju (primjerice Colley, Hodkinson, Malcom).¹⁹⁵ Bijela knjiga Vijeća Europe smatra neformalnim učenjem ono učenje koje se odvija izvan službenog obrazovnog sustava (škola i sveučilišta) s naglaskom na učenju koje se odnosi na rad i suradnju s mladim ljudima. Europske institucije potiču uključivanje stručnjaka u rad s mladim ljudima na razini organizacija za mladež, sportskih organizacija te vjerskih zajednica, koje smatraju upravo „pravim mjestima“ za promicanje interkulturalnog dijaloga u neformalnom obrazovnom kontekstu. Vršnjačke grupe, kulturne institucije (knjižnice, muzeji, centri za kulturu i druge), obitelj, škola i radno mjesto mogu biti ključni prostori za izgradnju društvene kohezije. Drugim riječima, institucije civilnog društva i nevladine organizacije „nezaobilazni su elementi pluralističkog demokratskog društva u kojemu se promiče aktivno sudjelovanje u pitanjima od javnog značaja i odgovorno demokratsko građanstvo zasnovano na ljudskim pravima i ravnopravnost žena i muškaraca“.¹⁹⁶ Također treba uzeti u obzir snažan utjecaj javnih medija (televizije, tiska i sličnih), a osobito utjecaj elektroničkih medija na informalno/neformalno učenje pojedinaca.

3.2.6.2. Društveni interakcionizam Martine Abdallah-Preteuille i interkulturalni pristup integraciji Philipa Watta: kritika multikulturalizma

Interakcionistički pristup interkulturalizmu Abdallah-Preteuille koji ona izlaže u svom radu *Interculturalism as a paradigm for thinking about diversity*¹⁹⁷ temelji se na tezi da kulture nisu činjenice, nego društveni konstrukti te da u kontekstu kulturalnog pluralizma trebamo govoriti o

¹⁹³ Loewen, Babette. Informalno i neformalno učenje – analiza i perspektive: esej za raspravu, 2011. URL: <https://docplayer.org/32557023-Informalno-i-neformalno-ucenje-analiza-i-perspektive-esej-za-raspravu-januar-sijecanj-godine.html> (2015-05-10)

¹⁹⁴ Rogers, Alan. Looking again at non-formal and informal education – towards a new paradigm, 2004. URL: <http://infed.org/mobi/looking-again-at-non-formal-and-informal-education-towards-a-new-paradigm/> (2015-05-01)

¹⁹⁵ Colley, Helen; Hodkinson, Phil; Malcom, Janice. Informality and formality in learning: a report for the Learning and Skills Research Centre (LSRC), Learning and Skills Research Centre, 2003. URL: <https://kar.kent.ac.uk/4647/3/Informality%20and%20Formality%20in%20Learning.pdf> (2015-05-10)

¹⁹⁶ Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“. Navedeno djelo, str. 47.

¹⁹⁷ Abdallah-Preteuille, Martine. Interculturalism as a paradigm for thinking about diversity. // Intercultural Education 17, 5(2006), str. 475-483.

„kulturnoj različitosti“, a ne o „kulturnim razlikama“. Naime, ona smatra da kulture nisu entiteti neovisni od njihove svakodnevne društvene, političke i komunikacijske stvarnosti ili interakcijskog konteksta u kojem se te kulture izgrađuju, mijenjaju i ostvaruju. Nadalje, kultura nije statičan sustav s nepromjenjivom strukturom, nego naprotiv, na nju treba gledati kao na dinamičan skup raznolikih kulturnih fragmenata. Za shvaćanje i tumačenje kulturnog pluralizma veće značenje ima upravo raznolikost kulturnih fragmenata, nego tumačenje kulture u njezinoj cjelini. Drugim riječima, kulturni tragovi imaju veći značaj nego kulturne strukture, smatra Abdallah-Preteille te se pita o ulozi interkulturnog odgoja i obrazovanja u takvim pluralnim društvima. Naime, nju zanima stvarna svrha prilagođavanja odgojnih i obrazovnih sustava u skladu s tzv. kulturnim razlikama pripadnika pojedinih kultura nekog društva, kao i potrebne interkulturene kompetencije edukatora. Prema njezinom mišljenju učitelji i drugi akteri uključeni u odgojne i obrazovne procese ne trebaju posjedovati samo informacije i znanja o različitim kulturama svojih učenika i studenata, nego trebaju na temelju stečenog znanja razumjeti učenike kroz njihova različita kulturna obilježja, tj. kroz kulturne elemente izražene njihovim stavovima i ponašanjem tijekom međusobne interakcije. Stalno isticanje kulturnih razlika pojedinaca u nekom društvu može biti jednako štetno kao i negiranje postojanja istih, kaže Abdallah-Preteille (primjerice politika zapošljavanja na temelju etničke pripadnosti), te dodaje kako imperativ kulturne različitosti može proizvesti nesporazume, egzotizme, produbljivanje predrasuda i stereotipa između pojedinaca u nekom društvu. Svi ovi navedeni nedostaci koji nastaju kao posljedica forsiranja percepcije kulturnih razlika u nekom društvu od strane njezinih pripadnika mogu u konačnici rezultirati diskriminacijom pojedinih grupa te konfliktnim društvenim situacijama. Interkulturalnost u pristupu odgoju i obrazovanju ogleda se u sposobnosti prepoznavanja i uklanjanja prije svega vlastitih diskriminatornih stavova, kao i kognitivnih te emocionalnih procesa koji komunikacijsko djelovanje nekog pojedinca usmjeravaju prema uspostavljanju kulturne univerzalnosti drugih i različitih. Dakle, druge ljude ne možemo razumjeti izvan interakcijskog procesa, odnosno procesa komunikacijske razmjene, ističe autorica. Ona također naglašava da se različite kulture u nekom društvu trebaju definirati upravo u skladu s interakcijama između njihovih različitih pojedinaca kao i skupina, a ne na temelju univerzalnih kulturnih činjenica o nekoj pojedinoj kulturi s ciljem osvještavanja i isticanja njezinih razlikovnih elemenata. Abdallah-Preteille ove svoje tvrdnje potkrepljuje Schützovim fenomenološkim postavkama te Goffmanovim dramaturškim pristupom konstruiranju društvene stvarnosti. Prema Schützu svakodnevna komunikacija u nekom društvu

moguća je na temelju uporabe tzv. društvenih tipifikacija pojava, ljudi, događanja i sl. od strane pripadnika toga društva. Tipifikacije se ostvaruju pomoću jezika i zajedničke su svim pripadnicima pojedinog društva ili zajednice, i to pod pretpostavkom funkcioniranja na razini kolektivnog simbola, odnosno na razini razumijevanja značenja pojedinih tipifikacija koja dijele svi pripadnici tog pojedinog društva. Kroz komunikaciju, ljudi izgrađuju „zalihi onoga što Schütz zove 'zdravorazumskim znanjem'“¹⁹⁸ koje društvenim akterima omogućava zajednički život i komunikaciju u pripadajućem društvu. Goffmanov dramaturški pristup temelji se na ideji da se ljudi u svojim interakcijama ponašaju kao glumci u kazališnim predstavama te kroz svakodnevne interakcije „igraju uloge“ koje najbolje odgovaraju njihovim komunikacijskim interesima. U skladu s interakcionističkom perspektivom za društvene uloge može se reći da one nisu unaprijed definirane i zadane društvenim strukturama pojedinih društava, što akterima onda otvara „prostor za pregovaranje, manevriranje, improvizaciju i kreativno djelovanje“.¹⁹⁹ Pojedinci, društveni akteri kroz svoje svakodnevne interakcije stvaraju vlastito znanje te osmišljavaju vlastiti društveni univerzum kojem onda pridaju određena značenja na temelju vlastitih iskustvenih doživljaja. Značenja koja akteri pridaju svojim akcijama nisu zadana i fiksna, nego ovise o kontekstu same interakcije, odnosno ona se „stvaraju, razvijaju, modificiraju i mijenjaju u aktualnom procesu interakcije“.²⁰⁰

Prema Abdallah-Preteille kulturne činjenice same po sebi nisu „interkulturalne“, nego zadobivaju te karakteristike tijekom analize interakcijskih procesa u interkulturalnim okruženjima. Dakle, ne radi se o traženju hipotetskih kulturnih stvarnosti nego o razumijevanju obrazaca kulturne pragmatičnosti, odnosno o razumijevanju konstruiranja kulture kroz složene interakcijske situacije, navodi Abdallah-Preteille. Interkulturalne kompetencije pojedinaca nisu zadani konstrukti koji se usvajaju kroz obrazovanje i socijalizaciju, nego one nastaju i internaliziraju se tijekom komunikacije kroz interakcije aktera. Komunikacijsko međudjelovanje aktera zadobiva smisao i u odnosu na širi kontekst društva u kojem ono nastaje, tj. u odnosu na kontekst svjetonazora u kojem se ostvaruje, smatra Abdallah-Preteille. Stoga ona za interkulturalizam kaže da je pragmatičan jer stavlja naglasak na interakcijski proces kao temelj za stjecanje i razvoj interkulturalnih kompetencija. No, on je za nju istodobno i

¹⁹⁸ Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Navedeno djelo, str. 1061.

¹⁹⁹ Isto, str. 15.

²⁰⁰ Isto, str. 14.

hermeneutičan jer interakcijski procesi su zavisni procesi u kojima akteri svojim međudjelovanjem stvaraju i izgrađuju vlastiti sud o sebi, smisao svog djelovanja te značenja koja pridaju tome djelovanju. Koje značenje će pojedina aktivnost zadobiti u interpretaciji aktera ovisit će o njihovu međusobnom odnosu i tijeku same interakcijske situacije. Hermeneutička teorijska perspektiva ovdje je zastupljena isticanjem razumijevanja i tumačenja pojedinih zadobivenih značenja koja akteri pridodaju vlastitom međudjelovanju, odnosno isticanjem razumijevanja, tumačenja i interpretiranja smislenog ljudskog (među)djelovanja. Premda se Abdallah-Preceille ne poziva na etnometodološke postavke i principe u svom radu, ipak isticanjem potrebe analiziranja samih načina na koje se odvijaju društvene interakcije, kao i načina na koje akteri konstruiraju vlastiti društveni univerzum, ona zalazi u područje i etnometodološke analize. Također je važno istaknuti da interakcijski pristup interkulturalnosti Abdallah-Preceille u središte svoga interkulturalizma postavlja komunikaciju na kojoj se temelji društvena interakcija. Njezin interakcijski pristup interkulturalizmu pretpostavlja komunikacijsko međudjelovanje pripadnika različitih kultura umjesto usvajanja setova unaprijed definiranih kulturnih činjenica, što može imati za posljedicu produbljivanje postojećih kulturnih razlika među pripadnicima nekog društva.

Watt²⁰¹ kao i Abdallah-Preceille smatra da prevladavajući multikulturalni pristup kulturnoj i etničkoj raznolikosti nije zadovoljavajući²⁰² jer pretpostavlja linearnost i nepromjenjivost modela te produbljuje razlike između pripadnika raznih kultura u nekom društvu. Naime, on ističe da se javne integracijske politike mogu razlikovati između pojedinih zemalja te su podložne promjenama tijekom vremena pod utjecajem cijelog niza čimbenika, kao primjerice prevladavajućih političkih ideologija, tradicijskog i povijesnog nasljeđa te razdoblja ekonomskih i gospodarskih kriza, siromaštva, demografskih promjena (prirodnog i prostornog kretanja stanovništva) i sličnih. Watt svoju kritiku multikulturalizma, a u korist interkulturalnog pristupa pitanju integracije, izvodi na temelju primjera irskog modela integracije

²⁰¹ Watt, Philip. An intercultural approach to 'integration'. // *Translocations* 1, 1(2006).

URL:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.114.604&rep=rep1&type=pdf> (2018-07-15)

²⁰² Philip Watt kritizira britanski i nizozemski model multikulturalnosti jer nisu uspjeli priznati i djelovati u smjeru rješavanja strukturne nejednakosti u njihovim društvima, premda prema njegovu mišljenju multikulturalnost predstavlja značajan napredak u odnosu na njihove prethodne asimilacijske politike. Prema francuskom modelu kulturne asimilacije, tzv. „građanskoj integraciji“, koja se temelji na konceptu nacije kao političke zajednice jednakih građana te sekularne države s univerzalnim pravima i implicitnom pretpostavkom francuske kulturne uniformnosti, Watt se također kritički odnosi te ga smatra konfliktnim i diskriminirajućim (primjerice zabrana isticanja vjerskih simbola na javnim mjestima u Francuskoj iz 2004.).

koji se temelji na Nacionalnom akcijskom planu protiv rasizma *Planiranje za raznolikost* (NAPR)²⁰³ objavljenom od strane irske Vlade 2005. godine. Ovaj plan irske Vlade temelji se na interkulturalnosti kao okviru za integraciju doseljenika u irsko društvo te daje strateške smjernice za borbu protiv rasizma te razvijanje interkulturalnih kompetencija s ciljem ostvarivanja inkluzivnog društva. Nacionalni akcijski plan protiv rasizma *Planiranje za raznolikost* sadrži strateške smjernice za razvijanje inkluzivnog interkulturalnog društva koje svim građanima Irske treba osigurati uvjete za društvenu interakciju, za jednake mogućnosti i razumijevanje, za socijalnu pravdu i poštovanje (tj. dostojanstvo). Interkulturalni pristup irskog NAPR-a može se sažeti kroz nekoliko ključnih točaka, a to su: borba protiv svih oblika rasizma, diskriminacije, prijetećeg ponašanja i poticanja na mržnju u društvu te zaštita svih građana od ovih oblika nasilnog ponašanja; poticanje inkluzivnosti u pristupu i ekonomskim pitanjima, kao što su primjerice jednake mogućnosti zapošljavanja, napredovanja na radnom mjestu te prevladavanje siromaštva; jednaka socijalna prava (primjerice zdravstvena i socijalna skrb) te prava na obrazovanje, jednakost svih građana pred zakonom i pravosuđem, podizanje svijesti o poželjnosti kulturalne različitosti kroz medijsku, kulturalnu, sportsku i turističku djelatnost te inkluzivnost u političkom odlučivanju kako na lokalnoj razini tako i na razini društva u cjelini. Koristi za irsko društvo od usvajanja NAPR-a ogledaju se i u drugim razvojnim politikama irskog društva, kao što je primjerice usvajanje interkulturalnih smjernica za osnovnoškolsko obrazovanje, dopunjavanje popisa stanovništva podacima (primjerice mjesto rođenja i vjerska pripadnost) s ciljem bolje informiranosti i pozitivnog djelovanja u skladu s potrebama stanovništva koje potječe iz različitih kulturalnih tradicija te zapošljavanje pripadnika manjina u policiji, razvijanje interkulturalne zdravstvene strategije i druge. Osobito je potrebno razviti takvu integracijsku politiku koja može opstati u uvjetima kao što su razdoblja nakon primjerice terorističkih napada ili sličnih događaja koji mogu generirati pojavu rasizma, ksenofobije te međukulturalne netrpeljivosti i mržnje. Također, europske integracijske politike trebaju uzeti u obzir i skupine kao što su treća i četvrta generacija potomaka radnih migranata među kojima je zastupljena visoka stopa nezaposlenosti i siromaštva (primjerice u Velikoj Britaniji). Jedinstvena integracijska politika na razini Europske unije moguća je, smatra Watt, no zahtijeva

²⁰³ National action plan against racism 'Planning for diversity' (NPAR), 2005-2008.
URL:<http://www.justice.ie/en/JELR/NPAREn.pdf/Files/NPAREn.pdf> (2018-06-29)

jasno razrađen akcijski plan kao niz ciljanih strategija za inkluzivan društveni pristup (osobito marginaliziranih skupina kao što su primjerice irski Putnici, izbjeglice, azilanti i drugi). Watt zagovara interkulturalni pristup integraciji kao adekvatnu kulturnu politiku, ali jasno definiranu kroz akcijski plan i niz ciljanih društvenih strategija za njezinu provedbu.

3.3. Prostor za interkulturalnu komunikaciju i dijalog

U preporukama Vijeća Europe o interkulturalnom dijalogu i međukulturalnoj toleranciji navodi se da je „neophodno stvoriti prostor za dijalog koji je otvoren za sve“ građane bez obzira na njihove kulturne, ekonomske i društvene razlike. Koliko je neka vlast uspješna po pitanjima interkulturalnih odnosa prepoznaje se upravo po tome „njeguje li prostor za interkulturalnu komunikaciju“. ²⁰⁴ Kad se govori o prostoru za interkulturalnu komunikaciju u ovom kontekstu, onda se to odnosi na fizički prostor koji već ima neku kulturnu, obrazovnu ili drugu formalnu ili neformalnu društvenu funkciju, a koji kroz djelatnost koja se u njemu obavlja može poprimiti karakteristike interkulturalnog komunikacijskog prostora. Takav prostor može biti fizički prostor ulice, tržnice, prodavaonice, kafića, vrtića, škole i sveučilišta, prostor za vjerske obrede, prostori zdravstvenih ustanova i drugi. Također, to se odnosi i na prostore kulturnih institucija kao što su knjižnice, muzeji, prostore za zabavu i upražnjavanje slobodnog vremena te na medije i virtualne komunikacijske prostore.

Kako je interes ovog rada usmjeren prije svega na narodne knjižnice, koje su kulturne institucije, onda je važno istaknuti da upravo prostori kulturnih institucija, primjerice knjižnica, muzeja i spomenika kulture mogu biti mjesta susreta raznih kulturnih različitosti te ujedno i izvor znanja o različitim kulturama. Spomenuti prostori na takav način mogu biti „prostor“ za stvaranje i prakticiranje tolerancije, uzajamnog razumijevanja i uvažavanja. „Kulturna kreativnost nudi bitan potencijal za unapređenje poštovanja drugih. Umjetnost je također polje proturječnosti i simboličke konfrontacije, pruža mogućnost pojedincu da se izrazi, da bude kritičan prema sebi i da bude posrednik.“ ²⁰⁵ Dakle, kultura, umjetnost, odgoj i obrazovanje, medijska i informacijska djelatnost, sport, zdravstvena skrb te djelatnost državnih službi i

²⁰⁴ Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu: „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“. Navedeno djelo, str. 48.

²⁰⁵ Isto, str. 49.

nevladinih organizacija privlače veliki broj građana različitih kulturnih karakteristika. Zbog „otvorenosti i pristupačnosti“ ovih djelatnosti svim građanima, fizički prostori u kojima se odvijaju ove djelatnosti atraktivni su komunikacijski „poligoni“ za poticanje razvoja interkulturnih kompetencija te izgradnju interkulturnih dijaloga. Osim toga važnu ulogu kao prostor interkulture komunikacije ima i prostor radnog mjesta, u kojem osim poslodavca uvjete za interkulturni dijalog mogu osigurati i profesionalni sindikati djelatnika. Prostori interkulturnog dijaloga moraju svim akterima dati priliku da se sretnu i druže sa svojim „vršnjacima različitog podrijetla kako bi zajedno razgovarali i sudjelovali u zajedničkim aktivnostima. Što su ova mjesta više integrirana, to su uspješnija u smislu međukulturnog učenja.“²⁰⁶

3.3.1. Knjižnice – interkulturalizam – informacijsko društvo

Jedna od definicija „kulturne ustanove“ kaže da se njezino značenje odnosi na javnu ili neprofitnu ustanovu u nekoj državi koja pridonosi kulturnom, intelektualnom, znanstvenom, okolišnom, obrazovnom ili umjetničkom obogaćivanju naroda te neke zemlje. Naziv kulturne ustanove prema ovoj definiciji odnosi se na akvarije, botanička i povijesna društva, knjižnice, muzeje, umjetničke udruge, znanstvena udruženja i druge.²⁰⁷

Prema Zakonu o ustanovama Republike Hrvatske „ustanova se osniva za trajno obavljanje djelatnosti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture, informiranja, športa, tjelesne kulture, tehničke kulture, skrbi o djeci, zdravstva, socijalne skrbi, skrbi o invalidima i druge djelatnosti, ako se ne obavljaju radi stjecanja dobiti.“²⁰⁸ Prema UNESCO-ovoj²⁰⁹ klasifikaciji

²⁰⁶ Jačanjem procesa globalizacije i integracijskih procesa pojavljuje se i koncept transkulturalizma. Prema Druckeru informacija je transnacionalna kao i novac, ona nema „domovinu“. Ne poznajući nacionalne granice informacija će „oblikovati nove 'transnacionalne' zajednice ljudi koji, premda se možda nikad nisu vidjeli uživo, ipak ostvaruju zajedništvo međusobnom komunikacijom.“ (Drucker 1992.: 231) Ono što povezuje ljude takve transnacionalne zajednice jest komunikacija, odnosno „prijenos informacija od jednog pojedinca ili skupine drugima. Komunikacija je nužan temelj svih društvenih interakcija. U situacijama licem u lice komunicira se govorom, ali i s pomoću mnogih tjelesnih znakova koje ljudi interpretiraju pokušavajući shvatiti što drugi govore i čine. S razvojem pisma i elektroničkih medija kakvi su radio, televizija ili računalni transmisijski sustavi, komunikacija postaje sve više odvojena od neposrednog konteksta društvenih odnosa licem u lice“ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 690).

²⁰⁷ Oregon Legal Glossary. URL: http://www.oregonlaws.org/glossary/definition/cultural_institution (2015-06-02)

²⁰⁸ Zakon o ustanovama, 1993. URL: <http://www.zakon.hr/z/313/Zakon-o-ustanovama> (2015-06-02)

²⁰⁹ The role of public arts and cultural institutions in the promotion of cultural diversity and intercultural dialogue. URL: http://ec.europa.eu/culture/library/reports/201405-omc-diversity-dialogue_en.pdf (2015-06-02)

iz 1986. koja se redefinira²¹⁰ u izvještaju, agendi 2014. o ulozi umjetnosti i kulturnih institucija u razvoju interkulturalnog dijaloga pod spomenutim terminima radna skupina smatra djelatnost i kulturne inicijative u muzejima, knjižnicama i društvenim kulturnim centrima te razna kulturna događanja na otvorenim prostorima (ulicama, trgovima i sl.). Bit javne institucije ili ustanove odnosi se na one institucije koje su subvencionirane putem javnih sredstava, bez obzira na njihov pravni status. Ovo se odnosi i na nevladine organizacije koje svojim programima i djelovanjem razvijaju uvjete za interkulturalni dijalog. Pojam društvene institucije prema Rječniku sociologije „najčešće se upotrebljava za opisivanje društvenih praksi koje se redovito i kontinuirano ponavljaju, koje se potvrđuju i održavaju s pomoću društvenih normi te imaju veliku važnost u društvenoj strukturi“²¹¹. Pojam institucije „odnosi se na utvrđene obrasce ponašanja“ kao i pojam uloge, samo što se institucija smatra „višom, općenitijom jedinicom koja uključuje mnoštvo uloga“.²¹² Kulturne institucije su jedan od pet bitnih sklopova institucija, a bave se religijskim, znanstvenim i umjetničkim aktivnostima. Osobito važnu ulogu kulturne institucije imaju u stvaranju interkulturalnog društvenog ozračja, kao primjerice neprofitni mediji, knjižnice, muzeji, sportske organizacije, nevladine udruge i drugi. Drugim riječima, možemo govoriti o institucijama civilnog društva čija je zadaća stvaranje programa te provođenje i promicanje aktivnosti i sadržaja temeljenih na interkulturalnim vrijednostima. Cilj spomenutih aktivnosti podržavanje je kulturne različitosti te prevladavanje društva nasilja i netolerancije u svakom aspektu društvenosti. Prema dokumentima Vijeća Europe suvremene koncepcije odgoja i obrazovanja za interkulturalne kompetencije i interkulturalni dijalog stavljaju naglasak i na područje provođenja slobodnog vremena mladih odnosno njihove izvanškolske aktivnosti. Knjižnična i muzejska djelatnost te umjetnost i sport, kao i razni programi nevladinih udruga, pogodni su za razvijanje interkulturalnog dijaloga među mladim ljudima te njihova usvajanja vrijednosti potrebnih za razvijanje kulture dijaloga i nenasilnog življenja.

Ovaj izvještaj je nastao u okviru rada Otvorene metode koordinacije (*Open Method of Coordination – OMC*) Europske agende za kulturu, Radni plan za kulturu 2011 – 2014.

²¹⁰ Prema UNESCO-ovoj klasifikaciji kulturnih djelatnosti iz 1986. (*Report of the Third Joint Meeting on Cultural Statistics*, 1986.) u kulturna područja od institucionalnog interesa spadaju: kulturne baštine, tiskovine, književnost, glazbena i scenska djelatnost, likovna, AVumjetnost te socio-kulturne djelatnosti. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000878/087836eb.pdf> (2015-06-02)

²¹¹ Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 139.

²¹² Isto.

3.3.2. Knjižnice kao važna interkulturalna središta

Prema UNESCO-ovu manifestu za narodne knjižnice²¹³, one su „mjesno obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućuje neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti, a službe se narodne knjižnice zasnivaju na jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj. Posebne se službe i građa moraju osigurati za one korisnike koji se iz bilo kojeg razloga ne mogu služiti redovitim uslugama i građom, primjerice za pripadnike jezičnih manjina, osobe s tjelesnim oštećenjima, bolesnike u bolnicama ili zatvorenike.“ Navodi spomenutog Manifesta dobar su temelj za razvijanje knjižnica u smjeru interkulturalnih središta za sve građane, a u skladu s konceptom interkulturalizma, odnosno konceptom međusobnog povezivanja raznih kultura u nekom društvu s pretpostavkom međudjelovanja i prožimanja kulturalnih različitosti. Knjižnični prostori zbog široke dostupnosti i otvorenosti svim građanima bez obzira na njihove kulturalne razlike „nenamjerni“ su centri križanja kultura, informacija i korisnika kao krajnjih konzumenata plasiranih im uslugama. Dobro osposobljen knjižničar važan je čimbenik koji „pomaže korisnicima da uz pomoć knjižničnih informacija i knjige otkriju nove pojmove, novo znanje i obogate svoj emotivni život. Također osigurava korisnicima nužne izvore koji će im pomoći u razumijevanju onoga što su već otkrili.“²¹⁴

Suvremena društva već desetljećima proživljavaju preobrazbe zbog neprestanog intenzivnog razvoja informacijske i računalne tehnologije koja je prisutna u svim sferama ljudskog društva. Tehnologija je prisutna kako u svakodnevnim kućnim aktivnostima, tako i na radnom mjestu te u slobodnom vremenu pojedinaca. U moderno doba biti informatički nepismen znači biti informacijski nepismen odnosno nepismen i društveno isključen. Sociolog Castells smatra da je informacionalizam usko povezan s globalizacijom. Uloga znanja promijenila se te ono postaje temeljni resurs suvremenog informacijskog društva, navodi Castells, dok informacija postaje glavna sirovina te nove informacijske ekonomije. U društvu nove informacijske ekonomije „kapitalizam svuda prodiere putem informatičke tehnologije i tako nanovo određuje strukture i razvojni smjer društva, a time i životne šanse gotovo svih

²¹³ UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2015-06-06)

²¹⁴ Aparac-Gazivoda, Tatjana. Navedeno djelo, str. 171.

ljudi“.²¹⁵ Informacijsko društvo prema Castellsu obilježava nastanak mreža i umrežene ekonomije koja ovisi o vezama koje nam pružaju globalne komunikacije.

Premda je informatizacija izvršila utjecaj na kvalitetu i tokove svjetske ekonomije, ipak je razvoj informacijske tehnologije snažno utjecao najviše na oblike društvene komunikacije među društvenim akterima, bilo da se radi o pojedincima ili skupinama. Područje kulture i kulturne djelatnosti najviše je zahvaćeno promjenama uzrokovanim utjecajem informacijske tehnologije te postaje od ključnog interesa za suvremenu kapitalističku ekonomiju. U 21. stoljeću desio se „prijelaz s geografskih tržišta na cyber-prostor“ – smatra Rifkin pišući o „društvu pristupa“, a omogućila ga je „digitalna komunikacijska revolucija“ koja otvara nove mogućnosti organiziranja ljudskih odnosa. „Povezivanje računala, telekomunikacija, kabelske televizije, potrošačke elektronike, elektroničkih medija, izdavaštva i zabavne industrije u integriranu komunikacijsku mrežu omogućava poslovnim carstvima ranije neviđenu kontrolu nad načinom na koji ljudska bića uzajamno komuniciraju.“²¹⁶ Stari obrasci komuniciranja promijenili su se i nikad više neće biti isti. Razvoj informacijske tehnologije svakim danom tehnološki unapređuje komunikaciju u kiberprostoru stavljajući nam u ruke sve moćnija računala i opremu, čineći nas sposobnima obići svijet u minuti i ostati anonimnima. Kibergrađani svoj virtualni identitet mogu graditi iznova kroz svaku novu komunikaciju vođeni svojim interesima, pružajući drugima o sebi informacija samo onoliko koliko žele. „Danas, dok prelazimo s industrijskog na kulturni kapitalizam, etos rada polako ustupa mjesto etosu igre. Igra je ono što ljudi rade kada stvaraju kulturu. To je oslobađanje ljudske mašte za stvaranje zajedničkih značenja. Igra je fundamentalna kategorija ljudskog ponašanja, bez koje civilizacija ne bi mogla postojati.“²¹⁷ Gore navedenim koncepcijama informacijskih društava zajedničko je da se temelje na znanju kao glavnom izvoru vrijednosti u ekonomiji postindustrijskih društava, odnosno na informaciji, ovisno o tome na koji dio DIKW hijerarhije se želi staviti naglasak.²¹⁸

²¹⁵ Katunarić, Vjeran. Castellsova panorama nove društvene epohe // Uspon umreženog društva / M. Castells, Zagreb : Golden marketing, 2000. Str. 10.

²¹⁶ Rifkin, Jeremy. Doba pristupa: nova kultura hiperkapitalizma u kojoj je cijeli život iskustvo za koje se plaća. Zagreb : Alt F4 - Bulaja naklada, 2005. Str. 273.

²¹⁷ Isto, str. 325.

²¹⁸ Kako to navodi Boris Bosančić, koncept DIKW hijerarhije, engl. Data-Information-Knowledge-Wisdom hierarchy, osmišljen je s namjerom tumačenja odnosa između pojmova u znanstvenom i drugom diskursu – podatka, informacije, znanja i mudrosti. Bosančić, Boris. Information in the knowledge acquisition process, *Journal of Documentation* 72, 5(2016), str. 930-960.

Keeley u svojoj knjizi Ljudski kapital ističe kako u „razvijenim ekonomijama, vrijednost znanja i informacija u svim njihovim oblicima postaje sve izraženija, a taj je trend omogućilo brzo širenje vrlo brze informacijske tehnologije. Danas glavni pokretač rasta nisu fizički predmeti nego nešto što se ne može dodirnuti: informacije“. Današnja „ekonomija znanja“, kako je Keeley naziva, mijenja postojeće poslovne subjekte i stvara nove dok sve njezine aktivnosti „podrazumijevaju prodaju ili razmjenu znanja i informacija“, za što je osim razvijene računalne i informacijske tehnologije potreban tzv. ljudski kapital, odnosno dobro obučeni stručnjaci koji posjeduju potrebna znanja i vještine.²¹⁹ Znanje, prema tome, možemo shvatiti kao „ukupnost spoznaja, vještina i sposobnosti obrazovanog čovjeka koji djeluje korištenjem visoke tehnologije i uporabom mnogobrojnih informacija koje su postale glavnim resursom ljudske aktivnosti“.²²⁰

Društvene institucije također mijenjaju svoj identitet i imidž u elektroničkom okruženju informacijskih društava. Uloga knjižnica znatno se izmijenila od centara širenja kulture čitanja i pisane riječi prema ulozi promicatelja društvenih vrijednosti za mir i toleranciju temeljenih na interkulturalnim vrijednostima. Drugim riječima, knjižnice su kroz vrijeme doživljavale preobrazbu od „posuđivaonica“ knjiga do suvremenih kulturnih centara, ali nikad tako snažnu kao u suvremenim društvima pod utjecajem računalne i informacijske tehnologije. Također, mijenjaju se potrebe i zahtjevi modernih korisnika koji očekuju informacije sada i ovdje. Elektronički medij postao je primarni izvor informacija dok oni tradicionalni izvori padaju u drugi plan. Informacijsko okruženje, s jedne strane, pruža mogućnost komunikacijske anonimnosti za pojedince, dok s druge strane pruža najširu transparentnost za kulturne institucije. Informacije današnjih kulturnih institucija mogu biti dostupne svakom zainteresiranom korisniku u internetskom okruženju bez obzira na njegovu pripadnost ili članstvo pojedinoj kulturnoj instituciji ili pak sustavu. Perotti smatra da se, osim u suvremene obrazovne sustave, razumijevanje i poštivanje ljudskih prava treba ugraditi i u temelje suvremenih kulturnih institucija, što je u skladu i s temeljnim postavkama u dokumentima europskih tijela zaduženih za zaštitu ljudska prava i sloboda.

²¹⁹ Keeley, Brian. Ljudski kapital : od predškolskog odgoja do cjeloživotnog učenja. Zagreb : Educa, 2009. Str. 16., 25., 27.

²²⁰ Znanje. // Ekonomski leksikon. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia, 1995. Str. 1009.

Uvođenje takvog programskog koncepta u suvremene knjižnične sustave može ublažiti netoleranciju suvremenih pluralnih društava, omogućiti interkulturalnu interakciju te potaknuti interkulturalni dijalog kroz aktivno sudjelovanje članova zajednice. Knjižnična djelatnost je specifična, ona u sebi objedinjuje informacijsku djelatnost, odgojnu i obrazovnu djelatnost te zabavnu djelatnost. Prema UNESCO-ovu Manifestu za narodne knjižnice, ona je primarno informacijska institucija, odnosno „narodna je knjižnica mjesno obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućuje neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti“.²²¹ Današnja društva znanja zagušena su mnoštvom raznovrsnih informacija koje bi trebale biti dostupne svakom pojedincu jer je njihovo temeljno ljudsko pravo „pravo na pristup i razumijevanje informacija“.²²² Drugim riječima, razvoj i napredak nekog pojedinca kao i cijelih društava ovisi o pristupu pojedinim informacijama koje su važne za njihov rast i napredak dok „informacijske tehnologije pružaju znatnu moć onima koji im mogu pristupiti i služiti se njima“.²²³ Prema navodima IFLA-inih smjernica za narodne knjižnice, jaz između informacijskih bogatih i siromašnih društava neprestano se povećava te veliki broj svjetskog stanovništva zbog siromaštva nema pristup informacijskoj tehnologiji, pa je samim tim i društveno isključen. Narodna knjižnica u siromašnim društvima i dalje „nastavlja biti značajna pristupna točka online informacijskim uslugama“. Stoga narodna knjižnica kao „javna služba otvorena svima ima ključnu ulogu kako u sakupljanju, organiziranju i korištenju informacija, tako i u omogućavanju pristupa širokom rasponu informacijskih izvora“.²²⁴

No, područje zabave i slobodnog vremena korisnika pruža široki spektar mogućnosti za realiziranje interkulturalne komunikacije na području narodnog knjižničarstva. Potencijali knjižnične djelatnosti nedovoljno su iskorišteni za promicanje interkulturalnih vrijednosti zbog nedostatka kontinuiranih programa i rada s korisnicima, nedostatka partnerstva sa srodnim institucijama i programima civilnog društva te nedovoljne educiranosti samih djelatnika o spomenutoj problematici. Stoga se upravo u ovoj djelatnosti pruža veliki manevarski prostor za stvaranje uvjeta za razvijanje kulture dijaloga, nenasilnog življenja te kulture tolerancije.

²²¹ UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 1994.

URL:http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2017-08-27)

²²² IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str.17.

²²³ Isto, str. 18.

²²⁴ Isto.

Potencijali knjižnica nalaze se upravo u razvijanju kvalitetnih interkulturalnih programa te partnerstvu i sudjelovanju u postojećim programima obrazovnih i nevladinih institucija. Naglasak također treba staviti i na stalnu izobrazbu knjižničnih djelatnika, kao i suradnika i volontera, za stjecanje i razvijanje interkulturalnih kompetencija kroz programe cjeloživotnog učenja te promoviranje tih stečenih znanja i praksi u vlastitoj lokalnoj zajednici.

Prema preporukama UNESCO-a, važna uloga kulturnih institucija u društvu je i u očuvanju te prenošenju kulturne baštine kako bi ona bila dostupna kroz generacije najširoj i različitoj populaciji nekog društva. Razvijanje novih programa i aktivnosti za upražnjavanje slobodnog vremena korisnika, osobito djece i mladih kroz njihovo aktivno sudjelovanje, također je važna knjižnična djelatnost. Poticanje i promicanje društvene kohezije zadaća je, ali i moralna obveza javnih institucija.

3.4. Društvena uloga narodnih knjižnica

Tijekom zadnjih desetljeća knjižnična znanost pridaje značaj razvoju i proučavanju knjižnica kao društvenih institucija važnih za kulturni razvoj i napredak kako pojedinaca tako i društva u cjelini. U skladu s tim knjižničarska struka donosi niz ključnih dokumenta koji objašnjavaju i definiraju ulogu knjižnične djelatnosti (osobito narodnog knjižničarstva) unutar konteksta društvenog razvoja. Ključan dokument koji narodne knjižnice definira kao važne društvene institucije UNESCO-ov je Manifest za narodne knjižnice iz 1994. godine.²²⁵ Navedeni Manifest ističe značajnost otvorenog i jednakog pristupa svim korisnicima bez obzira na njihove pojedinačne razlike, kao i jaču senzibilizaciju na razini pružanja usluga za one „korisnike koji se iz bilo kojeg razloga ne mogu služiti redovitim uslugama i građom, na primjer za pripadnike jezičnih manjina, osobe s tjelesnim oštećenjima, bolesnike u bolnicama ili zatvorenike“.²²⁶ Jednakost pristupa svima bez obzira na kulturna, fizička, društvena ili bilo koja druga obilježja temeljna je vrijednost narodnog knjižničarstva koja je utkana u sve kasnije dokumente koji se

²²⁵ Spomenuti dokument nastao je u suradnji UNESCO-a i Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova (*International Federation of Library Associations and Institutions - IFLA*) te je službeno odobren u studenome 1994. godine.

²²⁶ UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 1994. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2017-02-20)

odnose na pojedine segmente knjižnične djelatnosti, kao i knjižnične znanosti. Tako u kolovozu 2002. godine IFLA donosi *Glasgowsku deklaraciju o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi*, u kojoj potvrđuje između ostalog da „knjižnice i informacijske službe pridonose razvoju i održavanju intelektualne slobode te pomažu u očuvanju demokratskih vrijednosti i općih ljudskih prava. Prema navedenom, njihova uloga je korisnicima omogućiti neograničen pristup relevantnim izvorima i službama kao i suprotstavljanje bilo kojem obliku cenzure“. Dalje u Deklaraciji se navodi da će „knjižnice i informacijske službe nabavljati, čuvati i omogućavati dostupnost najrazličitijim vrstama građe, odražavajući svestranost i raznovrsnost društva. Odabir i dostupnost knjižnične građe i usluga određivat će stručni razlozi, a ne moralni, politički ili vjerski nazori“. Također, „knjižnice i informacijske službe omogućit će ravnopravnu dostupnost građe, opreme i usluga svim korisnicima. Neće biti razlikovanja korisnika na temelju rase, nacionalnog ili etničkog podrijetla, spola ili spolnog izbora, dobi, fizičkih nedostataka, vjere ili političkih uvjerenja“. ²²⁷ Glasgowskom deklaracijom, IFLA se obvezuje, kao i njezini članovi u cijelom svijetu, da će „podržavati, braniti i promicati intelektualne slobode“ onako kako je to definirano u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima UN-a. Pri tome se pojam „intelektualne slobode“ odnosi na sveukupnost ljudskog znanja, mišljenja, kreativnog razmišljanja i intelektualne aktivnosti. ²²⁸

Oeiraški manifest, stratešku izjavu, usuglasilo je u ožujku 2003. na konferenciji u Oeirasu u Portugalu 180 sudionika iz 41 zemlje Europe, odnosno njihovi donositelji odluka pozicionirani na najvišim razinama državne vlasti, kao i praktičari u području kulturnih politika europskih zemalja. Manifest iz Oeirasa odnosi se na razvojne ciljeve narodnih knjižnica u smislu razvoja njihovih usluga te njihove partnerske suradnje i umrežavanja sa srodnim kulturnim institucijama (primjerice arhivima, muzejima i drugim javnim institucijama) koje djeluju u sklopu pojedinih lokalnih zajednica. Svrha ovakve suradnje između europskih kulturnih institucija na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini jest podupiranje razvoja demokratskih građanskih vrijednosti europskih društava kroz cjeloživotno učenje, gospodarski i društveni razvoj te poticanje kulturne raznolikosti u kontekstu suvremenih informacijskih društava. Ostvarenje navedenih ciljeva nastavlja se na načela koja promiču Pulman smjernice

²²⁷ Glasgowska deklaracija o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi // HKD Novosti 21 (2002), str. 25. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/17> (2017-02-20)

²²⁸ Isto.

(*PULMAN Digital Guideline Manuals*) nastale kao rezultat PULMAN (*Public Libraries Mobilizing Advanced Networks*)²²⁹ projekta Europske komisije koji je bio financiran u sklopu programa IST FP5 (*The Fifth Framework Programme*). Glavni zadaci sudionika PULMAN mreže odnose se na osiguravanje infrastrukture i mreže podrške za razvoj, provedbu i promicanje novih knjižničnih usluga u elektroničkom formatu lako dostupnom za sve zainteresirane građane. Osim širenja područja opće dostupnosti informacija te prijenosima znanja putem elektroničkog medija, knjižnice i druge kulturne institucije koje djeluju u lokalnim zajednicama dužne su educirati svoje građanstvo za uporabu tehnologije. Mreža PULMAN promiče inkluzivna načela jednakog pristupa znanju i informacijama u suvremenim informacijskim društvima za sve građane s ciljem prevencije digitalne odnosno društvene isključenosti.²³⁰ Mreža narodnih knjižnica, arhiva, muzeja i drugih kulturnih institucija treba biti dostatno financirana, ističe se u Manifestu, a zadatak joj je njegovati građansko, demokratsko društvo kroz zadovoljavanje potreba svih pripadnika neke zajednice bez obzira na njihovu dob, spol, obrazovanje, etničko podrijetlo te društveni ili imovinski status. Posebnu pažnju treba posvetiti skupinama građana s različitim potrebama, kao što su primjerice tinejdžeri, osobe treće životne dobi, nezaposleni te stanovnicima ruralnih područja i drugi.²³¹

Na konferenciji održanoj u studenom 2005. u Aleksandrijskoj knjižnici donesen je Aleksandrijski manifest o knjižnicama – informacijsko društvo na djelu, još jedan od ključnih

²²⁹ Ispred Hrvatske predstavnik u PULMAN projektu bila je Gradska knjižnica Rijeka.

²³⁰ Pojam društvene isključenosti u ovom radu shvatit ćemo i koristiti u skladu s definicijom koju daju Matković i Štulhofer u svome radu „Socijalna isključenost u Hrvatskoj – empirijska analiza“. Oni kažu da društvenu isključenost „valja razumjeti kao razmjerno trajnu, višestruko uvjetovanu i višedimenzionalnu depriviranost (prikraćenost) pojedinca“. Pri tome oni ističu tri ključne karakteristike tog društvenog fenomena – isključivanje pojedinca iz raspodjele društvenih dobara (institucionalnih, kulturnih, socioekonomskih i interpersonalnih), trajnost stanja tog isključivanja te institucionalne nejednakosti, kao najčešći uzrok isključenosti. Nadalje, možemo reći da se uporaba pojma „društvene isključenosti“ u društvenim znanostima odnosi na osobe koje „mogu formalno imati građanski status, ali nisu u stanju ostvarivati prava i izvršavati obveze koje iz njega proizlaze“. Prema Abercrombieju i drugima društveno isključene osobe rjeđe glasaju, nisu uključene u mreže društvene podrške, često su nezaposlene i nižeg obrazovnog statusa te žive u područjima u kojima je loše razvijena prometna infrastruktura, zdravlje i obrazovanje. Rizične društvene skupine izložene društvenoj isključenosti vrlo su često invalidne osobe, pripadnici etničkih manjina, osobe starije životne dobi, samohrani roditelji i sl. Siromaštvo se smatra jednim od glavnih čimbenika društvene isključenosti. Matković, Teo, Štulhofer, Aleksandar. Socijalna isključenost u Hrvatskoj – empirijska analiza, 2006. URL: http://www.ffzg.unizg.hr/socio/astulhof/tekstovi/astulhof_iskljucenost%20u%20HR.pdf (2017-07-29)

Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 56.
²³¹ Culturenet.hr, 2003. URL: <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=1569> (2017-03-05); PULMAN – smjernice, 2002. URL: <https://svevid.loccloudhosting.net/files/original/f72011d08986c64c9ead8a2bb825dd22.pdf> (2017-03-05)

dokumenata za definiranje knjižnica kao strateških društvenih institucija. Aleksandrijski manifest ističe ulogu suvremene knjižnične djelatnosti kao važnog čimbenika za razvoj suvremenih demokratskih društava. Knjižnice imaju ulogu poticati razvoj i „djelovanje inkluzivnih informacijskih društava“, navodi se u Manifestu.²³² Osiguravajući jednak i nepristran pristup informacijama za sve građane te protiveći se svakom obliku cenzure, knjižnice tako osiguravaju intelektualnu slobodu za sve pojedince nekog društva te „pomažu u očuvanju demokratskih vrijednosti i univerzalnih građanskih prava“.²³³ Knjižnična djelatnost, samim tim što je usmjerena na „konkretna pitanja i potrebe pojedinaca“, važna je za „stvaranje dobro informiranog građanstva i transparentne vlasti, kao i za uvođenje elektroničke vlade“.²³⁴ Promičući informacijsku pismenost, kao i edukaciju za učinkovitu uporabu informacijske i komunikacijske tehnologije, knjižnice sudjeluju i u ekonomskom razvoju društava. Potičući razvoj ljudskih resursa kao ključnog čimbenika ekonomskog razvoja, knjižnična djelatnost sudjeluje tako i u prevenciji te smanjivanju siromaštva, nejednakosti i društvene isključenosti u pojedinim društvima. Stoga IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) Aleksandrijskim manifestom apelira na nacionalne, regionalne i lokalne vlasti te na međunarodne organizacije da financiranje knjižnica uključe u svoje strateške planove kao važan dio vlastitih kulturnih i ekonomskih politika.

Također, plan i program UN-a pod nazivom *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* usmjeren je na prosperitet pojedinaca, očuvanje planeta u ekološkom smislu te na opći međunarodni prosperitet i napredak društava. Širenje područja ljudskih prava na međunarodnoj razini, kao i jačanje svjetskog mira, temelj su prosperiteta svakog pojedinca. „Iskorjenjivanje siromaštva u svim njegovim oblicima i dimenzijama, uključujući i krajnje siromaštvo“²³⁵ smatra se ključnim uvjetom za održivi razvoj. Uz prevladavanje i smanjenje svjetskog siromaštva, važni ciljevi ove Agende su i rodna i spolna ravnopravnost te jednakost svih građana pred pravosuđem. Svi ciljevi usmjereni su prema realizaciji ravnoteže između gospodarske, društvene i ekološke dimenzije održivog razvoja.

²³² Aleksandrijski manifest. Navedeno djelo, str. 24.

²³³ Isto.

²³⁴ Isto.

²³⁵ Sustainable development knowledge platform.

URL:<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (2017-03-12); Sustainable Development Goals. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> (2017-03-12)

IFLA je podržala UN-ovu Agendu za održivi razvoj dajući preporuku za uključivanje knjižnica na nacionalnim i lokalnim razinama u provođenje ovog plana za poticanje društvenog i ekonomskog prosperiteta. Knjižnice su važni strateški partneri institucijama vlasti, ali i svim organizacijama civilnog društva kako na lokalnoj tako i na široj nacionalnoj razini za postizanje ciljeva održivog razvoja.²³⁶ Hrvatsko knjižnično vijeće²³⁷ u *Nacrtu strategije hrvatskog knjižničarstva 2016.–2020.* također naglašava da je „knjižnična djelatnost od posebnog društvenog interesa za Republiku Hrvatsku“ te da „suvremene knjižnice imaju utjecaj na društvo u pet glavnih područja javnih politika: obrazovanju, kulturi, socijalnoj politici, informacijama i gospodarstvu”²³⁸, što je u skladu s prethodno navedenim međunarodnim dokumentima u području knjižnične djelatnosti.

Svijest o neraskidivoj vezi knjižnica i društvenog razvoja te o knjižničnoj djelatnosti narodnih knjižnica kao temelju za razvoj i promicanje vrijednosti civilnog društva osobito je naglašena u skandinavskim knjižničnim sustavima. Tako Dragija Ivanović ističe u svom doktorskom radu da skandinavske zemlje u narodnom knjižničarstvu imaju posebno mjesto ili tzv. oglednu ulogu te da se skandinavski koncept narodnog knjižničarstva razlikuje od britanskog, američkog ili kanadskog pristupa. Razlika skandinavskog pristupa temelji se na vrijednosnom sustavu koji promiče značajnost i vrijednost narodnog knjižničarstva za skandinavska društva te je kao takva „istinski utkana u svijest građana“. Važnost narodnih knjižnica u skandinavskim zemljama „prepoznata je u društvu, svjesni su je jednako i

²³⁶ Europska komisija od ožujka 2010. pokrenula je strategiju Europa 2020. (EUROPE 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth) koja pred države članice EU postavlja prioritete kao što su – razvoj informacijskog društva znanja, prevladavanje siromaštva, poticanje zapošljavanja, obrazovanja te ekonomskog rasta i proizvodnje u skladu s ekološkim održivim razvojem. Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL:

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (2017-03-12)

²³⁷ Na temelju Zakona o knjižnicama (Narodne novine br. 105/1997) pri Ministarstvu kulture osniva se Hrvatsko knjižnično vijeće kao stručno (HKV) i savjetodavno tijelo. Hrvatsko knjižnično vijeće ima sedam članova, a temeljna zadaća mu je razmatranje stanja knjižničarstva u Republici Hrvatskoj. Nadalje HKV ima zadatke predlagati i poticati donošenje mjera za unapređivanje knjižničarstva, poticati donošenje i promjenu propisa u području knjižničarstva, predlagati standarde za pojedine vrste knjižnica te mjere za zaštitu knjižnične građe. Vijeće također predlaže program izgradnje i razvitka hrvatskoga knjižničnog sustava te sustav matičnih knjižnica. Ključna uloga HKV je i kao predlagatelja pravilnika o polaganju i programu stručnih ispita knjižničnog osoblja te članova ispitnog povjerenstva. HKV predlaže i dodjeljivanje zvanja višeg knjižničara i knjižničarskog savjetnika na prijedlog stručnog povjerenstva koje u tu svrhu ono imenuje, te obavlja i druge poslove utvrđene Zakonom o knjižnicama.

²³⁸ Nacrt strategije hrvatskog knjižničarstva 2016.–2020. URL: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=1850> (2017-03-12)

donositelji odluka i obični građani“.²³⁹ Primjer takve pozitivne društvene percepcije narodnog knjižničarstva za društveni razvoj jest i nacrt nacionalne strategije finskih narodnih knjižnica. Finski zakon o knjižnicama na snazi od početka 1999. godine navodi da su cilj i svrha knjižnične djelatnosti promicanje jednakih obrazovnih, kulturnih, razvojnih i drugih mogućnosti te poticanje razvoja osobnih i društvenih potencijala kako pojedinaca tako i zajednice u cjelini. Razvijanje i dostupnost knjižnične djelatnosti korisnicima u svim njezinim segmentima od knjižne građe i opreme do educiranih informacijskih stručnjaka kao i razvijenih virtualnih i interaktivnih mrežnih službi, temeljne su zadaće finskih narodnih knjižnica. Finska pripada među rijetke zemlje u svijetu koje imaju vlastiti Zakon o knjižnicama kojim su precizno definirani zadaci te date službene smjernice za javnu knjižničnu djelatnost narodnih knjižnica. Finski informacijski stručnjaci smatraju da se zakon o knjižničnoj djelatnosti mora razvijati u skladu s društvenim razvojem te u skladu s društvenim promjenama nastalim pod utjecajem snažne informatizacije i digitalizacije, ekonomskih kriza, ekoloških promjena te prevencije i suzbijanja svjetskog siromaštva. Suvremena knjižnična djelatnost sastavni je dio društva u kojem djeluje i neodjeljiva je od njega. Temeljne vrijednosti nove verzije finskog Zakona o knjižnicama iz 2016. godine su jednakost i demokracija. Jednakost se odnosi na promicanje jednakih prava i dostupnosti kulturnim i civilizacijskim dostignućima za sve građane. Promicanje jednakih mogućnosti tzv. aktivnog građanstva za cjeloživotno učenje, za aktivno sudjelovanje u demokratskom odlučivanju, za pristup informacijama, za stjecanje i razvijanje čitateljskih navika te iskustava temeljne su vrijednosti razvijenih demokratskih društava, kao i suvremenih knjižničnih sustava. Provedba spomenutih ciljeva temelji se na društvenom zajedništvu, različitosti te multikulturalnosti. Novi finski Zakon o knjižnicama predviđa dostatno financiranje knjižničnih usluga i službi kako bi one bile dostupne i za najsiromašnije građane. Bijeda i neimaština ne smiju biti zapreka za ostvarivanje kulturnih prava finskih građana, kao ni temelj njihove društvene isključenosti iz sudjelovanja u raspodjeli društvenih dobara na osnovi nedostupnosti kulturnih resursa. U skladu s temeljnim vrijednostima finskog društva sadržanim i u Zakonu o knjižnicama, donesena je i nova strategija za finske narodne knjižnice za razdoblje 2016.–2020. godine (Library for Citizens – The Way Forward for Public

²³⁹ Dragija Ivanović, Martina. Navedeno djelo, str. 38.

Libraries 2016–2020.).²⁴⁰ Cilj strategije promicanje je kulturnih prava aktivnog građanstva u umreženom civilnom društvu, a u skladu s finskim Ustavom. Također je važno osigurati preduvjete za rad i brzo prilagođavanje novonastalim situacijama u dinamičnom okruženju podložnom neprestanim promjenama.²⁴¹ Usluge finskih narodnih knjižnica trebaju biti besplatne te primarno namijenjene zadovoljavanju potreba lokalnog stanovništva zajednice u kojoj knjižnica djeluje. Aktualna finska strategija za narodne knjižnice predviđa i umrežavanje knjižnica na nacionalnoj (i šire na međunarodnoj) razini bez obzira na tip pojedine knjižnice kako bi se što bolje mogle podmiriti potrebe korisnika te ostvariti razmjenu iskustava među informacijskim stručnjacima.

3.4.1. Uloge i zadaci narodnih knjižnica

Prema IFLA-inim smjernicama za narodne knjižnice, narodna knjižnica definirana je kao „organizacija koju osniva, podržava i financira određena zajednica putem lokalne, regionalne ili nacionalne vlasti ili putem nekog drugog oblika organizacije. Ona osigurava pristup znanju, informacijama, cjeloživotnom učenju i djelima mašte, pomoću niza izvora i službi, a na raspolaganju je svim članovima zajednice bez obzira na njihovu rasu, nacionalnost, dob, spol, religiju, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status te obrazovanje“.²⁴² Glavne djelatnosti narodnih knjižnica odnose se na „pružanje usluga i osiguravanje građe na različitim medijima kako bi zadovoljila obrazovne i informacijske potrebe te potrebe za osobnim razvojem, uključujući i razonodu i potrebe vezane uz slobodno vrijeme, kako pojedinaca tako i grupa. Također imaju važnu ulogu u razvoju i izgrađivanju demokratskog društva, omogućavajući pojedincu pristup širokom i raznolikom spektru znanja, ideja i mišljenja“.²⁴³

²⁴⁰ Library for Citizens: An essential part of the Finnish know-how: The Way Forward for Public Libraries 2016–2020. URL: <http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web-en.pdf> (2017-04-11)

²⁴¹ Ovakav razvoj finskih knjižnica predviđa i Udruga finskih lokalnih i regionalnih vlasti (Association of Finnish Local and Regional Authorities) u svojoj viziji strategije razvoja za razdoblje do 2025. godine.

²⁴² IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin , Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 15.

²⁴³ Isto.

Primarni interes ovog rada usmjeren je na društvene zadaće suvremenih sistema narodnog knjižničarstva koji sudjeluju u izgradnji i razvoju demokratskih društava te poticanju i razvijanju interkulture komunikacije u multikulturalnim društvima. U spomenutom kontekstu osobito je važno da svaki pojedinac ima pristup znanju, idejama te mogućnost slobodnog izražavanja vlastitog mišljenja u zajednici u kojoj živi bez obzira odakle on potječe. U „Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice” napominje se da je svrha postojanja narodnih knjižnica „promicanje pravednosti i jednakosti u pristupu knjižničnim uslugama”²⁴⁴ za sve skupine u nekoj zajednici s naglaskom na izgradnji knjižničnih fondova, programa i aktivnosti te pružanja svih vrsta informacija. Knjižnice u multikulturalnim društvima imaju „važnu ulogu u obrazovanju, društvenom djelovanju i globalnom razumijevanju”²⁴⁵ Drugim riječima, knjižnica u multikulturalnom okruženju kulturno je središte neke lokalne zajednice, no ona je istodobno središte stjecanja znanja i učenja te informacijsko središte za sve građane. Ove temeljne funkcije i uloge narodnih knjižnica u multikulturalnim društvima, također su predmet interesa ove disertacije s ciljem razmatranja iskoristivosti njihovih društvenih potencijala za stjecanje interkulturalnih kompetencija te poticanje interkulturalnog dijaloga među građanima, odnosno među društvenim akterima neke lokalne zajednice.

3.4.2. Obrazovna i informacijska djelatnost narodnih knjižnica

Kad je prije 450 godina engleski pravnik i filozof Bacon izrekao svoju znamenitu rečenicu „znanje je već samo po sebi moć“, tada nije mogao ni naslutiti kako će se ona obistinirati u modernim društvima. Suvremeno poimanje znanja moglo bi se sažeti u definiciji koja kaže da je ono „ukupnost spoznaja, vještina i sposobnosti obrazovanog čovjeka koji djeluje korištenjem visoke tehnologije i uporabom mnogobrojnih informacija koje su postale glavnim resursom ljudske aktivnosti”²⁴⁶ Zato je razvidno da od prvih knjižnica, mezopotamijske Asurbanipalove i Aleksandrijske knjižnice, pa sve do današnjih suvremenih knjižničnih centara, jedna od osnovnih knjižničnih djelatnosti jest ona obrazovna, odnosno informacijska djelatnost. Bilo da

²⁴⁴ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 15.

²⁴⁵ Isto, str.18

²⁴⁶ Znanje. // Ekonomski leksikon. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia, 1995.

se ta djelatnost odnosi na elementarno opismenjavanje stanovništva, poticanje čitanja, davanje temeljnih životnih znanja za preživljavanje ili je to pomoć u pisanju domaćih zadaća, seminarskih i drugih radova te pomoć u obučavanju za rad u elektroničkom okruženju, ona je prisutna u svim tipovima knjižnične djelatnosti, kao i u svim povijesnim razdobljima ljudskih društava. Uloga suvremenih narodnih knjižnica prije svega jest u osiguravanju pristupa svim dostupnim vrstama znanja te na svim medijima populaciji vlastitih korisnika. No, pristup uslugama jednako tako treba ponuditi i osigurati i onom dijelu populacije koja tek treba postati korisnička, tzv. potencijalnim korisnicima. Također, uloga narodnih knjižnica poticanje je opismenjavanja i čitanja u društvima s visokim udjelom imigrantskog stanovništva (primjerice SAD, Kanada, Njemačka). Premda neočekivano, no i razvijene europske zemlje, kao primjerice Danska i Njemačka, danas se bore s visokom stopom funkcionalne nepismenosti svoga stanovništva (Nizozemska oko 10 %, a Njemačka 14,55 % nepismenih). Istraživanja Europske mreže za razvoj pismenosti (*European Literacy Policy Network – ELINET*) donose podatak da svaki peti petnaestogodišnjak te oko 55 milijuna odraslih stanovnika Europe ne posjeduje temeljne vještine pismenosti.²⁴⁷ Biti nepismen znači biti društveno isključen, nemati mogućnost zapošljavanja, nemati mogućnost ekonomske sigurnosti zbog povećanog rizika od siromaštva. Neposjedovanje elementarne kao i funkcionalne pismenosti ograničava pojedincima sudjelovanje u kulturnom i društvenom životu zajednice u kojoj žive, kao i mogućnosti za cjeloživotno učenje. Samim tim, pojedincima su povrijeđena njihova temeljna građanska i ljudska prava te im je ograničen osobni rast i razvoj.

U siječnju 2016. Europska mreža za razvoj pismenosti (*European Literacy Policy Network – ELINET*) na Europskoj konferenciji o pismenosti u Amsterdamu svoje zaključke sažela je i objavila u Deklaraciji o pravu europskih građana na pismenost. Spomenuta Deklaracija definira pismenost kao „temelj razvoja naše civilizacije koji omogućuje pojedincu da živi kulturno punim i socijalno ispunjenim životom te da svojim doprinosom obogaćuje život zajednice u kojoj živi. Pod pismenošću podrazumijevamo sposobnost čitanja i pisanja na razini potpunog razumijevanja i korištenja pisane komunikacije u svim medijima (tiskanim i elektroničkim), uključujući i digitalnu pismenost.“²⁴⁸ Stoga Deklaracija o pravu europskih

²⁴⁷ Deklaracija o pravu europskih građana na pismenost, 2016.

URL:https://hcdbilten.files.wordpress.com/2016/01/elinet_deklaracija_pismenost.pdf (2016-03-20)

²⁴⁸ Isto.

građana na pismenost donosi zaključak o pravu europskih građana na osnovnu pismenost koja kaže: „Svaki europski građanin ima pravo na stjecanje pismenosti. Države članice EU trebaju osigurati građanima svih dobnih skupina, bez obzira na društveni status, vjeru, nacionalnost ili spol, jednake mogućnosti za razvoj vještina pismenosti, koje bi im omogućile učinkovito razumijevanje i korištenje pisane komunikacije u tiskanom i digitalnom obliku.“²⁴⁹ Zaključci koji se iznose u Deklaraciji o pravu europskih građana na pismenost ističu i važnost obrazovanja i učenja kao cjeloživotne potrebe pojedinaca. „Cjeloživotno učenje je ideja da se učenje i stjecanje vještina treba odvijati u svim fazama ljudskog života, a ne samo tijekom formalne izobrazbe u mladosti. Obrazovni programi za odrasle, doškoloavanje, školovanje preko interneta i tzv. banke učenja u lokalnim zajednicama načini su na koje se ljudi mogu uključiti u doživotno učenje.“²⁵⁰

Narodne knjižnice, osim što su važni dionici u opismenjavanju i promicanju pismenosti u društvu, primarno su informacijske ustanove namijenjene informiranju građana kroz pružanje svih vrsta dostupnih informacija. U skladu s tim informacijskim imperativom koji se stavlja pred narodno knjižničarstvo pojam informacije za potrebe ovog rada objasniti ćemo prema Caseu.²⁵¹ On pojam informacije shvaća vrlo široko, pa gotovo sve što nas okružuje prema Caseu jest informacija ili može postati izvorom informacija, odnosno informiranja. On također za informaciju kaže da je ona i sažeto znanje i izvor ogromne količine promjenjivih podataka sklonih pohranjivanju te prijenosu posredstvom različitih medija. Za njega se informacija može odnositi na bilo koju situaciju, instituciju ili pojedinca. Informacije su temelj učenja, obrazovanja, uspješnih svjetskih gospodarstava te tehnološkog i znanstvenog napretka. Uzmemo li u obzir da je jedno od temeljnih ljudskih prava upravo ono na „pristup i razumijevanje informacija“²⁵², onda je razvidno da je jedna od osnovnih funkcija narodnih knjižnica, osim povijesnog kontinuiranog sudjelovanja u opismenjavanju stanovništva i

²⁴⁹ Isto.

²⁵⁰ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 684.

²⁵¹ Case, Donald O.; Lisa M. Given. Looking for information : a survey of research on information seeking, needs, and behavior. Bingley : Emerald, 2016. Str. 46.

²⁵² Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 17.

sakupljanje, organiziranje i korištenje informacija te „osiguravanje pristupa širokom rasponu informacijskih izvora“.²⁵³

Elektronički mediji danas omogućuju ljudima bezgraničnu komunikaciju u realnom vremenu i na svim geografskim širinama istovremeno. Oni su lako dostupan i atraktivan izvor najraznovrsnijih informacija, ali i sredstvo u kojem se ostvaruje komunikacija u najširem smislu tog pojma. Takva komunikacija pojačava protok informacija, dok u njoj vremenske, prostorne, asocijativne i identifikacijske granice iščezavaju.²⁵⁴ „Komunikacijske veze koje nam pružaju mogućnosti priključka na internet zauzimaju globalni umreženi informacijski prostor, kibernetički prostor (Cyberspace). Taj se naziv sada upotrebljava za opis cjelokupnoga raspona informacijskih izvora koji su dostupni kroz računalnu mrežu. Kibernetički prostor jest virtualni prostor vladavine digitalnoga koda.“²⁵⁵ Istodobno za virtualnost možemo reći da ona „označava nepostojeći svijet simuliranog događanja u koji se 'ulazi' uz pomoć računala i drugih pomagala – slušalica i specijalnih naočala. To je trodimenzionalni svijet u kojem se proizvode čisti informacijski prostori, a podaci se konstruiraju tako da omogućuju potpunu slobodu stvaranja 'vještačkog okoliša“.²⁵⁶

²⁵³ Isto, str. 18.

²⁵⁴ Krajem prošloga stojeća američki ekonomist Peter Drucker napisao je da je osim utjecaja novih informacijskih tehnologija na materijalnu civilizaciju (robu, usluge i poduzeća) jednako važan njihov utjecaj na razvoj društava. Tako je važan utjecaj informacije na „nacionalnu državu, a posebno na onu hipertrofiju nacionalne države u ovome stoljeću, na totalitarne režime. Budući da su i sami kreacija modernih medija, novinstva, filma, radija, oni mogu postojati samo ako imaju apsolutnu kontrolu nad informacijom. Ali kad svatko može primati informaciju izravno sa satelita u vlastitu kuću – a na 'tanjurima' već tako malenima da ih ni jedna tajna policija više ne može naći – kontrola vlade nad informacijom više nije moguća.“ Informacija je transnacionalna, smatra Drucker, kao i novac, ona nema „domovinu“. Ne poznajući nacionalne granice informacija će „oblikovati nove 'transnacionalne' zajednice ljudi koji, premda se možda nikad nisu vidjeli uživo, ipak ostvaruju zajedništvo međusobnom komunikacijom.“ Drucker, Peter F. Nova zbilja. Zagreb : Novi Liber, 1992, str. 231.

²⁵⁵ Težak, Đurđica. Pretraživanje informacija na internetu: priručnik s vježbama. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2002. Str. 23.

²⁵⁶ Leburic, Anči, Sladić, Maja. Metode istraživanja Interneta kao novoga medija //Acta Iadertina 1, 1(2004), str. 48. URL: <https://hrcak.srce.hr/190042> (2016-05-20)

3.4.2.1. Knjižnice kao „treći prostor“

Ideju „trećeg prostora“ u društvenu znanost donosi američki urbani sociolog Oldenburg.²⁵⁷ Prema njegovoj ideji prva dva prostora su dom i radno mjesto, dok Oldenburg „trećim prostorom“ smatra sve neformalne prostore u kojima često boravimo i u kojima se ugodno osjećamo. Prema njegovu konceptu društvenog prostora, „treći prostori“ su sva mjesta kao primjerice kafići, restorani, pubovi, knjižare, razni društveni i sportski klubovi, frizerski saloni i sl. Glavne karakteristike „trećih mjesta“ su neformalnost, neutralnost i ravnopravnost. Drugim riječima, ljudi dolaze na takva mjesta kako bi se u njima ugodnom okruženju družili, zabavljali i ostvarili interakciju sa sebi interesantnim pojedincima ili grupama. Neutralnost „trećeg prostora“ odnosi se na lako dostupan prostor svakom zainteresiranom pojedincu bez obzira na njegovo kulturno porijeklo, društveni ili ekonomski status. Ravnopravnost „trećeg prostora“ prema Oldenburgu proizlazi upravo iz „izravnavanja statusa“ (jednakosti) svih prisutnih aktera koji se zabavljaju i provode vrijeme u ugodnom okruženju spomenutog prostora bez obzira na njihove posebnosti. Osim što „treći prostori“ pojedincima pružaju mogućnost za komunikaciju, pronalaženje društva i zabave, spomenuti prostori su i temelj za funkcioniranje demokracije²⁵⁸ prema Oldenburgu. Demokratičnost „trećeg prostora“ ogleda se kroz poticanje društvene pravednosti i jednakosti neformalno okupljenih pojedinaca, što naglašava njihov osjećaj pripadanja i podrške unutar zajednice²⁵⁹ ravnopravnih. Prva ideja o knjižnici kao trećem

²⁵⁷ Oldenburg, Ray. *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community*. New York : Marlowe, 1999.; Oldenburg, Ray. *Celebrating the third place: inspiring stories about the „great good places“ at the heart of our communities*. New York : Marlowe & Company, 2000.

²⁵⁸ Ideja „trećeg prostora“ temelji se na Habermasovoj ideji „javnog prostora“ / „javne sfere“ koji on smatra okvirom za demokraciju. Prema J. Habermasu javna sfera bila je najrazvijenija u 18. stoljeću u Europi, nakon čega nastupa razdoblje njezina slabljenja pod utjecajem razvoja kapitalističke privrede, a u korist dihotomije između javne (rad i politika) i privatne (obiteljske) sfere pojedinca. Ovu podjelu prati i rodna podjela, gdje u javnoj sferi dominira muškarac i organizira je, dok to u privatnoj sferi čini žena. Javni prostor ili sfera za Habermasa je prostor javne rasprave o pitanjima od općeg interesa u suvremenim društvima, a pri čemu se oblikuju i definiraju određena mišljenja te teži rješavanju problema kroz javnu raspravu. On smatra da takvo područje javnog interesa ima svoje korijene u pariškim i londonskim kavanama i salonima gdje se raspravljalo o svakodnevnim temama iz tadašnjih javnih medija, što je značajno utjecalo na razvoj rane demokracije. Temeljna ideja javnog prostora jest da on uključuje skupinu jednakih pojedinaca (Habermas, 1989.). Habermas, Jürgen. *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of Bourgeois society*. Cambridge, UK: Polity, 1989.

²⁵⁹ Pojam „zajednice“ u društvenim znanostima, kako je to pojašnjeno u *Rječniku sociologije*, termin je koji se koristi u širokom spektru značenja. Zajednica općenito označava „skupinu ljudi koji imaju nešto zajedničko što ih razlikuje od ostalih skupina. Postoji zajedničko iskustvo koje rezultira osjećajem pripadnosti.“ U najužem smislu značenja zajednica može označavati „skupinu ljudi na nekom geografskom području“. Osim geografskog područja, zajednicu karakterizira osjećaj pripadanja (stvarni ili fiktivni), samodovoljnost te određena društvena struktura. Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 437-439.

prostoru, tj. prostoru okupljanja, ima svoje temelje još u antičkom razdoblju, čemu u prilog govori i povijest Aleksandrijske knjižnice. Naime, Aleksandrijska knjižnica svoje je prve zbirke formirala „kako bi one bile razlogom okupljanja“ znanstvenika, smatra Velagić, te dodaje kako su i rimske javne knjižnice, kao i zbirke vezane uz javna kupališta, također bile razlogom okupljanja građana, što je najbliže današnjoj ideji koncepcije trećeg prostora.²⁶⁰

Jedno od tri temeljna načela na kojima se zasniva multikulturalna knjižnica prema IFLA-inim *Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice* jest ono koje se odnosi na knjižnice kao mjesta okupljanja, a neformalno okupljanje pojedinaca jedno je od glavnih obilježja „trećeg prostora“. No, knjižnice, osim što su u doticaju s populacijom sa širokog geografskog područja, istodobno predstavljaju mjesta koja su dostupna i otvorena svima. Zato su knjižnice, osobito narodne, idealna mjesta okupljanja gdje se ljudi bez obzira na društveno porijeklo i status mogu susresti i upoznavati. Uporaba jednakih usluga unutar zajedničkog prostora knjižnica kod korisnika stvara međusoban osjećaj razumijevanja i povezanosti bez obzira na to jesu li bili u prilici izravne komunikacije. Stoga se u *Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice* navodi zaključak da su knjižnice idealna mjesta za prenošenje pozitivnih stavova i vrijednosti o kulturnoj različitosti unutar zajedničkog prostora okupljanja. Lawson²⁶¹ se također slaže da prostori narodnih knjižnica sadrže sva obilježja „trećih prostora“ koji kroz knjižničnu djelatnost trebaju promicati društvenu jednakost, različitost i demokratske vrijednosti unutar zajednica u kojima djeluju. Lawson smatra da su „treći prostori“ ljudima važni jer se oni tamo okupljaju da bi u neformalnom ugodnom okruženju razgovarali o njima važnim temama o kojima ne mogu razgovarati unutar obitelji ili prostora radnog mjesta. Knjižnično okruženje pruža kvalitetne uvjete za takvu interakciju jer između ostalog ima i dugu tradiciju promicanja povezivanja i zajedništva.

²⁶⁰ Velagić, Zoran. Povijesnost koncepcije knjižničnoga trećeg prostora. // Narodne knjižnice kao treći prostor : zbornik radova: 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj / urednice Dunja Marija Gabriel, Jelica Leščić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2015. Str. 29-42.

²⁶¹ Lawson, Karen G. Libraries in the USA as tradicional and virtual „third places“. // *New Library World* 105, 3/4 (2004), str. 125-130.

3.4.2.2. Knjižnice kao „mjesto susreta“

Kontekst unutar kojeg Audunson²⁶² raspravlja o narodnim knjižnicama sadrži nekoliko dimenzija. Naime, on smatra da današnja europska društva karakteriziraju stalne kulturne i društvene promjene uzrokovane migracijama, što neposredno utječe na rast i širenje multikulturnih zajednica i društava u cjelini s jedne strane, dok s druge strane snažna digitalizacija utječe na rast informacijskih društava, odnosno društava znanja. Stoga Audunson smatra da narodne knjižnice u suvremenim društvima imaju važnu ulogu „kao mjesta okupljanja“ građana neke zajednice. Audunson i Aabø u svojim istraživanjima identificirali su šest različitih vrsta (kategorija) susreta/sastanaka u narodnim knjižnicama. Tako oni govore o knjižnicama kao mjestima susreta koje nazivaju „trg“ („square“ ili „market place“), odnosno govore o „središtu susreta i okupljanja“ u smislu antičke agore (javnog okupljališta, središta kulturnog, političkog i trgovačkog života u staroj Grčkoj te mjesta sastanaka). Za spomenute autore narodna knjižnica može se promatrati i kao mjesto susretanja (sastajanja) različitih ljudi o čijim identitetima ne moramo ništa znati. No, o narodnoj knjižnici u smislu mjesta sastajanja možemo govoriti, prema Audunsonu i Aabøu, kao i o javnoj sferi. Spomenuti autori također razlikuju i knjižnice kao mjesto susreta gdje sudjelujemo u zajedničkim aktivnostima i druženjima s prijateljima i kolegama te mjestima susreta koja nazivaju „*metameeting place*“ (mjesta susreta čija okruženja pružaju pogodne uvjete za dogovaranje mogućih budućih susreta). Audunson i Aabø o narodnoj knjižnici govore i kao o mjestu virtualnih susreta, bilo da je ona posrednik u njima ili se ti susreti odvijaju u samoj knjižnici.²⁶³

Iako se o multikulturalizmu najčešće govori u kontekstu sve većeg dotoka imigrantske populacije, Audunson ipak pojam širi i na druge manjinske skupine. Tako on govori o generacijskim kulturnim razlikama, kao i o onim unutar određenih obrazovnih, rodnih, subkulturnih i drugih skupina nekog društva. Može se reći da je narodno knjižničarstvo „dijete multikulturalizma“, kaže Audunson, te dodaje kako mu je tradicionalan cilj bio osigurati integraciju imigranata kroz obrazovanje u dominantnu kulturu zemlje odredišta, bilo da se radi

²⁶² Audunson, Ragnar. The public library as a meeting place in a multicultural and digital context: the necessity of low-intensive meeting places. // *Journal of Documentation* 61, 3 (2005), str. 429-441.; Aabø, Svanhild;

²⁶³ Aabø, Svanhild; Audunson, Ragnar; Vårheim, Andreas. Navedeno djelo, str. 16.

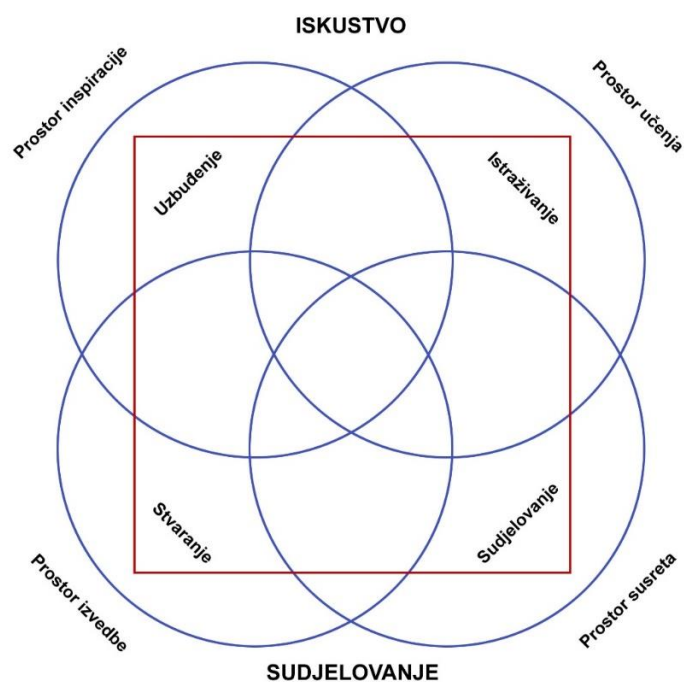
URL:https://www.researchgate.net/publication/257244609_How_do_public_libraries_function_as_meeting_places (2016-09-21)

o međunarodnim migrantima ili pak unutarnjim migrantima (primjerice selo/grad, grad/grad ili unutarregionalne migracije). Uloga suvremenih javnih knjižnica mijenja se u skladu sa zahtjevima demokratskih društava. čija demokracija se temelji na što širem sudjelovanju javnosti kroz javnu raspravu u odlučivanju i donošenju odluka. Projekt i istraživanje PLACE – Public Libraries – Arenas for Citizenship donosi temeljni koncept i Audunsonovu ideju narodnih knjižnica kao „arena za građanstvo“ unutar kojih bi se razvijale, promicale i očuvale demokratske vrijednosti. To su mjesta dostupna svim građanima gdje su oni poželjni i prihvaćeni bez obzira na njihove kulturne, fizičke i druge osobine ili razlike te mjesta gdje svi građani mogu zadovoljiti svoje društvene potrebe. Mjesta susreta temelje se na međukulturnoj suradnji, odnosno na međukulturnoj komunikaciji i toleranciji. Osim što su mjesta susreta koja građanima omogućavaju interakciju s drugim pojedincima kroz susrete i neformalna druženja, narodne knjižnice su i poveznica u svojoj lokalnoj zajednici između srodnih društvenih institucija, od onih javne uprave, pa do institucija civilnog društva. Audunson u sklopu svog koncepta narodnih knjižnica kao arena za građanstvo razlikuje dva tipa mjesta susreta, tzv. mjesta susreta visokog intenziteta te mjesta susreta niskog intenziteta. Mjesta susreta visokog intenziteta odnose se na okupljališta građana koji dijele neke zajedničke interese, bilo da su oni profesionalne prirode ili pripadaju u neko specifično područje interesa zajedničko samo toj određenoj skupini (politička stranka, vjerska zajednica i sl.). Takva mjesta susreta visokog intenziteta važna su za afirmaciju pojedinaca unutar svakodnevnog života te zahtijevaju njihov angažman. No, komunikacija na takvim mjestima pojedince ne izlaže utjecajima različitih mišljenja nego ih ograničava na istomišljenike povezane zajedničkim interesom. Pojedinci, pripadnici takvih homogenih društvenih grupa mogu široj zajednici biti i nevidljivi zbog vlastite unutargrupne kohezije i izoliranosti. Mjesta susreta niskog intenziteta su ona na kojima smo izloženi različitim kulturnim utjecajima te interesima nama nepoznatih pojedinaca. Narodne knjižnice upravo su takva mjesta susreta niskog intenziteta, pristupačna i otvorena svim građanima, na kojima se promiče tolerancija i dijalog o pitanjima važnim za njihovu zajednicu. Zato su mjesta niskog intenziteta, smatra Audunson, ključna u multikulturnim društvima jer o njima ovisi demokracija. Stoga takva mjesta susreta moraju biti pristupačna svim građanima, besplatna, poželjna za njihov boravak te se u njima ljudi moraju osjećati dobrodošlima. Osim Audunsonova interakcijskog i komunikacijskog pristupa proučavanju društvenih obilježja i funkcija fizičkih prostora narodnih knjižnica u suvremenim društvima, svakako u tom kontekstu treba spomenuti i troje skandinavskih teoretičara – Jochumsena, Rasmussena i Skot-

Hansen. Navedeni autori u svojoj studiji *A new model for the public library in the knowledge and experience society*²⁶⁴ također promatraju prostore narodnih knjižnica u okvirima društvenih promjena suvremenih informacijskih društava te u skladu s tim promišljaju o poželjnim fizičkim karakteristikama njezina prostora. U tu svrhu autori su razvili poznati model četiri prostora unutar narodne knjižnice koji se međusobno preklapaju i prožimaju te istodobno korespondiraju s temeljnim potrebama svakog pojedinaca (korisnika) za društvenom i osobnom afirmacijom u privatnoj, poslovnoj i javnoj sferi. Iskustvo, podrška, sudjelovanje i inovativnost temeljne su vrijednosti tog prostora koje potiču korisnike na istraživanje i stvaranje novih iskustava i sadržaja. Navedene temeljne vrijednosti neke narodne knjižnice trebalo bi osigurati i promicati za korisnike u vlastitim prostorima pružanja usluga koji se prema navedenom modelu sastoje od prostora nadahnuća (ili inspiracije), prostora učenja, prostora susreta te prostora izvedbe ili performansi. Sva četiri prostora međusobno su povezana i preklapaju se te je njihova primjena moguća i u virtualnom prostoru. Prostor susreta odgovara karakteristikama trećeg prostora, odnosno oni međusobno korespondiraju u karakteristikama kao što su opća dostupnost, atraktivnost i udobnost prostora, neformalnost te interaktivnost kroz komunikaciju društvenih aktera. Dok Audunsona potencijali narodnih knjižnica primarno zanimaju kao mjesta ostvarivanja mogućih društvenih interakcija usmjerenih promicanju vrijednosti modernih demokratskih društava prema načelu javnosti i općeg sudjelovanja u odlučivanju, istodobno Jochumsen, Rasmussen i Skot-Hansen to smatraju jednom od četiri dimenzije svog modela četiri prostora. Naime, model četiri prostora unutar narodne knjižnice koji zastupaju ovi autori, osim funkcije knjižničkog prostora kao mjesta susreta (društvene funkcije), tome prostoru pridodaje još tri jednakovrijedne funkcije, odnosno iskustvenu, kreativnu te kognitivnu funkciju.

²⁶⁴ Jochumsen, Henrik; Rasmussen, Casper Hvenegaard; Skot-Hansen, Dorte. A new model for the public library in the knowledge and experience society.

URL:http://www.bibliotekogmedier.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/Udvalg_om_Folkebibliotekernes_rolle_i_videnssamfundet/A_new_model_for_the_public_library.pdf (2016-10-08)

Slika 3: Model knjižnice kao „prostora“ u društvu znanja i iskustva (Model of the library as ‘space’ in the knowledge and experience society)²⁶⁵

²⁶⁵ Jochumsen, Henrik; Rasmussen, Casper Hvenegaard; Skot-Hansen, Dorte. A new model for the public library in the knowledge and experience society. URL: http://www.bibliotekogmedier.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/Udvalg_om_Folkebibliotekernes_rolle_i_videnssamfundet/A_new_model_for_the_public_library.pdf (2016-10-08)

4. MULTIKULTURNA KNJIŽNICA

Manifest IFLA-e za multikulturalne knjižnice iz 2008. navodi tri ključna faktora koja utječu na preobrazbe suvremenih društava u kojima djeluju narodne knjižnice. Međunarodna migracijska stopa koja je u godišnjem porastu, globalizacija i kvalitetnija komunikacija ključni su inicijatori preobrazbe današnjih društava. No, kvalitetna prometna komunikacija kao i komunikacija u elektroničkom okruženju također mijenjaju moderna društva u smjeru njihove sve veće heterogenosti koja rezultira porastom kulturne različitosti s kompleksnim grupnim i pojedinačnim identitetima. Samo podatak o postojanju više od 6000 različitih jezika na svijetu, govori dovoljno u prilog heterogene i kulturno različite slike svijeta.²⁶⁶ Multikulturalna knjižnica nudi usluge svima, kako manjinskom stanovništvu tako i većinskom. Usluge usmjerene prema manjinskim skupinama dio su cjelokupnih usluga narodne knjižnice namijenjenih svima, zaključuje Nielsen u svom kratkom prikazu osnovnih ideja IFLA-inog Manifesta za multikulturalnu knjižnicu. Multikulturalne usluge nisu posebne usluge, zaključuje Nielsen. Danas više nije pitanje, kaže ona, „kako integrirati useljeničko stanovništvo, već kako integrirati stanovništvo u cjelinu“. Multikulturalna slika svijeta danas uopće nije upitna, a multikulturalizam „nije aspekt društva već uobičajeno stanje društva ili obilježje njegovih članova“. ²⁶⁷ Sve usluge knjižnica u multikulturalnim društvima moraju poseban naglasak staviti na usluge za marginalizirane skupine kao što su izbjeglice, azilanti, doseljenici i starosjedilačko stanovništvo. Stoga temeljna načela za multikulturalne knjižnice ističu da „svaki pojedinac ima pravo na potpuni izbor knjižničnih i informacijskih usluga“ te da su knjižnice u multikulturalnim društvima dužne: „pružati usluge svim članovima zajednice bez diskriminacije, zbog njihove kulturne različitosti, osigurati pružanje usluga i informacija na jezicima i pismima manjinskih skupina, omogućiti pristup građi na svim medijima te raznolikim uslugama koje odražavaju kulturnu različitost zajednice u kojoj djeluju, zapošljavati osoblje koje odražava kulturnu različitost zajednice u kojoj knjižnica djeluje te pružati i posebne usluge namijenjene manjinskim skupinama, često marginaliziranim u zajednici, kao npr. azilanti, izbjeglice,

²⁶⁶ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu / ur. A. Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 15.

²⁶⁷ Isto, str. 52.

starosjedilačko stanovništvo“.²⁶⁸ U skladu s navedenim načelima multikulture knjižnice možemo govoriti i o njezinu poslanju. Prema *IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice* navode se sljedeća temeljna poslanja multikulturnih knjižnica koja se odnose na informacije, pismenost, obrazovanje i kulturu: „promicanje svijesti o pozitivnoj vrijednosti kulturne raznolikosti i poticanje kulturnog dijaloga; poticanje jezične raznolikosti i uvažavanje materinjeg jezika; omogućavanje skladnog suživota više jezika, uključujući učenje više jezika od rane dobi; čuvanje jezične i kulturne baštine te podrška izražavanju, stvaranju i širenju informacija na svim relevantnim jezicima; podupiranje očuvanja usmene tradicije i nematerijalne kulturne baštine; podupiranje uključivanja i sudjelovanja osoba i skupina iz svih raznolikih kulturnih sredina; poticanje informacijske pismenosti u digitalnom dobu te ovladavanje informacijskim i komunikacijskim tehnologijama; promicanje jezične raznolikosti na internetu; poticanje neograničenog pristupa internetu; podupiranje razmjene znanja i primjera dobre prakse koji se odnose na kulturni pluralizam.“²⁶⁹ Pri tome se u IFLA-im Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice ističe da su multikulture knjižnične usluge namijenjene svim građanima, kao i pripadnicima manjinskih skupina useljenika i njihovih potomaka, azilanta, izbjeglica, prognanika, radnika – migranata te priadnicima nacionalnih, vjerskih i drugih manjina.

4.1. Međunarodni primjeri multikulturnih knjižničnih usluga: kanadski, američki i europski kontekst razumijevanja multikulture knjižnične djelatnosti

Koja je uloga narodnih knjižnica u informacijskom dobu i gdje je njihovo mjesto u suvremenim multikulturnim društvima? Djelomični odgovor na ovo pitanje nalazi se u posebnosti knjižnične djelatnosti, odnosno u njezinu objedinjavanju informacijske, odgojne i obrazovne te zabavne djelatnosti. Drugim riječima, knjižnična djelatnost povezana je sa svim područjima ljudskog djelovanja i življenja. Svi temeljni dokumenti za knjižnice, kao primjerice UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, Aleksandrijski manifest o knjižnicama, Smjernice za knjižnične usluge za multikulture zajednice: s IFLA-inim Manifestom za multikulture knjižnicu i drugi,

²⁶⁸ Isto, str. 47.

²⁶⁹ Isto, str. 48.

naglašavaju društvenu ulogu narodnih knjižnica te karakteriziraju knjižnice kao obavijesna središta koja korisnicima omogućuju neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti, odnosno svim vrstama informacija. Neposrednost pristupa temelji se na jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj. Stoga ćemo se u ovom dijelu rada baviti međunarodnim primjerima multikulturnih knjižničnih usluga u Kanadi, Sjedinjenim Američkim Državama, Velikoj Britaniji te skandinavskim modelom knjižničarstva, kao i primjerima dobre prakse europskih knjižnica u Njemačkoj, Češkoj, Austriji i Švedskoj okupljenih oko projekata *Knjižnice za sve*.²⁷⁰ Hrvatski knjižnični sustavi te multikulturna djelatnost u hrvatskim narodnim knjižnicama, kao i utjecaji međunarodnih knjižničnih praksi na hrvatske knjižnice, također su važan dio ovog rada. Svi ovi navedeni modeli multikulturnih knjižničnih usluga smješteni su i u širi povijesni kontekst geografskog područja kome pojedina društva pripadaju kroz kratki pregled najvažnijih povijesnih zbivanja.

Za potrebe ove studije razlikovat ćemo dva razvojna društvena konteksta u kojima nastaju multikulturne usluge za narodne knjižnice, i to kanadski i američki te europski kontekst. Cijeli niz relevantnih čimbenika kao što su tipovi i tokovi migracijskih kretanja (kolonizacija, imigracijski ili emigracijski karakter pojedine zemlje i sl.), određene društvene problematike proizašle iz povijesnih i konstitucijskih obilježja pojedinih društava, određene kulturne i socijalne politike koje se razvijaju u skladu s tim te imigracijsko zakonodavstvo, utjecali su na razvoj određenog tipa multikulturne knjižnične djelatnosti u tim pojedinim društvima. S tim u

²⁷⁰ Premda se ovdje njima nećemo baviti zbog nerelevantnosti za model hrvatskog knjižničarstva, ipak treba spomenuti vrlo razvijene multikulturne knjižnične usluge primjerice australskih i kineskih knjižnica. Takav jedan primjer međunarodne multikulturne suradnje jest i projekt „*Light from Light*“ izložba umjetničkih djela koja su se bavila istraživanjem svojstava i metafora svjetlosti. Izložba je ostvarena u suradnji s umjetnicima iz Australije i Kine, a bila je istodobno postavljena u Državnoj knjižnici u Queenslandu (*State Library of Queensland*) te u šangajskoj knjižnici Shanghai Library. Korisnici obje knjižnice mogli su putem mrežnih kamera i video veza sudjelovati u spomenutom projektu. Izložba „*Light from Light*“ („Svjetlost od svjetla“) inicijativa je međunarodne umjetničke organizacije MAAP-a (*Multimedia Art Asia Pacific*), osnovane 1998. godine sa sjedištem u Brisbaneu, a s ciljem istraživanja suvremenih umjetnosti kroz niz umjetničkih oblika i praksi, uključujući digitalne i elektroničke oblike umjetnosti poput videoinstalacija, online umjetnosti, interaktivne multimedijalne umjetnosti te i sl. MAAP je posvećen promicanju multimedijalnih umjetničkih praksi s australskog te azijsko-pacifičkog prostora. Osim toga, Državna knjižnica u Queenslandu primjerice ima postavljenu vrlo jasnu politiku i strateški plan za multikulturnu knjižničnu djelatnost do 2021. godine (*Multicultural Engagement Framework and Action Plan 2018-21.*), u sklopu kojega je predviđen niz aktivnosti usmjerenih na suradnju s pripadnicima manjinskih kulturnih zajednica s ciljem promoviranja kulturne različitosti australskog društva. Takva aktivnost posvećena kulturnoj različitosti australskog društva je primjerice i program „*Multicultural Month*“ (Mjesec multikulture) koji se u Queenslandu odvija tijekom mjeseca kolovoza.

skladu možemo reći da su Kanada i Sjedinjene Američke Države primarno useljenička društva u koja se od njihova otkrića pa do danas iseljavaju najprije stanovnici europskih prekomorskih zemalja, a potom pristižu useljenici i s drugih kontinenata, primjerice Kinezi i pripadnici drugi etničkih skupina s područja azijskog kontinenta i sl. Također, dopremanje afričkih robova kao besplatne radne snage u Americi je utjecalo na oblikovanje „rasne“ problematike nastale zbog eksploatacije i diskriminacije crne rase. Kanadsko društvo kao i američko bilo je primarno izloženo kolonizaciji Europljana francuskog i engleskog porijekla, što je na kanadskom teritoriju rezultiralo neprestanom eskalacijom njihovih međusobnih sukoba zbog borbe za teritorijalnu prevlast i kulturnu dominaciju u kanadskom društvu. Dvojezičnost i bikulturnost temeljne su smjernice u sklopu kojih se razvija kanadski multikulturalizam. Upravo ta prva useljavanja i kolonizacije na američkom i kanadskom tlu imali su ključnu ulogu u oblikovanju „jedinstvene američke nacije“ kroz asimilacijsku politiku „lonca za topljenje“ te kanadskog bikulturalizma i multikulturalizma, odnosno američkih i kanadskih multikulturnih politika. Spomenute multikulturne politike u Americi se ogledaju kroz razvoj useljeničkog zakonodavstva i formiranje triju modela integracijskih politika (asimilacije, „lonca za topljenje“ i koncepta kulturnog pluralizma), dok se u Kanadi od 1971. razvija multikulturalizam kao njezina službena politika na temelju koje se kanadsko multikulturno društvo poziva na načela jednakosti, tolerancije i inkluzivnosti za sve njezine građane. Zbog prisutnosti velikog broja pripadnika različitih kultura, nacija, „rasa“, religija, itd. u Americi i Kanadi se javlja cijeli niz društvenih i kulturnih problema useljeničke populacije. Ti problemi kreću se u rasponu od neimaštine, nezaposlenosti, podobrazovanosti, nepoznavanja jezika i kulture zemlje useljenja, pa sve do problema nepismenosti, diskriminacije, stigmatizacije te nedostatne zdravstvene skrbi i nemogućnosti ostvarivanja socijalnih prava i tome slično. Stoga su knjižnice u američkom i kanadskom društvu ravnopravni partneri svim društvenim institucijama koje surađuju na unapređenju kvalitete života useljeničke populacije te u skladu s tim razvijaju svoje programe i usluge. Tako knjižnice još uvijek imaju i važnu obrazovnu ulogu za useljenike u navedenim sredinama zbog promicanja pismenosti i čitanja, kako primjerice na engleskom jeziku, tako i na jezicima manjina koje žive na njihovu području.

Europska društva za razliku od američkog i kanadskog svoj osnutak ne vežu uz otkrivanje i osvajanje kolonijalnih teritorija. Stoga za Europu Roberts kaže da ju ne povezuju jedinstvene političke i kulturne prakse ili zajednička povijest i tradicija jer je ona „onaj dio

svijeta, što nije baš uvijek određen na jednak način, u kojemu su se zbili osobiti događaji. Ona nije jedinstvena cjelina niti ima kolektivno svojstvo s trajnim sadržajem.²⁷¹ Pojam europskog jedinstva prema njemu „označuje područje zajedničkog iskustva prije nego zajedničke tradicije“. Povijest razvoja suvremenih europskih društava veže se uz posljedice značajnih događaja ili iskustava, kao primjerice velika svjetska otkrića, osnutak kolonijalnih imperija, razvoj trgovine i znanosti, industrijsku revoluciju u 18. stoljeću te kasniji nagli gospodarski i ekonomski razvoj i kontinuirano demografsko starenje stanovništva. No, europski teritorij je kroz povijest bio i često poprište vjerskih, nacionalnih, političkih te svjetskih ratnih sukoba, kao i političkih previranja tijekom 20. stoljeća. Prvi i Drugi svjetski rat, nesrazmjer demografskog i gospodarskog razvoja tijekom 20. stoljeća, nedostatak radno sposobnog stanovništva, kao i posljedice raspada bivših socijalističkih država (SSSR-a, Čehoslovačke, Jugoslavije i drugih) te razvoj europskih integracija, utjecao je na visoku stopu migracijskih kretanja europskog stanovništva. Drugim riječima, kako to ističe Zlatković Winter, „u usporedbi sa stanovništvom ostalih kontinenata, Europljani su najviše selili“.²⁷² Tako se prema nekim procjena navodi da je zbog posljedica Drugog svjetskog rata po njegovu završetku oko 15,4 milijuna Europljana napustilo svoje domove te se uključilo u migracijske tokove.²⁷³ Nejašmić navodi da je u postratnom razdoblju upravo „prevladavajući tip međunarodne migracije u Europi postala migracija radne snage (kako prema Europi, tako i između njezinih regija)“²⁷⁴ te se u tu svrhu regrutiraju raseljene osobe, radnici iz bivših kolonija te radna snaga iz industrijski manje razvijenih zemalja (primjerice najveći broj stranih radnika sedamdesetih godina prošlog stoljeća imala je Njemačka). Trend fluktuacije migracijskih stopa radne snage u Europi nastavlja se tijekom osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća te se razlikuje po tipu migracija od zemlje do zemlje ovisno o „općim gospodarskim uvjetima, stupnju spajanja obitelji (npr. u Švedskoj 4/5 ukupne imigracije odnosi se na spajanje obitelji), broju tražitelja azila“²⁷⁵ i drugim čimbenicima. Zbog ekonomskih, političkih i društvenih čimbenika nakon

²⁷¹ Roberts, John Morris. *Povijest Europe*. Zagreb : AGM, 2002. Str. 473.

²⁷² Zlatković Winter, Jelena. *Suvremena migracijska kretanja u Europi*. // *Migracijske i etničke teme* 20, 2/3(2004), str. 161. URL: <https://hrcak.srce.hr/7262> (2018-06-29)

²⁷³ Nejašmić, Ivo. *Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb : Školska knjiga, 2005, str. 146.; Fassmann, Heinz, Mtinz, Rainer. *Migracije Istok-Zapad u Europi od 1918-92*. // *Migracijske i etničke teme* 11, 1(1995), str. 53. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/187517> (2018-06-29)

²⁷⁴ Nejašmić, Ivo. *Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Navedeno djelo, str. 146.

²⁷⁵ Isto, str. 147.

1989. pokreće se emigracijski val iz zemalja koje su bile članice Varšavskog pakta, a koji je bio usmjeren prema zemljama Zapadne Europe. Kako navodi Zlatković Winter, nakon 1997. godine pojavljuju se novi trendovi u europskim migracijama, kao što su imigracije azilanata te ilegalne migracije iz mediteranskih zemalja. Suvremena europska društva integrirana u Europsku uniju²⁷⁶ susreću se s cijelim nizom problema uzrokovanih migracijskim kretanjima koja se nastoje regulirati kroz zakonodavstvo Europske unije. Jedan od prvih takvih sporazuma jest Schengenski sporazum iz 1985. godine, prema kojem se državljani zemalja u Europskoj uniji mogu slobodno kretati unutar nje bez putovnica, osobnih iskaznica i sl. Nadalje u kontekstu europskog zakonodavstva koje se odnosi na migrante treba spomenuti *Ugovor iz Amsterdama* (1997.), *Priopćenje o imigraciji, integraciji i zapošljavanju* (2003.), *Priručnik integracije* (2004.), *Zajednički program za integraciju državljana trećih zemalja u Europskoj uniji* (2005. i 2011.), *Strateške smjernice za daljnji razvoj područja slobode, sigurnosti i pravde* (2014. – 2019.) te druge relevantne dokumente za spomenutu problematiku.²⁷⁷ Cilj ovog europskog zakonodavstva odnosi se na javne integracijske politike, a s ciljem promicanja jednakih prava i mogućnosti za sve europske građane. Jednakost prava i mogućnosti u ovom kontekstu odnosi se na jednake obrazovne mogućnosti, dostupnost zdravstvene skrbi, jednake mogućnosti ostvarivanja prava na rad i zapošljavanje te kvalitetno stanovanje, kao i pravo na vlastiti kulturni identitet i kulturnu različitost. Europske knjižnice na temelju preporuka Bijele knjige te temeljnih dokumenata o multikulturnoj knjižničnoj djelatnosti, razvijaju inkluzivne službe i usluge s ciljem promicanja i olakšavanja integracije imigranata u europska društva. Inkluzivna knjižnična djelatnost europskih narodnih knjižnica usmjerena je na aktivnosti koje potiču razvoj interkulturnih kompetencija njezinih građana kroz stvaranje prostornih i društvenih uvjeta za njihove interakcije. Kao što smo prethodno naveli da ne postoji jedinstveno

²⁷⁶ „Države članice EZ-a su, 1986. u Bruxellesu, potpisale Jedinstveni europski akt (Single European Act), tj. sporazum o stvaranju Europske unije kao nadnacionalne političke i ekonomske integracije. (. . .) Ugovorom iz Maastrichta 1992. EZ prestrukturiran je u Europsku uniju, koja povećava udjel u svjetskoj trgovini s 18 % (1957) i 39,5 % (1989) na 49 % (1993). Nakon geopolitičkih promjena u srednjoj i istočnoj Europi početkom 1990-ih, mnogobrojni su zahtjevi za članstvom u Europskoj uniji (1989. EZ donosi program PHARE radi gospodarske obnove postkomunističkih država). Potencijalno novim članicama EU je 1993. odredio tzv. kriterije iz Kopenhagena, koji se odnose na postojanje tržišne ekonomije, demokracije i pravne države te na poštovanje ljudskih prava, kao preduvjete za ulazak u Europsku uniju.“ Europska unija. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18657> (2018-06-29)

²⁷⁷ Prema Integracija migranata u Europskoj uniji s osvrtom na Hrvatsku: strateška polazišta Instituta za migracije i narodnosti. URL: http://www.imin.hr/c/document_library/get_file?uuid=8aa80cd9-f191-4f01-b4cb-a302b8d14a0d&groupId=10156 (2018-07-15)

europsko društvo, tako ne postoji ni jedinstvena europska knjižnična djelatnost, nego se ona razlikuje prema specifičnim potrebama stanovništva pojedinih europskih zemalja, odnosno njihovih regija. Tako se skandinavski tip knjižničarstva smatra oglednim te „odgovornim“ za uspostavu međunarodnih trendova u području proučavanja i istraživanja kako knjižnične djelatnosti općenito, tako i one s naglaskom na multikulturalnim i interkulturalnim uslugama. Uloga i utjecaj skandinavskog knjižničarstva osobito su naglašeni u području knjižnične djelatnosti koja se odnosi na istraživanje društvene uloge knjižnica i knjižničarske zajednice za pojedino društvo (primjerice finski sustav knjižničarstva). No, istodobno kanadski i američki tip multikulturalne knjižnične djelatnosti utjecajan je zbog raznovrsnosti multikulturalnih programa i usluga te zbog kontinuiranog razvijanja novih službi i usluga namijenjenih njihovim useljeničkim zajednicama. Takva suradnja narodne knjižnice s institucijama civilnog društva, vladinim udrugama te drugim partnerskim institucijama demokratskih društava u provedbi integracijskih politika ima za cilj pomoći doseljenicima u stvaranju kvalitetnih životnih uvjeta u okruženju u kojem žive. Za razvoj multikulturalne knjižnične djelatnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama relevantni su utjecaji skandinavskog modela knjižničarstva te pojedinačni utjecaji određenih tipova multikulturalnih programa i usluga kanadskog i američkog modela multikulturalne knjižnične djelatnosti (kroz tzv. primjere dobre prakse) čijim razmatranjem ćemo se baviti u potonjem tekstu, i to prema njihovu povijesnom i društvenom kontekstu koji je utjecao na formiranje upravo određenog tipa knjižnične djelatnosti specifičnog za to pojedino društvo.

4.2. Elementi na kojima se temelji izgradnja multikulturalne knjižnice

U skladu s preporukama koje navodi IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu, a prema navodima u IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice, možemo izdvojiti pet ključnih elemenata na kojima se temelji izgradnja multikulturalne knjižnične djelatnosti, a to su rukovođenje, financiranje, knjižnične usluge i službe, knjižnično osoblje te društvena promidžba.

A) Rukovođenje i financiranje

Rukovodstvo knjižnice treba imati jasnu politiku i strateški plan koji definiraju njezino poslanje, ciljeve, prioritete, službe i usluge u multikulturalnom okruženju. Rukovođenje multikulturalnom knjižnicom obuhvaća sve teme koje se odnose na upravljanje poslovanjem unutar lokalne zajednice u kojoj knjižnica egzistira, a u sklopu zakonske regulative pojedinih društava. Financiranje knjižnica i knjižničnih usluga zadaci su izvršne vlasti bilo da je zakonski regulirano na regionalnoj, državnoj, županijskoj ili pak lokalnoj razini. Također je moguće i kombinirano financiranje iz gore navedenih razina. Osim utvrđivanja načina i izvora financiranja, za kvalitetno poslovanje knjižnica u multikulturalnim sredinama uz definiranu politiku poslovanja i strateški plan, važno je promicati i inkluzivnost u pristupu razvoju knjižničnih službi i usluga namijenjenih zajednici u kojoj knjižnica djeluje. Također je važno u svim temeljnim dokumentima koji se odnose na multikulturalnu knjižničnu djelatnost istaknuti takav integrirani pristup uslugama. Svi pravni akti multikulturalne knjižnice moraju se zasnivati na poštovanju temeljnih ljudskih prava, stečevina demokratskih društava te kulturne različitosti u svim njezinim aspektima. Također je neizostavna suradnja s institucijama civilnog društva. Civilno društvo područje je aktivnosti koje leži između države i tržišta, a uključuje obitelj, škole, razne udruge i neprofitne institucije društva. Civilno društvo ili civilna kultura od ključne su važnosti za razvoj i održanje današnjih demokratskih društava, smatra Giddens.²⁷⁸

B) Usluge, izgradnja zbirke i zadovoljstvo korisnika

Uspješno poslovanje i zadovoljstvo korisničke populacije u multikulturalnoj knjižnici temelji se na znanju o kulturnoj različitosti zajednice u kojoj knjižnica djeluje te poznavanju karakteristika korisničke populacije kojoj je knjižnica namijenjena, kao i senzibiliziranju na društvene problematike te iste pripadajuće korisničke populacije. Analiza i procjena zajednice u kojoj knjižnica djeluje ključni su dio procesa planiranja knjižničnih usluga i aktivnosti. Analiza zajednice odnosi se na prikupljanje demografskih i socioekonomskih podataka dok se procjena odnosi na potrebe korisnika koji ne koriste knjižnicu (potencijalnih korisnika u zajednici zainteresiranih za pojedine knjižnične usluge). Analizom zajednice utvrđujemo osobine korisničke populacije, dok procjenom potreba potencijalnih korisnika zaključujemo o

²⁷⁸ Giddens, Anthony. *The Constitution of Society*. Navedeno djelo, str. 684.

tipu informacija koje određena zajednica preferira ili potražuje. U svrhu analize i procjene potrebno je provoditi istraživanja usmjerena na problematiku korisničke populacije i njihovih potreba te u skladu s prikupljenim podacima donositi odluke o poslovanju.

Jedan od primarnih zadataka multikulturene knjižnice izgradnja je kulturno različite i višejezične zbirke dostupne na svim medijima, a u skladu s potrebama zajednice u kojoj knjižnica djeluje. Pružanje integriranih multikulturnih usluga svim korisnicima obvezuje multikulturnu knjižnicu na prikupljanje i očuvanje nacionalne baštine kako manjinskog tako i većinskog stanovništva kroz izgradnju zavičajnih zbirki. Usluge multikulturene knjižnice podrazumijevaju opismenjavanje i edukaciju korisnika, posebno doseljenog stanovništva te poticanje međukulturnog dijaloga između svih pripadnika populacije na području njezine djelatnosti u zajednici. Pružanje usluga na svim jezicima prisutnima u zajednici, također je zadaća multikulturene knjižnice. „Obrazovni programi, upute za korisnike i informacijska građa koju knjižnica nudi čine sponu s knjižnicom i lokalnom zajednicom.“²⁷⁹

C) Promidžba

Vidljivost i promidžba knjižnične djelatnosti u zajednici u kojoj knjižnica djeluje ključne su za uspješno pružanje usluga te percepciju značajnosti knjižnične djelatnosti u zajednici. U svrhu informiranja zajednice potrebno je osigurati promotivne materijale na svim jezicima prisutnim u zajednici te ostvariti suradnju s medijima, posebno onima koji su usmjereni informiranju manjinskih zajednica (primjerice lokalne etničke novine). Oglašavanje na mrežnim stranicama knjižnice, kao i na društvenim mrežama, posebno su važni izvori informiranja za mlađu korisničku populaciju sklonu traženju informacija u elektroničkom mediju. Promidžbu multikulturene knjižnične djelatnosti važno je usmjeriti i prema političarima i donositeljima odluka koje se odnose na kulturnu i srodne djelatnosti. Također je važno aktivno lobiranje za podršku i prepoznavanje uloge multikulturene knjižnice kao značajne društvene institucije za razumijevanje kulturne različitosti unutar multikulturnih društava te poticanje i izgradnju društvene tolerancije među njezinim pripadnicima.

²⁷⁹ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 53.

D) Osoblje

Za kvalitetno pružanje usluga u multikulturnoj knjižnici ključno je obrazovano, kompetentno te tolerantno osoblje motivirano za rad u multikulturnom okruženju. Osoblje multikulture knjižnice trebalo bi odražavati karakteristike zajednice u kojoj knjižnica djeluje. Stoga bi upravljačka tijela knjižnice trebala podržavati kulturnu različitost društva kroz izobrazbu i zapošljavanje djelatnika pripadnika različitih kultura ili pak pripadnika raznih etničkih skupina neke pojedine multikulture sredine. Osim što poznaje i slobodno koristi jezik manjine kojoj pripada, svaki bi djelatnik multikulture knjižnice trebao posjedovati znanja o kulturi sredine kojoj pripada i u kojoj djeluje. Upravljačka tijela knjižnice trebaju poticati te pokretati kontinuiranu izobrazbu osoblja za stjecanje kompetencija u području ljudskih prava u najširem smislu, kao i u području najšire multikulture problematike. Također je nužno pridavati veliku pažnju izobrazbi djelatnika u području razvijanja komunikacijskih vještina. Interakcija između knjižničara i korisnika ključan je dio procesa izgradnje kvalitetnih knjižničnih usluga, pa tako i multikulture usluga knjižnice. Upoznati korisnika, saznati koju i kakvu uslugu želi odnosno očekuje u svojoj knjižnici, ključne su informacije za procjenu potreba svake korisničke populacije. Razmjena mišljenja ključna je za partnerski odnos između multikulture knjižnice i njezine lokalne zajednice, odnosno između pružatelja usluga i onih kojima su te usluge namijenjene.

4.2.1. Kratki pregled povijesti nastanka kanadskog i američkog društva kao kontekst razvoja kanadske i američke multikulture knjižnične djelatnosti

4.2.1.1. Kanada

Početak europske kolonizacije kanadskog teritorija datira iz prve polovice 16. stoljeća, a započinje s francuskom misijom iskrcavanja Jacquesa Cartiera u zaljev St. Lawrence 1534. godine. Tijekom 16. i 17. stoljeća nastavlja se francuska kolonizacija Kanade, što je rezultiralo izgradnjom manje utvrde kraj irokeškoga naselja Stadacona (danas Québec) 1541. godine te osnivanjem prvog naselja Port Royal (danas Annapolisa) čime su postavljeni temelji za

kontinuiranu kolonizaciju Kanade od strane francuskih kolonizatora.²⁸⁰ Kao suparnici Francuske u prvoj polovini 17. stoljeća pojavili su se britanski kolonizatori, koji su 1629. godine osvojili Québec te ga držali u posjedu naredne tri godine. Sukob zbog stalnog rastućeg neprijateljstva između moćnih kolonijalnih sila Francuske i Velike Britanije u borbi za kolonijalne posjede i kolonijalnu prevlast u svijetu eskalirao je na području Kanade u vrijeme Sedmogodišnjega rata (1756. – 1763.), koji je završio porazom Francuske. Osim Francuza i Engleza tijekom druge polovine 18. stoljeća Kanadu naseljavaju i Nijemci te imigranti sjevernoeuropskih zemalja. Premda je, kako to navodi Mesić, „u prva tri desetljeća 20. stoljeća u Kanadu pristiglo oko 4,6 milijuna migranata“²⁸¹, ipak ona još uvijek nije smatrana poželjnim krajnjim životnim odredištem.²⁸² Tek nakon 2. svjetskog rata Kanada provodi politiku masovne imigracije koja se u većoj ili manjoj mjeri nastavlja i danas uz određena ograničenja za useljenike. Stoga imigraciju vezanu uz spajanje obitelji zamjenjuje ona vezana uz poticanje useljavanja kvalificiranih i obrazovanih imigranata koji posjeduju znanja vezana uz aktualnu potražnju stručnjaka (primjerice računalnih stručnjaka).²⁸³ Pojam multikulturalizam/multikulturalnost društvene znanosti poznaju od 1963., kad on nastaje u Kanadi upravo kao rezultat sukoba između Anglokanadana i Frankokanadana, kako je u radu već ranije bilo rečeno. No, 1971. godine pod pritiskom Kanadana ukrajinskog podrijetla zbog nepriznavanja njihovih kulturnih i etničkih prava, kanadska vlada donosi novi program pod nazivom *Multikulturalizam u dvojezičnom okviru*.²⁸⁴ Tim programom Kanada je postala prva zemlja u svijetu koja je usvojila službenu politiku multikulturalizma. U Kanadskoj povelji o pravima i slobodama iz 1982. godine u članku 27 službeno se priznaje multikulturalna priroda kanadskog društva. Kanada je i prva država koja je 1988. godine donijela Zakon o multikulturalnosti.²⁸⁵ Spomenuti zakon odnosi se na sve građane Kanade i zalaže se za uklanjanje svih oblika rasizma i diskriminacije, promicanje jednakosti svih građana, promicanje

²⁸⁰ Kanada. // Hrvatska enciklopedija.

URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30143#poglavlje13642> (2017-08-30)

²⁸¹ Mesić, Milan. Međunarodne migracije : tokovi i teorije. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za sociologiju, 2002. Str. 47.

²⁸² Isto, str. 46.

²⁸³ Isto, str.138.

²⁸⁴ Multikulturalizam. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998. Str. 157.

²⁸⁵ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 38.

međukulturnog dijaloga te poticanje društvene inkluzivnosti s ciljem uključivanja svih građana u kanadsko društvo.²⁸⁶

Kim, vodeća kanadska autorica s područja multikulturne problematike u području knjižničarstva (Coordinator Multicultural Resources and Services, Library and Archives Canada) smatra da se najkraće, odnosno jednom riječju, a to je „mnogo“, može sažeti uloga knjižnica u shvaćanju i prihvaćanju kulturnih različitosti kanadskog društva. Ona smatra da je moderna Kanada jedna od najmultikulturnijih zemalja na svijetu te ističe kako je ona zemlja preko stotinu jezika čijih je približno 20 % stanovnika rođeno izvan njezina teritorija. Ovome u prilog govore i podaci za 2011. godinu koje donosi Encyclopedia Britannica, a prema kojima oko tri petine (oko 58,7 %) Kanađana govori engleski kao prvi jezik, dok nešto manje od četvrtine (oko 22 %) stanovnika Kanade navodi francuski kao svoj materinji jezik. No, gotovo jedna petina Kanađana govori neki drugi materinji jezik, a koji nije engleski niti francuski (većinom govori neki europski jezik, primjerice talijanski ili njemački), dok najveća imigrantska skupina govori kineski jezik (nakon vala kineskog useljavanja od 1980-ih).²⁸⁷

Stoga uloga Nacionalne knjižnice Kanade i Nacionalnog arhiva Kanade jest prikupljanja građe na drugim jezicima, koji nisu engleski i francuski, pohranjivanje, prevođenje te osiguravanje dostupnosti cjelokupne građe. Osim realne dostupnosti građe u knjižnici, potrebno je osigurati i virtualnu dostupnost putem web portala. Tako kanadske knjižnice osiguravaju besplatan pristup javnom katalogu AMICUS²⁸⁸, gdje je vidljiva i dostupnost spomenute građe na velikom broju jezika. Mijin Kim²⁸⁹ smatra da je Nacionalna knjižnica Kanade knjižnica za sve Kanađane i svrha joj je stalna aktivnost u prikupljanju, čuvanju i promociji kanadske kulturne baštine u najširem smislu. Multicultural Resources and Services

²⁸⁶ Heršak, Emil; Čičak-Chand, Ružica. Kanada: multikulturalizam. // Migracijske i etničke teme 7, 1(1991), str. 24. URL: hrcaak.srce.hr/file/188183 (2017-04-21)

²⁸⁷ Canada. // Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Canada/Native-peoples#ref43285> (2018-06-29)

²⁸⁸ AMICUS je besplatni nacionalni katalog koji obuhvaća i čini dostupnom za pretraživanje građu knjižnica u cijeloj Kanadi, što se odnosi na Library and Archives Canada te još preko 1300 knjižnica diljem Kanade. AMICUS sadrži više od 30 milijuna zapisa za knjige, časopise, novine, dokumente vladinih institucija, disertacije, zvučne snimke, karte, elektroničke tekstove, građu na Brailleovom pismu te za knjige na uvećanom tisku. AMICUS sadrži više od 30 milijuna zapisa za knjige, časopisi, novine, vladinih dokumenata, disertacije, zvučne snimke, karte, elektroničke tekstove, kao i stavke na Brailleovom pismu i velikim slovima.

²⁸⁹ Kim, Mijin. Introducing Multicultural Resources and Services at Library and Archives Canada. Feliciter 50, 1(2004), str. 19.

at Library and Archives Canada Web Portal (LAC) namijenjen je pružanju multikulturnih informacija i usluga o kanadskom društvu svim zainteresiranim institucijama i pojedincima. Portal LAC sadrži popise nacionalnih izdanja novina, izvore genealoških podataka, informacije o mrežnim projektima, obavijesti i informacije iz područja kulture i obrazovanja, tematske vodiče, informacije iz područja obrazovnih resursa, specijalizirane zbirke te razna izvješća. Također omogućava pretraživanje imenika te pronalaženje informacija o nacionalnim i međunarodnim dobavljačima, izdavačima te kulturnim organizacijama. Osim spomenutog, LAC portal nudi uporabu knjižničnog mrežnog alata *Multicultural Resources and Services Toolkit*²⁹⁰ za izgradnju multikulturnih ili višejezičnih zbirki i usluga. Kanadski Multicultural Resources and Services Program objavljen 2001. godine ima ulogu podupirati, promovirati, koordinirati i činiti dostupnima multikulturne i višejezične knjižnične zbirke i usluge. Također program ima i savjetodavnu ulogu za kanadsku knjižničarsku zajednicu, kao i srodne djelatne institucije.

Nilsen i Yu²⁹¹ autorice su koje zanimaju različiti pristupi knjižničnim uslugama i prijenosu informacija namijenjenih manjinskim skupinama u kanadskom društvu. One propituju različite načine pristupanja manjinskim skupinama imigranata kako bi im se osigurala opća informiranost o kanadskom društvu, odnosno zajednici u koju su doselili. Autorice smatraju da je važna uloga, a onda i izazov kanadskih knjižnica osiguravanje pružanja usluga pripadnicima manjinskih etničkih i jezičnih skupina doseljenih u Kanadu. Svrha zadovoljavanja informacijskih potreba manjinskih zajednica u ovom kontekstu ima za cilj olakšati integraciju doseljenika u kanadsko društvo te omogućiti im što „bezbolniju“ prilagodbu svakodnevnom životu u Kanadi. Ovakav pristup kod doseljenog stanovništva trebao bi stvoriti osjećaj poželjnosti i dobrodošlice u kanadsko društvo. Kanadsko knjižničarsko društvo (Canadian Library Association – CLA)²⁹² objavilo je svoje službeno stajalište o knjižničnim uslugama za jezične i etničke manjine koje je odobrilo Izvršno vijeće 11. lipnja 1987. godine. Taj dokument

²⁹⁰ Library and Archives Canada. URL:<http://www.collectionscanada.gc.ca/multicultural/005007-300-e.html> (2017-08-30)

Multicultural Resources and Services Toolkit. URL: <https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/005007/f2/005007-300.1-e.pdf> (2017-08-30)

²⁹¹ Nilsen, Kirsti; Yu, Cabot. *Serving Immigrants and Multicultural Communities*. Feliciter 50, 1(2004), str.11.

²⁹² Canadian Library Association / Association canadienne des bibliothèques Position Statement on Library Services to Linguistic and Ethnic Minorities. Approved by Executive Council ~ June 11, 1987. URL: <http://cla.ca/wp-content/uploads/Linguistic-and-Ethnic-Minorities-June-1987.pdf>

ističe da kanadska politika multikulturalizma, osim što potiče etnokulturne manjine na očuvanje vlastite kulture i tradicije unutar nacionalnog konteksta kanadskog društva, također prepoznaje i smatra značajnim doprinos manjinskih kultura cjelokupnoj kulturnoj baštini Kanade. Stav Kanadskog knjižničarskog društva prema multikulturnim potrebama kanadskih građana temelji se na jednakosti pristupa za sve građane knjižničnim uslugama i službama, kao i građi, bez obzira na jezične razlike i kulturno porijeklo. Knjižnice bi svojim politikama poslovanja jasno trebale odražavati multikulturnu prirodu kanadskog društva te je podržavati. CLA smatra da je osiguravanje i pružanje multikulturnih knjižničnih usluga zajednička odgovornost kako knjižničarske zajednice tako i svih razina vlasti kanadskog društva, počevši od lokalne razine. Kanadske narodne knjižnice imaju posebno važnu ulogu u pružanju multikulturnih usluga građanima u njihovim lokalnim zajednicama te u promicanju međukulturne suradnje i razumijevanja među njima s ciljem izgradnje skladno integriranog kanadskog društva.

The Library Settlement Partnerships (LSP) jedinstvena je informacijska usluga za strance u Kanadi pokrenuta 2008. godine koja se nudi u 11 lokalnih zajednica u Ontariju. Ova usluga omogućava pojedincima da u direktnoj komunikaciji s djelatnicima dostupnim u knjižnicama (individualni pristup rješavanju problema korisnika, tzv. „jedan na jedan“ pristup) ili putem grupnog informiranja saznaju sve relevantne informacije o Kanadi, odnosno o vlastitoj lokalnoj zajednici u koju su se doselili. Na usluzi stranim doseljenicima u Kanadi je preko 60 specijaliziranih djelatnika za 49 stručnih djelatnosti iz raznih interesnih područja važnih za kvalitetan život u Kanadi, a koji su i sami stranci zaposleni u 23 agencije. Usluge savjetovanja (tzv. peer counseling)²⁹³ ovi kanadski stručnjaci pružaju doseljenicima na raznim jezicima te na temelju percepcije i senzibilizacije specifičnih potreba populacije pojedine useljeničke zajednice. Odlaskom u knjižnicu osim informacija doseljenici imaju mogućnost razgovora te društvene podrške. Cilj ovakvog pristupa strancima temeljenog na što boljem razumijevanju

293 'Peer counseling' definira se kao proces savjetovanja pojedinaca ili grupa od strane nekoga tko ima status jednak onome koga se savjetuje. Može se odnositi na savjetovanje unutar grupe pacijenata za psihološku pomoć od strane osobe/a koja i sama ima status pacijenta, savjetovanje u vršnjačkim grupama (vrlo često na fakultetima između studenata) ili u nekim drugim oblicima savjetovanja, kao primjerice nutricionističko savjetovanje rizične zdravstvene populacije doseljenika o prehrambenim navikama od strane stručnjaka koji su i sami pripadnici etničke skupine koja se savjetuje. Psychology Dictionary. URL: <http://psychologydictionary.org/peer-counseling/> (2017-04-29); Pérez-Escamilla, Rafael, Putnik, Predrag. The Role of Acculturation in Nutrition, Lifestyle, and Incidence of Type 2 Diabetes among Latinos.// The Journal of Nutrition 137, 4(2007). URL:<http://jn.nutrition.org/content/137/4/860.long> (2017-04-29)

kanadskog načina življenja jest u angažiranju doseljenika na uspostavljanju društvenih i profesionalnih mreža u lokalnim zajednicama njihova doseljavanja. Svrha ovakvog integracijskog pristupa jest da se stranci osjećaju što je više moguće dobrodošlima te uključenima u novo životno okruženje kanadskog društva. Ministarstvo imigracije, izbjeglica i državljanstava²⁹⁴, knjižnice te lokalna uprava partneri su na razvijanju i realizaciji navedenih programa pružanja usluga strancima u Kanadi.²⁹⁵ Tako primjerice Narodna knjižnica Toronto nudi slobodan pristup računalima (više od 1400 računala) s virtualnim višejezičnim tipkovnicama u svojim ograncima.

4.2.1.2. Sjedinjene Američke Države

Sjedinjene Američke Države (SAD) smatraju se od osnutka do danas najvažnijom imigracijskom zemljom svijeta.²⁹⁶ „Od svojega osnutka primile su šezdeset milijuna imigranata, od čega je dvije trećine stiglo tijekom dvadesetog stoljeća. Od druge polovice šezdesetih godina 20. stoljeća imigracija u SAD počinje, nakon četiri desetljeća strogih ograničenja, najprije postupno, a potom naglo rasti. Zadnje desetljeće dvadesetog stoljeća započelo je i završava s godišnjim priljevom koji ukupno, za razne kategorije imigranata, znatno premašuje milijunsku brojku.“²⁹⁷ Mesić navodi četiri migracijska vala karakteristična za SAD, a prema demografu Johnu Isbisteru. Prvi imigracijski val odnosi se na britansku kolonizaciju Virginije od 1607. pod vodstvom kapetana Johna Smitha. Taj val naseljavanja SAD-a nastavlja se sve do 1820-ih.

²⁹⁴ Citizenship and Immigration Canada (CIC) odjel je Ministarstva imigracije, izbjeglica i državljanstava u Kanadi nastao 1994. godine s ciljem povezivanja i koordinacije svih imigracijskih službi i usluga za strance te promicanja ideala jedinstvenog kanadskog društva s ciljem izgradnje jače Kanade.

²⁹⁵ Narodna knjižnica Toronto provodila je zanimljiv program „English Can Be Fun!“. Program se odnosi na učenje engleskog jezika, konverzijska razina, za djecu doseljenika u dobi 7 do 10 godina. Također treba spomenuti „Dial-a-Story“ uslugu pričanja priča djeca koje ona mogu slušati preko telefona 24 sata dnevno na engleskom te na još trinaest drugih jezika – francuskom, kantonskom, gudžaratskom, talijanskom, korejskom, mandarinskom, španjolskom, poljskom, portugalskom, ruskom, somalijskom, tamilskom te urdu. Sve priče izgovaraju izvorni govornici pojedinog jezika. „My Canada“ online program namijenjen je djeci za učenje kanadske povijesti, geografije i kulture te sadržaja vezanih za ustroj državne vlasti i uprave u Kanadi. Prijava na uslugu ostvaruje se putem kućnog računala, a na temelju članske iskaznice. Narodna knjižnica Toronto nudi i slobodan pristup računalima s virtualnim višejezičnim tipkovnicama, i to na njih više od 1400 kroz ogranke knjižnice.

²⁹⁶ Mesić, Milan. Američke migracijske kontroverzije. // Migracijske teme : časopis za istraživanje migracija i narodnosti 14, 4 (1998), str. 289-315.

²⁹⁷ Isto, str. 289.

U spomenutom razdoblju, osim Engleza, američki kontinent naseljavaju i Škoti, Irci, Nizozemci, Nijemci, Šveđani i Francuzi. U razdoblju od 1840. do 1870-ih u SAD je uselilo 15 milijuna imigranata. Tijekom tog drugog imigracijskog vala glavne iseljeničke jezgre su Irska i zemlje njemačkog govornog područja, a njima se pridružuje veliki migracijski kontingent iseljenika iz Meksika te oko 100 000 kineskih radnih migranata. U trećem imigracijskom valu u razdoblju od 1880-ih do 1920-ih na američko tlo stiže još oko 25 milijuna imigranata, a pristižu migranti iz područja Južne i Istočne Europe. Nakon 1960-ih možemo govoriti o četvrtom imigracijskom valu, kad najveći broj useljenika dolazi iz Latinske Amerike i pacifičke Azije, te zemalja Trećeg svijeta. Udio europskih useljenika u tom razdoblju je marginalan.²⁹⁸ Za američku imigracijsku problematiku postaje ključno pitanje kulturne različitosti migranata koji potječu iz sve većeg broja različitih kulturnih sredina jer su se „SAD počele pretvarati iz u osnovi dvorasnog društva, s izrazitom bijelom većinom i crnom manjinom (ne računajući manje od jednog postotka indijanskih urođenika), u multirasno i multietničko društvo.“²⁹⁹

Američko imigracijsko zakonodavstvo doživjelo je također velike oscilacije i promjene od dolaska prvih useljenika do danas. Može se reći da je skoro do kraja 19. stoljeća useljavanje u Ameriku bilo slobodno i bez zakonske regulative. Vrhovni sud 1875. godine donosi presudu prema kojoj isključivu zakonsku nadležnost nad useljavanjem u Ameriku ima Savezna vlada. Ovoj presudi prethodi Zakon o naturalizaciji iz 1790. koji je donio Kongres, a prema kojem pravo na američko državljanstvo imaju svi bijelci koji su rođeni kao slobodni građani. U razdoblju od 1875. do 1924. godine Kongres donosi zakon kojim zabranjuje useljavanje kriminalcima, prostitutkama i Kinezima u Ameriku te niz Uredbi o zabrani nastanjanja na američkom tlu osuđenima, luđacima, idiotima, socijalnim problemima i Japancima. Zakon o kvotama iz 1921. godine limitira broj imigranata na 357 000 godišnje, a tri godine kasnije još rigidniji zakon smanjuje useljeničke kvote, što kulminira stupanjem na snagu sustava kvota nacionalnog porijekla iz 1929. godine (National Origins Quota). Imigracijskim zakonom iz 1952. ukidaju se nacionalno diskriminacijske kvote i uklonjena je zabrana za imigrante iz područja azijsko-pacifičkog trokuta. Hart-Cellerov zakon donesen 1965. godine kao niz amandmana na prethodni Imigracijski zakon iz 1952., kao i amandmani prihvaćeni 1976. i

²⁹⁸ Tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća samo je 12,5 % legalnih imigranata bilo europskog ili kanadskog porijekla, dok je njih 84,4 % latinskoameričkog.

²⁹⁹ Mesić, Milan. Američke migracijske kontroverzije. Navedeno djelo, str. 290.

1978. godine, u cijelosti su utjecali na snažan priljev imigracije u Ameriku te diversifikaciju područja iz kojeg imigranti potječu. Kongres je 1986. prihvatio Zakon o imigracijskoj reformi i kontroli, koji je strancima, ilegalnim imigrantima bez pravovaljanih dokumenata, omogućio legalizaciju njihovih statusa ako su boravili u zemlji od siječnja 1982. Novi imigracijski zakon koji je američki Kongres donio 1990. godine limitira ukupnu brojku imigracije na 700 000 godišnje za sve kategorije useljenika koji imaju dozvolu za ulazak u Sjedinjene Američke Države. Taj zakon pogoduje useljavanju migranata na temelju spajanja obitelji, na temelju stručnih obrazovnih kvalifikacija te onih koji dolaze iz europskih zemalja.³⁰⁰

Kroz povijest američkog društva mogu se prepoznati tri modela integracijskih politika namijenjenih uključivanju doseljenika u američko društvo. Model asimilacije podrazumijeva proces poticanja doseljenika da se prilagode američkim obrascima ponašanja i življenja te da odbace vlastita kulturna obilježja i tradicije. Zastupnici tog modela kulturne prilagodbe promiču ideju jedinstvene američke nacije temeljene na anglosaskoj bjelačkoj protestantskoj kulturnoj matrici. Salins³⁰¹, predstavnik i zastupnik američkog modela asimilacijske politike prema imigrantima, smatra da se svaki proces asimilacije sastoji od prihvaćanja engleskog jezika, američkog identiteta i protestantske etike. Američki sociolog R. Park smatra da fazi asimilacije imigranata u njihove nove životne sredine, odnosno društva primitka prethode još faze kontakta, natjecanja i akomodacije. Nešto tolerantniji model uređivanja međukulturnih odnosa jest američki „lonac za topljenje“ (tzv. melting pot). Ovaj termin popularizirao je židovski pisac Israel Zangwill kroz naslov jedne svoje komedije. Prema teoriji „lonca za topljenje“ američko društvo se zamišlja kao „golemi lonac koji vrije i stapa doseljenike iz raznih zemalja u novu i jedinstvenu američku naciju“.³⁰² Giddens kaže da je „lonac za topljenje“ ideja kombiniranja etničkih različitosti te na temelju toga stvaranje novih uzoraka ponašanja koji onda imaju korijene u tim različitim kulturama. Drugim riječima, cilj „lonca za topljenje“ jest spajanje dominantne i manjinske kulturne tradicije u novu jedinstvenu i različitu kulturu. Giddens navodi kako su mnogi ideju „lonca za topljenje“ smatrali za „najpoželjniji ishod etničke

³⁰⁰ Trumpova administracija razmatra primjerice mjere kojima bi pojedinim kategorijama useljenika otežala ulazak u SAD, kao što je otežano dobivanje dozvola stalnog boravka. To je korak unatrag s obzirom na razvoj američkog imigrantskog zakonodavstva.

³⁰¹ Salins, Peter D. *Assimilation, American Style*. New York : Basic Books, 1997.

³⁰² *Melting Pot*. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.

raznolikosti“.³⁰³ Jedan od zagovarača ideje „lonca za topljenje“ bio je i Laughlin, koji ju je 1922. godine iznio pred američki kongres svojim izvještajem *Analysis of America's Modern Melting Pot*.

Koncept kulturnog pluralizma kao preteča ideje multikulturalizma pretpostavlja ravnopravnu koegzistenciju različitih kultura i etničkih skupina na nekom području. Pripadnici svih etničkih skupina jednako su vrijedni pripadnici nekog društva, pri čemu trebaju uživati jednaka prava kao i većinsko stanovništvo.³⁰⁴ Ovaj koncept nastaje kao kritika asimilacijskog pristupa „lonca za topljenje“ početkom prošlog stoljeća, a iznio ga je Kallen, američki filozof židovskog podrijetla. Kallen je smatrao da „Amerika nije proizvod samo angloameričke protestantske kulture nego i drugih kultura. Time je podrazumijevao mogućnost postizanja nove suglasnosti oko zajedničkih vrijednosti američke nacionalne kulture“.³⁰⁵

4.2.1.2.1 Knjižnice u SAD-u

Prve knjige gospodarskog, medicinskog i religijskog značenja na američko tlo donose sami doseljenici te tako nastaju male privatne zbirke knjiga. Prvu pretplatničku knjižnicu osnovao je 1731. Franklin u sklopu Library Company of Philadelphia. Donacijom knjiga svećenika Johna Harvarda 1638. osnovana je knjižnica Harvardova sveučilišta. Prva narodna knjižnica osnovana je 1833. u Peterboroughu u New Hampshireu³⁰⁶ te je 1849. godine donesen i prvi zakon o financiranju narodnih knjižnica. Tako New Hampshire postaje prva država koja je 1849. donijela zakon kojim se dopušta financiranje narodnih knjižnica kao javnog dobra iz poreza. Tijekom 19. i 20. stoljeća uslijedilo je osnivanje velikog broja narodnih knjižnica u SAD-u koje su se financirale na lokalnoj razini. Drugim riječima, lokalna zajednica bila je obavezna izdvajati financijska sredstva za knjižnice namijenjene svim kategorijama stanovništva. Na prijelazu 18. u 19. stoljeće novcem iz zaklade industrijalca A. Carnegieja izgradilo se više od 2500 knjižnica u SAD-u te u drugim zemljama engleskoga govornog područja. Zbog jačanja

³⁰³ Giddens, Anthony. Sociologija. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007. Str. 256.

³⁰⁴ Isto, str. 257.

³⁰⁵ Katunarić, Vjeran. Lica kulture. Navedeno djelo, str. 162.

³⁰⁶ Prema Edmundu Farwellu Slafteru prvom javnom (narodnom) knjižnicom u SAD-u smatra se ona osnovana u Bostonu u Old State House negdje oko 1711. godine.

uloge knjižnica u američkom društvu 1876. godine osnovano je profesionalno udruženje, Američko knjižničarsko društvo (*American Library Association – ALU*). Krajem 20. stoljeća SAD imaju više od 15 000 narodnih knjižnica,³⁰⁷ dok danas taj broj iznosi 16 536 knjižnica, prema podacima Američkog knjižničarskog društva³⁰⁸.

Kongres Sjedinjenih Američkih Država 1962. godine donosi zakon o knjižnicama pod nazivom *The Library Services and Construction Act*, jedini savezni program namijenjen isključivo za knjižnice. Ovaj zakon 1995. godine mijenja ime u *Library Services and Technology Act* (LSTA). Cilj ovog federalnog zakona bio je osigurati sredstva knjižnicama za programe i usluge tako da one budu dostupne i marginaliziranim skupinama američkih građana (dospeljenicima, etničkim manjinama, invalidima, ljudima treće životne dobi, siromašnima i drugima). LSTA bi trebao osigurati potporu svim knjižničnim programima koji se zalažu za najširi pristup i dostupnost informacijama na svi medijima i posredstvom svih dostupnih tehnologija. Osim opće informacijske dostupnosti LSTA potiče programe namijenjene za učenje, i to građanima svih dobnih, etničkih, „rasnih“, kulturnih i drugih skupina. Cilj educiranog knjižničnog osoblja jest osigurati pomoć u učenju i osposobljavanju građana u njihovim svakodnevnim društvenim obvezama i potrebama. Tako knjižnice nude programe obuke i podrške kao što su pisanje životopisa za posao, pomoć pretraživanja i snalaženja na mrežnim stranicama, pretraživanje slobodnih radnih mjesta i druge slične usluge. Knjižnice također osiguravaju informacije iz područja obrazovanja, razvoja karijera, kao i temeljne pismenosti negovornicima engleskog jezika te pružaju pomoć i u pisanju domaćih zadaća. Informacije o različitim religijama i kulturama prisutnima na američkom tlu, kao i informacije o vladinim institucijama i američkim zakonima, također su javno dostupne u narodnim knjižnicama za sve američke građane. Suradnja s institucijama civilnog društva u svrhu aktiviranja građana u društvenim pitanjima američkog društva također pripada u domenu usluga koje pružaju narodne knjižnice. Nerijetko, narodne knjižnice stanovništvu lokalne zajednice u kojoj djeluju osiguravaju i online pristup ne samo knjižničnim resursima nego i licenciranim

³⁰⁷ Sjedinjene Američke Države. // Hrvatska enciklopedija.

URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56303#poglavlje4903> (2016-05-07)

³⁰⁸ American Library Association. URL: <http://www.ala.org/tools/libfactsheets/alalibraryfactsheet01> (2016-05-07)

bazama podataka i drugome. Svake fiskalne godine američki Kongres osigurava sredstva za programe u skladu s LSTA odredbama koje obuhvaćaju i ciljane knjižnične usluge za doseljenike s različitim kulturnim i socioekonomskim porijeklom te za osobe s invaliditetom i funkcionalno nepismene osobe.³⁰⁹

4.2.1.2.2 Primjeri dobre prakse za multikulturne usluge u američkim narodnim knjižnicama

Kong kaže kako su knjižnice puno više nego zgrade i knjige³¹⁰ i njihova primarna uloga u multikulturnom društvu kakvo jest američko odnosi se na opismenjavanje imigrantskog stanovništva te na njihovu edukaciju. Prema podacima koje iznosi Kong, na američko tlo svakodnevno pristigne oko 104 000 stranaca koji najčešće ne posjeduju vještine pisanja i čitanja na engleskom jeziku te posjeduju nizak ili nikakav stupanj obrazovanja.³¹¹ Narodne knjižnice pripadaju među rijetke demokratske institucije društva koje zastupaju načelo jednakosti i dostupnosti informacija svim građanima te grade i nude vlastite besplatne usluge za najširu korisničku populaciju, smatra Kong. Elementarno opismenjavanje imigranata svih dobi, pružanje pomoći u traženju poslova, računalno opismenjavanje, osiguravanje pristupa internetu i knjižničnim bazama podataka i dalje su povijesne zadaće narodnih knjižnica u SAD-u. U nekim američkim gradovima, kao primjerice u Fremontu na jugu okruga Alameda County, imigranti iz Azije postali su većinsko stanovništvo s udjelom od 50,3 posto u ukupnom stanovništvu. Stoga je uloga narodnih knjižnica dvojaka. Narodne knjižnice kroz svoje usluge i programe te u suradnji sa srodnim institucijama američkog društva dužne su provoditi i

³⁰⁹ American Library Association. URL: <http://www.ala.org/advocacy/advleg/federallegislation/lsta> (2016-05-07)

³¹⁰ Kong, Luis. Failing to read well the role of public libraries in adult literacy, immigrant community building, and free access to learning. // Adult Education Research Conference 2011. Toronto, ON, Canada. str. 392. URL: <https://newprairiepress.org/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=3181&context=aerc> (2016-05-18)

³¹¹ Kong navodi primjer doseljenika iz Afganistana koji ne posjeduju vještine pisanja i čitanja ni na materinjem jeziku zbog ratnih zbivanja u zemlji iz koje dolaze. U Kaliforniji oko 23 posto odrasle populacije ne posjeduje proznu pismenost. Prozna pismenost (Prose Literacy) dio je funkcionalne pismenosti pojedinca, a odnosi se na vještine koje omogućavaju razumijevanje i korištenje informacija dobivenih iz tekstova, uključujući različite publikacije, priče, pjesme.

Dijanošić, Branko. Prilozi definiranju pojmova funkcionalne pismenosti. // Andragoški glasnik 13, 1 (2009), str. 29. URL: <http://www.andragosko.hr/attachments/article/11/1-2009-N.pdf> (2016-05-18)

promicati usluge i programe opismenjavanja i edukacije imigranata kao dio vlastite misije s ciljem izgradnje useljeničkih zajednica u kojima bi novopridošli imigranti mogli ravnopravno sudjelovati u svim aktivnostima spomenute zajednice, od onih kulturnih do ekonomskih i političkih. Poticanje aktivnog društvenog angažmana imigranata u njihovim novim zajednicama kroz knjižnične programe opismenjavanja i edukacije, također je zadatak narodnih knjižnica, smatra Kong. Tako uređene imigrantske zajednice omogućit će da „stari“, već integrirani imigranti koji postaju većina u mnogim gradovima Kalifornije prihvate novopridošle imigrante, tzv. „nove Amerikance“, i osiguraju im dobrodošlicu za integraciju u postojeću društvenu zajednicu.

Američko Vijeće gradskih knjižnica (Urban Libraries Council – ULC) 2008. godine izdaje publikaciju *Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*³¹², odnosno priručnik koji sadrži upute te predlaže edukativne „alate“ za provođenje procesa pet strategija, „korak po korak“, namijenjenih ostvarivanju uspješne prilagodbe i integracije imigranata u američko društvo, a kroz knjižnične usluge koje im pruža lokalna narodna knjižnica:

1. Prva strategija odnosi se na razumijevanje imigrantske dinamike u pojedinim lokalnim zajednicama. Ključna pitanja na koja se fokusira ova strategija odnose se na to tko su novi i nedavni imigranti u zajednici, koje su njihove potrebe te gdje će oni tražiti potrebne im informacije za svakodnevni život u zajednici primitka. Zadatak narodnih knjižnica prikupljanje je podataka o imigrantskoj populaciji vlastite zajednice i to iz svih dostupnih izvora. Na temelju prikupljenih podataka knjižnice mogu oblikovati adekvatne usluge i programe u skladu s potrebama doseljene populacije. Također, važno je izgrađivati partnerske odnose kako s lokalnim stanovništvom, tako i sa srodnim institucijama.

³¹² Publikacija „*Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*“ te pripadajući joj priručnik nastali su kao rezultata istraživanja uloge narodnih knjižnica za multikulturene zajednice. Tijekom ožujka 2007. godine Vijeće gradskih knjižnica (ULC) provelo je istraživanje o mogućnostima sudjelovanja narodnih knjižnica u integraciji američkih useljenika. Podaci u istraživanju prikupljeni su na temelju online anketnog upitnika upućenog na adrese 35 narodnih knjižnica članica ULC-a te odabranih intervjua s knjižničnim stručnjacima, kao i stručnjacima drugih profila koji žive u lokalnoj zajednici određene pripadajuće knjižnice. Ashton, Rick J.; Milam, Danielle Patrick. *Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*. URL:https://www.urbanlibraries.org/assets/Welcome_Stranger_Full_Report_08.pdf (2016-05-07)

2. Nakon utvrđivanja porijekla doseljenog stanovništva te relevantnih informacija vezanih uz njihovu kulturnu i jezičnu različitost važno je fokusirati se na problematiku proizašlu iz toga. Druga strategija upravo jezik smatra najvećom preprekom za nove imigrante u nekoj zajednici te se u skladu s tim glavnom ulogom knjižnica smatra osmišljavanje usluga i programa koji bi doseljenicima olakšali svladavanje tih prepreka. Osim na engleskom potrebno je postaviti knjižničnu signalizaciju na materinjim jezicima imigrantske populacije. Višejezični pristup također je potreban kod svih izvora informiranja o knjižničnim uslugama i programima, bilo da se te informacije nalaze na mrežnim stranicama knjižnice ili se radi o tiskanim letcima. Sve usluge (uključujući i izgradnju višejezičnih zbirki) te programi, osim što moraju zadovoljavati kriterij višejezičnosti, moraju uzeti u obzir i kulturne posebnosti doseljenika. Ova strategija počiva na utvrđivanju jezičnih i multikulturnih kompetencija samog knjižničnog osoblja, kao i na utvrđivanju mogućih partnera u zajednici za podršku i provođenje spomenutih knjižničnih programa.
3. Učenje engleskog jezika za djecu i mlade te opismenjavanje cijelih obitelji imigranata osnovna je zadaća treće strategije namijenjene što boljoj prilagodbi doseljenika u američko društvo. Jedna od temeljnih društvenih funkcija knjižnica od njihova postanka do danas, kao i knjižničarske profesije, promicanje je pismenosti i čitanja kako u društvu u cjelini, tako i u lokalnoj multikulturnoj zajednici. Cilj opismenjavanja imigrantskog stanovništva u svim dobnim skupinama jest omogućiti jednake uvjete za imigrantsko stanovništvo u pitanjima zapošljavanja, zdravstvene zaštite, kvalitete prehrane te zadovoljavanja drugih svakodnevnih životnih potreba. Također i za ostvarivanje ove strategije važan je partnerski odnos sa srodnim obrazovnim institucijama, kao što su primjerice škole.
4. Partnerstvo i povezivanje knjižnica s agencijama, organizacijama i institucijama u lokalnoj zajednici kako bi zajedničkim radom pridonijeli dobrobiti novopridošlih doseljenika ključno je za izgradnju ove četvrte strategije koja se navodi u publikaciji *Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*. Vrlo često useljenici zbog jezičnih barijera ili nedostatka društvenih vještina, odnosno zbog geografske izoliranosti i kulturnog šoka, ne mogu koristiti usluge navedenih društvenih institucija u svojoj zajednici. Stoga je cilj ove koordinirane suradnje u kojoj su knjižnice poveznica

pružiti imigrantima potporu u poslovnim nastojanjima, ali i u onim nastojanjima koja se odnose na druga područja svakodnevnog života, kao primjerice obitelj, učenje, briga o zdravlju i drugo. Smatra se poželjnim predviđanje partnerskih programa za razdoblje od pet godina.

5. Uloga knjižnica u poticanju doseljenika na građanski angažman³¹³ u njihovim lokalnim zajednicama, tema je kojom se bavi peta i zadnja strategija predložena u priručniku *Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*. Imigranti nemaju naviku sudjelovanja u društvenom životu vlastitih lokalnih zajednica jer se smatraju strancima u njima. Oni vrlo često ne poznaju jezik zajednice u kojoj žive, kao ni druge kulturne sastavnice. Stoga imigrantskoj populaciji bilo koja svakodnevna društvena interakcija može predstavljati traumatično iskustvo.

Knjižnice kroz svoje programe i usluge nastoje potaknuti doseljenike na aktivno uključivanje i sudjelovanje u njihovim zajednicama. Uloga knjižnica u podupiranju javne rasprave o izazovima s kojima se svakodnevno susreću doseljenici, ali i njihove zajednice primitka, temelji se na povijesnoj ulozi knjižnica kao snažnog neutralnog javnog prostora namijenjenog učenju, istraživanju te promicanju informacija za sve ljude bez obzira na njihove razlike. Jedan od multikulturnih programa koji provode i podupiru američke narodne knjižnice u partnerstvu s organizacijama civilnog društva je i Svjetski dan čitanja naglas (*World Read Aloud Day*). Program organizira neprofitna organizacija *LitWorld*, koja ima za cilj diljem svijeta povezati ljubitelje čitanja i pisane riječi svih dobi te ih motivirati na poduzimanje akcija za promicanje prava na pismenost kao temeljnog ljudskog prava u cijelom svijetu. Svjetski dan čitanja naglas obilježavaju milijuni ljudi u više od 100 zemalja svijeta.³¹⁴

Prema istraživanjima američkog *Pew Research Center* (Krogstad, Lopez, 2015.)³¹⁵ broj pripadnika latinoameričke populacije 2014. godine dosegno je razinu od 55,4 milijuna, odnosno 17,4 % od ukupnog broja stanovnika SAD-a. Hispanoamerikanci i Latinoamerikanci

³¹³ Ashton, Rick J.; Milam, Danielle Patrick. *Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*. URL: https://www.urbanlibraries.org/assets/Welcome_Stranger_Full_Report_08.pdf (2016-05-07); Urban Libraries Council. URL: <https://www.urbanlibraries.org/member-resources/publications> (2016-05-08)

³¹⁴ LitWorld. URL: <http://www.litworld.org/wrad/> (2016-05-14)

³¹⁵ Krogstad, Jens Manuel; Lopez, Mark Hugo. *Hispanic population reaches record 55 million, but growth has cooled*. URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/06/25/u-s-hispanic-population-growth-surge-cools/> (2016-05-14)

druga su najveća etnička skupina u SAD-u nakon populacije bijelaca koji se porijeklom ne mogu povezati s latinoameričkom populacijom. Države s najvećim brojem pripadnika latinoameričke populacije u SAD-u su Kalifornija (15 milijuna stanovnika), Teksas (10,4 milijuna) i Florida (4,8 milijuna). U ovim državama živi oko 55 % latinoameričke populacije u SAD-u. U ožujku 2015. Pew Research Center objavio je istraživanje pod nazivom *Public Libraries and Hispanics*³¹⁶ o ulozi narodnih knjižnica u zajednicama s većinskom populacijom latinoameričkih doseljenika. Istraživanje je provedeno na nacionalnom reprezentativnom uzorku od 6224 Amerikanca u razdoblju od 18. srpnja do 30. rujna 2013. godine u svih 50 država te u *District of Columbia*. Sudionike se anketiralo putem telefonske ankete na engleskom i španjolskom jeziku, a dobna granica za sudjelovanje u anketi bila je 16 godina. Istraživanje je uočilo razliku u percepciji knjižničnih usluga i knjižnica između Latinoamerikanaca rođenih u SAD-u i imigranata latinoameričkog podrijetla. Prema istraživanju, samo jedna trećina latinoameričkih imigranta smatra osobni posjet narodnoj knjižnici „vrlo lakom“ aktivnošću, dok 60 % njih rođenih u SAD-u to smatra vrlo lakom i poželjnom aktivnošću. Latinoamerikanci koji su iz bilo kojeg razloga posjetili svoju lokalnu narodnu knjižnicu smatraju posuđivanje knjiga manje važnom uslugom knjižnica u odnosu na usluge koje ona nudi zajednici. Ovakav stav prevladava osobito među latinoameričkim imigrantima korisnicima knjižnice, od kojih 85 % kaže kako im knjižnice nude mirno i sigurno mjesto na kojem provode svoje vrijeme čitajući ili učeći te to smatraju „vrlo važnom“ knjižničnom uslugom za sebe i svoju obitelj. Ovaj stav o korisnosti knjižnice i njezinih prostora za učenje ili ugodno provođenje slobodnog vremena korisnika također dijeli 60% Latinoamerikanaca rođenih u SAD-u, 71 % pripadnika crne rase te 43 % pripadnika bijele rase. No, imigranti latinoameričkog podrijetla, u odnosu na pripadnike populacije bijelaca u SAD-u, razlikuju se u percepciji knjižničnih usluga kao što su pomoć u nalaženju posla, prijavljivanje za posao te pomoć u podnošenju zahtjeva za državne programe potpore, dozvole i odobrenja. Dvije trećine latinoameričkih imigranata, što iznosi 68 %, smatra

³¹⁶ Brown, Anna; Lopez, Mark Hugo. Public libraries and hispanics. URL:<http://www.pewhispanic.org/2015/03/17/public-libraries-and-hispanics/> (2016-05-16); Brown, Anna; Lopez, Mark Hugo. Libraries and hispanics: Latinos' attitudes about public libraries and library services. URL: <http://www.pewhispanic.org/2015/03/17/chapter-2-latinos-attitudes-about-public-libraries-and-library-services/> (2016-05-16)

svaku od navedenih knjižničnih usluga vrlo važnom za sebe i svoju obitelj, dok među populacijom bijelog stanovništva to smatra njih 20 %. Latinoamerikanci kao i ostali Amerikanci iskazuju pozitivne stavove o ulozi knjižnica u njihovim zajednicama. Primjerice osam od deset ispitanih Latinoamerikanaca, njih 80 %, slaže se da knjižnice imaju važnu ulogu u promicanju pismenosti i čitanja, s čime se slaže 83 % crnaca i 76 % bijelaca. Sve tri grupe sudionika (75 % Latinoamerikanaca, 77 % crnaca i 70 % bijelaca) slažu se da narodne knjižnice imaju važnu ulogu u osiguravanju jednakog pristupa informacijama za sve građane. Također, 71 % Latinoamerikanaca, 69 % bijelaca i 73 % crnaca slaže se da narodne knjižnice utječu na bolju kvalitetu života u zajednici. No, istodobno 43 % latinoameričkih imigranata smatra da narodne knjižnice danas nisu potrebne kao nekad jer se informacije može dobiti i na drugim mjestima. S ovim se slaže 27 % Latinoamerikanaca rođenih u SAD-u, kao i 21 % crnaca te 19 % bijelaca.

4.2.2. Europske knjižnice u povijesnom i društvenom kontekstu

Velika geografska otkrića, Drugi svjetski rat, pad Berlinskog zida 1989., ujedinjenje dviju Njemački 1990. te raspad SSSR-a 1991. samo su neka od ključnih povijesnih zbivanja na europskom kontinentu koja su odredila europsku migracijsku povijest te utjecala na njezine dominantne tokove. Razdoblje svjetske povijesti od polovine 15. do polovine 16. stoljeća obilježeno je velikim geografskim otkrićima. Tijekom tog razdoblja veliki svjetski pomorci (Poo, Gomesa, Cam, Diaz, Kolumbo, da Gama, Vespucci, Cortes, Magellan, Pizarro i drugi) na svojim prekooceanskim putovanjima otkrivaju dijelove afričkog i američkog kontinenta te Indijskog potkontinenta (jug Azije). „S dobom otkrića započinje globalno povezivanje svijeta pod europskom prevlašću“ kroz osvajanja i kolonizaciju novootkrivenog svijeta.³¹⁷ Tisuće Europljana potaknute su na razne tipove migracija usmjerenih prema Africi i Aziji, a onda i prema Americi i Australiji. Prve iseljeničke tokove činili su uglavnom mornari, vojnici, trgovci, svećenici te administratori. Drugi svjetski rat potaknuo je najveći migracijski pokret u povijesti ljudskog roda te se po njegovu završetku na područje Zapadne Europe doseljava oko petnaest milijuna migranata, od kojih je većina i ostala. Tijekom 40-ih i 50-ih godina prošlog stoljeća iz

³¹⁷ Nejašmić, Ivo. Demografija. Navedeno djelo, str. 136.

Europe se iseljava oko tri milijuna ljudi, a useljavaju se migranti iz bivših europskih kolonija (Indije, Alžira, Angole i drugih).³¹⁸ Zapadnoeuropske zemlje nakon smirivanja i saniranja poslijeratnih posljedica počinju regrutirati radnu snagu iz kontingenta raseljenih osoba, iz bivših kolonija te iz manje industrijaliziranih europskih zemalja (primjerice Irska, Finska, Italija, Španjolska, bivša Jugoslavija i druge). Tako je 70-ih godina 20. stoljeća najveći broj stranih radnika imala Njemačka, a slijede je Francuska, Švicarska i Belgija. Stranci su bili dobrodošli ako je njihov boravak bio privremen i pod uvjetom da ne dovode obitelji. Zbog energetske krize i ekonomske recesije tijekom 70-ih uvode se restriktivne migracijske mjere koje podržavaju samo spajanje obitelji imigranata te dotok visokokvalificirane radne snage, odnosno stručnjaka za pojedina područja. Zbog političkih promjena u Srednjoj i Istočnoj Europi 1989. godina smatra se prekretnicom u povijesti međunarodnih migracija. Spomenute promjene „otvorile su vrata masovnoj migraciji na Zapad te kulminirale takozvanim 'masovnim pokretom 1989. – 1990.'. Useljavanje etničkih Nijemaca u Njemačku, migracije unutar i izvan teritorija bivšeg Sovjetskog Saveza, povećanje broja tražitelja azila i zbog oružanih sukoba raseljene osobe bitno obilježavaju suvremene migracije.“³¹⁹ Zlatković Winter smatra da se svaku zapadnoeuropsku zemlju može smatrati zasebnom cjelinom s posebnim „povijesnim, demografskim, ekonomskim i socijalnim uvjetima“ koji utječu na oblikovanje migracijskih obrazaca. Također, ona navodi da će upravo udio stranih državljana u zemljama primitka ovisiti o migracijskoj tradiciji pojedine zemlje, mrežama primitka već pridošlih useljenika, perspektivama zapošljavanja migranata, kao i o geografskoj dostupnosti neke zemlje.³²⁰ Danas Europska unija (EU) zahvaljujući Schengenskom sporazumu³²¹ koji je stupio na snagu 26. ožujka 1995. godine pokušava voditi jedinstvenu migracijsku politiku na tlu cijele Europe (jedinstveni vizni režim i politika prema azilantima te vanjska granična kontrola i drugo), što prilično otežavaju različiti zakonodavni i politički sustavi pojedinih država članica u EU.

³¹⁸ Zlatković Winter, Jelena. Navedeno djelo, str. 161-170.

³¹⁹ Isto, str. 161.

³²⁰ Isto, str. 166.

³²¹ Schengenski sporazum potpisan je 14. 6. 1985. od strane pet europskih država: Belgije, Francuske, Njemačke, Luksemburga i Nizozemske. Sporazum je stupio na snagu 26. 3. 1995. zbog ujedinjenja Njemačke. Prema Schengenskom sporazumu svi državljani država članica Europske unije mogu se slobodno kretati i prelaziti državne granice na cijelom teritoriju EU bez kontrole putnih isprava. Zemlje potpisnice Sporazuma, Belgija, Njemačka, Francuska, Luksemburg, Nizozemska i Portugal, toga dana ukinule su granične kontrole. Amsterdamskim ugovorom iz 1999. godine Schengenski sporazum integriran je u zakonodavstvo Europske unije.

Europski autori u spomenutom kontekstu europskih migracijskih tokova uglavnom se bave knjižnicama kao centrima opismenjavanja useljenika. No, knjižnice kroz svoje programe useljenicima osim pomoći u učenju jezika zemlje u koju su migrirali pružaju i druge oblike društvene podrške. Tako se knjižnični stručnjaci bave i ostalim aspektima useljeničke problematike u skladu s porijeklom i potrebama migranata te njihovom prilagodbom životu u novom društvenom okruženju. Ovdje će biti razmotreni multikulturni modeli rada skandinavskih knjižnica, knjižnica u Velikoj Britaniji te vodeći multikulturni modeli u knjižničnim sustavima pojedinih europskih zemalja, kao i stanje u hrvatskim knjižnicama.

4.2.3. Skandinavske narodne knjižnice

4.2.3.1. Finske narodne knjižnice

Svijest o neraskidivoj vezi knjižnica i društvenog razvoja, te o knjižničnoj djelatnosti narodnih knjižnica kao temelju za razvoj i promicanje vrijednosti civilnog društva, osobito je naglašena u skandinavskim knjižničnim sustavima. Finski zakon o knjižnicama³²² koji je na snazi od početka 1999. godine navodi kako su cilj i svrha knjižnične djelatnosti promicanje jednakih obrazovnih, kulturnih, razvojnih i drugih mogućnosti te poticanje razvoja osobnih i društvenih potencijala kako pojedinaca tako i zajednice u cjelini. Razvijanje i dostupnost knjižnične djelatnosti korisnicima u svim njezinim segmentima od knjižne građe i opreme do educiranih informacijskih stručnjaka, kao i razvijenih virtualnih i interaktivnih mrežnih službi, temeljne su zadaće finskih narodnih knjižnica. Finski zakon o knjižnicama također donosi obvezu dvojezičnosti u područjima gdje živi stanovništvo koje ne govori samo finski jezik i besplatnu dostupnost knjižničnih usluga za sve finske građane. Službena politika prema knjižnicama finskog Ministarstva obrazovanja i kulture³²³ u skladu je s promicanjem otvorenosti finskog društva. Nit vodilja te politike jest osiguravanje i promidžba slobodnog pristupa svim dostupnim izvorima informiranja za sve građane bez obzira na njihovo kulturno porijeklo, društveni ili imovinski status. Knjižnice su dužne kroz vlastitu djelatnost promicati jednak

³²² Library decree. URL: <http://www.libraries.fi/en-GB/libraryact/> (2016-08-23)

³²³ Library policy. // Ministry of Education and Culture.
URL:http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/linjaukset_ja_hankeet/?lang=en (2016-08-23)

pristup obrazovanju i kulturi, čitanju i umjetnosti te poticati stalni razvoj znanja i cjeloživotno učenje te vrijednosti civilnog društva i internacionalizma. Sipilä u kontekstu „snažnog društva“ (strong society) govori o „snažnim knjižnicama“ (strong libraries) kao temeljnim društvenim institucijama njegova razvoja.³²⁴ Ona smatra da se snažno društvo sastoji od informiranih građana koji aktivno sudjeluju u životu i radu vlastite zajednice. Upravo je „sudjelovanje“ temeljna poveznica između građana i njihovih društvenih sredina. Uloga je snažne knjižnice da omogući aktivno sudjelovanje građana u njihovim zajednicama. Ukoliko usluge knjižnice osiguravaju ispunjenje informacijskih, rekreacijskih, kulturnih, obrazovnih te društvenih potreba svojih korisnika, one istodobno promoviraju i podržavaju njihovo sudjelovanje te uključenost u tokove demokratskog društva. Demokratska društva zasnivaju se na aktivnom građanstvu, a informacije i znanja su njihovi moderni alati. Uloga knjižnica je svim građanima osigurati jednaku dostupnost znanjima i informacijama kroz knjižničnu djelatnost unutar zakonskih okvira. Vlade moraju priznati i osigurati pravo na slobodan pristup informacijama te slobodu izražavanja svojih građana, što je i temeljno građansko pravo zagarantirano ustavom i zakonima. U skladu s tim i knjižnično zakonodavstvo također mora pružiti snažnu potporu za sveobuhvatan razvoj knjižnica i informacijskih usluga. Snažna društva otvorena su, slobodna i jednaka, smatra Sipilä, jer svojim građanima omogućavaju stjecanje znanja te razvoj sposobnosti i vještina kako za vlastitu tako i za dobrobit zajednice u kojoj žive, a time i cijelog društva. Ovakav finski koncept shvaćanja uloge knjižnične djelatnosti u razvijenim suvremenim demokratskim društvima, zaključuje Sipilä, temelj je svakog društvenog i ekonomskog razvoja tog nekog društva.³²⁵

4.2.3.2. Danske narodne knjižnice – ideja sudjelovanja

Ideju aktivnog građanstva podupiru te promiču i danske narodne knjižnice na čelu s Copenhagen Libraries.³²⁶ Od svoga osnivanja krajem 19. stoljeća *Copenhagen Libraries* imaju

³²⁴ Sipilä, Sinikka. Strong libraries, Strong Societies. // El profesional de la información 24, 2(2015).

³²⁵ Isto.

³²⁶ Copenhagen Libraries (Københavns Biblioteker) najveća je asocijacija narodnih knjižnica u Danskoj, koja obuhvaća središnju knjižnicu te 19 područnih knjižnica, mobilnu knjižnicu, kao i posebne usluge u bolnicama, zatvorima i staračkim domovima. Københavns Biblioteker. URL: <https://bibliotek.kk.dk/About> (2016-08-31)

važnu ulogu u oblikovanju i razvoju modernog Kopenhagena i njegova kvalitetno obrazovanog stanovništva.³²⁷ Danski Zakon o knjižničnim uslugama iz 2001. navodi da je glavni cilj narodnih knjižnica u Danskoj postići poslovanje temeljeno na „kvaliteti, sveobuhvatnosti i aktualnost“.³²⁸ Nadalje, prema spomenutom Zakonu sve usluge narodnih knjižnica u Danskoj su besplatne i jednako dostupne za sve građane. Cilj besplatnog pružanja knjižničnih usluga jest omogućiti jednak pristup svim dostupnim izvorima informiranja (na svim vrstama medija – knjige, novine, časopisi, glazba, DVD, audio i online izvori) što široj građanskoj javnosti.³²⁹ Copenhagen Libraries u nacrtu svoje Strategije za razdoblje 2014. – 2019. fokusiraju se na izgradnju knjižničnih usluga i knjižnica kao snažnih institucija civilnog društva koje će biti na usluzi njihovim građanima 24 sata. Ta strategija budućnosti danskih narodnih knjižnica temelji se na informacijskoj tehnologiji i samouslugama koje će podupirati educirano osoblje knjižnica u suradnji s jednako tako educiranim građanima. Strategija predviđa suradnju i integraciju usluga i servisa za građane na jednom mjestu, u njihovoj knjižnici. Ideja integriranih holističkih servisa „građana za građane“ temelji se na ideji „grad je tamo gdje su građani“ te na suradnji s

³²⁷ Kulturhaus ili tzv. „domovi kulture“ imaju važnu ulogu za kulturni razvoj raznolikog danskog društva. Danski „domovi kulture“ ekvivalent su hrvatskom pojmu „centara za kulturu“ (iako im se djelatnosti samo djelomično podudaraju), a njihova djelatnost namijenjena je građanima lokalnih zajednica u kojima djeluju. Osim ponude kulturnih događanja, oni su mjesta za zabavu i druženje gdje se u ugodnom okruženju može popiti i kavu ili ručati. „Domovi kulture“ u Københavnu imaju bogatu kulturnu ponudu, posebno za obitelji s djecom. U sklopu te ponude mogu se pronaći sadržaji i aktivnosti kao što su yoga, razna glazbena događanja, plesne radionice i predavanja, kazališne predstave te sajmovi rabljene robe („buvljaci“) i drugo. Multikulturni programi i sadržaji vrlo su često zastupljeni u ponudi „domova kulture“. U sklopu „domova kulture“ mogu djelovati i knjižnice. Jedan od poznatijih „domova kulture“ u Københavnu jest primjerice Kulturhuset Islands Brygge /Islands Brygge Culture House. Guide to the culture and leisure life in Copenhagen.

URL:https://ihcph.kk.dk/sites/ihcph.kk.dk/files/57050_Leisure_Guide_Web_0.pdf (2017-05-02)

³²⁸ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice: s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 39-40.

³²⁹ Prema navodima Hrvatske enciklopedije Danska je zemlja sa stalnim porastom broja stanovnika, i to zahvaljujući stalnom useljavanju stranaca u zemlju (od 2009. do 2013. prosječni godišnji priljev stanovništva iznosi 0,46 %). Danska. // Hrvatska enciklopedija. URL:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13890#poglavlje3784> (2017-05-02)

Nejednaka teritorijalna raspodjela stranaca smatra se u Danskoj najvećim problemom integracijske politike. Prema zakonu iz 1998. godine imigranti moraju najmanje tri godine ostati u mjestima koja su im određena jer u suprotnom gube pravo na financijsku potporu. Prema ovom zakonu odgovornost za integraciju stranaca prenijeta je na općinske vlasti. Pravo na obrazovanje ostvaruju sva djeca, dok trajni rezidenti (državljeni) imaju pravo na obrazovanje i mogu pohađati tečajeve danskog jezika i kulture. Stranci koji borave u Danskoj dulje od tri godine nakon 1981. dobili su pravo glasa na lokalnim izborima (Mesić, 2002:214). Danske narodne knjižnice u sklopu svojih usluga i programa također aktivno sudjeluju u procesu učenja danskog jezika i opismenjavanja imigranata, izgradnji multijezičnih knjižničnih zbirki za manjinske etničke skupine te u digitalizaciji građe u svrhu što šire dostupnosti svim građanima/korisnicima. Jedan od takvih programa je primjerice slanje rođendanskih čestitki svim dvogodišnjacima u Kopenhagenu i njihovo darivanje pri prvom posjetu knjižnici knjigom i CD-om priča na danskom jeziku.

postojećim društvenim servisima, kao primjerice Odjelom za kulturu i slobodno vrijeme (*Culture and Leisure Department*), Odjelom za društvene usluge (SOF – Social Services Department) te Odjelom za zapošljavanje i imigraciju (BIF – *Employment and Immigration Department*).³³⁰ Stoga je važno osposobiti i obrazovati građane za uporabu informacijske tehnologije bez obzira na njihov obrazovni ili društveni status. Realizacija ovakvih strategija za provođenje kvalitetnih programa narodnih knjižnica zahtijeva i javno financiranje od strane osnivača te pripadajuće lokalne zajednice (primjerice za financiranje Strategije danskih narodnih knjižnica za 2015. godinu bila su odobrena sredstva iz gradskog proračuna).

Tijekom 2015. godine otvorena je nova narodna knjižnica u Aarhusu³³¹, drugom najvećem gradu u Danskoj te najvećoj danskoj luci. Cjelokupna ideja izgradnje ove knjižnice od njezina planiranja do početka rada temelji se na suradnji s građanima Aarhusa, njezinim korisnicima. Naime, sami korisnici bili su aktivno uključeni u planiranje uvođenja novih vrsta usluga te osmišljavanje i opremanje prostora nove zgrade knjižnice koja je nastala kao rezultat kontinuiranog eksperimentiranja s potpuno novim knjižničnim konceptima. Fokus nastajanja i izgradnje narodne knjižnice u Aarhusu temelji se na potrebama, interesima i prijedlozima samih korisnika, što je bitno različito od dosadašnjeg fokusiranja na knjižnične službe, zbirke, opremu prostora i sl. Vođeni idejom da je svačije mišljenje važno, stručnjaci u Aarhusu zaključili su da djeci treba više prostora za kretanje unutar same knjižnice, i to na temelju prijedloga same djece koja su željela pomične police penjalice, dvorce za skakanje, bazene s loptama, vrt sa životinjama i drugo. Društveni partneri knjižnice, primjerice obrazovne institucije, klubovi i organizacije civilnog društva također su bili u mogućnosti iznijeti vlastite prijedloge i ideje za dizajn interijera. Knjižnica u Aarhusu prezentira se i percipira kao centar za inovacije. Osoblje knjižnice, kao i njezin menadžment, budućnost knjižnice vidi u njezinu okretanju prema korisnicima i njihovim društvenim potrebama. Knud Schulz, ravnatelj knjižnice, ističe kako on i njegov tim smatraju knjižnicu trojako: kao mjesto, kao prostor i kao odnos. Knjižnica kao centralno mjesto u gradu odnosi se na njezinu ulogu orijentira i katalizatora urbanog razvoja.

³³⁰ Empower the Citizens – through more targeted service, digitisation and involvement in tomorrow's libraries and citizen service access points. URL: https://bibliotek.kk.dk/sites/default/files/files/page/empower_the_citizens.pdf#overlay-context=About (2016-08-31)

³³¹ Aarhus Bibliotekerne. URL: <https://www.aakb.dk/english/english> (2016-08-31); Urban Mediaspace Aarhus. URL: <http://www.urbanmediaspace.dk/en/project/video> (2016-08-31)

Smisao knjižnice kao prostora odnosi se na društvene interakcije. Knjižnični prostori namijenjeni su svim građanima bez obzira na njihove fizičke, kulturne ili društvene karakteristike, oni su važna središta javne domene, te mjesta razmjene društvenog iskustva.³³² Percepcija pak knjižnice kao odnosa, ističe njihovu suradnju s ostalim društvenim partnerima kao što su druge kulturne institucije te kreativni pojedinci i grupe.³³³

Informacijski stručnjaci o knjižnici u Aarhusu govore u kontekstu „Urban Mediaspace“³³⁴ te smatraju da je knjižnična djelatnost doživjela znatne transformacije u suvremenim društvima znanja u odnosu na prethodna im industrijska društva. Izgradnja knjižnične zgrade u Aarhusu nastala je na temelju sedam glavnih vrijednosti koje određuje pojam urbani „MEDIASPACEA“, prostor prije svega namijenjen korisnicima. Aktivno građanstvo raznovrsnih potreba potiče kontinuirani kreativni razvoj njihova prostora knjižnice s ciljem postizanja otvorenog, svestranog i lako prilagodljivog okruženja za učenje, stvaranje i zabavu. „MEDIASPACE“ je prostor za cjeloživotno učenje te otvoreno i pristupačno okruženje za sve pojedince u zajednici koje svim građanima osigurava jednake mogućnosti za dijalog. Stoga je jedna od glavnih uloga „MEDIASPACEA“ ona demokratskog prostora koja predstavlja jedinstveno mjesto za kulturnu i interdisciplinarnu suradnju te se tako suprotstavlja tendenciji društvenog isključivanja pojedinaca u društvu. Raznolikost, suradnja i umrežavanje kao treće načelo „MEDIASPACEA“ odnosi se na interdisciplinarno umrežavanje na svim razinama suradnje od lokalne do međunarodne, a s ciljem bolje kvalitete usluga i servisa za građane Aarhusa. Tako „MEDIASPACE“ utječe na distribuciju postojećih znanja i iskustava s ciljem preuzimanja središnje uloge u kontinuiranom razvoju znanja i kreativnosti građana. „MEDIASPACE“ je poticajan i inovativan javni prostor za sve građane, institucije te poslovne subjekte, kao i atraktivan prostor za djelatnike knjižnice. Načelo „MEDIASPACEA“ koje se odnosi na kulturu i iskustva podrazumijeva da građani bez obzira na vlastite posebnosti i razlike mogu (samostalno ili udruženi u razne interesne skupine) istraživati, stvarati i učiti kroz jedinstven doživljaj eksperimentiranja raznim oblicima medija, tehnologije i kulture. „MEDIASPACE“ mora izgraditi mostove između građana, medija i znanja te ih učiniti

³³² Sve popularniji pristup shvaćanju „knjižnica kao trećeg prostora“ odnosi se na tezu da su dom i posao prva dva prostora, dok se „treći prostor“ odnosi na područje slobodnog vremena pojedinaca.

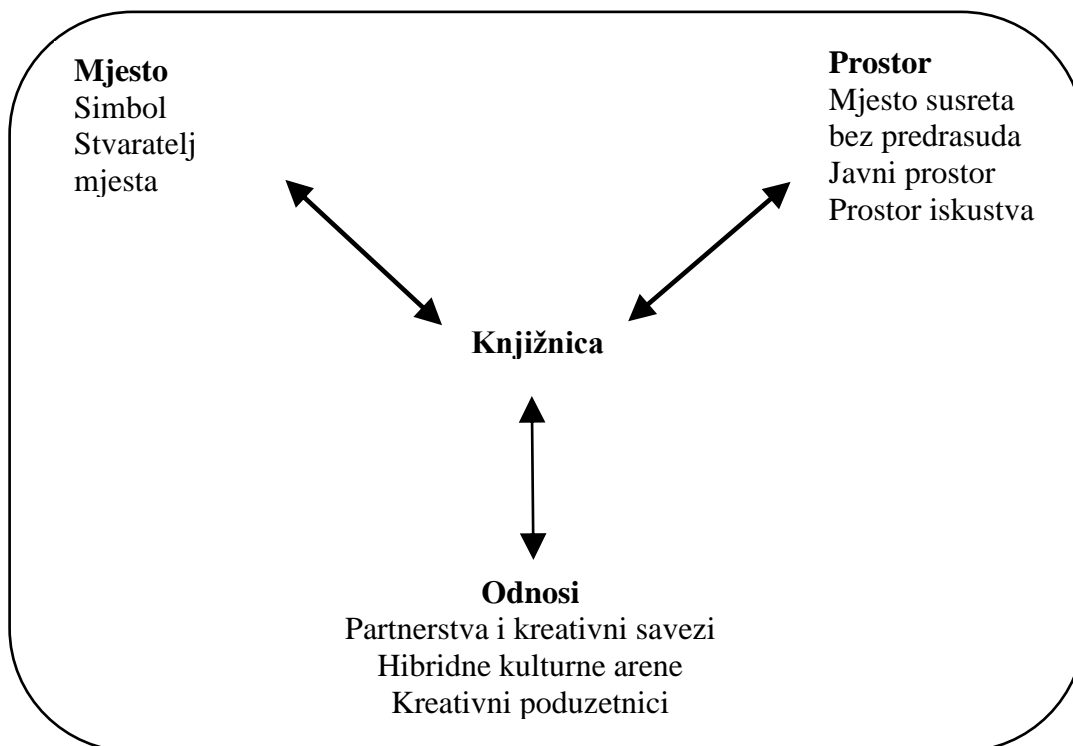
³³³ Sipilä, Sinikka. Navedeno djelo

³³⁴ MEDIASPACE – Core Values. URL:

http://www.urbanmediaspace.dk/sites/default/files/pdf/corevaluesmediaspace_web.pdf (2017-05-02)

dostupnima svakom zainteresiranom pojedincu u izravnom kontaktu s njima. Aktualnost, svestranost i kvaliteta, ključni su kriteriji za knjižnične službe i usluge urbanog „MEDIASPACEA“. Fleksibilna i profesionalna organizacija „MEDIASPACEA“ mora kontinuirano biti orijentirana na budućnost te odražavati kriterij izvrsnosti u području istraživačke aktivnosti te razvijanja partnerskih odnosa sa srodnim organizacijama i institucijama društva. Za to odgovornost leži na cjelokupnom osoblju knjižnice, koje mora posjedovati znanja i kompetencije za obavljanje posla u ovako dinamičnom okruženju.³³⁵ Pred knjižnice se postavljaju novi zahtjevi i izazovi u umreženom svijetu te se one okreću prema društvenim potrebama pojedinaca, a ne samo prema njihovim primarnim informacijskim potrebama za činjenicama i čitanjem. One su prilagodljiva i inovativna mjesta na kojima građani mogu izgrađivati kvalitetnu lokalnu zajednicu usklađenu vlastitim potrebama i interesima. Slika br. 3 objašnjava partnerstvo između građana, suvremenih knjižničnih prostora te ostalih društvenih partnerstva za izgradnju lokalne zajednice. Nove knjižnice kroz povezivanje funkcije knjižnice kao mjesta za inovativnost, kao javnog prostora za otvorene susrete te kao mjesta kulturne komunikacije za sve zainteresirane aktere s ciljem izgradnje novih komunikacijskih obrazaca, vodeće su institucije za takav inovativni društveni razvoj urbanih kulturnih prostora. Primjer izgradnje, opremanja te funkcioniranja narodne knjižnice u Aarhusu ovdje je detaljno razmatran jer se on uzima kao ogledni primjer, odnosno poželjan model pri izgradnji knjižničnih zgrada te opremanju novih prostora narodnih knjižnica.

³³⁵ Arhitektura „MEDIASPACE-a“ također mora biti otvorena i inspirativna kako bi zgrada bila prepoznatljiva kao simbol znanja za grad Aarhus. Prostor arhitektonski mora biti prilagođen ljudima i njihovim potrebama kao što su one za maštom, sigurnošću, spoznajom te zabavom. Materijali i tehnologije od kojih je „MEDIASPACE“ izgrađen moraju poštovati pravila održivog razvoja te zaštite okoliša. Svrha ovakve knjižnične zgrade je postati središnje gradsko okupljalište građana i posjetitelja Aarhusa. Arhitektura knjižnične zgrade mora moći mijenjati izgled, kako interno tako i eksterno, kako bi ona odražavala puls grada i duh vremena. MEDIASPACE-Core Values. URL:http://www.urbanmediaspace.dk/sites/default/files/pdf/corevaluesmediaspace_web.pdf (2017-05-02)

Slika 4: Model javne knjižnice u urbanom razvoju (Model of the public library in urban development)³³⁶

4.2.4. Knjižnice u Velikoj Britaniji

Velika Britanija nikad se nije smatrala „imigracijskom zemljom“³³⁷, čemu u prilog govori i podatak da je tu zemlju u razdoblju od 1815. do 1930. napustilo oko 20 milijuna ljudi

³³⁶ Hvenegaard, Casper; Jochumsen, Henrik; Skot-Hansen, Dorte u Schulz, Knud. Dokk1 Aarhus – Public Innovation Space. Str. 10.

URL:http://marktplatz.zeit.de/mediadaten/download/ZEIT_Workshop_Schulz%20Urban_Media_Space_Aarhus.pdf (2017-05-01)

U sklopu predstavljenog modela javne knjižnice spominju se termini „placemake“ i „placemaking“. Termin „placemaking“ odnosi se na zajedničku aktivnost pripadnika neke zajednice koja je usmjerena na preuređenje i stvaranje javnih prostora kao središta njihove zajednice (tzv. „srca zajednice“). Proces stvaranja mjesta (ili tzv. „placemaking“) možemo definirati kao proces suradnje između ljudi i njihovih mjesta na kojima žive, a s ciljem njihove jače povezanosti za maksimiziranje zajedničkih vrijednosti u području oblikovanju njihove javne sfere. Kreativna snaga „placemakinga“ posebnu pažnju posvećuje povezivanju fizičkih, kulturnih i društvenih identiteta koji definiraju određeno urbano mjesto te podržavaju njegovu dalju evoluciju i razvoj. Stvaranje takvih urbanih središta pojedinih zajednica temelji se i na financijskim te drugim ekonomskim potencijalima neke zajednice, dok je krajnji ciljani rezultat stvaranje kvalitetnih javnih prostora za život koji pridonosi zdravlju, sreći i dobrobiti ljudi. Ističući moć kolektivne vizije pripadnika neke zajednice „placemaking“ je proces koji blisko povezuje ljude i njihova mjesta za svakodnevni život ističući potencijale tih mjesta, kao primjerice gradskih parkova te središta kao što su rive, trgovi, ulice, tržnice i sličnih. Project for Public Spaces. URL: <https://www.pps.org/about/> (2017-09-02)

³³⁷ Mesić, Milan. Međunarodne migracije. Navedeno djelo, str. 90.

useljavajući se u zemlje Commonwealtha i SAD.³³⁸ Gubitak ljudi emigracijama u razdoblju od 1871. do 1931. iznosio je oko 4 milijuna. Unatoč tome u razdoblju od 1931. do 1960. godine mogu se izdvojiti dva imigracijska vala. Prvi imigracijski val odnosi se imigrante iz Republike Irske i Europe u razdoblju od 1931. do 1940., a drugi val useljenika iz zemalja Commonwealtha (Antila, Indije i Pakistana) odvijao se 1950-ih i 1960-ih.³³⁹

Duga tradicija britanskog knjižničarstva³⁴⁰ svrstava njezine narodne knjižnice u središte interesa ovog rada. Harris u svom radu *Libraries and Multicultural communities in UK*³⁴¹ navodi da su ključni elementi za razvoj i pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga u multikulturalnim zajednicama prije svega demografska obilježja zajednica koje nastanjuju pojedina područja te sustav profesionalnog nagrađivanja kvalitete pruženih knjižničnih usluga. Harris navodi podatak³⁴² prema kojem približno 17 % britanske populacije otpada na pripadnike etničkih manjina pristiglih iz svih dijelova svijeta, od kojih je njih 45 % nastanjeno u širem području Londona u kojem 30 % stanovništva pripada nekoj manjinskoj etničkoj zajednici. Spomenuta autorica razlikuje manjinske zajednice kojima je engleski prvi jezik, kao što su karipska i irska manjina, te one kojima je materinji jezik neki drugi, primjerice urdu, pandžapski, gudžaratski i bengalski, a engleski drugi jezik. Harris također govori o tipovima migranata koji se doseljavaju iz raznih razloga u Veliku Britaniju, od onih kojima je cilj spajanje

³³⁸ Velika Britanija i Sjeverna Irska. // Hrvatska enciklopedija.

URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64138#poglavlje18519> (2016-10-23)

³³⁹ Velika Britanija kontrolu i ograničenje migracija provodi Zakonom o imigraciji iz Commonwealtha (Commonwealth Immigrants Act) iz 1962. te Imigracijskim zakonom iz 1971. godine. Oba su zakona donesena iz socijalnih razloga u podlozi kojih se nalazio strah od „rasnih“ i etničkih sukoba zbog kulturne različitosti imigranata, koja je promatrana kao prepreka asimilaciji stranaca u britansko društvo. Zakon o britanskom državljanstvu iz 1981. (British Nationality Act 1981) također se vrlo restriktivno odnosi prema imigrantskoj populaciji, a njime se reguliraju prava na britansko državljanstvo. Zakonom iz 1981. stanovnicima Commonwealtha ukida se pravo na punovažno britansko državljanstvo te se uvode kategorije državljanstva. Mesić, Milan. *Međunarodne migracije*. Navedeno djelo

³⁴⁰ „Prve javne, narodne knjižnice, osnovane u Guildhallu u Londonu 1425. i Edinburgu 1580., danas više ne postoje, a najstarija koja neprekinuto djeluje jest ona osnovana u Manchesteru 1653. Tijekom XVII. i XVIII. st. širom Engleske i Škotske osnivane su mnogobrojne pretplatničke, posudbene i knjižnice učenih društava ili cehova, nedjeljne knjižnice pri župama (namijenjene uglavnom ženama i mladima), čime je stvoreno snažno društveno ozračje naklonjeno korištenju javnih knjižnica. Parlament je 1850. donio Zakon o narodnim knjižnicama (Public Library Act), koji preporučuje gradovima s više od 10 000 stanovnika financiranje javnih knjižnica iz proračuna.” Velika Britanija i Sjeverna Irska. // Hrvatska enciklopedija.

URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64138#poglavlje14997> (2016-10-23)

³⁴¹ Harris, Gillian. *Libraries and Multicultural communities in UK* // *Knjižnica : komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice : zbornik radova : 8. savjetovanje za narodne knjižice u Republici Hrvatskoj / priredila Jelica Leščić*. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012. Str. 243-255.

³⁴² Isto, str. 244.

s obitelji do tražitelja azila, izbjeglica, stalnih i sezonskih radnika migranata te stranih studenta. Osim toga, ona govori o pripadnicima manjinskih skupina koje čine potomci iz mješovitih brakova između pripadnika različitih „rasa“. Za kvalitetan život u Velikoj Britaniji neophodno je poznavanje engleskog jezika te britanske knjižnice imaju važnu ulogu u pomaganju procesa učenja engleskog jezika i opismenjavanja imigranata. Osim poticanja i promicanja učenja engleskog jezika, narodne knjižnice imaju važnu ulogu u promicanju manjinskih kulturnih vrijednosti unutar zajednica u kojima djeluju s ciljem unapređenja socijalne pravde te osiguravanja kohezije unutar zajednica s manjinskim stanovništvom (primjerice promocija kulturnih vrijednosti potomaka iz „rasno“ i etnički miješanih brakova). Na nacionalnoj razini 1999. u Velikoj Britaniji osnovana je mreža –*The Network*³⁴³ – u koju su uključene sve relevantne kulturne i društvene institucije kao što su knjižnice, muzeji, arhivi, galerije te druge kulturne i baštinske organizacije i pojedinci koji svojim radom sudjeluju u borbi protiv društvene isključenosti, a zalažu se za ostvarivanje društvene pravde i jednakosti za sve građane. Mreža ima za cilj učiniti dostupnima informacije u najširem smislu iz kulturnog, pravosudnog te drugih područja civilnog društva kroz slanje mjesečnih newslettera i biltena te kroz organiziranje tečajeva, seminara i konferencija.

Londonske narodne knjižnice u svrhu boljeg razumijevanja i povezivanja s imigrantima u Velikoj Britaniji pokrenule su 2003./2004. godine projekt *Welcome To Your Library – WTYL*, koji je 2007. proširen na cijelu Veliku Britaniju. Učenje, dobrobit i osjećaj pripadnosti za sve britanske građane glavna je nit vodilja ovog projekta, koji ima za cilj iskoristiti potencijale narodnih knjižnica za pružanje usluga doseljenicima kako bi se zadovoljile njihove informacijske, jezične i kulturne potrebe. Osim educiranog osoblja senzibiliziranog za potrebe doseljenika u vlastitim lokalnim zajednicama, ovaj projekt pretpostavlja sljedeće knjižnične usluge – identificiranje izbjegličkih zajednica te partnerskih udruga i organizacija koje im pomažu, prepoznavanje prepreka koje doseljenicima onemogućavaju korištenje knjižničnih usluga te osmišljavanje načina prevladavanja tih prepreka kroz razne knjižnične usluge (kao što su primjerice tečajevi učenja engleskog jezika kao i jezika drugih manjinskih zajednica doseljenika ili upotrebe informacijsko-komunikacijskih tehnologija, radionice pričanja priča te

³⁴³ The Network surađuje primjerice s partnerima kao što su Kraljevski nacionalni institut za slijepe osobe (Royal National Institute of Blind People - RNIB) i Agencija za čitanje (The Reading Agency) i drugima.

pojednostavljenije učlanjenja u samu knjižnicu). Podrška čitanju, nabava nove građe prema potrebama i interesima pripadnika manjinskih zajednica te uključivanje doseljenika u volonterski rad u knjižnici također su usluge knjižnice namijenjene strancima s ciljem njihova boljeg uključivanja u svakodnevni život društva u kojem žive. Spomenuti program pokazao je rezultate u boljem zapošljavanju imigranata u doseljene lokalne sredine, kao i veći stupanj njihova samopouzdanja te osjećaja sudjelovanja, povjerenja i pripadanja. Doseljenici aktivnim korištenjem usluga narodnih knjižnica stvaraju ozračje u kojem se povećava mogućnost susretanja ljudi, pripadnika različitih kulturnih tradicija koji žive u britanskom društvu. Također pripadnicima vlastitih manjinskih kultura prisutnim u suvremenom britanskom društvu omogućava se učenje i informiranje od strane osoblja pripadnika tih manjina, kao i samih korisnika knjižnice.³⁴⁴ Uspješnost programa *Welcome To Your Library – WTYL* vidljiva je primjerice u boljem zapošljavanju imigranata u doseljene lokalne sredine.

Harris navodi da veliki značaj za razvoj knjižničnih usluga za manjinske zajednice snose i radne skupine knjižničarskog društva u Velikoj Britaniji, tzv. CILIP-a.³⁴⁵ Radna skupina *Community, Diversity and Equality Group* zalaže se za zastupanje, promicanje i zagovaranje knjižničnih usluga u skladu s različitim potrebama korisničke populacije naseljene na teritoriju pojedine lokalne zajednice. Različitost knjižničnih usluga podrazumijeva knjižnično osoblje koje posjeduje svijest o knjižnicama kao pokretačima društvenih promjena koje idu u smjeru poboljšanja kvalitete života svakog pojedinca u njegovoj zajednici. Osim toga, ova radna skupina smatra da je njezin zadatak daljnja edukacija knjižničnog osoblja s ciljem senzibilizacije za probleme društvene različitosti te u tome smislu razvijanja partnerstva i suradnje s organizacijama civilnog društva (primjerice volonterske organizacije), kao i s državnim institucijama.³⁴⁶ Provođenje kampanja s namjerom promicanja knjižničnih službi i usluga, a u svrhu postizanja socijalne pravde i jednakosti za sve građane, također je jedan od

³⁴⁴ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 43.

³⁴⁵ Knjižničarsko društvo (Library Association) osnovano je 1977. Od 2002. djeluje kao CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals), ujedinivši se s Institutom informacijskih znanosti (Institute of Information Scientists, osnovanog 1958). Velika Britanija i Sjeverna Irska. // Hrvatska enciklopedija. URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64138#poglavlje14997> (2017-01-18)

³⁴⁶ Prvi propisi o obveznom primjerku u Velikoj Britaniji doneseni su 1662. i 1710. godine, a prvi zakon o narodnim knjižnicama (Public Library Act) britanski parlament donio je 1850. godine. Velika Britanija i Sjeverna Irska. // Hrvatska enciklopedija. URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64138#poglavlje14997> (2017-01-18)

ciljeva koji spomenuta radna skupina sebi stavlja u zadatak. Osim educiranih knjižničnih stručnjaka za održivost kvalitetnih knjižničnih usluga za manjine, važnu ulogu ima i profesionalni monitoring te sustav procjenjivanja i nagrađivanja rada knjižničnih i srodnih stručnjaka za doprinos razvoja ideja, usluga i aktivnosti te proširivanje slobode pristupa i dostupnosti informacija u svim segmentima informiranja, ističe Harris.³⁴⁷

Matarasso u svome radu *Learning development: an introduction to the social impact of public libraries*³⁴⁸ ističe društveni značaj narodnih knjižnica. Tako Matarasso naglašava utjecaj knjižnične djelatnosti u području zapošljavanja, obrazovanja, cjeloživotnog učenja te u području obiteljske problematike i one koja se odnosi na socijalizaciju djece i mladih. Narodne knjižnice također imaju važnu ulogu i u općem informiranju građana o zdravlju. Sve veća potreba za informacijama iz područja zdravlja i zdravstvene prevencije proizlazi iz suvremenog holističkog pristupa zdravstvenoj skrbi, smatra Matarasso, koja uključuje i promociju zdravlja i zdravih životnih navika. Također, Matarasso navodi podatke nacionalnog istraživanja u Velikoj Britaniji³⁴⁹ prema kojima 99 % knjižnica nudi redovita događanja za djecu, 61 % za mlade, a 46 % događanja za njihove roditelje. Knjižnice su oduvijek bili atraktivan i ugodan prostor za djecu i mlade, zaključuje on, te ih smatra prvim institucijama u kojima se djeca pridružuju roditeljima u ostvarivanju njihovih građanskih prava u društvu ili tzv. simboličkim „uvodom u državljanstvo“. Kad govori o odnosu narodnih knjižnica i etničkih manjina, Matarasso se poziva na rezultate istraživanja Roacha i Morrison sa Warwick Universityja.³⁵⁰ Temeljno istraživačko pitanje za Roacha i Morrison bilo je: Koliko su usluge narodnih knjižnica namijenjene i dostupne građanima pripadnicima manjinskih etničkih skupina te s kolikom se odgovornošću knjižnice odnose prema spomenutoj populaciji? Spomenuta studija (1997.) zaključila je da odnos između službi i usluga narodnih knjižnica i korisnika pripadnika etničkih manjina, iako pripada u područje najsloženije problematike, ipak nije zadovoljavajući.

³⁴⁷ Primjerice u tu svrhu 2002. godine radna skupina „Community, Diversity and Equality Group“ ustanovila je nagradu Diversity Award koju dodjeljuje struka svake dvije godine.

³⁴⁸ Matarasso, François. *Learning development: an introduction to the social impact of public libraries*, Comedia, 1998.

URL:https://www.academia.edu/788731/Learning_development_an_introduction_to_the_social_impact_of_public_libraries (2016-10-22)

³⁴⁹ Isto.

³⁵⁰ Roach, Patrick; Morrison, Marlene. *The Public Library, Ethnic Diversity and Citizenship*, CEDAR, University of Warwick, 1997.

Istraživanje je pokazalo da su knjižnice bile manje dostupna mjesta informiranja za pripadnike manjina nego primjerice razne društvene organizacije namijenjene etničkim manjinama. Ciljevi i standardi narodnih knjižnica rijetko su vodili brigu o „rasnoj“ i etničkoj raznolikosti i jednakosti, a pripadnici manjinskog stanovništva bili su podzastupljeni među knjižničnim osobljem te su imali manju mogućnost utjecaja na oblikovanje i pružanje knjižničnih usluga u njihovim lokalnim knjižnicama. Ovakvi nalazi potaknuli su potrebu za promjenama u britanskom narodnom knjižničarstvu te većim osvještavanjem i senzibilizacijom knjižničarske zajednice na potrebe i interese manjinskih zajednica na temelju istraživanja i prikupljanja podataka o kulturnim karakteristikama doseljenog stanovništva. Potreba edukacije i senzibilizacije profesionalnog knjižničnog osoblja zaposlenog u britanskim narodnim knjižnicama o manjinskoj problematici vrlo je važna, potvrđuju nalazi spomenutog istraživanja. Uloga narodnih knjižnica jest partnerstvo i otvorenost za sve grupe i zajednice u društvu kroz razvijanje i pružanje potrebnih im knjižničnih usluga, a s ciljem njihova učinkovita razvoja i društvene realizacije.

Matarasso smatra da su narodne knjižnice također važan čimbenik u pružanju pomoći za prevladavanje siromaštva u društvu.³⁵¹ Siromašni pojedinci zbog svog siromaštva uglavnom su isključeni iz glavnih društvenih tokova te ne uživaju građanska prava i privilegije koje pripadaju svakom građaninu.³⁵² Takav oblik društvene isključenosti znači da siromašni ne sudjeluju u društvenim procesima društava u kojima žive te se tako urušavaju temelji demokratskih društava. Zato je uloga narodnih knjižnica da siromašnim pojedincima pruže sve potrebne informacije za ostvarivanje njihovih društvenih prava. Knjižnične usluge za siromašne građane moraju im osigurati informacije od onih o realizaciji novčanih pomoći do onih koje se odnose na pomoć u traženju zaposlenja te onih o zdravlju i prevenciji oboljenja. Edukacija siromašnih također je važan segment knjižničnih usluga, koji je kao i prethodno spomenute usluge namijenjen ponovnom što bezbolnijem uključivanju siromašnih u društvo u kojem žive. Ovakve usluge narodnih knjižnica namijenjene i otvorene svim slojevima društva povezuju

³⁵¹ Sociolozi razlikuju apsolutno i relativno siromaštvo. Apsolutno siromaštvo odnosi se na nemogućnost osiguravanja sredstava za održavanje minimalne razine tjelesnog zdravlja pojedinca te njegove radne sposobnosti. Relativno siromaštvo određuje se prema općem životnom standardu u nekom društvu i kulturno je uvjetovano.

³⁵² Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Navedeno djelo, str. 334-335.

razne društvene grupe te tako osnažuju i promoviraju demokratske principe i demokratsku participaciju u društvu, a samim time služe očuvanju demokratskih stečevina tog društva.

4.2.5. Projekt *Knjižnice za sve*³⁵³

Knjižnice za sve – Europska strategija multikulturnog obrazovanja (Libraries for all – European Strategy for Multicultural Education – ESME) dvogodišnji je europski pilot projekt koji je trajao od listopada 2008. do rujna 2010. godine. U projekt su bile uključene narodne knjižnice iz četiri europske zemlje – Njemačke, Češke, Austrije i Švedske – te njihovi partneri.³⁵⁴ Projekt je podržala Europska komisija, a temelji se na postavci da su narodne knjižnice kulturna središta, institucije čiji je glavni cilj služiti svojim raznolikim zajednicama u kojima djeluju. Cilj projekta bio je formiranje i razvoj narodnih knjižnica kao multikulturnih institucija društva, kao i razvoj modela interkulturnih knjižničnih usluga. Da bi se to postiglo, ključna je suradnja s doseljenim stanovništvom (imigrantima), a sve u cilju njihove što kvalitetnije integracije u društva u kojima žive. U tu svrhu formirani su lokalni savjetodavni odbori za multikulturalizam (Advisory Boards for Multiculturalism – ABM) sastavljeni od knjižničara i pripadnika manjinskih lokalnih zajednica (migranata), a koji su predstavljali dio managementa pilot knjižnica u Austriji, Češkoj, Njemačkoj³⁵⁵ i Švedskoj. Savjetodavni odbor imao je zadatak pomoći u prikupljanju demografskih podataka o stanovništvu koje živi na području lokalne zajednice u kojoj djeluje pojedina knjižnica te na temelju prikupljenih podataka pomoći u procjeni potrebe lokalnih stanovnika i u skladu s tim poduprijeti razvoj novih knjižničnih usluga i aktivnosti za te ciljane skupine korisnika. Osim toga, savjetodavni odbor ima važnu ulogu i u promicanju informacija o knjižničnim uslugama i aktivnostima u lokalnoj zajednici.

³⁵³ Libraries for all.

URL:http://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Manual_ESME_ENG_WEB_1.pdf (2017-04-27)

³⁵⁴ Partneri u interkulturnom pilot projektu „Libraries for All“: Multicultural Center Prague (Czech Republic); Immigrant Institute (Sweden); Stadtbücherei Frankfurt am Main / Public Library of Frankfurt am Main (Germany); okay.zusammen leben/Advice Center for Migration and Integration (Austria)

³⁵⁵ Prema riječima Sabine Uehlein, direktorice za programe i projekte iz Zaklade za čitanja (Stiftung Lesen) u Mainzu, njemačko društvo također se bori s visokom stopom funkcionalne nepismenosti (14,5 %), dok njih 25 % nikad ne čita knjige (URL: <http://www.stiftunglesen.de/>). Lourina K. de Voogd u Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice navodi podatak o 1,5 milijun funkcionalno nepismenih građana u Nizozemskoj.

Neposredna korist ovog projekta ogleda se i kroz niz edukacijskih seminara za knjižnično osoblje te druge stručnjake koji se bave interkulturalnom problematikom s ciljem promicanja ideja višejezične i multikulturalne narodne knjižnice dostupne svim građanima neke zemlje diljem Europske unije. Neke od multikulturalnih usluga koje su razvijene tijekom trajanja projekta *Libraries for all – European Strategy for Multicultural Education (ESME)*, a u suradnji s lokalnim partnerima (imigrantskim zajednicama, srodnim organizacijama civilnog društva koje se bave migrantima i drugima), jesu primjerice u njemačkim knjižnicama podrška roditeljima i članovima obitelji za dvojezični razvoj djeteta s brošurama i knjigama za roditelje te slikovnicama za djecu na više jezika. Knjižnični stručnjaci čitaju naglas tekstove na različitim jezicima na obiteljskim okupljanjima koristeći tzv. posebne „akcijske zabavne kutije“ (*action boxes/ zábavné krabice/ Interkulturelle Leseförderaktionen für Eltern und Kinder / Aktionskisten*), od kojih svaka sadrži jednu knjigu na nekoliko jezika te materijale za lakše razumijevanje i poticanje kreativnosti mladih slušatelja. Također je unutar knjižnica oformljena i posebna roditeljska zbirka s knjigama i brošurama za roditelje te slikovnicama za djecu na više jezika.³⁵⁶ Švedske narodne knjižnice ponudile su uslugu informatičkog opismenjavanja žena imigrantica kroz temeljne računalne tečajeve te učenje švedskog, engleskog i kurdskog jezika kroz tečaj neformalne konverzacije (*Language cafés*). Konverzacijske skupine ponekad organiziraju i neformalna druženja kao što su izleti s ciljem upoznavanja kulturnih sadržaja ili susrete s književnicima i drugim stručnjacima za specifična područja interesa (primjerice za zaštitu od požara). Tako je narodna knjižnica gradske četvrti Biskopsgården u Göteborgu u suradnji s lokalnim stanovništvom organizirala cijeli niz multikulturalnih programa i događanja namijenjenih cijelim obiteljima korisnika, od glazbenih i plesnih do višejezičnog pričanja priča djeci i kazališnih predstava. Populaciji mladih doseljenika, primjerice, namijenjeni su programi kreativnih radionica tijekom školskih praznika te međunarodne filmske projekcije koje se odnose na njihove različite kulturne potrebe. Austrijska pilot knjižnica u Götzisu pokrenula je projekt učenja jezika pod nazivom *Njemački za doručak (German for breakfast = Deutsch zum Frühstück)*, a ciljane kupine korisnika ove usluge bile su žene migrantice koje su se okupljale jednom mjesečno na neformalnom doručku u knjižnici, gdje su čitale iz novina i razgovarale o različitim temama te tako imale priliku upoznati se kako s jezikom, tako i s običajima zemlje u

³⁵⁶ U Njemačkoj su u spomenuti projekt bile uključene narodne knjižnice u Gallusu i Sindlingenu, ogranci Narodne knjižnice u Frankfurtu na Majni.

kojoj žive. Gradska knjižnica u Pragu (Municipal Library of Prague) svoje sudjelovanje u projektu *Libraries for all* ostvarila je kroz razvoj informativnih materijala o uslugama i aktivnostima knjižnice na sedam jezika (ruskom, ukrajinskom, mongolskom, vijetnamskom, kineskom, engleskom i njemačkom) te kroz održavanje početnih stupnjeva tečajeva češkog jezika za strance u suradnji s Centrom za integraciju stranaca (Centrum pro integraci cizinců). Osim tečajeva računalnog opismenjavanja, narodna knjižnica u Pragu organizirala je i posebna vikend događanja za djecu kao što je *Moj dod (My home = Můj domov)* u suradnji s nevladinom organizacijom Berkat na kojima su se okupljala djeca imigranata s ciljem razgovora o njihovu odnosu prema zemljama njihova porijekla te prema Češkoj u kojoj žive. Svoje stavove i mišljenja mogli su izraziti kroz ilustracije, a radovi nastali tijekom trajanja spomenute aktivnosti bili su izloženi na izložbi o strancima koji žive u Pragu u rujnu 2010. godine. Cilj ove knjižnične aktivnosti bio je poticanje razvoja interkulturalnog dijaloga između sudionika navedenog događanja.

Europske narodne knjižnice doživljavaju snažne i značajne promjene u proteklih pedesetak godina pod utjecajem globalizacije te snažnog razvoja tehnike i tehnologije, zaključuju autori projekta *Libraries for All*³⁵⁷. Pred narodne knjižnice postavlja se imperativ da su one društvene institucije namijenjene svima, tj. „knjižnice su za sve“ građane i njihov glavni cilj je služiti svom kulturno raznolikom društvu. Osim osiguravanja veće otvorenosti i dostupnosti te vidljivosti u društvu, narodne knjižnice uz temeljne aktivnosti izgradnji zbirki i usluga uz uporabu suvremene informacijske tehnologije imaju i važnu društvenu ulogu.

Suvremena društva „odgajaju“ i transformiraju i suvremene čitateljske zajednice, tj. zajednice korisnika modernih knjižnica koji, u skladu s tim, zahtijevaju i promjene u knjižničnim uslugama. Narodne knjižnice kao mjesta dostupna i otvorena svim građanima nekog društva predstavljaju važna glavna kulturna središta lokalnih zajednica. Njihov zadatak jest obavljanje kulturne, obrazovne i informacijske djelatnosti unutar lokalnog područja u kojem djeluju. Knjižnice kroz svoju djelatnost nude formalne i neformalne oblike obrazovanja lako dostupne i pristupačne širokoj javnosti bez obzira na društvene i kulturne razlike kao što

³⁵⁷ Libraries for all.

URL:http://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Guidelines_ESME_ENG_WEB_2.pdf
(2017-04-26)

su dob, spol ili nacionalnost. Istodobno, knjižnice su i mjesta ugodna za boravak njihovih korisnika, mjesta odmora i zabave, mjesta susreta te mjesta za izgradnju poželjnih društvenih odnosa. Cilj narodnih knjižnica prije svega treba biti stvaranje otvorenog interkulturnog prostora za jednak pristup informacijama te poticanje i omogućavanje razvoja i zadovoljenja kulturnih potreba svakog pojedinca. U ovom smislu, uloga knjižnica je promicanje integracije na lokalnoj razini te transparentniji kontakt s kulturnim naslijeđem kako pojedinaca pripadnika etničkim manjinama, tako i s kulturnom različitosti zajednice u cjelini. Na taj način knjižnice sudjeluju u društvenim integrativnim procesima te promiču prihvaćanje i razumijevanje kulturnih razlika među pojedinim društvenim skupinama s ciljem osiguravanja mirnog suživota i tolerancije. Cilj tog dvogodišnjeg pilot-projekta bi je pokretanje interkulturnih knjižničnih usluga u narodnim knjižnicama na lokalnoj razini širom gradova Europske unije te stvaranje novih modela interkulturnih knjižničnih usluga za uspostavu narodnih knjižnica kao lokalnih multikulturnih obrazovnih središta. U tu svrhu sastavljene su Smjernice *Knjižnice za sve – europska strategija za multikulturno obrazovanje (ESME)*.

4.2.6. Društveni i povijesni kontekst razvoja multikulturne knjižnične djelatnosti hrvatskih narodnih knjižnica

Premda se stanovništvo Hrvatske u razdoblju od 1857. do 2001. udvostručilo, ipak se taj porast smatra malim u odnosu na druge europske zemlje (primjerice u Nizozemskoj broj stanovnika povećao se 3,5 puta).³⁵⁸ Tome u prilog može govoriti i podatak da je Hrvatska tradicionalno emigracijska zemlja, te se u razdoblju od 1880. do 1948. godine u prekomorske zemlje (primjerice SAD) iseljava najprije poljoprivredno stanovništvo koje ostaje bez sredstava za život uslijed bolesti krumpira i vinove loze te agrarne krize i prezaduženosti seljaka. U razdoblju od 1910. do 1921. godine broj stanovnika se smanjuje u Hrvatskoj zbog Prvog svjetskog rata i epidemije gripe te zbog intenzivnog iseljavanja u prekomorske zemlje (osobito u razdoblju 1910. – 1914.). Zbog ratnih i poslijeratnih zbivanja (epidemije, ratno i poratno iseljavanje) Hrvatska ponovno doživljava pad broja stanovništva u razdoblju od 1931. do 1948.

³⁵⁸ Nejašmić, Ivo. Stanovništvo Hrvatske : demogeografske studije i analize. Zagreb : Hrvatsko geografsko društvo, 2008. Str. 16.

Prema Nejašmiću se u „drugoj polovini 20. stoljeća prosječna godišnja stopa promjene ukupnog broja stanovnika uglavnom smanjivala“ te 60-ih godina započinje odlazak hrvatskih radnika na „privremeni rad u inozemstvo“ (europske zemlje), što prerasta u novi oblik ekonomske emigracije. U međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. broj stanovnika u Republici Hrvatskoj također se smanjuje zbog velikosrpskog rata protiv Hrvatske (ljudski gubici i iseljavanje te jačanje prirodne depopulacije). Unatoč negativnom migracijskom saldu³⁵⁹ Hrvatska je ipak tradicionalno zemlja u kojoj živi etnički i kulturno raznoliko stanovništvo. Važno je još napomenuti da nakon Drugog svjetskog rata „glavni unutarnji migracijski tok u Hrvatskoj bio je selo – grad“ kao posljedica značajnih razlika u „demografskoj i općoj društveno – gospodarskoj strukturi“ tadašnjih gradova i sela. Jačanjem područja tercijarne djelatnosti (uslužne i društvene djelatnosti) gradovi se razvijaju u poželjna odredišta seoske migracije, što je kulminiralo 60-im i ranim 70-im kao egzodus ruralnog stanovništva.³⁶⁰

Sukladno povijesnom razvoju te prostornom kretanju stanovništva na hrvatskom teritoriju, a prema Ustavu Republike Hrvatske, u njoj žive dvadeset i dvije nacionalne manjine.³⁶¹ Upravo ovako raznolik etnički sastav hrvatskog stanovništva upućuje na kulturnu različitost hrvatskog društva te na potrebu razvijanja interkulturnih kompetencija i interkulturnog dijaloga u svim područjima društvenosti. Formiranje prvih manjinskih zajednica u Hrvatskoj datira iz 16. i 17. stoljeća, kad se na područje Istre naseljavaju pripadnici albanske manjine. No, prema navodima S. Tatalovića, veći broj pripadnika pojedinih manjinskih zajednica u Hrvatskoj živi na područjima „Istre, Sjeverne Dalmacije, Like, Korduna, Banije, Zapadne i Istočne Slavonije i Baranje. Zbog migracija unutar Hrvatske, sve veći broj pripadnika

³⁵⁹ Ivo Nejašmić navodi da je u „posljednjem desetljeću 20. stoljeća iz godine u godinu jačala prirodna depopulacija, što je zajedno s negativnim saldonom migracije dovelo do demografskog sloma i ukupne depopulacije. Jačina regresije pokazuje podatak da je ukupna populacija 2001. godine pala na razinu iz 1971.“ Nejašmić, Ivo. Demografija. Navedeno djelo, str. 18.

³⁶⁰ Nejašmić, Ivo. Demogeografija. Navedeno djelo, str.134.

³⁶¹ “Polazeći od iznesenih povijesnih činjenica, te općeprihvaćenih načela u suvremenu svijetu i neotuđivosti i nedjeljivosti, neprenosivosti i nepotrošivosti prava na samoodređenje i državnu suverenost hrvatskog naroda, uključujući i neokrnjeno pravo na odcjepljenje i udruživanje, kao osnovnih preduvjeta za mir i stabilnost međunarodnog poretka, Republika Hrvatska ustanovljuje se kao nacionalna država hrvatskoga naroda i država pripadnika nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina, Bošnjaka, Slovenaca, Crnogoraca, Makedonaca, Rusa, Bugara, Poljaka, Roma, Rumunja, Turaka, Vlaha, Albanaca i drugih, koji su njezini državljani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN-a i zemalja slobodnoga svijeta.” Ustav Republike Hrvatske. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html (2017-06-18)

nacionalnih manjina živi u velikim gradovima, a posebno u glavnom gradu Zagrebu“.³⁶² Premda prethodno u radu razmatrane zemlje (primjerice Kanada, SAD, skandinavske zemlje) također kao i Hrvatska imaju autohtone manjine koje tradicionalno žive na njihovim teritorijima te su relevantne za multikulturnu problematiku tih zemalja, te zemlje ipak nemaju u svojim sustavima knjižničarstva osnovane posebne središnje knjižnice nacionalnih manjina kao što je to slučaj u Hrvatskoj. Osnivanje središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj te njihovo djelovanje kao i financiranje osigurani su i propisani na temelju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina³⁶³ i Zakona o knjižnicama.³⁶⁴ Stoga smo ih zbog relevantnosti autohtonih manjina za osnivanje i razvijanje multikulture knjižnične djelatnosti u Republici Hrvatskoj posebno istaknuli u dijelu koji se odnosi na povijesni kontekst migracijskih kretanja u Hrvatskoj, a što nije bio slučaj s prethodno razmatranim zemljama. Kulturna problematika stanovništva pripadnika autohtonih manjina prethodno razmatranih država integrirana je u knjižnične programe i usluge lokalnih knjižnica na područjima na kojima te manjine žive. Drugim riječima, ne postoji središnja knjižnica indijanske manjine Komanča u SAD-u, dok primjerice postoji Središnja knjižnica Talijana, Čeha, Slovaka i drugih u RH.

Promišljanja hrvatskih autora o ulozi knjižnica u multikulturnim društvima kreće se u okvirima jezičnih različitosti dvadeset i dviju manjinskih skupina koje žive na području Republike Hrvatske te aktivnostima usmjerenim na izgradnju višejezičnih zbirki i srodnih usluga. Sustavnih istraživanja na području primjene interkulture prakse u hrvatskim knjižnicama nema, kao ni sustavnog prakticiranja interkulture programa i sadržaja. No, veliki značaj za kulturnu opstojnost i tradiciju hrvatskih manjina ima svakako knjižnična djelatnost središnjih knjižnica nacionalnih manjina, o kojima će biti detaljnije govora u predstojećem tekstu.

³⁶² Tatalović, Siniša. Nacionalne manjine u Hrvatskoj : program Europske unije, Promicanje demokracije i ljudskih prava – CARDS 2002. Split : Stina, 2005, str. 8.

³⁶³ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2010. URL: <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> (2017-07-18)

³⁶⁴ Zakon o knjižnicama. URL: <https://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=%22Zakon+o+knji+c5%benicama&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da> (2016-06-18); Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, 2019. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (2019-05-18)

4.2.6.1. Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj³⁶⁵

U skladu s Ustavom Republike Hrvatske, a prema Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina (dalje Ustavni zakon) iz 2002. godine, stoji da „pripadnici nacionalnih manjina radi očuvanja, razvoja, promicanja i iskazivanja svog nacionalnog i kulturnog identiteta mogu osnivati udruge, zaklade i fundacije te ustanove za obavljanje djelatnosti javnog priopćavanja, kulturne, izdavačke (nakladničke), muzejske, arhivske, knjižnične i znanstvene djelatnosti.“³⁶⁶ Ustavni zakon o nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj jamči manjinama pravo na uporabu vlastitog jezika i pisma u kulturne, obrazovne i druge društvene svrhe te osnivanje i razvijanje udruga, institucija i drugih organizacija za obavljanje kulturne i društvene djelatnosti od interesa manjina. Spomenuti zakon omogućio je nesmetano djelovanje te daljnje osnivanje središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Hrvatska ima 10, odnosno 11 središnjih knjižnica nacionalnih manjina jer knjižnica koja djeluje pri Židovskoj općini Zagreb nema status središnje knjižnice za židovsku manjinu u Republici Hrvatskoj te je Ministarstvo kulture kao takvu ne financira. No, to je jedina židovska knjižnica u Hrvatskoj te je, kao „promicateljica“ i „čuvarica“ židovske kulture i tradicije, neizostavna iz konteksta manjinskih središnjih knjižnica.³⁶⁷

Prva inicijativa za osvještavanje potrebe za uvođenje knjižničnih usluga za nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj potekla je krajem osamdesetih godina 20. stoljeća od Đurđe Mesić, tadašnje voditeljice Razvojne službe za narodne knjižnice u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (NSK). Vođena idejom jednakosti pristupa knjižničnim uslugama za sve građane Mesić je 1988. godine podnijela izvještaj³⁶⁸ o stanju informacijskih potreba korisnika pripadnika nacionalnih manjina u pojedinim hrvatskim regijama. Na temelju spomenutog izvještaja osnovane su prve tri središnje knjižnice nacionalnih manjina u Hrvatskoj, i to u

³⁶⁵ U daljnjem tekstu SKNM u RH.

³⁶⁶ Citiran Članak 15. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. URL: <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> (2016-06-18)

³⁶⁷ Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj : vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

Treba napomenuti da Kelmendi u svom radu Knjižnice nacionalnih manjina iz 1997. navodi tada postojanje osam SKNM u RH te knjižnicu Židovske općine u Zagrebu. Kelmendi, Burbuque. Knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 3/4(1997), str. 31-60.

³⁶⁸ Mesić, Đurđa. Potrebe narodnosti za knjigom i informacijama i uloga narodne knjižnice. Navedeno djelo, str. 75.

Gradskoj knjižnici Beli Manastir za mađarsku manjinu, Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ Bjelovar za češku manjinu te u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula za talijansku nacionalnu manjinu. No, za službeni osnutak središnjih knjižnica nacionalnih manjina navodi se 1991. godina, kad one službeno počinju s radom i to na temelju odluke Vladina ureda za nacionalne manjine, a u suradnji s Razvojnou službom NSK u Zagrebu. Odlukom Vlade Republike Hrvatske iz travnja 2000. godine financiranje programa, poslovanja i sredstava za djelatnike središnjih knjižnica nacionalnih manjina, koji su dotad bili u nadležnosti Vladinog ureda za nacionalne manjine, prelazi u nadležnost i djelokrug Ministarstva kulture RH. Narodna knjižnica u kojoj je smještena središnja knjižnica nacionalne manjine i u kojoj se nalazi njezino sjedište, dužna je osigurati infrastrukturnu podršku, kao što su komunalne usluge, internetska podrška, te programska podrška, namijenjenu radu sustava knjižnice za obradu i posudbu građe i sl. Temeljni zadatak i uloga hrvatskih središnjih knjižnica za nacionalne manjine je organizirana i usklađena nabava, obrada i raspačavanje građe na jezicima manjina kako bi se korisnicima pripadnicima manjina osigurao slobodan pristup informacijama na materinjem jeziku. Važno je napomenuti da su manjinske knjižnice smještene unutar mreža narodnih knjižnica te se koriste njihovom izgrađenom infrastrukturom.

Od 1. srpnja 2013. godine Republika Hrvatska punopravna je članica Europske unije koja je svojim stupanjem u članstvo postala i dionikom europske interkulture politike koja se temelji na dokumentu iz 2008. godine Bijeloj knjizi o interkulturalnom dijalogu *Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu (White paper on intercultural dialogue “Living Together As Equals in Dignity”)*.³⁶⁹ U skladu sa spomenutim dokumentom smatra se da današnja migracijska kretanja, demografske promjene, globalizacijski procesi te snažna informatizacija društava preobražavaju europski kontinent namećući potrebu za inkluzivnim društvom izgrađenim na međukulturalnom dijalogu i kulturi tolerancije. Svaki pojedinac, bilo da je pripadnik većinske kulture ili pak kulture neke manjinske skupine, mora imati zagarrantirana građanska, politička, socijalna, ekonomska i kulturna prava te slobode u skladu s načelima i standardima Europske konvencije o ljudskim pravima, čija potpisnica je i Republika Hrvatska.

³⁶⁹ Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu: „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“. Navedeno djelo

Tijekom 2006. godine Europska komisija pokrenula je online konzultacije s „ciljem prikupljanja stavova kulturnog sektora o sadržaju buduće Europske agende za kulturu“³⁷⁰ (European agenda for Culture), plana za kulturni razvoj Europe. U konzultacije, a pod koordinacijom Opće uprave za obrazovanje i kulturu, bile su uključene sve opće uprave Europske komisije te je u svibnju 2007. objavljeno službeno Priopćenje o Europskoj agendi za kulturu u globaliziranom svijetu te ga je „istog dana potvrdilo svih 27 povjerenika Europske unije“.³⁷¹ Priopćenje donosi nekoliko važnih prijedloga za usmjeravanje razvoja europske kulture. Primjena otvorene metode koordinacije na području kulture, unapređenje strukturnog dijaloga s europskim civilnim društvom u području kulture, svijest o jedinstvenoj ulozi Europske unije u promociji europske kulturne raznolikosti te svijest o kulturi kao sredstvu za ostvarivanje strateških ciljeva Europske unije kao što su blagostanje, solidarnost, sigurnost i društvena uključenost, samo su neki od važnih prijedloga koje donosi spomenuto Priopćenje. U sklopu zaštite i promicanja ljudskih prava Europska unija usredotočena je na kulturna prava starosjedilaca i manjinska kulturna prava te prava društveno marginaliziranih skupina građana. „Interkulturni dijalog jedan je od glavnih instrumenata za postizanje mira i sprječavanje sukoba.“³⁷²

U skladu s prethodno iznesenom zakonskom regulativom Todorcev Hlača u svom radu Strategija razvoja središnjih knjižnica nacionalnih manjina unutar mreže narodnih knjižnica³⁷³ navodi da „rezultati rada prema modelu koji je razrađen 1990. nisu zadovoljavajući“ i da postoje problemi koji se moraju rješavati na razini cijele mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj te da je neminovna veća uključenost strukovne organizacije, Hrvatskog knjižničarskog društva i srodnih partnerskih organizacija civilnog društva (kako je to bilo i predviđeno prvotnim modelom). Todorcev Hlača smatra da je rješenje problema za kvalitetan rad središnjih knjižnica nacionalnih manjina (SKNM) „razrada djelotvornog mehanizma funkcioniranja mreže SKNM, odnosno razrada svrsishodne i kvalitetne strategije koja neće ostati isključivo na papiru, treba početi od predstavljanja stvorenog MODELA prema kojem SMK nije izdvojena nesamostalna zbirka smještena u jednoj od narodnih knjižnica, nego uzajamno povezana mreža uklopljena u

³⁷⁰ Borovac Pečarević, Martina. Perspektive razvoja europske kulturne politike : interkulturni dijalog i multikulturalnost. Zagreb : AGM, 2014. Str. 105.

³⁷¹ Isto, str. 106.

³⁷² Isto, str. 108.

³⁷³ Todorcev Hlača, Katarina. Navedeno djelo, str. 47.

cjelovitu infrastrukturu narodnih knjižnica Hrvatske koja koristi materijalne, socijalne, pravne i ljudske mogućnosti, te je podređena praktičnom provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina³⁷⁴.

U Republici Hrvatskoj djeluje 10 središnjih knjižnica nacionalnih manjina, i to su: Gradska knjižnica Beli Manastir – Središnja knjižnica Mađara, Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar – Središnja knjižnica Čeha, Gradska knjižnica i čitaonica Pula – Središnja knjižnica Talijana, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac – Središnja knjižnica Slovenaca, Knjižnice grada Zagreba – Knjižnica „Bogdan Ogrizović“ – Središnja knjižnica Albanaca, Knjižnice grada Zagreba – Gradska knjižnica – Središnja knjižnica Rusina i Ukrajinaca, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek – Austrijska čitaonica, Središnja knjižnica Nijemaca i Austrijanaca, Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice – Središnja knjižnica Slovaka, Narodna knjižnica i čitaonica „Vlado Gotovac“ Sisak – Središnja knjižnica Bošnjaka, Središnja knjižnica Srba³⁷⁵ te knjižnica i arhiv Židovske općine Zagreb.³⁷⁶

Središnje knjižnice nacionalnih manjina (SKNM) trebaju pratiti demografsku strukturu stanovništva pojedine lokalne zajednice te se formirati tamo gdje je koncentrirana određena nacionalna manjina. Stoga je primjetan nedostatak središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Hrvatskoj s obzirom na njihov broj i rasprostranjenost. Zadaci SKNM-a su zadovoljiti potrebe korisnika pripadnika manjinskih kulturnih skupina na nekom lokalnom području RH u skladu s Ustavnim zakonom, stvoriti svojevrsno informacijsko i metodičko središte za sve narodne knjižnice koje sudjeluju u programima za pripadnike manjina kako bi se izbjegla njihova getoizacija i spriječilo isključivanje iz svakodnevnih društvenih zbivanja u njihovoj lokalnoj zajednici. Usluge za korisnike pripadnike manjinskih kultura temeljni su dio knjižničnih usluga narodnih knjižnica te samim tim obuhvaćaju usluge i aktivnosti Projekta središnjih knjižnica nacionalnih manjina. Drugim riječima, temeljna uloga narodnih knjižnica jest osigurati

³⁷⁴ Isto, str. 49.

³⁷⁵ Ova knjižnica djeluje izvan mreže narodnih knjižnica u prostorijama Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“, a radi pod nadležnošću matične službe Zagrebačke županije.

³⁷⁶ Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj : vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

Kako smo već istaknuli, knjižnica i arhiv Židovske općine Zagreb nema službeni status središnje knjižnice za židovsku manjinu i nije financirana iz proračuna Ministarstva kulture RH te se nalazi izvan djelokruga Matične službe za narodne knjižnice NSK, no ona se ipak smatra takvom, jer je jedina židovska knjižnica u Republici Hrvatskoj.

knjižnične usluge i dostupnost informacijama za sve vrste, kategorije i dobne skupine stanovništva na području na kojem one djeluju. Osim nabave i obrade građe na jezicima manjina, zadatak je SKNM-a promidžba građe koju knjižnica posjeduje u svrhu njezina korištenja. SKNM je također dužna organizirati, provoditi i promicati programe i aktivnosti kako namijenjene manjinskom stanovništvu, tako i pripadnicima većinske kulture (tribine i predavanja, izložbe, međuknjižničnu posudbu, konzultacije za korisnike i sudionike projekta, metodološki razvoj, pružanje usluga na daljinu, reviziju fonda, obradu tema i dr).³⁷⁷ Voditelj SKNM-a mora biti informacijski stručnjak sposoban obavljati sve knjižničarske stručne poslove, pripadnik nacionalne manjine, govornik jezika nacionalne manjine kojoj je knjižnica namijenjena te dobar poznavatelj izdavačke produkcije literature na jeziku te manjine. Razlika i prednost SKNM-ova u Hrvatskoj u odnosu na mnoge knjižnice u Europi je u tome što su SKNM-ovi u Hrvatskoj stručni odjel koji raspolaže vlastitim financijskim sredstvima za nabavu i knjižnične programe te ima mogućnost izgrađivati vlastitu politiku poslovanja u suradnji s korisnicima i drugim društvenim partnerima.

Todorcev Hlača 2014. godine provela je istraživanje SKNM-ova u kojem su metodom ankete ispitani voditelji spomenutih knjižnica, njih 9. Zaključak je da provedeno anketiranje voditelja SKNM-ova u Republici Hrvatskoj u potpunosti potvrđuje polaznu pretpostavku o funkcionalnosti modela mreže središnjih manjinskih knjižnica razrađenog 1990. godine na infrastrukturnoj razini (razini obavljanja same knjižnične djelatnosti, kao što su nabava i obrada građe i sl.) dok na organizacijskoj razini te na razini motiviranosti djelatnika, interakcije i suradnje s korisnicima i širom profesionalnom zajednicom na interdisciplinarnoj razini, spomenuti model loše ili uopće ne funkcionira. Istraživanje je također pokazalo nemotiviranost dijela voditelja za promidžbu i unapređivanje knjižnične djelatnosti namijenjene manjinama, pa tako primjerice prosljeđuju dijelove građe na korištenje amaterskim manjinskim udrugama, što nije temeljni zadatak SKNM-a. No, Todorcev Hlača velikim problemom smatra nedovoljnu međusobnu profesionalnu „umreženost“ manjinskih knjižnica. Nepostojanje ili izostajanje međusobne komunikacije i suradnje manjinskih knjižnica može biti posljedica ograničenih financijskih sredstava, neujednačenosti poslovanja pojedinih knjižnica prema razrađenom

³⁷⁷ Todorcev Hlača, Katarina. Navedeno djelo, str. 50.

modelu iz 1990. te nepostojanje pravilnika o radu, kao i dokumenata koji definiraju status, djelovanje i kompetenciju manjinske knjižnice na lokalnoj razini, odnosno na razini Ministarstva kulture i županijskih matičnih službi. Strategija promjena uz detaljnu razradu strateške koncepcije neophodna je za dalji rad SKNM-ova u Hrvatskoj kako bi one ušle u fazu kvalitativnog razvoja, smatra Todorcev Hlača i dodaje kako se one trenutno nalaze u fazi stagnacije. Osim toga strategija koju predlaže Todorcev Hlača ima za cilj povezivanje SKNM-ova i narodnih knjižnica u jednu mrežu, razvijanje interkulture komunikacije s korisnicima, edukaciju korisnika i stručne knjižničarske javnosti, reorganizaciju fondova s ciljem povećanja dostupnosti i posudbe građe, privlačenjem većeg broja korisnika u prostor knjižnice te partnersku suradnju sa srodnim udrugama civilnog društva. Vidljivost i zagovaranje u javnosti svih tema koje se odnose na manjinska pitanja i probleme te osiguravanje prepoznatljivosti knjižnica kao poželjnih društvenih institucija za pripadnike manjina u multikulturalnom okruženju, također su neke od temeljnih zadaća SKNM-ova. Model SKNM-ova iz 1990. godine ima potencijal za prerastanje u novu strukturu³⁷⁸ na europskoj razini, čime bi se potaknuo „dinamičan razvoj mreže SKNM kako na lokalnoj razini tako i na razini cijelog knjižničarskog sustava“, zaključuje Todorcev Hlača, i kaže da „bez obzira što je oformljena zbog potreba određene etničke zajednice, manjinska knjižnica je otvoreni sustav koji propagira kulturno nasljeđe svojega naroda, a služi i potrebama većinskog stanovništva“. Osim toga, svaka manjinska skupina ima vlastitu migracijsku povijest, „a stupanj asimilacije u većinsku zajednicu određuje konkretne potrebe za knjigom i informacijom“ te je krajnji cilj informacijske službe razviti kod korisnika naviku dolaska u knjižnicu te posuđivanja i čitanja uz povratnu valorizaciju. No, narodne knjižnice koje su „prihvatile manjinsku zbirku pomoći će u boljem upoznavanju i razumijevanju pripadnika raznih naroda, koji žive u zajedničkoj domovini, ali i naroda u matičnoj zemlji“.³⁷⁹

³⁷⁸ Model SKNM-a koji predlaže Todorcev Hlača temelji se na pristupu Petrove koji je poznat pod imenom „škola konfiguracije“. Predloženi pristup Petrove predviđa dolazak (striping) razdoblja postupnog razvoja (konfiguracije) i prijelaznog stanja (transformacije) koji čine shematski slijed dvaju životnih ciklusa organizacije. Petrova nabraja i prijelazne etape razvoja kao što su formiranje, usavršavanje, stabilizacija djelovanja, stagnacija, krizno stanje, adaptacija, reguliranje i transformacija. Pristup Todorcev Hlača također je u skladu s temeljnim postavkama i ciljevima Nacrta strategije hrvatskog knjižničarstva 2016.–2020. Nacrt Strategije hrvatskog knjižničarstva 2016.–2020.

URL:<https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=1850> (2016-11-02)

³⁷⁹ Model središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Hrvatskoj ; Radna grupa za manjinske knjižnice HKD-a. URL: <http://hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/757> (2016-11-02)

4.2.7. Razvoj multikulturalne knjižnične djelatnosti u hrvatskom knjižničarstvu

Danas je gotovo nemoguće govoriti o razvoju multikulturalnih ideja u hrvatskom knjižničarstvu bez da se s punom pažnjom ne govori o radu Đurđe Mesić³⁸⁰, koja je pokrenula cijeli niz inicijativa za osvještavanje potrebe za uvođenje multikulturalnih knjižničnih usluga s ciljem razvoja narodnog knjižničarstva u skladu s društvenom različitosti, tolerancijom i jednakosti. Među prvima Mesić ističe značajnost knjižnica kao društvenih institucija te u svom radu *Narodna knjižnica – prilog određenju pojma* iz 1991. godine kaže: „Knjižnica i njen koncept više puta su se mijenjali kroz svoju dugu povijest kao rezultat općih društvenih i kulturnih preokreta. Ona je, pak, sa svoje strane, kao jedna od temeljnih kulturnih institucija, nesumnjivo povratno utjecala na složene povijesne tokove, direktno ili indirektno, akumulirajući ljudsko znanje i prenoseći ga.“³⁸¹

Istražujući društvenu ulogu knjižnica s naglaskom na hrvatsko društvo, Mesić je krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća pokrenula inicijativu za osnivanje knjižnica za nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Vođena idejom jednakosti pristupa knjižničnim uslugama za sve građane Mesić je 1988. godine podnijela izvještaj o stanju informacijskih potreba korisnika pripadnika nacionalnih manjina u pojedinim hrvatskim regijama. Na temelju spomenutog izvještaja osnovane su prve tri središnje knjižnice nacionalnih manjina u Hrvatskoj, i to u Gradskoj knjižnici Beli Manastir za mađarsku manjinu, Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ Bjelovar za češku manjinu te u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula za talijansku nacionalnu manjinu, koje 1991. godina službeno počinju s radom. Kao idejna začetnica Mesić je potaknula osnivanje Dječje knjižnice mira u Vinkovcima 1994. godine. Dječja knjižnica mira u Vinkovcima³⁸² otvorena je 19. prosinca 1994. godine, a u sklopu nje od 1. veljače 1995. godine

Od 2009. godine u sastavu Sekcije za narodne knjižnice djeluje Radna grupa za manjinske knjižnice s ciljem promicanja važnosti središnjih knjižnica nacionalnih manjina te unapređivanja statusa manjinskih knjižnica.

³⁸⁰ Važno je napomenuti još neke i danas aktualne inicijative Đurđe Mesić, kao primjerice osnivanje modela matičnosti narodnih knjižnica u Hrvatskoj, osnivanje Hrvatskoga centra za dječju knjigu, osnivanje Hrvatskoga čitateljskog društva, te je uz još mnoge druge napredne inicijative zagovarala i provodila onu o ravnomjernom razvoju hrvatskog narodnog knjižničarstva.

³⁸¹ Mesić, Đurđa. *Narodna knjižnica – prilog određenju pojma*. // *Journal of Information and Organizational Sciences*, 15(1991), str. 147

³⁸² Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci stradala je u Domovinskom ratu kad je u noći 16./17. rujna 1991. godine pogođena neprijateljskim granatama te je u cijelosti izgorjela. Obnova spaljene Knjižnice započela je početkom 1992. godine kad je ona odlukom Izvršnog vijeća Skupštine općine Vinkovci dobila prostor na lokaciji u Gundulićevoj ulici.

djeluje i igraonica za predškolce. U svome radu *Multikulturalnost – most koji spaja knjižnice* autorice Horvat i Ivković govore o multikulturalnim uslugama u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar (PKČD). Autorice navode kako na području grada Daruvara i njegove okolice žive pripadnici dvadesetak etničkih skupina. Uz većinsko hrvatsko stanovništvo, Srbi i Česi najbrojnije su manjinske skupine koje žive na daruvarskom području prema podacima Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Državnog zavoda za statistiku. Osim što je Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar i Središnja knjižnica za češku manjinu u Republici Hrvatskoj, ona kulturnu različitost pripadnika manjina koje žive u njezinoj lokalnoj zajednici promovira kroz niz stalnih aktivnosti te kroz suradnju s manjinskim udrugama. Posebnost Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar ogleda se u njezinoj suradnji sa sestrinskim knjižnicama – Gradskom knjižnicom Češki Tešin iz Češke Republike i Narodnom i univerzitetskom bibliotekom „Derviš Sušić“ iz Tuzle u Bosni i Hercegovini. Ove suradnje odvijaju se u sklopu međunarodnog programa NAPLE³⁸³ Sister Libraries.³⁸⁴ Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar 2012. zajedno s knjižnicom Češki Tešin realizira program pod nazivom Noć s Andersenom. Djeca tu noć slave Andersenov rođendan tako da prespavaju u knjižnici u vrećama za spavanje. Cijela manifestacija proslave popraćena je nizom zabavnih čitateljskih aktivnosti, a djeca iz dviju sestrinskih knjižnica ostvaruju interakciju pomoću video konferencije. Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar uključila je u ovaj program i sestrinsku knjižnicu, Narodnu i univerzitetsku biblioteku „Derviš Sušić“ iz Tuzle. Spomenute knjižnice iz Daruvara i Češkog Tešina također su pokrenule zajedničku mrežnu stranicu „webik“ na kojoj se nalaze sestrinski program i aktivnosti. Takav program je i ciklus radionica izrade „Knjige o gradu“ tijekom kojeg su osnovci oba grada izradili informativne knjige o svojim gradovima, a predstavili su ih na zajedničkoj promociji putem video konferencije. PKČD sudjelovala je i u međunarodnom

³⁸³ NAPLE (National Authorities on Public Libraries in Europe) Forum međunarodna je nevladina udruga, osnovana 2002. godine, a koja zastupa interese europskih nacionalnih knjižničnih uprava radi promicanja principa i strategija politika narodnoga knjižničarstva. Danas NAPLE Forum okuplja tijela javne uprave odgovorna za upravljanje narodnim knjižnicama u 26 europskih zemalja članica. Osnovni cilj Foruma NAPLE jest pokrenuti dijalog između vlada, mjerodavnih upravnih tijela i knjižnica te svih onih koji skrbe o suvremenim knjižnicama. Ovakva potreba za koordiniranom suradnjom svih dionika koji odlučuju o sudbinama knjižnica u europskom multikulturalnom okruženju u skladu je s društvenim promjenama unutar tih društva uvjetovanih stalnim migracijama, pojačanom informatizacijom te imperativima razvitka društva znanja.

³⁸⁴ NAPLE Sister Libraries program je suradnje za europske narodne knjižnice koje se nalaze u jednoj od država pristupnica programa NAPLE, a koje žele pronaći partnersku ili sestrinsku knjižnicu u drugoj europskoj zemlji. Koordinator programa je Španjolska (Subdirectorate General for Library Cooperation, Ministry of Education, Culture and Sports).

učeničkom literarnom projektu „Postani pisac...“ zajedno s učenicima iz Poljske, Slovačke i Češke. Stoga same autorice ističu kako je značajnost ovih projekata u poticanju na „upoznavanje kultura drugih naroda“ te ih smatraju „bitnima u obogaćivanju vlastite opće kulture“, kao i u „poimanju životnih vrijednosti.“³⁸⁵ Zbog velikog broja stanovnika doseljenih iz Bosne i Hercegovine, od 2014. godine u sklopu PKČD djeluje „BiH kutak“ unutar Studijskog odjela knjižnice koji sadrži posudbenu knjižnu te AV građu bosansko-hercegovačkih autora te dnevni, tjedni i mjesečni tisak. No, BiH kutak je prostor susreta, prostor za druženje svih ljubitelja bosansko-hercegovačkog kulturnog stvaralaštva bez obzira na njihove kulturne različitosti i porijeklo.

Kao primjer dobre prakse potrebno je spomenuti manifestaciju „Festival jezika“ koja se odvija od 2012. u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek (GISKO), a njome se obilježava Međunarodni dan materinskog jezika. Tijekom trajanja manifestacije odvija se niz aktivnosti za djecu i mlade na većinskom hrvatskom jeziku te na jezicima manjina prisutnim u Osječko-baranjskoj županiji i gradu Osijeku. Knjižnične aktivnosti (pričaonice, predstavljanje knjiga, čitanje poezije, etno kreativne radionice, izložbe, susreti s književnicima, književne radionice za djecu i mlade) namijenjene su svim dobnim uzrastima te korisnicima GISKO-a i svim zainteresiranim građanima bez obzira na poznavanje pojedinog jezika. Cilj aktivnosti i programa namijenjenih svim zainteresiranim građanima, a koji se odvijaju na mađarskom, njemačkom, srpskom, ukrajinskom, rusinskom, albanskom, makedonskom, ruskom i romskom jeziku, jest razvijanje komunikacijskih vještina za tolerantnije i pravednije društvo. „Festival jezika“ završna je literarno-poetska i glazbeno-scenska priredba folklora, pisane riječi, pjesme i plesa uz predstavljanje tradicionalnih nacionalnih kuhinja, suvenira i drugih etničkih obilježja manjinskih skupina koje tradicionalno žive na području Osječko-baranjske županije.

Hrvatski autori uglavnom promišljaju o ulozi knjižnica u multikulturnom društvu u okvirima jezičnih različitosti dvadeset i dviju manjinskih skupina koje žive na području Republike Hrvatske (primjerice Česi, Slovaci, Austrijanci, Romi, Mađari, Slovenci, Srbi, Talijani i drugi), kao i aktivnostima usmjerenim na izgradnju višejezičnih zbirki te srodnih

³⁸⁵ Horvat, Romana; Ivković, Irena. Multikulturalnost – most koji spaja knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015), str. 98. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/56> (2016-11-06)

usluga. U hrvatskom knjižničarstvu nema sustavnih istraživanja multikulture knjižnične djelatnosti, kao ni razvijenog teorijskog pristupa toj tematici, već postoje tek pojedinačni radovi koji se bave terminološkim usklađivanjem ili primjerima dobre prakse. Također nema ni sustavnih istraživanja na području primjene interkulture knjižnične djelatnosti u hrvatskom narodnom knjižničarstvu, kao ni sustavnog prakticiranja interkulturnih programa i sadržaja.³⁸⁶ Dobrić u svom radu *Knjižnice u suvremenim multikulturalnim društvima – s osvrtom na knjižnice u Puli* raspravlja o knjižničnim uslugama za etnolingvističke manjine te ističe da se manjinska problematika na području Pule odnosi na brojniju talijansku manjinu te na srpsku i slovensku nacionalnu manjinu. Dobrić navodi kako je „očigledno da koncept ‘multikulturalnog knjižničarstva’ djeluje samo na državno–reguliranoj razini, dok lokalne upravljačke instance tome još ne posvećuju dovoljnu brigu (osim za talijansku manjinu)“. Tako primjerice slovenska i srpska nacionalna manjina nemaju vlastite knjižnice na području Pule, a postojeće narodne knjižnice ne nabavljaju građu na njihovim jezicima i pismima, zaključuje Dobrić.³⁸⁷ Pregledni rad o osnovnim multikulturalnim teorijskim pristupima u društvenim znanostima te istraživanje *Multikulturalne usluge hrvatskih narodnih knjižnica* iz 2011. obuhvatilo je ravnatelje hrvatskih narodnih knjižnica. Oni su na temelju anketnog upitnika koji im je bio online dostupan ispitani o percepciji i ulozi narodnih knjižnica u multikulturalnom društvu kakvo je i hrvatsko društvo. Drugi riječima, od ravnatelja knjižnica tražilo se da kroz svoje odgovore procijene kako njihove knjižnice, ali i hrvatske narodne knjižnice u cjelini, „odgovaraju na izazove multikulturalnog društva, posebice u odnosu na prisutne etničke i nacionalne manjine“.³⁸⁸ Rezultati ovog istraživanja govore u prilog osviještenosti i informiranosti hrvatske knjižničarske zajednice o značajnosti uloge narodnih knjižnica u hrvatskom društvu, ali i da hrvatske narodne knjižnice „relativno slabo“ nude i promiču multikulture službe i usluge za pripadnike manjinskih zajednica u Hrvatskoj.

Važno je spomenuti istraživanje *Informacijske potrebe i ponašanje pripadnika mađarske jezične manjine u Osječko-baranjskoj županiji*³⁸⁹, kako zbog korištene metodologije,

³⁸⁶ Stričević, Ivanka. Knjižnice za djecu u suvremenoj europi : interkulturalni pristup u multikulturalnom okruženju. // Knjižnica 53, 1/2(2009), str 208

³⁸⁷ Dobrić, Bruno. Navedeno djelo, str. 29.

³⁸⁸ Faletar, Ivana; Faletar Tanacković, Sanjica; Lacović, Darko. Navedeno djelo, str. 153.

³⁸⁹ Badurina, Boris; Lacović, Darko; Stanarević, Snježana. Informacijske potrebe i ponašanje pripadnika mađarske jezične manjine u Osječko-baranjskoj županiji // Knjižnica: komunikacijsko i multikulturalno središte

tako i zbog dobivenih rezultata. Istraživanje je provedeno metodom anketiranja na prigodnom uzorku (N = 165) u razdoblju od listopada 2010. do siječnja 2011. u tri manjinske udruge s područja Osječko-baranjske županije te na korisnicima Središnje knjižnice Mađara u Republici Hrvatskoj u Belom Manastiru. Razaslani upitnik sastojao se od tri skupine pitanja – opće podatke, informacijske potrebe sudionika i njihovo ponašanje pri pronalaženju informacija te na uporabu knjižnica. Istraživanje je imalo za cilj utvrditi za tri najbrojnije nacionalne manjine u Osječko-baranjskoj županiji – Srbe, Mađare i Slovake – podatke o njihovim informacijskim potrebama, kao i o njihovu ponašanju prilikom traženja informacija na njihovim manjinskim jezicima, te koliko im u tome koriste usluge narodnih knjižnica i središnjih knjižnica nacionalnih manjina koje djeluju u sastavu narodnih knjižnica (premda su samostalno financirani entiteti). Rezultati ovog istraživanja potvrdili su da pripadnici mađarske jezične manjine u Osječko-baranjskoj županiji imaju potrebu za raznolikim informacijama i literaturom na mađarskom jeziku te da primarno za tu svrhu ne koriste lokalnu narodnu knjižnicu, odnosno Središnju knjižnicu Mađara u Republici Hrvatskoj. Također relativno visok odaziv sudionika u istraživanju, njih 60,8 %, govori u prilog činjenici da postoji interes sudionika za spomenutu problematiku, što navodi na zaključak o značajnoj potrebi za detaljnijim bavljenjem multikulturnom knjižničnom problematikom u području knjižnične znanosti. Korištena metodologija u ovom istraživanju može poslužiti za polazište u budućim istraživanjima multikulturne problematike šireg opsega u području knjižnične djelatnosti.

5. ISTRAŽIVANJE INTERKULTURNIH TRENDOVA U NARODNIM KNJIŽNICAMA U HRVATSKOJ

5.1. Istraživačka pitanja

Cilj istraživanja u ovom radu bio je na temelju dobivenih rezultata ukazati na postojeći interkulturni pristup u hrvatskoj knjižničnoj djelatnosti ako on postoji, pokušati identificirati postojeće interkulture trendove djelovanja u hrvatskim narodnim knjižnicama, istražiti sve relevantne čimbenike koji utječu na promicanje interkulture knjižnične djelatnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama te pokušati izgraditi metodološki okvir za buduća istraživanja interkulture problematike u području knjižnične znanosti, s naglaskom na narodno knjižničarstvo.

Istraživačka pitanja na kojima se temelji ovaj rad su:

1. Koji su interkulturni trendovi prisutni u knjižničarskoj djelatnosti u RH u području narodnog knjižničarstva?
2. Ima li narodna knjižnica u svojoj lokalnoj sredini u kojoj djeluje ulogu interkulturenog centra i koji su pokazatelji takve uloge?
3. Koji su načini predstavljanja interkulture aktivnosti i sadržaja knjižnica u sredinama u kojima one djeluju?
4. Koje su poželjne karakteristike osoblja u interkulturenim knjižničnim centrima?

Smjernice za knjižnične usluge za multikulturealne zajednice navode kako je svrha knjižnica u multikulturenim društvima „promicanje pravednosti i jednakosti u pristupu knjižničnim uslugama“³⁹⁰ za sve skupine u nekoj zajednici s naglaskom na izgradnju knjižničnih fondova, programa i aktivnosti te pružanja svih vrsta informacija. Knjižnice u multikulturenim društvima imaju „važnu ulogu u obrazovanju, društvenom djelovanju i globalnom razumijevanju“. Interes ovog rada primarno je usmjeren na društvene zadaće suvremenih sistema narodnog

³⁹⁰ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturealne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturealnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 15.

knjižničarstva koji sudjeluju u izgradnji i razvoju demokratskih društava te poticanju i razvijanju interkulture komunikacije u multikulturalnim društvima kakvo je i hrvatsko društvo. Ovakvo shvaćanje uloge i zadaća knjižničnih sustava u suvremenim društvima može se podvesti pod zajednički nazivnik interkulture knjižnične djelatnosti. Stoga je cilj provedenog istraživanja na kome se temelji sam rad bilo identificiranje općih interkulture trendova u knjižnicama u Republici Hrvatskoj, ako oni postoje. Ovdje se pod interkulture trendovima u hrvatskom knjižničarstvu misli na usklađivanje knjižničnih usluga, programa i aktivnosti s potrebama suvremenog multikulture hrvatskog društva te identificiranje procesa kretanja hrvatskog knjižničarstva u smjeru međunarodnih suvremenih interkulture društvenih praksi. Također, cilj je i identificiranje knjižničnih praksi i usluga (aktivnosti i programa) te načina njihova prezentiranja kako korisnicima knjižnica, tako i široj lokalnoj zajednici u kojoj pojedine knjižnice djeluju. Osim spomenutoga, cilj je istražiti i sve relevantne čimbenike koji imaju ulogu u promicanju interkulture knjižnične djelatnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama, s naglaskom na 10, odnosno 11³⁹¹ središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (SKNM) te pokušati izgraditi metodološki okvir za buduća istraživanja ovoga tipa.

5.2. Strategija istraživanja

5.2.1. Prednosti kvantitativnog pristupa u istraživanjima u području knjižnične i informacijske znanosti

Dragija Ivanović u svom doktorskom radu navodi da se „istraživanja u području informacijskih znanosti većinom temelje na kvalitativnoj metodologiji“³⁹², čemu u prilog govori i jedan od temeljnih tekstova posvećen spomenutoj problematici u području knjižnične i informacijske znanosti, *Basic research methods for librarians* autora Powella i Silipigni Connaway.³⁹³

³⁹¹ Pri Židovskoj općini Zagreb djeluje knjižnica koja nema status središnje knjižnice za židovsku manjinu jer je Ministarstvo kulture kao takvu ne financira, ali je to jedina židovska knjižnica u Republici Hrvatskoj, pa je samim time i neizostavna iz konteksta manjinskih središnjih knjižnica.

³⁹² Dragija Ivanović, Martina. Vrednovanje utjecaja knjižnica na ruralnu otočnu zajednicu. (dok. dis., Sveučilište u Zadru, 2012.), str. 136.

³⁹³ Powell, Ronald; Connaway Silipigni, Lynn. *Basic research methods for librarians*. Westport: Libraries unlimited, 2004

Spomenuti autori, osim što se bave prednostima kvalitativnih istraživanja u području knjižnične znanosti, kroz kritički osvrt na prethodna istraživanja ističu potrebu većeg istraživačkog i znanstvenog angažmana kroz kvalitativni pristup na području istraživanja knjižnične problematike, osobito problematike koja se odnosi na istraživanja korisnika knjižničnih usluga. Neki od mnogih autora na koje se Powell i Connaway pozivaju u svojoj knjizi, kao što su primjerice Busha i Harter, Shaughnessy te Cuadra imaju uglavnom vrlo kritičan stav prema istraživačkoj tradiciji u području knjižničarstva te smatraju da su ta istraživanja uglavnom upitne kvalitete s obzirom na loše istraživačke koncepte, teorijske pristupe, korištenu metodologiju te na izostanak krajnje svrhe istraživanja. Drugim riječima, svrha kvalitetnih istraživanja treba biti razvoj novih teorijskih i metodoloških koncepata na temelju postojećih rezultata istraživanja koji onda stvaraju istraživački kontinuitet, kao i praktična primjena tih stečenih spoznaja. Powell i Connaway u svojoj knjizi daju neke temeljne smjernice za istraživanje knjižnične problematike kroz kvalitativni metodološki pristup koji je i danas aktualan. Neke od uobičajenih metoda koje se koriste u kvalitativnim istraživanjima u društvenim znanostima, a koje preuzima i knjižnična znanost, jesu svi oblici intervjuiranja (strukturirano, polustrukturirano i nestrukturirano intervjuiranje), telefonsko intervjuiranje, fokusne grupe, studija slučaja, historijska analiza dokumenata, promatranje sa sudjelovanjem, etnometodološka analiza i druge. Pristalice kvalitativnog pristupa u proučavanju društvenih fenomena polaze od sociološkog shvaćanja Webera, koji smatra da „pojedinci imaju sposobnost djelovati slobodno i oblikovati budućnost“ te da „strukture društva oblikuje složena igra i međusobni odnos pojedinačnih akcija“ te je za društvene istraživače važno „razumjeti značenja koja stoje iza tih akcija“.³⁹⁴ Weber ovakvo djelovanje aktera naziva djelovanje u zajednici i smatra ga specifičnim predmetom razumijevajuće sociologije.³⁹⁵ Osim Weberove razumijevajuće sociologije treba spomenuti i tumačenja društvenih fenomena koja se temelje na fenomenološkom shvaćanju Husserla o „svijesti kao procesu koji daje značenje objektima“³⁹⁶ ili ona na temelju fenomenologijske sociologije i etnometodologije prema kojima društvene interakcije aktera u nekom društvu imaju upravo onakva značenja kakva im oni sami pridodaju. Stoga se nameće nužnost razumijevanja društvenih interakcija kako bi se moglo

³⁹⁴ Giddens, Anthony. Sociologija. Navedeno djelo, str. 13.

³⁹⁵ Weber, Max. Navedeno djelo, str. 160.

³⁹⁶ Ritzer, George. Navedeno djelo, str. 218.

shvatiti i tumačiti društvenu zbilju te utjecaj ponašanja pojedinaca na promjene u društvu, što je ujedno i u skladu s temeljnim postavkama metodološkog individualizma u proučavanju svakodnevnih društvenih fenomena. U tome kontekstu govori i Štulhofer koji objašnjavajući ulogu etnometodološke analize u sociologiji ističe da „svijet nije 'tamo negdje, vani', nego u nama i u našim odnosima s drugima. Upravo tako, smisao se naših aktivnosti uvijek iznova stvara i potvrđuje.“³⁹⁷ Zato primjerice etnometodološka istraživanja pokušavaju iznaći odgovore na pitanja kao što su „kako stvaramo smisao, kako prepoznamo poteškoće, kako odjeljujemo važno od nevažnog i kako to uspijevamo prenijeti jedni drugima“, kaže Štulhofer u svom tekstu o sociologiji svakidašnjice.³⁹⁸ Ovakav istraživački pristup u društvenim znanostima podrazumijeva da se znanstvena terminologija, kao i teorija, treba izgrađivati neposredno na temelju samih podataka prikupljenih tijekom nekog terenskog istraživanja u kojem se naglasak stavlja na neposredni kontakt istraživača i predmeta njegova istraživanja, tj. istraživač je i sam dio onoga što proučava. Halmi primjerice za kvalitativne istraživače u obrazovanju kaže da „socijalnu zbilju oblikuju svi akteri u procesu dinamičke interakcije koja se odvija u sklopu aktualnog edukacijskog programa. Višestruka stvarnost postoji u svakoj danoj situaciji i može se interpretirati iz perspektive svih sudionika u procesu istraživanja.“³⁹⁹ Kritičari kvalitativnog pristupa u proučavanju društvenih fenomena uglavnom joj zamjeraju moguću neobjektivnost samog istraživača koji je i sam subjekt onoga što istražuje te sistematizaciju prikupljenih podataka. Naime, velika količina prikupljenih podataka često otežava njihovu sistematizaciju na znanstveno upotrebljiv i pouzdan način koji bi doveo do pouzdanih rezultata provedenog istraživanja.

Unatoč velikoj popularnosti te praktičnosti kvalitativnih metoda istraživanja u knjižničnoj i informacijskoj znanosti, smatramo da kvantitativni pristup proučavanju knjižničnih fenomena ipak ima neke prednosti. Tako Powell i Connaway govore o primjeni statističkih analitičkih metoda u četiri slučaja, i to onda kad one ukazuje na središnju vrijednost položaja nekog rezultata u skupu rezultata, kad pokazuju distribuciju rezultata, kad se radi o kauzalitetu između rezultata ili kad želimo govoriti o statističkoj vjerojatnosti ili pogrešci. Oni

³⁹⁷ Štulhofer, Aleksandar. Dramaturgija društvenosti ili kako čitati sociologiju. Navedeno djelo.

³⁹⁸ Isto, str. 6.

³⁹⁹ Halmi, Aleksandar. Kvalitativna istraživanja u obrazovanju. // Pedagogijska istraživanja 10, 2(2013), str. 216. URL:https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=191497&show=clanak (2017-12-01)

smatraju da je osnovna svrha statističke analize „sažeti opažanja ili podatke na takav način da daju odgovore na hipoteze ili pitanja istraživanja“ te dodaju da „statistika olakšava izradu općih zaključaka temeljenih na specifičnim podacima“.⁴⁰⁰

Hider i Pymm⁴⁰¹ u svojoj studiji *Empirical research methods reported in high-profile LIS journal literature* analizirali su članke u znanstvenim časopisima iz područja knjižnične i informacijske znanosti koji su objavljeni u 2005. godini. Cilj je bio analizirati korištene empirijske istraživačke strategije, tehnike i načine prikupljanja podataka te identificirati pojedine korištene analize na temelju kojih su nastali znanstveni radovi kao kvantitativni ili kvalitativni pristup istraživanju. Također su dobivene rezultate usporedili s ranijim studijama iz 1975. i 1985. godine.

Primarna istraživačka pitanja u njihovu istraživanju bila su:

- Koje strategije i tehnike istraživači najviše koriste u trenutnim visoko profiliranim istraživanjima na području knjižnične i informacijske znanosti?
- Koji su trendovi u korištenju istraživačkih metoda u knjižničnoj i informacijskoj znanosti?

Hider i Pymm zaključuju da se istraživači uglavnom oslanjaju na istraživanje te eksperimentiranje kao glavne strategije. Najčešće korištene metode u kvalitativnim studijama su studija slučaja i etnografija, dok su to od kvantitativnih metoda bile bibliometrija i *transaction log analysis*. Uspoređujući korištenje kvalitativnih i kvantitativnih metoda u knjižničnoj i informacijskoj znanosti primjećuje se porast kvantitativnih istraživanja 2005. u odnosu na 1975. godinu za 16,1 % te pad od 22,4 % u odnosu na 1985. Kvalitativna pak istraživanja pokazuju pad od 21,8 % u 1985. u odnosu na 1975. godinu te od 16,1 % u odnosu na 2005. Spomenuti istraživači također su primijetili i uporabu kombiniranih kvalitativnih i kvantitativnih pristupa u analiziranim istraživanjima.

⁴⁰⁰ Powell, Ronald; Connaway Silipigni, Lynn. Navedeno djelo, str. 227.

⁴⁰¹ Hider, Philip; Pymm, Bob. *Empirical research methods reported in high-profile LIS journal literature*. // *Library & Information Science Research* 30 (2008), str. 112. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740818808000352> (2017-11-11)

Fidel u svom radu⁴⁰² raspravlja o korištenju tzv. mješovitih istraživačkih metoda u području knjižnične i informacijske znanosti (Mixed methods research – MMR). Mješovita istraživačka metoda odnosi se na integraciju kvalitativnih i kvantitativnih istraživačkih metoda u sklopu jedne studije, a s ciljem poboljšanja kvalitete same studije. Metode se mogu miješati na različite načine te za različite svrhe u sklopu pojedinog istraživanja. Kombinirani metodološki pristup razlikuje se od triangulacije⁴⁰³ po tome što koristi više od dvije metode i različite instrumente u prikupljanju i interpretaciji podataka.⁴⁰⁴ Premda se društvene i humanističke znanosti već desetljećima koriste mješovitim metodološkim pristupom u svojim istraživanjima⁴⁰⁵, ipak on gotovo uopće nije zastupljen u istraživanjima u području knjižnične i informacijske znanosti, smatra Fidel. Naime, autorica je analizirala u svom radu 465 članaka iz područja knjižnične i informacijske znanosti objavljenih u četiri vodeća časopisa u spomenutom istraživačkom području te je zaključila da samo 5 % analiziranih članaka od njih 465 spominje upotrebu mješovitog metodološkog pristupa u istraživanju, dok niti jedan članak izričito ne navodi upotrebu miješanih metoda u svom istraživanju.⁴⁰⁶ Fidel zaključuje kako upotreba MMR-a u istraživanjima u knjižničnoj i informacijskoj znanosti nije prihvaćena kao koncept jer ga istraživači ili smatraju nepotrebnim za vlastitu studiju ili ga ne koriste svjesno kao metodološki pristup u istraživanju. No, takav metodološki pristup mogao bi znatno utjecati na poboljšanje kvalitete same interpretacije i tumačenja rezultata dobivenih primjerice kvantitativnim istraživanjima.

⁴⁰² Fidel, Raya. Are we there yet?: Mixed methods research in library and information science. // *Library & Information Science Research* 30 (2008). URL:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.462.8936&rep=rep1&type=pdf> (2017-12-09)

⁴⁰³ Fidel smatra da je triangulacija najpoznatiji oblik korištenja MMR za istraživače u području knjižnične i informacijske znanosti. Ona je i jedna od metoda za testiranje valjanosti i točnosti studije. U objašnjenju triangulacije Fidel se poziva na M. Q. Pattona, koji je identificirao četiri vrste triangulacije, i to: triangulaciju metoda, triangulaciju različitih izvora podataka unutar iste metode, triangulaciju više istraživača/analitičara za analizu dobivenih podataka te triangulaciju teorijskih perspektiva u tumačenju dobivenih rezultata.

⁴⁰⁴ Fidel navodi primjer njemačke komparativne studije koju su proveli Bernardi, Keim i von der Lippe 2007. godine, a odnosila se na učinke društvenog utjecaja na formiranje obitelji na području istočne i zapadne Njemačke. Oni su u svome istraživanju koristili tri instrumenta za analizu: polustrukturirane intervjuje koji su bili podvrgnuti kvalitativnoj analizi te analizu društvenih mreža i kvantitativnu analizu sociodemografskih upitnika.

⁴⁰⁵ Autorica se poziva na uporabu MMR-a u sociologiji, i to na rad sociologa Siebera „The integration of fieldwork and survey methods“ iz 1973.

⁴⁰⁶ Fidel navodi da neki istraživači tako nisku razinu uporabe MMR-a u istraživanjima knjižnične i informacijske znanosti objašnjavaju nepotrebnosti upotrebe takvog pristupa ili pak nedostatkom empirijske utemeljenosti za njegovu uporabu.

5.2.2. Metodološko trianguliranje: pristup istraživanju fenomena u narodnom knjižničarstvu

Termin „triangulacija“ preuzet je iz geodezije i latinskog je porijekla. Prema navodima Hrvatskog leksikona „triangulacija“ se odnosi na „određivanje položaja glavnih točaka ili trigonometara pri geodetskoj izmjeri pomoću trokuta u kojima je poznata dužina jedne stranice ili baze i sva tri kuta“.⁴⁰⁷ Upotreba pojma „triangulacija“ u društvenim znanostima relativno je mlađeg datuma od uporabe pojma „kompleksna metodologija“, navodi Leburić⁴⁰⁸ te dodaje kako se oba pojma odnose na „uporabu svih raspoloživih kvantitativnih i kvalitativnih metoda u istraživanju jednog 'predmeta' kao i kombiniranja „više od jednog tipa podataka“.⁴⁰⁹ „Jedan od prvih autora koji se već 70-ih godina zalaže za triangulaciju i najviše ju je razvio“⁴¹⁰ američki je sociolog Denzin. On u svojoj knjizi *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*⁴¹¹ navodi četiri vrste trianguliranja.

(1) Trianguliranje podataka odnosi se na uporabu i kombiniranje različitih tipova podataka relevantnih za istraživački projekt. Ovaj tip triangulacije ima i tri podtipa, koji se odnose na (a) vrijeme, (b) prostor te (c) na pojedinca. Pojedinaac se može analizirati u odnosu na tri razine prema Denzinu, i to prema grupnoj, interaktivnoj i kolektivnoj razini (aggregate, interactive, collectivity).

(2) Trianguliranje istraživača odnosi se na sudjelovanje više različitih istraživača, odnosno promatrača u istraživanju/promatranju istog fenomena ili predmeta istraživanja.

⁴⁰⁷ Triangulacija. // Hrvatski leksikon. URL:<https://www.hrleksikon.info/definicija/triangulacija.html> (2017-11-11)

⁴⁰⁸ Leburić, Anči. Integracija kvalitativnih i kvantitativnih aspekata: perspektive empirijskih istraživanja otoka. // Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja 39, 1/4 (2001), str. 202. i 203 URL: <http://hrcak.srce.hr/100237> (2017-11-11)

⁴⁰⁹ Isto, str. 202.

⁴¹⁰ Isto, str. 203.

⁴¹¹ Denzin, Norman K. *Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. 2d ed. New York : McGraw-Hill, 1978. Str. 294-304

(3) Teorijska triangulacija sastoji se od primjene više perspektiva za tumačenje istih skupina podataka.

(4) Metodološka triangulacija podrazumijeva uporabu više različitih metoda za istraživanje jednoga fenomena ili problema.

Denzin razlikuje dva tipa metodološke triangulacije, a to je triangulacija unutar jedne metode te triangulacija između različitih metoda. Triangulacija unutar jedne metode odnosi se na kombiniranje različitih strategija i pristupa u proučavanju određenog fenomena, ali unutar jedne dominantne paradigme, kao primjerice česta zajednička uporaba metoda promatranja sudionika i njihova intervjuiranja unutar jedne kvalitativne studije. Istodobno, triangulacija između različitih metoda odnosi se na to da „ideja kombinacije kvalitativnih i kvantitativnih pristupa u pojedinim situacijama ima za cilj povezivanje paradigmatičkih sustava, istraživačkih strategija i metoda u zajednički studijski nacrt koji povezuje sve faze istraživačkog procesa. Prema tome, pojam triangulacije⁴¹² vezan je uz primjenu višestrukih metoda u procesu rješavanja problema“, zaključuje Halmi te dodaje kako se „u kombiniranom modelu kvalitativne i kvantitativne metode integriraju u jedinstveni korpus“. ⁴¹³ Tako Milas navodi primjer istraživanja u kojem istraživači primjerice žele saznati razinu „potrošnje žestokih alkoholnih pića u kućanstvima“⁴¹⁴ te se problem može ispitati anketnim upitnikom na „nepriistranom uzorku neke populacije“. No, s obzirom na to da se radi o pijenju alkohola, što se smatra nepoželjnom navikom, onda je velika vjerojatnost da sudionici neće biti iskreni u svojim odgovorima. U tom slučaju „drugi tip istraživanja temeljio bi se na traženju odbačenih boca alkoholnih pića u kontejnerima ili po kućanstvima unutar određenog vremenskog intervala“. ⁴¹⁵ Vrlo često istraživači pribjegavaju trianguliranju kako bi se izbjegla istraživačka pogreška zbog pristranosti kao u gornjem primjeru ili pak zbog evaluacije studija. Odabir tipa

⁴¹² Razni autori koriste druge termine koji opisuju triangulaciju, tako Campbell i Fiske nazivaju triangulaciju „multimetodskim operacionalizmom“ (prema Halmi), odnosno „višestrukim operacionalizmom“ (prema Milas). Osim njih o metodološkom trianguliranju govori i Payne pod nazivom „eklektizam“.

⁴¹³ Halmi, Aleksandar. Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2005. Str. 53.

⁴¹⁴ Milas, Goran. Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2005, str. 479.

⁴¹⁵ Isto, str. 479.

triangulacije u nekom istraživanju ovisi o cilju i svrsi toga istraživanja, a nekad se i u jednoj studiji može koristiti više tipova trianguliranja.

Oslanjajući se na temeljne postavke Denzinove ideje metodološke triangulacije, u ovoj studiji govorit ćemo o tzv. kombiniranoj (mješovitoj) metodologiji. Premda se u istraživačkoj praksi društvenih znanosti vrlo često poistovjećuju pojmovi metodološke triangulacije i kombinirane metodologije, ipak ćemo u ovoj studiji za korištenu metodologiju uzeti naziv kombinirana metodologija. Naime, ovdje provedeno istraživanje na kojem se temelje dobiveni rezultati studije oslanja se na kombiniranje te međusobno nadopunjavanje različitih metodoloških pristupa u pojedinim fazama provedenog istraživanja i to na metodi ankete kao kvantitativnom istraživačkom pristupu te na metodi polustrukturiranog intervjua kao kvalitativnom metodološkom pristupu istraživanom fenomenu narodnih knjižnica.⁴¹⁶

5.2.3. Anketa

Istraživanje u ovom radu temelji se na kombiniranoj metodologiji, metodi ankete kao kvantitativnoj metodi te na metodi intervjua kao kvalitativnom metodološkom pristupu u istraživanju.⁴¹⁷ Identificiranje interkulturalnih trendova u narodnim knjižnicama, kao i uloga knjižnice kao interkulturalnog centra u pojedinoj lokalnoj zajednici u kojoj ona djeluje, temelji

⁴¹⁶ Autorice Sekol i Maurović u svom radu „Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima – miješanje metoda ili metodologija?“ pišu o kompleksnosti uporabe miješane (kombinirane) metodologije te o razlozima njezine nepopularnosti u hrvatskoj znanosti. Naime, one smatraju da je razlog tome u kompliciranosti i netransparentnosti pravila i principa miješane metodologije koji nisu posve jasni te uz taj pristup vežu brojne nedoumice. Tako one navode da „najčešće postavljano pitanje vezano uz upotrebu mješovitog pristupa jest ono koje propituje što se to točno u mješovitom pristupu miješa. Točnije, miješaju li se metode ili metodologije, odnosno, ako se miješaju metodologije, a ne samo metode, od koje istraživačke paradigme krenuti i koji tip nacrtu istraživanja koristiti?“ Sekol, Ivana; Maurović, Ivana. Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima – miješanje metoda ili metodologija? // Ljetopis socijalnog rada 24, 1(2017), str. 9. URL: <https://hrcak.srce.hr/185287> (2018-10-15)

⁴¹⁷ Korištena kombinirana metodologiju u istraživanju iako se temelji na Denzinovim postavkama o metodološkom trianguliranju, ipak ih ne slijedi u doslovnom smislu tih postavki kao primjerice one o tipu triangulacije između različitih metoda za koji je karakteristično da kroz „kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih pristupa u pojedinim situacijama ima za cilj povezivanje paradigmatičkih sustava, istraživačkih strategija i metoda u zajednički studijski nacrt koji povezuje sve faze istraživačkog procesa“. Halimi, Aleksandar. Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima. Navedeno djelo, str. 53.

se na metodi ankete. Hipoteze H1 i H2 odnose se na rezultate istraživanja dobivene obradom podataka prikupljenih metodom ankete.

H1 – Potencijali narodnih knjižnica nedovoljno su iskorišteni za promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvu.

H2 – Narodne knjižnice u RH nedovoljno surađuju sa srodnim institucijama civilnog društva u promicanju interkulturalnih vrijednosti.

Metoda anketnog ispitivanja provedena je na prigodnom uzorku diplomiranih knjižničara te knjižničara s višom stručnom spremom uključenih u izvođenje programa i aktivnosti u narodnim knjižnicama. Valja napomenuti da su unutar toga uzorka obuhvaćeni svi ravnatelji narodnih knjižnica i voditelji matičnih službi, kao i voditelji Središnjih knjižnica nacionalnih manjina u RH.

Anketiranjem su pokrivena sve narodne knjižnice na način da je poziv na ispunjavanje upitnika poslan na adrese elektroničke pošte ravnatelja narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj te voditelja Matičnih službi u županijskim matičnim knjižnicama, kao i na adrese voditelja Središnjih knjižnica nacionalnih manjina u RH. Svi kontaktirani sudionici zamoljeni su da zamolbu za popunjavanje upitnika s linkom na anketni upitnik proslijede na sve adrese elektroničke pošte svojih djelatnika koji su diplomirani knjižničari te knjižničari s višom stručnom spremom ako su uključeni u aktivnosti i izvođenje knjižničnih programa bez obzira na vrstu programa. Anketa u ovom istraživanju provedena je na temelju prigodnog uzorka od 177 sudionika (N = 177) visoke i više stručne spreme zaposlenih u narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Spomenuti način distribucije anketnih upitnika do sudionika istraživanja onemogućava računanje krajnjeg odaziva sudionika u anketi jer ne možemo sa sigurnošću procijeniti koliki broj upitnika je stigao do potencijalnih sudionika istraživanja. Zbog nepostojanja mogućnosti kontrole nad distribucijom anketnih upitnika ovdje možemo govoriti o tipu prigodnog uzorka koji je u daljem tekstu opisan navedenim sociodemografskim obilježjima.

Pitanja u anketnom upitniku razvrstana su u nekoliko skupina:

A) Opći podaci o sudionicima koji su se odnosili na: spol, dob, naziv radnog mjesta na kojem su zaposleni u narodnoj knjižnici, stupanj stečene stručne spreme formalnim obrazovanjem, naziv diplomirane studijske grupe, završene specijalizacije iz područja ljudskih prava i/ili

interkulturene ili slične problematike, dužinu radnog staža u narodnoj knjižnici te naziv grada/mjesta u kojem se nalazi knjižnica u kojoj su zaposleni. Također smo sudionike tražili da se izjasne o svome odnosu prema vjeri, vlastitoj većinskoj ili manjinskoj pripadnosti (ako su pripadnici neke manjinske skupine- nacionalne, vjerske, seksualne i druge) te da se u smislu dnevnopolitičkih tema svrstaju na skali od sedam stupnjeva kao više skloni „ljevici“ ili „desnici“.

B) Informiranost knjižničara o interkulturalnim temama i sadržajima kao što su interkulturene vrijednosti, interkulturene aktivnosti i programi te (ne)slaganje s temeljnim odrednicama i karakteristikama multikulturalnih društava kao što su jednaka prava za sve ljude bez obzira na nacionalnu, „rasnu“, vjersku pripadnost te spolnu orijentaciju i druge, sadržaj su pitanja iz druge skupine. Ova skupina pitanja također se odnosi na moguću procjenu sudionika istraživanja značajnosti interkulturalnih programa za narodnu knjižnicu, kao i za zajednicu u kojoj knjižnica djeluje.

Pod interkulturalnim vrijednostima u radu se podrazumijeva tolerancija, nenasilje, kulturna različitost, ljudska prava u najširem smislu značenja, poštovanje i aktivna suradnja između pripadnika različitih kultura te međusobno povezivanje i prožimanje raznih kultura u nekom društvu. Stoga u kontekstu ovoga rada govorimo o potencijalima narodnih knjižnica za promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvu, što podrazumijeva temeljno načelo na kome počiva narodno knjižničarstvo, a ono kaže da se „službe narodne knjižnice zasnivaju na jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj.“⁴¹⁸ Osim toga, prema IFLA-inom Manifestu za multikulturalnu knjižnicu navodi se da ona „nudi usluge kako većinskim tako i manjinskim skupinama, a usluge za manjinske skupine ugrađene su u usluge namijenjene svima. Multikulturalne usluge nisu posebne usluge.“⁴¹⁹ Načelo opće „dostupnosti i otvorenosti“ narodnih knjižnica za sve građane, kao i za sve kategorije korisnika, temeljni je potencijal na kome se može razviti kvalitetna interkulturalna knjižnična djelatnost uz pogodovanje pet temeljnih elemenata za njezin razvoj. Pet razvojnih elemenata interkulturalne knjižnične djelatnosti koji se navode u ovom radu odnosi se na jasnu

⁴¹⁸ UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 1994. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2018-09-18)

⁴¹⁹ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 52.

strategiju rukovođenja knjižnicom u skladu s kulturnim potrebama zajednice u kojoj ona djeluje, višejezične zbirke uklopljene u opći fond knjižnice i dostupne svim zainteresiranim korisnicima bez obzira na njihove kulturne razlike te na usluge i programe namijenjene svim zainteresiranim građanima neke zajednice bez obzira na njihove kulturne i društvene razlike. Također, u ovom kontekstu treba navesti i obrazovano knjižnično osoblje, koje osim višejezičnih kompetencija posjeduje znanja i vještine potrebne za posjedovanje interkulturalnih kompetencija.

C) Treća skupina pitanja odnosi se na tvrdnje u kojima se od sudionika traži da izraze slaganje s onim tvrdnjama koje najbolje opisuju društvenu ulogu i zadaće narodnih knjižnica u suvremenom multikulturalnom društvu. Sadržaj spomenutih tvrdnji obuhvaća interkulturalnu tematiku. Osim navedenog, od sudionika se tražila procjena slaganja s tvrdnjama koje se odnose na usluge i programe narodnih knjižnica u suvremenom hrvatskom multikulturalnom društvu.

D) Zadnja skupina pitanja odnosi se na tvrdnje sadržajnog raspona, od informiranosti sudionika o interkulturalnim temama do izjašnjavanja sudionika o posjedovanju posebnih obrazovnih kompetencija u navedenom području, kao i u području ljudskih prava i srodnih tematika.

Posljednja dva pitanja bila su otvorenog tipa, gdje su sudionici mogli opisati sve programe i aktivnosti koje njihova knjižnica provodi, a odnose se na područje ljudskih prava, multikulturalne i interkulturalne sadržaje te na vlastitu ulogu kao i načine na koje sami sudjeluju u provođenju spomenutih programa. Također, od anketiranih sudionika tražilo se da u nekoliko rečenica napišu vlastitu procjenu ne/značajnosti uloge narodnih knjižnica za interkulturalnu i multikulturalnu problematiku u hrvatskom društvu u cjelini.

Pokazatelji zastupljenosti interkulturalne djelatnosti narodnih knjižnica u RH obuhvaćenih ovim istraživanjem su: karakteristike građe koju knjižnica posjeduje, višejezičnost usluga, zapošljavanje osoblja koje odražava raznolikost zajednice te načini promicanja i informiranja lokalne zajednice o multikulturalnim sadržajima te o interkulturalnim sadržajima knjižnice ako oni postoje. Premda se u teorijskome dijelu rada nastoji definirati razlika između multikulturalnosti i multikulturalizama te interkulturalnosti i interkulturalizma, a istraživanjem se želi utvrditi potencijale narodnih knjižnica za promicanje interkulturalnih vrijednosti s ciljem njihova razvoja kao društvenih središta za promicanje navedenih vrijednosti u lokalnim zajednicama u kojima te knjižnice djeluju, ipak su se u anketnom upitniku uglavnom

nedistinktivno rabili pojmovi multikulturalizam i interkulturalizam. Pribjegli smo tome iz dva razloga. Prvi je što smo razumijevanje tih pojmova pokušali ispitati posebnom skalom koja pokazuje prosječno poznavanje pojma interkulturalizma⁴²⁰, a drugi zbog toga što se ta dva pojma ponekad ne razlikuju ni u znanstvenim radovima⁴²¹ i namjere da zbog eventualnog nesnalaženja sudionici ne bi izgubili interes za ispunjavanje upitnika.⁴²²

5.2.4. Intervju

Podjela intervjuja prema kojoj se oni dijele na strukturirane, polustrukturirane i nestrukturirane preuzeta je od Crawforda⁴²³ te je korištena u ovom radu. Spomenuta podjela temelji se na načinima postavljanja pitanja, kao i vođenja razgovora sa sugovornicima. Premda se polustrukturirani intervju, kao i strukturirani, drži unaprijed zadanog niza pitanja, on je za razliku od strukturiranog usmjeren na pojašnjavanje određene problematike (tematike) i dopušta sugovornicima veću slobodu izražavanja vlastitog mišljenja i vlastitih stavova o onome o čemu su intervjuirani. Polustrukturirani intervjui također podrazumijevaju i fleksibilnijeg voditelja intervjuja / istraživača, koji onda tijekom intervjuja podešava prema odgovorima i reakcijama sugovornika, a u skladu s istraživanom problematikom.⁴²⁴ U radu je korištena metoda polustrukturiranog intervjuja, kojom su intervjuirane ravnateljice Gradske knjižnice i čitaonice Pula, Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica te Pučke knjižnice i čitaonice

⁴²⁰ Skala koja mjeri poznavanje pojma interkulturalizma preuzeta je iz Piršl, Elvi. Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. // Pedagogijska istraživanja 8, 1(2011), str. 61-62. URL: <https://hrcak.srce.hr/118076> (2016-04-22)

⁴²¹ Na nerazlikovanje navedenih pojmova upućuju primjerice autori Milan Mesić i Jadranka Čačić-Kumpes i drugi navedeni u teorijskom dijelu rada.

⁴²² Stoga smo u anketnom upitniku prilikom formulacije spomenutih pitanja koristili sintagmu „multikulturalizam / interkulturalizam“, pa je tako pitanje primjerice glasilo – „Narodne knjižnice trebaju promicati u medijima svoje multikulturalne / interkulturalne aktivnosti.“ No, kada su se pitanja odnosila na prepoznavanje sadržaja koji se pak odnose na koncept samog interkulturalizma te njegovo razlikovanje od koncepta multikulturalizma, onda je pitanje glasilo – „Za dolje navedene tvrdnje procijenite koje se odnose, a koje ne odnose na pojam 'interkulturalizam'“.

⁴²³ Crawford, John. The Culture of Evaluation in Library and Information Services. Oxford : Chandos Publishing, 2006. Str. 50-51.

⁴²⁴ Halmi, Aleksandar. Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima. Samobor : "A. G. Matoš" ; Zagreb : Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, 1996, str. 252-259.; Breakwell, Glynis Marie. Vještine vođenja intervjuja. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2001. Str. 99-112.

Daruvar⁴²⁵, kao i voditeljice Središnje knjižnice Talijana u Republici Hrvatskoj i Središnje knjižnice za češku manjinu u RH. Kriterij odabira navedenih knjižnica temelji se na usporedbi podataka dobivenih iz dostupnih dokumenata o njihovoj knjižničkoj djelatnosti te postavki i preporuka temeljnih međunarodnih dokumenata za djelatnost narodnih knjižnica u suvremenim multikulturalnim društvima (primjerice IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice, Aleksandrijskom manifestu i drugima). Nadalje, u odabiru knjižnica iz kojih su intervjuirani sugovornici o interkulturalnim programima i aktivnostima relevantnim za ovu studiju, rukovodili smo se i kriterijima opće dostupnosti te kontinuiteta u provođenju interkulturalnih programa. Drugim riječima, u obzir su došli programi namijenjeni pripadnicima manjina koji žive u lokalnim zajednicama u kojima pojedina narodna knjižnica djeluje, a koji imaju kontinuitet izvođenja kroz dulji vremenski period (preko godinu dana) i otvoreni su za sudjelovanje svim građanima bez obzira na kulturne razlike. Svrha korištenja metode intervjua u ovom istraživanju je zahvaćanje cjelovitog pristupa istraživanom fenomenu interkulturalne problematike u hrvatskim narodnim knjižnicama. Cilj intervjuiranja ravnateljica odabranih knjižnica bio je višestruk. Osim što su stručnjakinje iz područja knjižničarstva, one su i direktno uključene u realizaciju interkulturalnih programa u svojim knjižnicama te u proces odlučivanja u smislu donositeljica odluka važnih za formiranje i realizaciju programa, kao i za osiguravanje i raspodjelu financijskih sredstava za navedene programe. Voditeljice središnjih manjinskih knjižnica također su intervjuirane zbog sudjelovanja u interkulturalnim programima te u odlučivanju i donošenju odluka jer su manjinske knjižnice smještene unutar mreža narodnih knjižnica te se koriste njihovom izgrađenom infrastrukturom.

Specifična istraživačka pitanja koja se odnose na analizu dokumenata i polustrukturirane intervjuje:

1. U kojoj mjeri su u narodnim knjižnicama zastupljeni kontinuirani interkulturalni programi za rad s korisnicima, pripadnicima nacionalnih, etničkih, vjerskih, kulturnih i drugih manjinskih skupina?

⁴²⁵ Prethodno predviđena za intervjuiranje djelatnika Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak nije obuhvaćena ovim radom zbog prestanka izvođenja kontinuiranih interkulturalnih programa.

2. Je li osoblje narodnih knjižnica dovoljno educirano o interkulturnoj problematici u području knjižnične djelatnosti?

Postupkom opisanim u narednom poglavlju odabrani su sugovornici za intervju uključeni u provođenje kontinuiranih interkulturnih knjižničnih programa u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar, Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica te u Središnjoj knjižnici Talijana u Republici Hrvatskoj (koja djeluje u sklopu Gradske knjižnice i čitaonice Pula) i u Središnjoj knjižnici za češku manjinu u RH (koja djeluje u sklopu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar). Sugovornici iz spomenutih narodnih knjižnica izabrani su s obzirom na kontinuitet i posebnost interkulturnih knjižničnih programa koje provode u knjižnicama u kojima rade, a da pri tome ti programi nisu sastavni dio aktivnosti i programa drugih narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osim toga sugovornici su odabirani i sa svrhom razlikovanja interkulturnih knjižničnih programa od onih multikulturnih koji su češće zastupljeni u knjižničnim praksama.

5.2.4.1. Odabir sugovornika

Tijekom 2016. i 2017. proveden je detaljan pregled 219 internetskih stranica narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj, a koje se nalaze na internetskom portalu „knjižnica.hr“.⁴²⁶ Pregled navedenih internetskih stranica omogućio je uvid u sadržaje programa narodnih knjižnica ciljem pronalazjenja knjižnica koje provode kontinuirane interkulture programe.

Pod interkulturnim programima u kontekstu ovog rada podrazumijevaju se svi knjižnični programi u narodnim knjižnicama koji se odvijaju u kontinuitetu kroz duži vremenski period (preko godinu dana) te obuhvaćaju sadržaje i aktivnosti namijenjene svim građanima neke lokalne zajednice bez obzira na njihove kulturne i društvene razlike te uključuju dijalog između pripadnika manjinske i većinske zajednice. Također, programi se mogu vezati uz različite društvene probleme (primjerice programi za Rome u koprivničkoj knjižnici) ili se pak mogu odnositi na promicanje kulturnih manjinskih sadržaja (primjerice programi talijanske manjine u pulskoj knjižnici). Interkulturni knjižnični programi, osim što su po svojoj namjeni predviđeni za sudjelovanje svih građana neke lokalne zajednice u kojoj

⁴²⁶ Knjižnica.hr : Portal narodnih knjižnica. URL: <http://www.knjiznica.hr> (2018-02-16)

pojedina narodna knjižnica djeluje, u njihovim sadržajima moraju biti zastupljene teme koje se odnose na prevladavanje predrasuda prema kulturnim različitostima te promicanje interkulture komunikacije. Odnosno, to bi značilo da se sadržaj interkulturnih knjižničnih programa odnosi na aktivnosti koje su usmjerene na prihvaćanje i toleriranje kulturne različitosti, prevladavanje predrasuda prema pojedinim društvenim skupinama u društvu, promicanje interakcije i interkulturnog dijaloga između pripadnika socijaliziranih u različitim kulturnim tradicijama, poticanje usvajanja stavova koji usmjeravaju prema poimanju kulturnih različitosti kao potencijalnih društvenih prednosti za razvoj demokratskog društva koje u fokusu ima brigu o poštovanju ljudskih prava. Drugim riječima, jedinstvena interkulturalna dimenzija knjižnične djelatnosti treba se ogledati u stavljanju naglaska više na društvenu ulogu narodnih knjižnica kao promicatelja tolerancije, dijaloga, ljudskih prava te demokratskih vrijednosti među svojim korisnicima, ali i ostalim građanima zajednice u kojoj knjižnica djeluje. Osim što Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice donose preporuku prema kojoj bi osoblje neke knjižnice, pa tako i narodne knjižnice, trebalo odražavati demografsku strukturu zajednice u kojoj knjižnica djeluje, one donose preporuke i za osoblje koje treba posjedovati komunikacijske sposobnosti i vještine te znanja o međukulturalnoj komunikaciji koja se smatraju obaveznima. Obrazovanje u smislu cjeloživotnog učenja iz područja ljudskih prava, demokracije, multikulturalizma i interkulturalizama te građanskog odgoja i obrazovanja za mir i nenasilje temeljne su sastavnice interkulturnog obrazovanja knjižničara. Također adekvatno obrazovano knjižnično osoblje o interkulturnim sadržajima i pitanjima mora posjedovati tzv. interkulturalne kompetencije čiji cilj je „u razumijevanju temeljnih načela i načina funkcioniranja kulturno pluralne zajednice, razumijevanje načina na koji kultura oblikuje naše stavove o sebi i drugima, kritičko osvješćivanje etničkih, rasnih, rodničkih i drugih čimbenika društvene nejednakosti, diskriminacije i opresije ili, pak, jačanje građanske odgovornosti, solidarnosti i spremnosti na društvenu akciju“.⁴²⁷

Vodeći se navedenim kriterijima, a na temelju pregleda dostupnih mrežnih stranica hrvatskih narodnih knjižnica, identificirane su tri knjižnice koje provode kontinuirane

⁴²⁷ Spajić-Vrkaš, Vedrana; Stričević, Ivanka; Maleš, Dubravka; Matijević, Milan. Poučavati prava i slobode : priručnik za učitelje osnovne škole : s vježbama za razrednu nastavu. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, 2004. Str.168. prema Piršl, Elvi i suradnici. Vodič za interkulturalno učenje. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016. Str. 154.

interkulture programe kroz duži vremenski period te je proveden detaljan uvid u njihove dostupne dokumente koji se odnose na provedbu kontinuiranih programa i aktivnosti u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula, Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar te Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica. Analizirana dokumentacija obuhvatila je sve tiskane i *online* izvore koji sadrže informacije o aktivnostima koje navedene knjižnice provode s naglaskom na interes za interkulturnu knjižničku djelatnost. Na temelju ove analize odabrani su sugovornici za intervjue iz tri navedene knjižnice.

Učinjena je analiza sljedećih dokumenta:

- Izvješće o radu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar za 2016. i 2017. godinu te Programi rada za 2017. i 2018.g.

URL: <http://knjiznica-daruvar.hr/wp-content/uploads/2016/02/Izvje%C5%A1%C4%87e-o-radu-za-2016..doc-1.pdf>

URL: <http://knjiznica-daruvar.hr/wp-content/uploads/2016/02/Program-rada-za-2017.g.-kona%C4%8Dna-1.pdf>

URL: <http://knjiznica-daruvar.hr/wp-content/uploads/2016/02/Izvje%C5%A1%C4%87e-o-radu-za-2017..pdf>

URL: <http://knjiznica-daruvar.hr/wp-content/uploads/2016/02/Program-rada-za-2018.g.-1.pdf>

- Strategija razvoja Gradske knjižnice i čitaonice Pula 2013.-2019.

URL: http://www.gkc-pula.hr/site_media/media/cms_page_media/55/Strategija%20razvoja%20Gradske%20knjiznic e%20i%20citaonice%20Pula%202013.-2019..pdf

- Publikacija „25 godina od osnutka i djelovanja Središnje knjižnice Talijana u Republici Hrvatskoj“ i kalendar interkulturalnih događanja u pulskoj knjižnici

URL: http://www.gkc-pula.hr/site_media/media/cms_page_media/4/SPOMENICA.pdf

URL: <http://www.gkc-pula.hr/hr/o-knjiznici/sredisnja-knjiznica-za-talijane-u-rh/kalendar-dogaanja/>

- Izvještaj o radu Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica za 2016. godinu te publikacija Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. : spomenica Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica⁴²⁸

UR: http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/dokumenti/Izvjesce_o_radu_Knjiznice_u_2016_opisno_i_financijski_pokazatelji.pdf

URL: <http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=5&n=5>

5.3. Opis istraživačkog procesa

Istraživanje je provedeno po sljedećim etapama:

1. etapa: anketno istraživanje kojim su bili obuhvaćeni svi sudionici s visokom i višom stručnom spremom zaposleni u narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj te svi ravnatelji knjižnica, voditelja matičnih službi i voditelja Središnjih knjižnica nacionalnih manjina u RH *Online* anketni upitnik bio je aktivan od siječnja do travnja 2016. Zatvoren je za popunjavanje sudionika zaključno s 25. travnjem 2016. godine.

2. etapa: detaljan uvid u knjižničnu dokumentaciju koja se odnosi na sve tiskane i *online* sadržaje koji opisuju programe i aktivnosti narodnih knjižnica s interkulturalnim predznakom, prema ranije navedenim kriterijima, s ciljem izbora sugovornika za intervjuiranje

U drugoj etapi istraživanja, za što potpuniju sliku stvarnog stanja koje se odnosi na interkulturalnu problematiku zastupljenu u hrvatskim narodnim knjižnicama, korišteni su podaci dobiveni detaljnim uvidom dostupne dokumentacije o pojedinim narodnim knjižnicama u RH. Kriterij za izbor dokumenata bio je dostupnost izvora, bilo da su oni bili dostupni *online* ili u tiskanom obliku. Kao dodatni izvor podataka pregledana dokumentacija u ovom radu odnosi se na sve tiskane i *online* sadržaje koji opisuju programe i aktivnosti narodnih knjižnica s

⁴²⁸ Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. : spomenica Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica / glavna urednica Dijana Sabolović-Krajina. Koprivnica : Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“, 2010.

interkulturalnim predznakom. Na temelju podataka prikupljenih iz navedenih izvora, tj. dostupnih dokumenata, izabrani su sugovornici za intervjuiranje. Drugim riječima, analiziranje dostupnih dokumenata poslužilo je za detektiranje knjižnica koje imaju kontinuirane interkulturalne programe za korisnike te za nadopunu podataka o navedenim knjižnicama, dobivenih anketnim ispitivanjem i intervjuiranjem.

3. etapa: tijekom 2017. provedeno je 5 intervjuja. Razgovori su vođeni sa sugovornicima koji su na rukovodećim pozicijama u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula, Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar i Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica te u Središnjoj knjižnici Talijana u Republici Hrvatskoj (koja djeluje u sklopu Gradske knjižnice i čitaonice Pula) i u Središnjoj knjižnici za češku manjinu u RH (koja djeluje u sklopu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar).

4. etapa: obrada i analiza podataka: Podaci dobiveni anketom obrađeni su korištenjem univarijatnih i multivarijatnih statističkih postupaka dok je nakon intervjuja provedena kvalitativna analiza transkripata.

5.4. Anketni dio istraživanja

5.4.1. Struktura uzorka

Anketa u ovom istraživanju provedena je na temelju prigodnog uzorka od 177 sudionika visoke i više stručne spreme zaposlenih u narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Od navedenog ukupnog broja sudionika (N = 177) ženskog je spola njih 157 ili 88,7 %, dok je 9 % sudionika muškog spola ili njih 16 (tabela 1).

Tabela 1 – Spolna struktura uzorka

Spol	N	%
Ženskog	157	88,7
Muškog	16	9,0
Bez odgovora	4	2,3
Ukupno	177	100,0

Na pitanje o stečenom stupnju stručne spreme odgovorilo je ukupno 175 sudionika, od toga je njih 161 odgovorilo da posjeduje visoku stručnu spremu (3 od njih posjeduju stupanj magistra znanosti te 4 stupanj doktora znanosti), što iznosi 91 % svih knjižničara koji su sudjelovali u istraživanju. Višu stručnu spremu izjasnilo se da posjeduje 14 sudionika, odnosno 7,9 %, dok se dvoje sudionika u istraživanju nije izjasnilo o postignutom stupnju stručne spreme (tabela 2).

Tabela 2 – Obrazovna struktura uzorka

Stupanj stečene stručne spreme	N	%
viša stručna sprema	14	7,9
visoka stručna sprema, magistar struke	154	87,0
magistar znanosti	3	1,7
doktor znanosti	4	2,3
Bez odgovora	2	1,1
Ukupno	177	100,0

Na pitanje o dodatnoj edukaciji iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja sudionici istraživanja u najvećoj mjeri odgovarali su da su se s tim temama susreli na studiju (60,5 %) odnosno da su sudjelovali na skupovima (37,9 %) i tečajevima (30,5 %) vezanim uz navedene teme (tabela 3).

Tabela 3 – Dodatna edukacije iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja

Dodatna edukacije iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja	N	%
Tijekom studija susrela/o sam se sa spomenutim sadržajima	107	60,5
Završila/o sam poslijediplomski studij/e koji su se bavili navedenim temama.	7	4,0
Sudjelovala/o sam na skupovima (kongresima, savjetovanjima okruglim stolovima	67	37,9
Pohađala/o sam tečajeve (seminare, radionice) vezane uz navedene teme.	54	30,5
Nešto drugo	5	2,8

Odgovore sudionika na pitanje na kojem radnom mjestu su zaposleni u narodnoj knjižnici, odnosno koje poslove podrazumijeva njihovo radno mjesto svrstali smo u dvije kategorije:

1. Rukovodeći kadar (ravnatelj/ica narodne knjižnice, voditelj/ica matične službe, voditelj/ica središnje knjižnice nacionalne manjine, voditelj/ica nabave, voditelj/ica mreže, koordinator/ica ogranka, službe ili odjela)

2. Djelatnik knjižnice (djelatnik/ica matične službe, djelatnik/ica središnje knjižnice nacionalne manjine, diplomirani knjižničar/ka – informator/ica na odraslom odjelu, diplomirani knjižničar/ka – informator/ica na dječjem i teen odjelu, odgajatelj/ica i nešto drugo). Prema poslovima koje obavljaju u narodnoj knjižnici 45,2 % sudionika izjasnilo se da su rukovodeći kadar narodne knjižnice, što znači da su dionici u donošenju odluka ili direktni donositelji odluka koje se odnose na poslovanje njihovih knjižnica. Kao djelatnik knjižnice zaposlen na poslovima knjižnične djelatnosti u narodnim knjižnicama izjasnilo se 54,2 % sudionika (tabela 4).

Tabela 4 – Struktura uzorka prema sistematizaciji radnih mjesta u narodnim knjižnicama⁴²⁹

Radno mjesto zaposlenih u narodnoj knjižnici	N	%
rukovodeći kadar	80	45,2
djelatnik knjižnice	96	54,2
Bez odgovora	1	0,6
Ukupno	177	100,0

Najveći broj sudionika, njih 36,2 %, bez prekida je zaposleno u narodnoj knjižnici 10 i manje od 10 godina, dok 27, 7 % sudionika radi od 11 do 20 godina na tim poslovima. U rasponu od 21 do 30 godina radnoga staža u narodnoj knjižnici nalazi se 26 % knjižničara koji su sudjelovali u istraživanju, dok se 8,5 % sudionika izjasnilo zaposlenicima knjižnice dulje od 31 godine (tabela 5).

⁴²⁹ U daljnjem tekstu NK

Tabela 5 - Struktura uzorka prema dužini radnog staža u NK

Godine radnog staža u NK (u kontinuitetu)	N	%
1 – 10 godina	64	36,2
11 – 20 godina	49	27,7
21 – 30 godina	46	26,0
31 i više	15	8,5
Bez odgovora	3	1,7
Ukupno	177	100,0

Najveći je broj sudionika u istraživanju bio iz Grada Zagreba, s udjelom 43,5 % u ukupnom uzorku, dok je iz Krapinsko-zagorske i Varaždinske županije pristigao najmanji broj popunjenih anketnih upitnika, odnosno na anketni upitnik u navedenim županijama odgovorila je po jedna osoba (tabela 6).

Tabela 6 – Struktura uzorka prema regionalnoj pripadnosti

Broj sudionika prema županijama u kojima se nalaze knjižnice u kojima su zaposleni	N	%
ZAGREBAČKA	11	6,2
KRAPINSKO-ZAGORSKA	1	0,6
SISAČKO-MOSLAVAČKA	10	5,6
KARLOVAČKA	3	1,7
VARAŽDINSKA	1	0,6
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA	6	3,4
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	7	4,0
PRIMORSKO-GORANSKA	11	6,2
LIČKO-SENJSKA	5	2,8
POŽEŠKO-SLAVONSKA	3	1,7
ZADARSKA	3	1,7
OSJEČKO-BARANJSKA	11	6,2
ŠIBENSKO-KNINSKA	5	2,8
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	7	4,0
SPLITSKO-DALMATINSKA	6	3,4
ISTARSKA	5	2,8
MEĐIMURSKA	3	1,7

GRAD ZAGREB	77	43,5
Bez odgovora	2	1,1
Ukupno	177	100,0

Fenomen „različitost“ u nekom društvu, a koji je ključan i za ovu studiju, može se opisati prema navodima M. Mesića i D. Bagića, koji u svome radu Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima kažu da „različitost“ (diversity) može izražavati brojne aspekte razlika među ljudima, koji mogu uključiti rod, dob, mjesto rođenja, etničnost, kulturu, obrazovanje, fizičke sposobnosti, društvenu klasu, religiju, seksualnu orijentaciju, jezik, mjesto stanovanja, državljanski status, političku ideologiju te osobni stil i obilježja⁴³⁰. S obzirom na to da se ova studija bavi kulturnom različitošću u kontekstu narodnog knjižničarstva, onda je ona usmjerena na segmente kulturne različitosti hrvatskog društva na temelju nacionalne, vjerske pripadnosti te političke orijentacije. Djelatnost hrvatskih narodnih knjižnica te središnjih knjižnica nacionalnih manjina u RH prema postojećem ustroju pretežno je usmjerena na očuvanje kulturnih identiteta pripadnika nacionalnih manjina kroz očuvanje njihovih jezika i tradicija u pojedinim lokalnim zajednicama u kojima te manjine tradicionalno žive. Tome u prilog govore i rezultati istraživanja dobiveni u ovoj studiji.

Na pitanje „Smatrate li se pripadnikom neke manjinske skupine (npr. nacionalne, vjerske, društvene, seksualne ili neke dr.)?“, sudionici su u 80,2 posto odgovora ustvrdili da se ne smatraju pripadnicima niti jedne manjinske skupine koja živi u Republici Hrvatskoj. Istodobno se 5,6 % sudionika izjasnilo pripadnicima neke od nacionalnih manjina u RH, njih 2,8 % se izjasnilo pripadnikom neke druge manjinske skupine. Dok se 2,3 % sudionika u anketi izjasnilo pripadnicima neke vjerske manjine u RH, samo jedan sudionik od ukupno 177 anketiranih izjasnio se kao pripadnik neke od seksualnih manjina (tabela 7).

⁴³⁰ Mesić, Milan, Bagić, Dragan. Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. // Migracijske i etničke teme 27, 1(2011), str. 8. URL: <https://hrcak.srce.hr/71140> (2017-05-15)

Tabela 7 – Struktura uzorka prema pripadnosti manjinama

Smatrate li se pripadnikom neke manjinske skupine (npr. nacionalne, vjerske, društvene, seksualne ili neke dr.)?	N	%
Ne smatram se pripadnikom niti jedne manjinske skupine	142	80,2
Pripadnik nacionalne manjine	10	5,6
Pripadnik neke druge manjine koja nije navedena u anketi	5	2,8
Pripadnik vjerske manjine	4	2,3
Pripadnik seksualne manjine	1	0,6

Na pitanje „U političkim temama ljudi govore o 'ljevici' i 'desnici'. Gdje biste se vi svrstali na ovoj skali?“, sudionicima smo ponudili skalu od sedam pozicija kako bi sami procijenili označavanjem jednog od brojeva poziciju najbližu osobnom političkom uvjerenju. Rezultate univarijatne distribucije saželi smo u tri pozicije prikazane u tablici. Dobiveni rezultati govore da 51,98 % sudionika sebe pozicionira „lijevo“, dok njih 29,37 % sebe pozicionira u politički „centar“. Istodobno 9,04 % sudionika sebe je pozicioniralo u političkoj orijentaciji „desno“, a 9,61 % knjižničara koji su sudjelovali u istraživanju nije odgovorilo na ovo pitanje (tabela 8).⁴³¹

Tabela 8 – Samoprocjena političke orijentacije sudionika

U političkim temama ljudi govore o „ljevici“ i „desnici“. Gdje biste se vi svrstali na ovoj skali?	N	%
Lijevo	92	51,98
Centar	52	29,37
Desno	16	9,04
Bez odgovora	17	9,61
Ukupno	177	100,0

Na pitanje kakav je njihov odnos prema vjeri 42,4 % sudionika odgovorilo je da su vjernici, ali ne prihvaćaju sve što im njihova vjera i crkva propovijedaju, dok se njih 20,3 % izjasnilo da nisu vjernici, ali ni protivnici vjere i crkve. Kao uvjereni vjernici izjasnilo se 13,6

⁴³¹ Skala preuzeta iz Cifrić, Ivan. Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život. // Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline 14, 3(2005), str. 208.
URL:https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=13905 (2018-02-22)

% sudionika, dok 7,3 % knjižničara nije sigurno jesu li vjernici, odnosno nisu sigurni u svoj odnos prema vjeri. Istodobno 6,2 % sudionika uvjereni su protivnici vjere i crkve (tabela 9).

Tabela 9 – Struktura uzorka prema vjerskoj samoidentifikaciji sudionika

Odnos prema vjeri	N	%
Uvjereni sam vjernik	24	13,6
Vjernik sam, ali ne prihvaćam sve što moja vjera i crkva propovijedaju	75	42,4
Nisam siguran/na jesam li vjernik ili nisam	13	7,3
Nisam vjernik, ali nisam ni protivnik vjere i crkve	36	20,3
Uvjereni sam protivnik vjere i crkve	11	6,2
Bez odgovora	18	10,2
Ukupno	177	100,0

5.4.2. Rezultati anketnog dijela istraživanja

5.4.2.1. Razumijevanje pojma interkulturalizam

Na pitanje jesu li se bilo kad dosad susreli s pojmom „interkulturalizam“ 84,7 posto sudionika pozitivno je odgovorilo, dok se njih 5,1 posto nikad nije susrelo s navedenim pojmom (tabela 10).

Tabela 10 – Prepoznavanje pojma „interkulturalizam“

Jeste li se dosad ikada susreli s pojmom „interkulturalizam“?	N	%
Da	150	84,7
Ne	9	5,1
Bez odgovora	18	10,2
Total	177	100,0

U anketnom upitniku od sudionika se također tražilo da procijene koliko se pojedine tvrdnje koje su im ponuđene (tabela 11) odnose na pojam „interkulturalizam“. ⁴³² Prema mišljenju ispitanih knjižničara, a na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da većina sudionika, njih 90,4 %, procjenjuje da se na „interkulturalizam“ odnosi tvrdnja – „interakcije među pripadnicima različitih kultura“. Također, 89,8 % sudionika smatra da tvrdnja „međusobno povezivanje i prožimanje raznih kultura u društvu“ opisuje interkulturalizam kao pojam, dok 88,7 % njih takvom smatra tvrdnju „aktivna suradnja dviju ili više kultura u svim područjima života“ te njih 87,6 % da isto vrijedi i za tvrdnju „poštovanje i prihvaćanje različitosti“. Ovako visok postotak prepoznavanja tvrdnji koje se odnose na glavne sastavnice određenja pojma „interkulturalizam“ može ukazivati na to da sudionici poznaju i razumiju sadržaj pojma „interkulturalizam“ te njegovo moguće pojmovno razlučivanje od koncepta „multikulturalizma“. Istodobno 68,9 % sudionika tvrdnju „prilagođavanje većinske kulture manjinskoj kulturi“ ne smatra dijelom koncepta interkulturalizma. Premda 67,2 % sudionika „asimilaciju manjinske kulture u većinsku kulturu“ ne svrstava u interkulturalizam, ipak 80,2 % sudionika smatra da tvrdnja „postojanje različitih kultura na nekom teritoriju“ jest sastavnica koja govori o interkulturnom konceptu. No, ne treba zanemariti da gotovo četvrtina ili 23,7 % sudionika smatra da „interkulturalizam“ podrazumijeva asimilaciju manjinske kulture u većinsku. Ovaj podatak, osim što razotkriva temeljno nerazumijevanje pojma „interkulturalizam“, može upućivati i na to da prethodni odgovori nisu plod razumijevanja toga pojma, nego prepoznavanja poželjnih odgovora. Stoga mogući razlog ovakvoj distribuciji odgovora sudionika može biti nedovoljno poznavanje i razlikovanje koncepata „multikulturalizam“ i „interkulturalizam“ unatoč dobroj općoj informiranosti sudionika, što je u skladu s njihovim temeljnim kompetencijama za obavljanje zanimanja diplomiranog knjižničara te je sastavni dio njihova svakodnevnog opisa poslova koje obavljaju u narodnoj knjižnici. ⁴³³ Također je moguće nedovoljno poznavanje terminološke razlike između osnovnih

⁴³² Skala na ovom instrumentu koji mjeri poznavanje pojma interkulturalizma pruzeta je iz Piršl, Elvi. Navedeno djelo, str. 61-62.

⁴³³ Knjižničari su informacijski stručnjaci te u skladu s tim knjižničarsko obrazovanje kroz osnovne studijske programe osposobljava ih za pronalaženje svih vrsta informacija kao i za komuniciranje tih informacija prema korisnicima bez obzira na medij u kome su te informacije pohranjene. Također je važno napomenuti da većina diplomiranih knjižničara posjeduje diplome i iz drugih područja društvenih i humanističkih znanosti te se stalno stručno usavršava zbog potreba posla kroz cijeli niz stručnih seminara, radionica i sl. Tome u prilog mogu se navesti primjeri kao stručni skup „Knjižnica – mjesto društvenog i osobnog razvoja“ koji je bio održan 2018. godine u Zaprešiću ili primjerice međunarodni stručni skup „Knjižnica – središte znanja i zabave“ koji se

odrednica oba koncepta, što onda dovodi do poistovjećivanja pojmova i njihove zamjene. Naime, koncept multikulturalizma podrazumijeva postojanje i toleriranje različitosti na nekom teritoriju, ali ne i nužno interakciju, međusobno prilagođavanje i prožimanje elemenata manjinske i većinske kulture te njihovu suradnju kao što je to slučaj s konceptom interkulturalizma. Drugim riječima, sudionici su informirani o nekim odrednicama konceptata interkulturalizma i multikulturalizma, ali ih ne mogu precizno razlikovati i odrediti.

Tabela 11 – Razumijevanje pojma „interkulturalizam“

Za dolje navedene tvrdnje procijenite koje se odnose, a koje ne odnose na pojam „interkulturalizam“	Odnosi se %	Ne odnosi se %
Interakcije među pripadnicima različitih kultura	90,4	0,6
Međusobno povezivanje i prožimanje raznih kultura u društvu	89,8	1,7
Aktivna suradnja dviju ili više kultura u svim područjima života	88,7	2,8
Poštovanje i prihvaćanje različitosti	87,6	4,0
Prilagođavanje većinske kulture manjinskoj kulturi	22,0	68,9
Postojanje različitih kultura na nekom teritoriju	80,2	10,7
Asimilacija manjinske kulture u većinsku kulturu	23,7	67,2

5.4.2.2. Stavovi hrvatskih knjižničara o ulozi narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti: rezultati istraživanja i diskusija

Na anketno pitanje („Koliko Vas osobno zanimaju teme iz sljedećih područja?“) koje se odnosilo na procjenu osobnih interesa sudionika za teme iz područja problematike nacionalnih, vjerskih i seksualnih manjina te na ženska prava, općenito multikulturalne društvene problematike, kao i na diskriminatorno ponašanje prema pripadnicima manjina u društvu, 92,1 % sudionika odgovorilo je da ih djelomično ili izrazito zanima problematika općenito vezana uz pitanja ljudskih prava u društvu. Sudionicima je za odgovore na ovo pitanje bila ponuđena skala od pet stupnjeva (Likertova tipa) na kojoj su mogli za pojedine navedene teme odgovoriti da ih uopće ne zanimaju, da ih djelomično zanimaju, da ih niti zanimaju, niti ne zanimaju, da ih djelomično zanimaju te da ih izrazito zanimaju. Distribucija frekvencija za odgovore sudionika o iskazanom interesu za pojedine teme u ovom anketnom pitanju kreće se u rasponu od 60,5 % do 92,1 % za pojedine odgovore (tabela 12). Naime, najmanji interes sudionika od 60,5 % iskazan je za vjerska manjinska pitanja u odnosu na religiju kojoj pripada većina

stanovništva u zemlji. Istodobno se za teme iz područja ženskih prava te diskriminacije žena interesira približno 87 % ispitanih knjižničara. Također, 87,6 % sudionika pokazalo je interes za cjelokupnu multikulturnu problematiku u društvu. Sudionici najmanju ravnodušnost od 5,6 % („niti me zanimaju niti me ne zanimaju“) iskazuju prema temama koje govore općenito o ljudskim pravima, dok najveću ravnodušnost od 26 % pokazuju prema temama vezanim za pitanja odnosa manjinskih religijskih skupina s većinskom te za prava i kvalitetu života LGBT osoba (25,4 %). Također je potrebno spomenuti da je 21,5 % sudionika izrazilo svoju ravnodušnost („niti me zanimaju niti me ne zanimaju“) prema temama koje se odnose na diskriminaciju seksualnih manjina (LGBT osoba i dr.). Zanimljivo bi bilo istražiti ovaj iskazani izostanak interesa knjižničara za povrede ljudskih prava pripadnika seksualnih manjina.

Tabela 12 – Interes sudionika za teme vezane uz kulturnu različitost

Koliko Vas osobno zanimaju teme iz sljedećih područja?	Uopće me ne zanima (%)	Djelomično me ne zanimaju (%)	Niti me zanimaju niti me ne zanimaju (%)	Djelomično me zanimaju (%)	Izrazito me zanimaju (%)
Ljudskih prava općenito	0,0	2,3	5,6	29,4	62,7
Multikulturne problematike općenito	0,0	2,8	9,6	46,9	40,7
Ženskih prava općenito	0,6	3,4	8,5	33,3	54,2
Odnosa vjerskih manjinskih skupina s većinskom	6,2	7,3	26,0	47,5	13,0

U skladu s prethodnim pitanjem koje se odnosilo na interese sudionika o temama iz područja ljudskih prava, pitali smo ih da također na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva procijene koliko pažnje u medijima posvećuju određenoj tematici iz područja nacionalnih, vjerskih i seksualnih manjina, ženskih prava, općenite multikulturne društvene problematike te na pitanja diskriminacije prema pripadnicima manjinskih skupina. S tim da se početni stupanj 1 odnosi na potpuni izostanak pažnje za navedene teme u medijima („nikad ne obraćam pažnju“), a stupanj 5 se odnosi na stalno obraćanje pažnje na spomenute teme u medijima („uvijek obraćam pažnju“). Prema odgovorima sudionika njih 86,4 % uglavnom ili uvijek obrati pažnju u medijima kad se govori ili piše o temama koje se tiču područja općih ljudskih prava (tabela 13). Teme vezane uz ženska prava i diskriminaciju žena prezentirane u medijima uglavnom ili

povremeno pobudit će pažnju približno 79 % sudionika, dok uglavnom i povremeno sudionici najmanje pažnje posvećuju (približno 42 %) temama vezanim uz religijska pitanja. Na teme vezane uz područje multikulturalnosti i multikulturalizma, ako budu popraćene u medijima, uglavnom i povremeno obratit će pažnju 86,4 % ispitanih knjižničara. Da nikad ili rijetko obraćaju pažnju na teme vezane za općenita religijska pitanja te pitanja odnosa religijske manjine i većine u društvu izjasnilo se približno 17,3 % sudionika, dok se samo 2,8 % sudionika izjasnilo da im u medijima promaknu pažnji teme vezane uz diskriminaciju žena.

Tabela 13 – Posvećivanje pažnje sadržajima vezanima uz kulturnu različitost koji se pojavljuju u medijima

Naidete li u medijima (tisku, internetu, televiziji i dr.) na sadržaje posvećene dolje nabrojenim temama, koliko pažnje ćete im posvetiti?	Nikad ne obraćam pažnju (%)	Rijetko obraćam pažnju (%)	Ponekad obratim pažnju (%)	Uglavnom obraćam pažnju (%)	Uvijek obraćam pažnju (%)
Ljudskih prava općenito	0,0	3,4	10,2	40,1	46,3
Multikulturalne problematike općenito	0,6	3,4	22,0	44,6	29,4
Diskriminacije žena	0,0	2,8	16,9	38,4	41,2
Ženskih prava općenito	0,0	4,0	17,5	39,0	39,5

Važno je napomenuti da je ovakva procjena vlastite zainteresiranosti knjižničara te posvećivanja njihove pažnje pitanjima vezanima uz kulturnu različitost i ljudska prava bila i očekivana, te je u skladu sa zahtjevima koje pred njih stavlja knjižničarska profesija. Kako su knjižničari informacijski stručnjaci po svom obrazovanju i pozivu, očekivano je da će biti informirani i o društvenoj problematici multikulturalnih društava te da će u skladu s tim pokazivati i interese prema navedenim temama. Također je važno napomenuti da svi ključni dokumenti za narodne knjižnice knjižničku djelatnost temelje i usmjeravaju prema načelu jednakosti i dostupnosti svim građanima bez obzira na spol, dob, etničku, „rasnu“, spolnu i druge različitosti te su navedeni pravni propisi i norme uključeni u formalno obrazovanje diplomiranih knjižničara.

5.4.2.3. Narodne knjižnice i kulturna različitost: uloga, zadaci i perspektiva

Statistička analiza rezultata istraživanja interpretiranih u ovom dijelu rada temelji se na univarijantnim i multivarijantnim statističkim tehnikama, odnosno na frekvencijskoj, korelacijskoj i faktorskoj analizi.⁴³⁴ Za ekstrakciju faktora ili latentnih dimenzija korištena je metoda analize glavnih komponenti (*Principal components analysis – PCA*) uz GK kriterij za zaustavljanje ekstrakcije faktora. Nakon bazične ekstrakcije, faktori su podvrgnuti ortogonalnoj varimax rotaciji⁴³⁵ kako bi se dobila adekvatna faktorska solucija za interpretaciju rezultata. Dakle, na temelju rezultata četiri faktorske analize pod komponentnim modelom te nakon varimax rotacije, ekstrahirano je osam relevantnih faktora, i to:

1. Instrument „zadaci narodnih knjižnica u RH“ (ZNK)

ZNK-F1 – „promicanje multikulturnih vrijednosti“ ($\alpha = 0,874$)

ZNK-F2 – „multikulturne službe i usluge NK“ ($\alpha = 0,817$)

ZNK-F3 – „obrazovni zadatak NK“ ($\alpha = 0,752$)

2. Instrument „društvena uloga NK“ (DUNK)

DUNK-F1 – „uloga NK u promicanju multikulturnih vrijednosti“ ($\alpha = 0,893$)

DUNK-F2 – „informacijska uloga NK“ ($\alpha = 0,729$)

DUNK-F3 – „uloga NK u promicanju interkulturnih vrijednosti“ ($\alpha = 0,746$)

⁴³⁴ Premda veličina uzorka korištena u ovoj analizi može biti predmet rasprave u smislu opravdanosti primjene faktorske analize s obzirom na veličinu uzorka ($N = 177$), ipak se ovdje radi o visokim faktorskim saturacijama, koje onda ukazuju na stabilnost procjena i na tako relativno malom uzorku. Također, kao kriterij „relevantnosti“ uzete su svojstvene vrijednosti faktora koje su sve iznad 1 ($\lambda \geq 1$).

⁴³⁵ Ortogonalna varimax rotacija faktora namijenjena je za maksimiziranje varijance saturacija faktora s ciljem povećavanja visokih saturacija te snižavanja niskih saturacija za svaki faktor. Čulig, Benjamin. Upotreba faktorske analize u ispitivanju poželjnosti alternativnih odgojnih koncepata. // Pedagogijska istraživanja 2, 2(2005), str. 306. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/205404> (2018-05-01)

3. (KTI-F1) – faktor „kulturalna tolerancija/isključivost“ ($\alpha = 0,839$)

4. (NKPLJP-F1) – faktor „narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“ ($\alpha = 0,859$)

U okviru instrumenta „zadaci narodnih knjižnica u RH“ (ZNK) rezultati su formirali tri dimenzije, odnosno tri faktora poimanja zadataka narodnih knjižnica u multikulturalnim društvima kakvo je i hrvatsko društvo. Faktor „promicanje multikulturalnih vrijednosti“ (ZNK-F1, tabela 14) ima četiri visoko saturirane varijable koje, uzimajući u obzir srednje vrijednosti na česticama, upućuju da sudionici percipiraju promicanje multikulturalnih i interkulturalnih vrijednosti kroz knjižnične službe i usluge kao jednim od zadataka narodnog knjižničarstva u RH. Drugim riječima, prema stavovima sudionika narodnu knjižnicu može se smatrati važnim čimbenikom u promidžbi ljudskih prava u hrvatskom društvu te važnim dionikom civilnog društva. ZNK-F-2 (tabela 15) ili faktor „multikulturalne službe i usluge NK“ dimenzija je na kojoj su se izlučile tri visoko saturirane varijable, a koje se odnose na poslovanje narodnih knjižnica kroz njihove usluge i aktivnosti usklađene s potrebama korisnika multikulturalnih društava. Smjer takvog poslovanja odnosi se na nabavu i posudbu građe na jezicima manjina koja treba odražavati jezičnu različitost korisničke populacije pojedine lokalne zajednice u kojoj narodna knjižnica djeluje. Narodne knjižnice u Hrvatskoj također imaju zadatak osigurati usluge i programe za sve manjinske nacionalne skupine u zajednici u kojoj djeluju, smatraju sudionici. Treća dimenzija na ovom instrumentu „zadaci narodnih knjižnica u RH“ pokazuje nešto slabiju usmjerenost sudionika na obrazovnu ulogu narodnih knjižnica, čemu u prilog govori da su se sudionici u relativno visokom postotku izjasnili neutralno (3 = niti se slažem niti ne slažem) prema toj knjižničnoj zadaći (tabela 17).⁴³⁶ Faktor „obrazovni zadatak NK“ (ZNK-F3 – tabela 16) povezuje varijable koje upućuju na narodne knjižnice kao katalizatore između kulture

⁴³⁶ Prema tvrdnji da „narodne knjižnice trebaju brinuti i poticati većinsko stanovništvo na učenje kulture i jezika nacionalnih manjinskih skupina u njihovoj zajednici“ 30,5 % sudionika izrazilo je neutralan stav, odnosno da niti se slažu, niti se ne slažu s tom zadaćom narodnih knjižnica u lokalnoj zajednici. Istodobno 25,4 % sudionika izrazilo je neutralan stav prema tvrdnji da „djelatnici narodnih knjižnica trebaju posjedovati znanja o jezicima korisnika njihove knjižnice“, dok je njih 15,3 % ravnodušno prema ulozi knjižnica kao mjesta koja „trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva“. Pri tome su sudionici najmanje ravnodušni, odnosno neutralni, i to njih 8,5 %, prema obrazovanju i posjedovanju znanja od strane djelatnika knjižnica o kulturama njihovih korisnika. Ova neutralnost sudionika može imati profesionalnu pozadinu u smislu neslaganja knjižničara s predloženim smjernicama i strategijama za razvoj suvremenih knjižničnih službi i usluga ili pak heterogenost u njihovu tumačenju i praktičnoj primjeni unutar knjižnične djelatnosti. Stoga je ovo segment kojem bi trebalo posvetiti više pažnje u narednim istraživanjima obrazovne uloge narodnih knjižnica za razvoj interkulturalnih knjižničnih službi i usluga.

manjinskih skupina na nekom području i kulture većinskog stanovništva. Sudionici smatraju da narodne knjižnice ne samo da trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva, nego one trebaju poticati i većinsko stanovništvo na učenje kulture i jezika njihovih susjeda iz manjinskih skupina u vlastitim zajednicama. Također djelatnici narodnih knjižnica trebaju posjedovati znanja o jezicima korisnika njihove knjižnice, kao i o njihovim kulturama. Ova tri ekstrahirana faktora na instrumentu „zadaci narodnih knjižnica u RH“ ukupno objašnjavaju 58,84 % varijance.

Tabela 14 – Instrument „zadaci narodnih knjižnica u RH“

Varijable	„promicanje multikulturnih vrijednosti“	ZNK-F1	M	Alpha
V 20	NK dužne su pratiti i promicati sadržaje iz područja ljudskih prava i civilnog društva.	0,844	4,54	0,874
V 18	NK trebaju promicati u medijima svoje multikulturne /interkulturne aktivnosti.	0,733	4,69	
V 17	NK su dužne informirati korisnike o temama iz područja ljudskih prava bez obzira kojoj društvenoj skupini oni pripadali.	0,726	4,47	
V 21	NK dužne su nabavljati, stvarati, organizirati, čuvati i činiti dostupnima informacije koje zadovoljavaju potrebe svih pripadnika zajednice uključujući pripadnike nacionalnih manjina.	0,688	4,65	

Tabela 15 – Instrument „zadaci narodnih knjižnica u RH“

Varijable	„multikulturne službe i usluge NK“	ZNK-F2	M	Alpha
V 3	NK dužne su osigurati nabavu i posudbu građe na jezicima manjinskih nacionalnih skupina.	0,842	4,30	0,817
V 4	Nabava građe u NK treba odražavati jezičnu različitost njezine korisničke populacije.	0,780	4,40	
V 2	NK dužne su osigurati usluge i programe za sve manjinske nacionalne skupine u zajednici u kojoj djeluju.	0,713	4,35	

Tabela 16 – Instrument „zadaci narodnih knjižnica u RH“

Varijable	„obrazovni zadatak NK“	ZNK-F3	M	Alpha
V 15	NK trebaju brinuti i poticati većinsko stanovništvo na učenje kulture i jezika nacionalnih manjinskih skupina u njihovoj zajednici.	0,720	3,38	0,752
V 8	Djelatnici NK trebaju posjedovati znanja o jezicima korisnika njihove knjižnice.	0,671	3,74	
V 7	Djelatnici NK trebaju posjedovati znanja o kulturama korisnika njihove knjižnice.	0,625	4,35	
V 14	NK trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva.	0,586	4,22	

Tabela 17 – Distribucija rezultata (%) na instrumentu „zadaci narodnih knjižnica u RH“

Varijable	Zadaci narodnih knjižnica u RH (%)	1	2	3	4	5
V 20	NK dužne su pratiti i promicati sadržaje iz područja ljudskih prava i civilnog društva.	0,6	1,1	5,6	25,4	58,8
V 18	NK trebaju promicati u medijima svoje multikulturalne/interkulturalne aktivnosti.	0,0	0,0	4,5	19,2	67,8
V 17	NK su dužne informirati korisnike o temama iz područja ljudskih prava bez obzira kojoj društvenoj skupini oni pripadali.	1,1	1,7	7,3	24,3	57,1
V 21	NK dužne su nabavljati, stvarati, organizirati, čuvati i činiti dostupnima informacije koje zadovoljavaju potrebe svih pripadnika zajednice uključujući pripadnike nacionalnih manjina.	0,6	0,6	4,0	19,8	66,7
V 3	NK dužne su osigurati nabavu i posudbu građe na jezicima manjinskih nacionalnih skupina.	0,6	1,1	10,2	38,4	41,8
V 4	Nabava građe u NK treba odražavati jezičnu različitost njezine korisničke populacije.	0,6	1,7	5,6	36,7	47,5
V 2	NK dužne su osigurati usluge i programe za sve manjinske nacionalne skupine u zajednici u kojoj djeluju.	0,0	2,8	5,6	40,1	43,5
V 15	NK trebaju brinuti i poticati većinsko stanovništvo na učenje kulture i jezika	4,5	13,0	30,5	30,5	13,0

	nacionalnih manjinskih skupina u njihovoj zajednici.					
V 8	Djelatnici NK trebaju posjedovati znanja o jezicima korisnika njihove knjižnice.	1,1	6,8	25,4	40,1	18,6
V 7	Djelatnici NK trebaju posjedovati znanja o kulturama korisnika njihove knjižnice.	0,0	1,7	8,5	37,9	44,1
V 14	NK trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva.	0,6	1,7	15,3	33,9	40,1

1 = uopće se ne slažem; 2 = uglavnom se ne slažem; 3 = niti se slažem niti ne slažem; 4 = uglavnom se slažem; 5 = potpuno se slažem

Na instrumentu „društvene uloge NK“ (DUNK) ekstrahirana su tri faktora koji ukupno objašnjavaju 69,57 % varijance. Prvi faktor (DUNK-F1 – tabela 18), „uloga NK u promicanju multikulturnih vrijednosti“, sadrži tri visoko saturirane varijable koje opisuju slaganje sudionika s tvrdnjama da narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju kulturnu, nacionalnu i vjersku raznolikost hrvatskoga društva u cjelini. Naime, dobiveni rezultati govore da su hrvatske narodne knjižnice, prema mišljenjima sudionika, prepoznale svoju ulogu važnog dionika u multikulturnom društvu, što je i u skladu s *IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice*, te da knjižnične usluge koje nude hrvatske narodne knjižnice odražavaju kulturnu raznolikost hrvatskog društva.⁴³⁷ Prema spomenutim Smjernicama poslovanje narodnih knjižnica mora se zasnivati na poštovanju temeljnih ljudskih prava, stečevina demokratskih društava te kulturne različitosti u svim njezinim aspektima.⁴³⁸ Varijable koje opisuju drugi faktor (DUNK-F2 – tabela 19) na instrumentu „društvene uloge narodnih knjižnica u RH“ odnose se na temeljnu knjižničnu djelatnost narodnih knjižnica kao informacijskih ustanova čije su usluge u skladu s potrebama multikulturnih zajednica u hrvatskom društvu. Drugim riječima, sudionici se donekle slažu da pripadnici manjina u RH u narodnim knjižnicama mogu zadovoljiti sve svoje informacijske potrebe, da narodne knjižnice u RH pružaju dovoljno raznovrsnih usluga pripadnicima nacionalnih manjina te da su

⁴³⁷ Svoje slaganje s usklađenošću usluga narodnih knjižnica u RH s kulturnom, nacionalnom i vjerskom raznolikošću hrvatskog društva izrazilo je između 54,3 i 70,1 % sudionika.

⁴³⁸ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

višejezične usluge dovoljno zastupljene za sve korisnike u RH. Također, sudionici se slažu da knjižnični programi i usluge koji se nude u narodnim knjižnicama u RH za manjine ne rade razliku između usluga i programa namijenjenih većinskom stanovništvu. Što, drugim riječima, znači da su programi namijenjeni svim zainteresiranim građanima bez obzira na kulturne razlike. Stoga ovaj drugi faktor možemo podvesti pod zajednički naziv „informacijska uloga NK“. Istodobno treći faktor (DUNK-F3 – tabela 20) opisuju samo dvije varijable, ali koje su visoko saturirane na faktoru „uloga NK u promicanju interkulturnih vrijednosti“. Slaganje s tvrdnjom da su narodne knjižnice mjesta na kojima se možemo družiti i komunicirati s ljudima pripadnicima različitih kultura, izrazilo je 84,7 % sudionika, dok narodne knjižnice kao mjesto zabave za pripadnike svih kultura u zajednici vidi 81,3 % sudionika (tabela 21).

Tabela 18 – Instrument „društvena uloga NK“

Varijable	„uloga NK u promicanju multikulturnih vrijednosti“	DUNK-F1	M	Alpha
V 5	Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju kulturnu raznolikost hrvatskog društva.	0,913	4,05	0,893
V 4	Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju nacionalnu raznolikost hrvatskog društva	0,890	3,98	
V 6	Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju vjersku raznolikost hrvatskog društva.	0,806	3,74	

Tabela 19 – Instrument „društvena uloga NK“

Varijable	„informacijska uloga NK“	DUNK-F2	M	Alpha
V 9	Pripadnici manjina u RH u narodnim knjižnicama mogu zadovoljiti sve svoje informacijske potrebe.	0,837	3,34	0,729
V 10	NK u RH pružaju dovoljno raznovrsnih usluga za pripadnike nacionalnih manjina.	0,782	2,94	
V 8	NK u RH ne rade razliku između usluga i programa namijenjenih za većinsko i manjinsko stanovništvo.	0,677	3,80	
V 7	Narodne knjižnice pružaju višejezične usluge korisnicima na teritoriju cijele RH.	0,577	3,33	

Tabela 20 – Instrument „Društvena uloga NK“

Varijable	„uloga NK u promicanju interkulturnih vrijednosti“	DUNK-F3	M	Alpha
V 2	NK mjesto su zabave za pripadnike svih kultura u zajednici.	0,882	4,40	0,746
V 1	NK mjesto su gdje možemo družiti se i komunicirati s ljudima koji pripadaju različitim kulturama.	0,838	4,47	

Tabela 21 – Distribucija rezultata (%) na instrumentu „društvena uloga NK“

Varijable	Društvena uloga NK (%)	1	2	3	4	5
V 5	Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju kulturnu raznolikost hrvatskog društva.	0,0	6,8	14,7	37,3	32,8
V 4	Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju nacionalnu raznolikost hrvatskog društva.	0,0	7,9	16,4	37,3	29,9
V 6	Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju vjersku raznolikost hrvatskog društva.	2,3	9,6	25,4	26,6	27,7
V 9	Pripadnici manjina u RH u narodnim knjižnicama mogu zadovoljiti sve svoje informacijske potrebe.	7,3	15,8	20,3	34,5	13,6
V 10	NK u RH pružaju dovoljno raznovrsnih usluga za pripadnike nacionalnih manjina.	10,7	21,5	25,4	29,9	4,0
V 8	NK u RH ne rade razliku između usluga i programa namijenjenih za većinsko i manjinsko stanovništvo.	2,3	9,6	19,8	32,2	27,7
V 7	Narodne knjižnice pružaju višejezične usluge korisnicima na teritoriju cijele RH.	6,2	17,5	25,4	24,3	18,1
V 2	NK mjesto su zabave za pripadnike svih kultura u zajednici.	1,1	1,7	7,3	30,5	50,8
V 1	NK mjesto su gdje možemo družiti se i komunicirati s ljudima koji pripadaju različitim kulturama.	0,0	1,7	5,1	33,3	51,4

1 = uopće se ne slažem; 2 = uglavnom se ne slažem; 3 = niti se slažem niti ne slažem; 4 = uglavnom se slažem; 5 = potpuno se slažem

Ovakvo poimanje uloge narodne knjižnice u društvu u skladu je s preporukama u svim ključnim dokumentima za knjižničnu djelatnost u suvremenim društvima, kao što su primjerice UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, Glasgowska deklaracija o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi te Aleksandrijski manifest o knjižnicama – informacijsko društvo na djelu i drugi. Tako UNESCO-ov manifest navodi da su narodne knjižnice „mjesno obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućuje neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti, a službe se narodne knjižnice zasnivaju na jednakosti pristupa svima, bez obzira na dob, rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik ili društveni položaj“⁴³⁹, dok temeljne postavke Glasgowske deklaracije o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi naglašavaju da je jedna od temeljnih zadaća narodnih knjižnica sudjelovanje u očuvanju demokratskih vrijednosti i ljudskih prava. Istodobno Aleksandrijski manifest o knjižnicama – informacijsko društvo na djelu ističe da upravo knjižnice pomažu očuvanju „demokratskih vrijednosti i univerzalnih građanskih prava nepristrano i protiveći se svakom obliku cenzure. Jedinstvena uloga knjižnica i informacijskih službi je u tome što odgovaraju na konkretna pitanja i potrebe pojedinaca. Time se, na primjer, upotpunjuje prijenos znanja putem medija, što čini knjižnice i informacijske službe vrlo važnima za demokratsko i otvoreno informacijsko društvo. Knjižnice su važne za stvaranje dobro informiranog građanstva i transparentne vlasti, kao i za uvođenje elektroničke vlade.“⁴⁴⁰

Faktor „kulturalna tolerancija/isključivost“ (KTI – tabela 22) objašnjava 56,30 % varijance, a sadržaj varijabli koje ga opisuju odnosi se na toleriranje kulturne različitosti od strane sudionika u vlastitom okruženju. Sadržaj ovoga faktora odnosi se na šest visoko saturiranih varijabli koje upućuju na prihvaćanje i toleranciju kulturne različitosti u okolini sudionika bez obzira jesu li te razlike uvjetovane biološkim, društvenim ili drugim čimbenicima. Rezultati provedenog anketnog ispitivanja govore u prilog da se 74,1 % sudionika uopće ili uglavnom ne slaže da miješanje kultura zbog globalizacijskih i migracijskih procesa na međunarodnoj razini vodi suvremena društva u kaos zbog kulturnih ratova, a njih 88,7 % izrazilo je svoje potpuno ili djelomično neslaganje s tvrdnjom da rase biološki trajno dijele narode i kulture, pa stoga nije dobro da se one miješaju (tabela 22). Da ljudi mogu pripadati

⁴³⁹ UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994.

URL:http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2015-06-06)

⁴⁴⁰ Aleksandrijski manifest. Navedeno djelo, str. 24.

samo jednoj naciji i kulturi, a ne istodobno izražavati pripadnost više njih, ne slaže se 83,1 % sudionika, dok se 76,3 % sudionika ne slaže s tvrdnjom da ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju ugrožava njezin kulturni identitet. Istodobno 76,3 % sudionika izrazilo je svoje potpuno i djelomično neslaganje s tvrdnjom da „u svojoj državi Hrvati trebaju imati više prava od pripadnika drugih naroda koji žive u Hrvatskoj“. Odnosno, sudionici istraživanja ne slažu se s većim pravima Hrvata u Hrvatskoj nego što ih imaju pripadnici drugih naroda koji u njoj žive. Također, 71,2 % sudionika se potpuno ili djelomično ne slaže s tvrdnjom da nacionalne manjine u Hrvatskoj imaju previše prava.

Tabela 22 – Faktor „kulturna tolerancija/ isključivost“

Varijable	„kulturna tolerancija/ isključivost“	KTI-F1	M	Alpha
V 6	Miješanje kultura putem globalizacije i međunarodnih migracija vodi kaosu i kulturnim ratovima.	0,787	1,85	0,839
V 4	Ljudi mogu pripadati samo jednoj naciji i kulturi, a ne istodobno dvjema nacijama i kulturama.	0,771	1,59	
V 3	Rase biološki trajno dijele narode i kulture, i nije dobro da se miješaju.	0,771	1,40	
V 2	Nacionalne manjine u Hrvatskoj imaju previše prava.	0,768	1,95	
V 5	Ulazak u Europsku uniju ugrožava hrvatski kulturni identitet.	0,718	1,87	
V 1	U svojoj državi Hrvati trebaju imati više prava od pripadnika drugih naroda koji žive u Hrvatskoj.	0,682	1,79	

Tabela 23 – Distribucija rezultata (%) na faktoru „kulturalna tolerancija / isključivost“⁴⁴¹

Varijable	„kulturalna tolerancija / isključivost“	1	2	3	4	5
V 6	Miješanje kultura putem globalizacije i međunarodnih migracija vodi kaosu i kulturnim ratovima.	49,2	24,9	18,6	6,2	1,1
V 4	Ljudi mogu pripadati samo jednoj naciji i kulturi, a ne istodobno dvjema nacijama i kulturama.	65,0	18,1	10,7	5,1	1,1
V 3	Rase biološki trajno dijele narode i kulture, i nije dobro da se miješaju.	74,0	14,7	9,6	1,1	0,6
V 2	Nacionalne manjine u Hrvatskoj imaju previše prava.	45,8	25,4	19,8	5,6	3,4
V 5	Ulazak u Europsku uniju ugrožava hrvatski kulturni identitet.	47,5	28,8	15,8	5,1	2,8
V 1	U svojoj državi Hrvati trebaju imati više prava od pripadnika drugih naroda koji žive u Hrvatskoj.	56,5	19,8	14,7	6,2	2,8

1 = uopće se ne slažem; 2 = uglavnom se ne slažem; 3 = niti se slažem niti ne slažem; 4 = uglavnom se slažem; 5 = potpuno se slažem

Zanimljivo je spomenuti da Spearmanov koeficijent korelacije (ili rho koeficijent) pokazuje povezanost između varijable faktora KTI-F1 – „kulturalna tolerancija/isključivost“ sa samoprocjenom političke orijentacije sudionika. Od sudionika istraživanja se tražilo da se na skali od sedam pozicija svrstaju prema poziciji najbližoj osobnom političkom uvjerenju, odnosno „lijevo“ ili „desno“ (kodirano 1-lijevo do 7-desno). Dobiveni rezultati pokazali su da se 51,98 % sudionika pozicioniralo „lijevo“, dok je njih 29,37 % sebe pozicioniralo u politički „centar“. Istodobno, 9,04 % sudionika sebe je pozicioniralo u „desno“. Drugim riječima, ($\rho = 0,489$) rho koeficijent korelacije pokazuje da su desno orijentirani sudionici manje tolerantni kad su u pitanju manjinska prava. Naime, veći stupanj slaganja s tvrdnjama faktora KTI-F1 povezan je sa svrstavanjem sudionika uz desnu političku opciju.

„Narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“ (NKPLJP – tabela 24) faktor je koji sam objašnjava 73,2 % varijance te sadrži šest visoko pozitivno saturiranih varijabli koje se odnose na procjenu sudionika o dovoljnoj uključenosti narodnih knjižnica u promicanje i popularizaciju pojedinih ljudskih prava, dok je varijabla koja se odnosi na nedovoljnu uključenost narodnih knjižnica u demokratske procese u hrvatskom društvu negativno

⁴⁴¹ Skala na ovom instrumentu koji mjeri kulturnu toleranciju preuzeta je iz Mesić, Milan, Bagić, Dragan. Navedeno djelo, str. 19.

saturirana. Prema distribuciji rezultata za pojedinu varijablu na ovom faktoru može se zaključiti da su mišljenja sudionika o dovoljnoj uključenosti narodnih knjižnica u promidžbu i popularizaciju ljudskih prava podijeljena. Drugim riječima, najveći broj sudionika, u rasponu od 32,8 do 41 %, izjasnio se da niti se slaže, a niti se ne slaže s „dovoljnom uključenosti“ hrvatskih narodnih knjižnica u promicanje i popularizaciju ljudskih prava u RH, bilo da se radi općenito o promicanju ljudskih prava ili o pojedinačnim pravima (primjerice pravima nacionalnih manjina, vjerskih manjina i drugih) (tabela 25). Ovdje nije jasno te bi trebalo napraviti detaljniju analizu kako bi se utvrdilo radi li se o nemogućnosti procjene ovog segmenta knjižnične djelatnosti, terminološkim nejasnoćama ili pak o nedovoljnoj upućenosti knjižničarske zajednice u sadržaje i teme vezane uz ljudska prava. Sudionici u najvećem postotku (38,4 %) izražavaju neslaganje s tvrdnjom da su narodne knjižnice u RH dovoljno uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava LGBT osoba, dok ih 40,1 % izražava jednako slaganje i neslaganje s tom tvrdnjom ili nemogućnost procjene. Da su narodne knjižnice u RH dovoljno uključene u promicanje rodni prava ne slaže se 35,6 % sudionika, dok se njih 35,1 % ne slaže da su narodne knjižnice u RH dovoljno uključene u promicanje i popularizaciju programa protiv spolne diskriminacije. Istodobno 39,5 % sudionika niti se slaže, niti se ne slaže da su knjižnice dovoljno uključene u promicanje rodne problematike, dok se u svezi promicanja problematike spolne diskriminacije tako izjašnjava njih 37,3 %. Prema tvrdnji da su narodne knjižnice u RH dovoljno uključene u promicanje i popularizaciju zaštite ljudskih prava općenito svoje neslaganje izrazilo je 27,1 % sudionika, dok je 31 % sudionika izjasnilo svoje slaganje, a njih 32,8 % ne može procijeniti vlastito slaganje s ovom tvrdnjom. Po pitanju dovoljnog sudjelovanja hrvatskih narodnih knjižnica u promicanju i popularizaciji zaštite prava nacionalnih manjina neslaganje je izrazilo 27,1 % sudionika, dok je istodobno 24,2 % sudionika izrazilo slaganje s ovom tvrdnjom, a njih 39,5 % ne može procijeniti ovaj angažman narodnih knjižnica. Kad je u pitanju dovoljna uključenost narodnih knjižnica u RH u promicanje i popularizaciju zaštite prava vjerskih manjina, onda 28 % sudionika smatra da je ta uključenost nedovoljna, njih 20,9 % smatra da je dovoljna, dok ih 41,8 % to ne može procijeniti.

Tabela 24 – Faktor „narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“

Varijable	„narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“	NKPLJP-F1	M	Alpha
V 7	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju programa protiv spolne diskriminacije.	0,930	2,70	0,859
V 6	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje rodniha prava.	0,913	2,68	
V 3	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava nacionalnih manjina.	0,906	2,93	
V 4	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava vjerskih manjina.	0,900	2,87	
V 5	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava LGBT osoba.	0,893	2,55	
V 2	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite ljudskih prava.	0,885	3,00	
V 1	NK u RH nedovoljno su uključene u demokratske procese u RH.	-0,464	3,51	

Tabela 25 – Distribucija rezultata na faktoru „narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“

Varijable	„narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“	1	2	3	4	5
V 7	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju programa protiv spolne diskriminacije.	13,6	21,5	37,3	16,4	2,3
V 6	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje rodniha prava.	12,4	23,2	39,5	13,0	2,8
V 3	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava nacionalnih manjina.	6,8	20,3	39,5	21,5	2,8
V 4	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava vjerskih manjina.	6,2	22,0	41,	19,2	1,7
V 5	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava LGBT osoba.	15,8	22,6	40,1	11,9	0,6

V 2	NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite ljudskih prava.	6,8	20,3	32,8	28,2	2,8
V 1	NK u RH nedovoljno su uključene u demokratske procese u RH.	2,8	7,9	32,8	3,0	12,4

1 = uopće se ne slažem; 2 = uglavnom se ne slažem; 3 = niti se slažem niti ne slažem; 4 = uglavnom se slažem; 5 = potpuno se slažem

Varijabla „narodne knjižnice u RH nedovoljno su uključene u demokratske procese u RH“ je negativno saturirana na faktoru „narodne knjižnice promicatelj ljudskih prava“ jer sudionici iskazuju svoje djelomično ili potpuno slaganje s njom u 47,4 %, dok se njih 10,7 % ne slaže, a 32,8 % ne može procijeniti. Drugim riječima, dok sudionici iskazuju uglavnom neslaganje u svim varijablama koje se odnose na dovoljan stupanj uključenosti narodnih knjižnica u promicanje pojedinih segmenata ljudskih prava u RH, istodobno pokazuju slaganje s nedovoljnom uključenosti knjižnica u demokratske procese u zemlji ili to ne mogu sa sigurnošću procijeniti. Također, 31 % sudionika istodobno smatra da su narodne knjižnice dovoljno uključene u promicanje i popularizaciju ljudskih prava u cjelini, dok to nije slučaj s pojedinim ljudskim pravima (primjerice vjerskih, nacionalnih i seksualnih manjina). Ovdje se postavlja pitanje percepcije odnosa ljudskih prava u društvu te demokratskih procesa, iz čega se može nametnuti pitanje u kolikoj mjeri sudionici ljudska prava smatraju sastavnim dijelom demokratskih procesa u društvu te smatraju li ta dva koncepta odvojenima. No, svakako treba napomenuti da je t-test pokazao statistički značajnu razliku ($t = -2,588$, $p = 0,011$) između grupe sudionika koji prakticiraju ljudskopravaški aktivizam i njihove percepcije uloge narodne knjižnice kao promicatelja ljudskih prava u društvu te onih koji samo idejno ili na neki drugi način podržavaju ljudskopravašku problematiku.⁴⁴² Oni sudionici koji su primjerice vlastitim novcem ili slobodnim vremenom i radom podržali neku aktivnost koja promiče ljudska prava u hrvatskom društvu, istodobno su skloniji kritičnijem stavu prema dovoljnoj razini uključenosti narodnih knjižnica u promicanje spomenute problematike.

⁴⁴² Sudionici su se u 19. pitanju trebali izjasniti s „da“ i „ne“ o tvrdnjama koje opisuju njihovo ponašanje. Tako varijabla 4 kaže – „U zadnjih godinu dana podržao/podržala sam (novcem, vlastitim radom, sudjelovanjem ili na neki drugi način) neku od akcija za zaštitu i promicanje ljudskih prava.“

5.5. Rezultati intervjua

5.5.1. Interkulturni programi narodnih knjižnica u RH

Prilikom pripreme druge i treće faze istraživanja formulirana su specifična istraživačka pitanja koja korespondiraju glavnim istraživačkim pitanjima. Metodom polustrukturiranih intervjua prikupljeni su podaci koji daju odgovore na sljedeća specifična istraživačka pitanja, a s ciljem identificiranja postojećih interkulturnih trendova u hrvatskom narodnom knjižničarstvu. U okviru glavnih istraživačkih pitanja intervju se fokusirao na sljedeće teme kao što su: multikulturni i/ili interkulturni trendovi prisutni u narodnim knjižnicama pojedinih lokalnih sredina kao što su to gradovi Pula, Koprivnica i Daruvar; društvena uloga navedenih narodnih knjižnica u njihovim lokalnim sredinama u kojima one djeluju s naglaskom na propitivanje njihove uloge kao multikulturnih i/ili interkulturnih centara u lokalnoj zajednici te pokazatelja toga djelovanja; promidžba i predstavljanje vlastitih multikulturnih i/ili interkulturnih knjižničnih sadržaja te aktivnosti i usluga svim zainteresiranim građanima lokalne zajednice u kojoj pojedina knjižnica djeluje; te kriteriji prema kojima je birano osoblje za provođenje multikulturnih i/ili interkulturnih programa u navedenim narodnim knjižnicama. Metodom intervjua obuhvaćeno je 5 sugovornika iz tri narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, a intervjui su provedeni tijekom 2017. godine. Razgovori su vođeni sa sugovornicima koji su na rukovodećim pozicijama u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula, Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar i Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica te u Središnjoj knjižnici Talijana u Republici Hrvatskoj (koja djeluje u sklopu Gradske knjižnice i čitaonice Pula) i u Središnjoj knjižnici za češku manjinu u RH (koja djeluje u sklopu Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar). Sugovornici iz spomenutih narodnih knjižnica izabrani su s obzirom na kontinuitet i posebnost interkulturnih knjižničnih programa koje provode u knjižnicama u kojima rade, a da pri tome ti programi nisu sastavni dio aktivnosti i programa drugih narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Razgovori su snimani nakon čega su napravljeni transkripti. U analizi podataka dobivenih intervjuiranjem sugovornika koristit ćemo se oznakama S1, S2, S3, S4 i S5 za pojedine sugovornike.⁴⁴³

⁴⁴³ Premda smo u analizi podataka dobivenih intervjuiranjem za pojedine sugovornike koristili oznake S1, S2, S3, S4 i S5, ipak smo svjesni da im nismo zagarantirali potpunu anonimnost. No, sugovornici su nakon

Da bismo identificirali multikulture i interkulture trendove prisutne u hrvatskim narodnim knjižnicama pojedinih lokalnih sredina, sugovornike smo pitali za nazive spomenutih programa, kad su oni pokrenuti te kojom dinamikom se izvode, odnosno koliko su često zastupljeni u redovnim knjižničnim aktivnostima tijekom godine.

5.5.2. Interkulturalni programi u narodnim knjižnicama na području lokalnih zajednica Pule, Daruvara i Koprivnice

Sugovornik S2 navodi kako „*djelatnost Središnje knjižnice Talijana u Republici Hrvatskoj je, u skladu sa Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice, usmjerena na zadovoljavanje potreba pripadnika talijanske nacionalne manjine, a pritom posebnu pažnju posvećujemo stvaranju specifičnih usluga i osmišljavanju novih programa za naše najmlađe korisnike. Tijekom svih ovih godina realizirali smo brojne projekte kroz partnerski odnos s drugim ustanovama (kulturnim i obrazovnim u Hrvatskoj i inozemstvu) te je ostvarena iznimno kvalitetna suradnja naročito s talijanskim vrtićima i školama Pule i okolice.*“ Također, S2 smatra kako „*zapravo je vrlo teško navesti sve projekte, odnosno limitirati se samo na jednog. Mogla bih se posebno osvrnuti na jedan od recentnijih programa koji se već tradicionalno održava u GKČ Pula (sljedeće godine već treći put za redom)- Imaginarni bestijarij (Bestiario immaginato). Projekt Imaginarni bestijarij (Bestiario immaginato) osmislila je Cooperativa Damatra' – društvena zadruga iz Udina (Italija) koja se bavi istraživanjem edukacije i kulture kroz pripovijedanje, umjetnost i kreativno izražavanje. Program se provodi kroz sustavnu edukaciju djece i odgojitelja u vrtićima i nižim razredima osnovnih škola nekih od općina i gradova u regiji Friuli Venezia Giulia putem radionica za odgajatelje, djecu i njihove roditelje te izložbe i kazališne predstave. Na kraju ciklusa radionica i predavanja, u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula uprizorena je završna kazališna predstava drugog i trećeg izdanja projekta.*“ Kao ostale aktivnosti za odrasle korisnike, sugovornik S2 navodi da Središnja knjižnica Talijana u Republici Hrvatskoj organizira „*uz izložbe, radionice i susrete s autorima, valja istaknuti i vrlo dobru suradnju s profesorima i odgajateljima talijanskih vrtića i škola. U*

prethodno izloženog opisa postupka te svrhe intervjua za potrebe znanstvenog rada pristali na sudjelovanje u njima, unatoč tome što im anonimnost nije u potpunosti omogućena.

knjižnici su u nekoliko navrata organizirana stručna vijeća profesora talijanskog jezika OŠ i SŠ Istre i Rijeke i odgajatelja talijanskih vrtića. Istarske županije na kojima smo pripremili izlaganja izravno povezana za izbor lektira i kvalitetnih slikovnica, čime smo željeli i upoznati i sudionike skupa s bogatim izborom naslova i uslugama naše knjižnice. Kao što sam već napomenula, suradnja s vrtićima i školama je odlična i redovito u dogovoru s odgojiteljicama i učiteljicama organiziramo tematske radionice ili stručna vođenja.“ Nadalje, S2 kaže da „brojni korisnici knjižnice i ostali građani pokazali su iznimno veliki interes za tečajeve talijanskog jezika koji su u nekoliko navrata organizirani u Knjižnici. To su isto tako vrijedni pokazatelji da je knjižnica mjesto susreta.“⁴⁴⁴

Sugovornici S3 i S4 ističu kako se na području grada Daruvara prema popisu stanovništva iz 2011. godine 21,26 % stanovnika izjasnilo pripadnicima češke manjinske skupine. S obzirom na to da je Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar postala i Središnja knjižnica za češku manjinu u RH 2007. godine kada je preseljena iz Bjelovara, „onda je nekako bilo i logično da se mi povežemo, naravno sa Česima“, ističe S3 te dodaje kako je „2011. Ministarstvo kulture je održalo u Grubišnom Polju jedan zanimljivi seminar gdje su oni predstavljali program koji se zove NAPLE Sister Libraries i mi smo zapravo onda dobili tu neku bubu u uho da bismo se mi možda mogli s nekom od knjižnica u Češkoj malo jače povezati“. S obzirom na neke prethodne uspješne stručne suradnje s kolegama iz knjižnice u Češkom Tešinu, Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar odlučila se za suradnju s tom knjižnicom. Kako navodi S3, „zanimljivo nam je bilo također jer je knjižnica u Češkom Tešinu, tri godine ranije, proglašena za najbolju narodnu knjižnicu u Češkoj Republici“. Osim što su imali spoznaju da u gradu Češki Tešín u Republici Češkoj postoji Gradska knjižnica „koja radi na multikulturnim programima“, također su saznali, kaže S4, da „sredina u kojoj se nalazi ova knjižnica ima dosta manjinskog stanovništva kao što su Poljaci, Slovaci, Židovi, Nijemci. Posebnost ovog grada je u tome što se nalazi u dvije države, Češkoj i Poljskoj. Prirodna granica je rijeka Olza i ona dijeli grad na Češki i Poljski Tešín. Poticaj za naše zajedničke programe bio je taj što su programi na jezicima manjina. Nama se to učinilo kao prava stvar za nešto

⁴⁴⁴ S1 sugovornik navodi da u sklopu Gradska knjižnica i čitaonica Pula od 2006. djeluje Čitaonica Kluba umirovljenika Pula, a namijenjena je kvalitetnom provođenju slobodnog vremena osobama treće životne dobi. U sklopu aktivnosti Čitaonice odvijaju se tečajevi talijanskog jezika za umirovljenike koje drže također umirovljenici. To je jedinstven takav program za pripadnike treće životne dobi.

zajedničko, a živimo u vrlo sličnoj sredini koja ima manjinsko stanovništvo. Održavamo nekoliko zajedničkih programa, neki su na hrvatskom jeziku, a neki na češkom jeziku“. „Za nas je to bio zapravo veliki izazov da vidimo što oni to rade i da možda mi to možemo u našoj sredini naravno primijeniti... i eto od 2011. kreće suradnja.“, zaključuje S4.

S3 navodi kako *„prva aktivnost koju smo s njima proveli je Noć s Andersenom i po tome programu smo zapravo jedinstveni u Hrvatskoj (...), ali su taj program osmislile dvije Čehinje, odnosno dvije češke knjižničarke i oni taj program provode već 18 godina“,* odnosno to je *„međunarodna manifestacija koja se održava već 18 godina povodom obilježavanja Andersenovog rođendana. Ova manifestacija potiče čitanje i druge slične čitalačke aktivnosti, a u našoj knjižnici održava se od 2012. godine“,* potvrdio je i sugovornik S4 ističući spomenutu aktivnost kao važnu za njihovu knjižnicu i lokalnu zajednicu. *„Mi svi uživamo, i knjižničari i djeca. Mislim, to nije nekakav masovni program, mi ipak napravimo limit koliko djece može spavati u knjižnici, ali je specifično što se mi zapravo i s tom djecom koja spavaju u Češkoj vidimo tu noć (...) da, imamo video konferenciju, tako da je to zapravo onako jako, jako dobro i djeci je zanimljivo“,* zaključuje S3 te dodaje *„a u Daruvaru, kažem, postoji i češka škola, postoji i češki vrtić, tako da djeca govore češki i onda rekla bih da možda ni ne postoji ta neka govorna barijera...“. Treba naglasiti da je program otvoren i u njemu sudjeluju i djeca hrvatske nacionalnosti, dakle i ona koja ne govore češki. Noć s Andersenom je inače isključivo program za djecu, a manifestacija se organizira povodom rođendana H. C. Andersena. Zadnji petak u ožujku djeca provode noć u svojim knjižnicama u vrećama za spavanje. Tu noć se slavi rođendan H. C. Andersena, a proslava je popraćena aktivnostima za poticanje čitanja te drugim zabavnim događanjima za najmlađe. Od ostalih programa koji se provode u suradnji s Česima S3 ističe program *Postani pisac s...* koji se odvija jednom godišnje i u kojem oni kontinuirano sudjeluju od 2014. godine. S4 također ističe program *„Postani pisac s... projekt je u kojem Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar sudjeluje već treći put zajedno s Gradskom knjižnicom Český Těšín, te knjižnicom iz Poljske i Slovačke. Riječ je o radionici kreativnog pisanja namijenjenoj učenicima od 5. do 8. razreda. Radionica se održava u sklopu međunarodnog projekta pod nazivom Postani pisac s... koji se istovremeno provodi u Češkoj, Poljskoj, Slovačkoj i Hrvatskoj. Polaznici radionice naučit će kako se kreativno pismeno izraziti. Najboljih 6 literarnih uradaka nastalih na radionici bit će uvršteno u međunarodni e-zbornik. U zborniku su najbolji radovi nastali na kreativnim radionicama pisanja u sve četiri države“.**

S3 kaže: „*Nas četiri zemlje smo, znači, unutar tog projekta, a djeca,... zapravo koja je ideja, znači dođe ili neki poznati književnik ili neko poznato lice koje*“ je na bilo koji način povezano s kulturom čitanja „*i s djecom onda provede niz nekih radionica i nakon toga djeca moraju napisati nekakav kreativni sastavak, znači učenje kreativnog pisanja na određenu temu*“. Ova suradnja sestrinskih knjižnica rezultirala je objavom dječjih radova u međunarodnom e-zborniku te S4 kaže: „*najboljih 6 literarnih uradaka nastalih na radionici bit će uvršteno u međunarodni e-zbornik. U zborniku su najbolji radovi nastali na kreativnim radionicama pisanja u sve četiri države. Zatim, šta smo još imali? Imamo zajedničku web stranicu*⁴⁴⁵ (...) i onda tamo su popisane sve naše zajedničke aktivnosti koje mi radimo (...) tako da recimo evo i to je bio jedan od naših projekata...“.

S3 dalje navodi kako su 2013. godine u daruvarskoj knjižnici „*također imali jedan zanimljiv projekt, gdje smo mi, znači naša djeca, daruvarska djeca su morala pokriti sva područja grada Daruvara. U kojem smislu, znači Daruvar prikazati poviješću, geografski, kulturno, ne znam, sport, politika, kao nekakvu monografiju napraviti o Daruvaru, ali očima djeteta i tako je evo nastala jedna ovako debela knjiga koju smo mi uvezali u tiskari kako naši Daruvarčani vide Daruvar i ta je knjiga je doslovce otputovala u Češku, u Češki Tešín. A njihovi učenici, odnosno njihovi korisnici knjižnice su napravili o svom gradu Češkom Tešínu i njihova knjiga se nalazi kod nas. Tako da evo, to je isto bilo jako zgodno vidjeti kako mi to radimo i kako oni to rade...*“. Osim navedenih programa kroz koje „suradnja ne jenjava, nego se dapače samo razvija“ sa sestrinskom knjižnicom u Češkom Tešínu, kako ističe S3, još je važno istaknuti, smatra S4, programe: „*Škola naopačke (Škola naruby) – zajedničko čitanje roditelja i djece. Djeca imaju knjižicu, dnevnik čitanja gdje bilježe svoje dojmove o pročitanoj. Roditelj treba čitati na češkom jeziku. Roditelj i dijete zajednički se dogovaraju kada će čitati. Čitanje na jeziku manjine u češkom vrtiću – knjižničarka odlazi u češki vrtić čitati djeci priče prije podnevnog spavanja. Ova aktivnost je pojačana u Mjesecu hrvatske knjige*“. Za odrasle korisnike postoji tečaj češkog jezika od 2014. godine, a polaznici besplatno uče češki jezik kroz nastavu jednom tjedno po 2 školska sata.

⁴⁴⁵ Sister Libraries Městská knihovna Český Tešín Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar. URL: <http://www.daruvar-tesin.wz.cz/> (2018-05-16)

O programima Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica, zbog njihove specifičnosti, bit će više riječi nešto kasnije (poglavlje 5.5.6.) no ovdje vidimo primjere kvalitetnih interkulturalnih programa kao i nekih poput „Škole naopačke“ koji ne pokrivaju sve kriterije interkulturalnosti (nedostaje interkulturalni dijalog), ali pokazuje raznovrsnost programa koji se u knjižnicama provode.

5.5.3. Suradnja narodnih knjižnica i lokalne zajednice na promidžbi i financiranju knjižničnih interkulturalnih programa i aktivnosti

Prema riječima sugovornika S3, novac za knjižnične programe daruvarska knjižnica dobiva od Grada Daruvara i Ministarstva kulture RH, dok financiranje od Bjelovarsko-bilogorske županije u potpunosti izostaje. Također se novac namiče od sponzora i donatora, „*ali je to u nekom manjem omjeru i naravno s manjim iznosima jer Daruvar je malo mjesto i privreda nam nije tako fantastična, tako da mi nemamo puno adresa kome bi se mi mogli javiti, ali eto javljamo se*“, kaže S3 te dodaje: „*nama je super za Noć s Andersenom, Crveni križ nam ustupi vreće za spavanje, nama je već to puno...*“. Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar, osim suradnje s narodnom knjižnicom u Češkom Tešinu, od 2013. godine pokrenula je osnivanjem BiH kutka suradnju i s Narodnom i univerzitetskom bibliotekom „Derviš Sušić“ iz Tuzle te S3 kaže da „*kod njih je to puno, puno ležernije, nego kod Čeha. Tako da suradnja nije tako bogata, kao sa Česima...Evo ja sam njima predložila tu nekakvu suradnju u vidu Noći s Andersenom jer to sam odmah vidjela da to možemo se dogovoriti u pol sata sam i to je bilo, i to je trajalo možda dvije ili tri godine i funkcioniralo je besprijekorno...*“. Daruvarska knjižnica surađuje s češkim kulturnim udrugama kako na području Bjelovarsko-bilogorske županije tako i na području cijele Hrvatske. Jedan takav primjer njihove suradnje jest i ustupanje dijelova vlastitoga knjižnog fonda na češkom jeziku članovima tih udruga na korištenje. Osim ovoga S3 ističe odličnu suradnju s Udrugom „Korak dalje“ Daruvar koja se bavi zaštitom prava i interesa, pružanjem i unapređenjem izvaninstitucionalne pomoći osobama s mentalnom retardacijom i djeci s teškoćama u razvoju. Knjižnica i spomenuta Udruga imaju partnerski odnos suradnje na raznim projektima te organiziraju zajedničke aktivnosti i edukacije kroz razmjenu znanja i stručnog osoblja obiju institucija.

Na pitanje o financiranju interkulturalnih programa i projekata koji se provode u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula oba sugovornika, i S1 i S2, istaknula su da „projekt već treću godinu zaredom financira Regija Friuli Venezia Giulia (radionice koje se održavaju u Italiji i honorari glumcima, troškovi putovanja). Program je sufinanciralo i Ministarstvo kulture RH kroz javni poziv za realizaciju projekata međunarodne suradnje (troškovi za smještaj gostiju za vrijeme njihovog boravka u Puli). Organizator i koordinator projekta je Damatra' onlus Udine (Italija), a osim njih „u realizaciji projekta sudjelovali su: Gradska knjižnica i čitaonica Pula / Središnja knjižnica Talijana u Republici Hrvatskoj, Osrednja knjižnica Srečka Vilhara iz Kopra (Slovenija).“ Taj „partnerski odnos Gradske knjižnice i čitaonice Pula s Cooperativom Damatrà iz Udina (Italija), koja već dugi niz godina radi na promociji čitanja od najmlađe dobi, uz podršku regije Friuli Venezia Giulia i AIB-a (Associazione Italiana Biblioteche) započeo je još 2014. godine kad je realiziran projekt za promicanje čitanja namijenjen djeci i mladima od 6 do 11 godina *Crescere leggendo – Odrastati čitajući*“, zaključuje S2. Interkulturalni programi u pulskoj knjižnici također su, prema riječima sugovornika S1, financirani novcem iz projekata namijenjenim za manjinske programe Istarske županije, odnosno Upravnog odjela za talijansku nacionalnu zajednicu i druge etničke skupine. Oba sugovornika, S1 i S2, također ističu suradnju s Osrednjom knjižnicom Srečka Vilhara iz Kopra, za koju S1 kaže da „ona kao i mi imaju matičnu službu za talijansku nacionalnost za Republiku Sloveniju“. Osim toga S1 ističe kako se Gradska knjižnica i čitaonica Pula „priključila projektu *La Biblioteca digitale italiana in Istria – Talijanska digitalna knjižnica u Istri koju predvodi Osrednja knjižnica Srečka Vilhara iz Kopra u suradnji s MLOL-om (MediaLibraryOnline), rastućom platformom za digitalnu posudbu knjiga za narodne, sveučilišne i školske knjižnice*“. Pulska knjižnica na taj način omogućava svojim korisnicima besplatnu uslugu posudbe e-knjiga, audioknjiga te čitanja dnevnog tiska i periodičkih publikacija. Uz registraciju i pristupne šifre, sadržajima digitalne knjižnice moguće je primjerice pristupiti od kuće, iz ureda ili iz škole.⁴⁴⁶

Slična situacija u pogledu financiranja programa je i u Knjižnici i čitaonici “Fran Galović” Koprivnica. Sugovornik S5 navodi „Koprivnička knjižnica svoje multikulturalne i

⁴⁴⁶ La Biblioteca digitale italiana in Istria. URL: <https://capodistria.medialibrary.it/home/cover.aspx> (2018-05-02)

interkulturene programe financira novcem dobivenim od grada Koprivnice i novcem iz međunarodnih projekata za čije financiranje se natječe“

Iz prikazanih odgovora vidimo da sve tri knjižnice obuhvaćene intervjuom imaju podršku kako lokalne zajednice tako i nadležnog ministarstva no istovremeno treba naglasiti kako je riječ o dugoročno kontinuiranim programima prepoznatim od strane donositelja odluka. Možemo reći da kada postoji potreba, ali i ponuda kvalitetnih interkulturalnih programa nadležne institucije ipak pozitivno reaguju.

5.5.4. Narodne knjižnice kao multikulturalni i/ili interkulturalni centri u lokalnim sredinama

Na pitanje imaju li narodne knjižnice u njihovim lokalnim sredinama u kojima djeluju ulogu multikulturalnih i/ili interkulturalnih centara i koji su pokazatelji toga djelovanja ako ono postoji, sugovornici S1 i S2 potvrdno su odgovorili. S1 kaže kako je talijanska manjina tradicionalno prisutna na području Istre te da su vrijednosti zajedničkog življenja, tolerancije i suradnje ugrađene u njihovo odrastanje kroz primarnu socijalizaciju unutar vlastitih obitelji te ističe *„i za mene nema prepreka bilo talijanski ili hrvatski... puno je Talijana, doslovno Talijana doselilo i u Pulu i kao i u cijelu zapadnu obalu Istre... ono što je interesantno je da se upisuju u talijanske škole i talijanske vrtiće i pripadnici hrvatske nacionalnosti i ostalih nacionalnosti... i Romi..., ali mi više-manje svi govorimo talijanski, polovično ili ovako ili onako, tako da nama je to ovaj drugi jezik,... tako da je kod nas bilingvalno područje, možemo reći“*. Ovdje možemo vidjeti kako društveno okruženje u kojima knjižnica radi zapravo utječe na osmišljavanje interkulturalnih programa. Možemo reći da u situaciji u kojoj su kulture u općoj populaciji isprepletene i knjižnični programi ocrtavati društvenu stanje. To dodatno potvrđuje i sugovornik S2, koji navodi: *„budući da talijanske vrtiće i škole pohađaju i djeca kojoj talijanski nije materinji jezik, jezična kompetencija djece i kvaliteta njihovih govornih vještina (na talijanskom jeziku) opada. Stoga smatramo da promicanje i poticanje čitanja, oblikovanje čitalačkih navika kod najmlađih korisnika je od temeljne važnosti za našu djelatnost kao i razvijanje navike posjeta knjižnici, što pridonosi društvenoj uključenosti djece, roditelja/obitelji. Zato kontinuirano organiziramo radionice za djecu u dogovoru s vrtićima, ali*

i informativne letke i biltene za roditelje. Odlični pokazatelji činjenice da je knjižnica mjesto susreta različitih kultura i jezika nesumnjivo su tečajevi talijanskog jezika za odrasle i djecu koji su organizirani u nekoliko navrata“. Također, sve radionice koje se organiziraju pod stručnim vodstvom namijenjene su svim zainteresiranim građanima Pule te oni mogu u njima sudjelovati bez obzira na znanje talijanskog jezika i poznavanje talijanske kulture. Tome u prilog govore i navodi S2 o poludnevnoj radionici „*La fabbrica delle figure-laboratorio senza parole (Tvornica likova-radionica bez riječi)* pod stručnim vodstvom Udruga Damatrà onlus u kojoj su djeca istraživala oblike, materijale i različite likovne tehnike kroz stvaranje knjiga. Radionica je održana u parku, pored knjižnice, i bila je otvorenog tipa, kao jedna vrsta atraktivne dnevne animacije za djecu koja dolaze u organiziranim skupinama u pratnji odgojiteljica, ali i za djecu u pratnji roditelja te za slučajne prolaznike. Poznavanje talijanskog jezika nije bio uvjet za sudjelovanje jer su sve radionice osmišljene tako da nije bila nužna verbalna komunikacija“. S1 dodaje da su svi programi pulske knjižnice u osnovi usmjereni promicanju knjige i čitanja te „*uvijek se govori o promicanju čitanja, znači nije promocija jezika talijanskoga, nego kulture, čitanja, uvijek je to osnova, znači – približavanje knjige i čitanja krajnjem korisniku*“. Također vrlo važnom S1 smatra matičnu djelatnost Središnje knjižnice Talijana u Republici Hrvatskoj za nabavu i obradu građe na talijanskom jeziku za cijelu istarsku županiju, „*jer ako ih negdje ima pet talijanske nacionalnosti, mi smatramo da i njima trebamo dati određeni broj knjiga*“. Stoga S2 zaključuje sljedećim riječima: „*uz osnovno zadovoljavanje kulturnih potreba pripadnika talijanske nacionalne zajednice, poticanje čitanja kroz različite atraktivne programe na materinskom (talijanskom) jeziku, uključivanjem što većeg broja djece, odgojitelja, studenata, mislim da je važno istaknuti da našim programima sudjelujemo u stvaranju kulturne ponude i podizanju kvalitete kulturnog života prvenstveno za pripadnike talijanske nacionalne zajednice, ali i ostale građane*“. Ovdje vidimo stav da provedbom interkulturalnih programa knjižnica vrši pozitivan utjecaj ne samo na život pripadnika manjinske skupine već i na kvalitetu života opće populacije, stav koji se ponavlja i kod drugih sugovornika.

Na pitanje koliko su njihovi interkulturalni programi važni za njihovu lokalnu zajednicu, sugovornik S3 odgovara „*važno je jako... Mi smo mala sredina i, moram priznati, u tim malim sredinama nema još uvijek zasićenja publike s neakvim kulturnim programima i edukacijskim i obrazovnim i bilo koje vrste čak i informacijski, tako da knjižničar koji zna što radi, koji ima*

ideju, u maloj sredini je zapravo 'bog i batina'“, također se S3 slaže da je njihova narodna knjižnica središnji kulturni centar u njihovu gradu. Također smatra „da, ako u tom gradu postoji i djeluje manjina, onda je definitivno središnja knjižnica te određene manjine centar, centar... Tako da te male narodne knjižnice u malim mjestima su centar svijeta, zbilja, zbilja, zbilja, ali točnije samo moje mišljenje, nama to ljudi kažu, nama to ljudi kažu... Tako da eto, mi kao grad, mali grad, manji grad, kontinentalni manji grad, mi se ne možemo, naši ljudi se zbilja ne mogu potužiti da im fali kulture ili (...) sve informacije su im dostupne“. Daruvarska knjižnica ima informaciju o pozitivnom prihvaćanju njezinih interkulturalnih knjižničnih programa od strane pripadnika njezine lokalne zajednice. Navedeni programi koje provodi daruvarska narodna knjižnica u svojoj lokalnoj zajednici vrlo pozitivno su prepoznati i od strane lokalne politike te S3 ističe kako „znači, hvali nas jako dožupanica za češku manjinu i ove godine nas je htjela kandidirati za tu nekakvu nagradu koja je, ne znam točno kako se nagrada zove, ali je, to je nagrada za rad u kulturi. Tako da evo, ona je prepoznala baš tu Pučku knjižnicu kao dobru, rekla bih nekakvu priču za tu nagradu jer mi, znači, osjetljivi smo za manjine, radimo s njima, znači nije to samo izdavanje nekakve knjige ili CD-a, nego ih mi okupljamo...“. S3 ističe da daruvarska Pučka knjižnica ispunjava funkciju i tzv. trećeg prostora te prostora susreta te da građani to prepoznaju. Sugovornik S4 također potvrđuje da „lokalna zajednica hvali naše programe“ te dodaje kako „knjižnica u Daruvaru je veoma aktivna, povratne informacije imamo od korisnika i sa stranice Facebooka knjižnice“ te naglašava kako upravo „zadovoljni korisnici su ogledalo našega rada. Knjižnica u Daruvaru mogla bi biti uzor, kako se radi interkultura i multikultura. Smatram da interkulturalni programi koje provodi naša knjižnica su doprinijeli tolerantnijim društvenim odnosima u lokalnoj sredini. Na državnoj razini tj. kako većina narodnih knjižnica provodi interkulturalne usluge ne mogu procijeniti“. Ovakvi stavovi se u velikoj mjeri poklapaju sa stavovima ostalih sugovornika. Kako smo već ranije vidjeli sugovornici zaključuju kako programi koje knjižnice provode doprinose pozitivnom razvoju društvenih odnosa u lokalnoj zajednici.

Knjižnica svoje multikulturalne i interkulturalne usluge i programe promovira, prema navodima S2, „putem lokalnih medija (novine, radio, TV), putem web stranice Knjižnice, prigodnih letaka i promotivnih materijala (plakati, pozivnice, bilteni), preko video info punkta na posudbenom odjelu Knjižnice“.

Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar svoje interkulturene programe reklamira putem Facebook stranice te S3 dodaje „*a onda jako se dobro reklamiramo zapravo na ovom besplatnom Facebooku, taj Facebook je zapravo odličan za knjižnice jer je besplatna reklama i onda mi tako volimo na dnevnoj razini, objavimo uvijek nešto što nam je u tom trenutku aktualno i interesantno, tako da puno ljudi nas vidi. I onda ljudi imaju dojam i oni koji možda ni ne dolaze redovito u knjižnicu, znaju što se kod nas događa i znaju onda izabrati, napraviti selekciju na što dođu i na što ne dođu...*“. S3 ističe kako za njihove starije korisnike koji ne koriste društvene mreže, a u skladu s njihovim čitateljskim interesima, šalju im obavijesti o događanjima u knjižnici redovnom poštom (pozivnice). Također se oglašavaju plakatima i povremeno putem radija. Svi interkultureni knjižnični programi koji se odvijaju u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar namijenjeni su svim građanima Daruvara bez obzira na jezične kompetencije ili kulturne razlike. Kao i u pulskoj knjižnici gdje (ne)poznavanje talijanskog jezika nije prepreka za sudjelovanje u programima Središnje knjižnice Talijana u RH, tako i u Daruvaru (ne)poznavanje češkog jezika nije uvjet za sudjelovanje u programima Središnje knjižnice za češku manjinu u RH, a ista je situacija i u Koprivničkoj knjižnici gdje su programi usmjereni potpori romskoj populaciji zapravo otvoreni svima.

5.5.5. Obrazovanje za stjecanje interkulturenih kompetencija knjižničara u narodnim knjižnicama

O temi obrazovanja knjižničnog osoblja za multikulturene i interkulturene usluge i programe kako onog osnovnog, tako i dodatnog sugovornik S2 navodi „*mislim da jedan od uvjeta je da knjižnično osoblje koje provodi interkultureni program (za bilo koju manjinsku zajednicu koju uslužuje) treba prvenstveno poznavati jezik, kulturu, tradiciju i običaje određene manjinske zajednice. Kao profesor talijanskog jezika i kao pripadnik talijanske nacionalne zajednice upoznata sam sa stanjem/situacijom talijanske zajednice u Hrvatskoj i njenom organizacijom (predškolske i školske ustanove, kulturne ustanove, zajednice Talijana, Talijanska Unija i drugo), a poznavanje jezika je jedan od neophodnih uvjeta za uspostavljanje kontakata i suradnje s ustanovama u Italiji*“ te dodaje kako smatra važnim poznavanje talijanskog jezika i književnosti jer „*radim na mjestu voditeljice Središnje knjižnice Talijana u Republici Hrvatskoj, i kao profesor talijanskog jezika i književnosti vrlo sam dobro upoznata s*

talijanskom književnom produkcijom za djecu i odrasle, što mi pomaže u provođenju programa i aktivnosti namijenjenih korisnicima“. Od dodatnih edukacijskih programa iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja ili srodnih sadržaja S2 navodi kako je pohađala „*nekoliko seminara i okruglih stolova*“ iz navedene problematike. Sugovornik S1 ističe značajan utjecaj timskog rada na kvalitetu interkulturalnih programa koji se provode u njihovoj knjižnici te ističe kako „*u programima sudjelujemo uvijek zajednički svi što god treba, znači ona nije sama, ona je samostalna...*“.

Sugovornici S3 i S4 profesori su ruskog jezika i književnosti i češkog jezika i književnosti te su govornici češkog jezika. Na pitanje o utjecaju obrazovanja knjižničara na kvalitetu interkulturalnih programa u knjižnicama S4 odgovara: „*Ja, živim multikulturu od svoga djetinjstva. Odrasla sam u multikulturalnoj zajednici i ona je dio mene. Interes za multikulturu kod mene je dio svakodnevice. Volim svoj posao, volim ljude koji žele znanje. Radim na poslovima Voditeljice Središnje knjižnice za češku manjinu. Poslovi koje obavljam na svom radnom mjestu su: organiziram, naručujem, obrađujem knjižnu i neknjižnu građu na češkom jeziku, izrađujem online katalog na češkom jeziku, vodim međuknjižničnu posudbu na češkom jeziku, stručno obrađujem knjižni fond u knjižnici udruge Češke besede Daruvar, organiziram kulturne programe (predavanja, izložbe, edukativne radionice, tečajeve češkog jezika, književne susrete i slično), uspostavljam suradnju s češkim udrugama i njihovim knjižnicama te promičem knjigu i čitanje na češkom jeziku putem državnih i lokalnih medija“.* Također sugovornik S3 ističe značajnost timskoga rada za uspjeh njihovih programa kao i stalno stručno usavršavanje te razmjenu ideja unutar profesionalne knjižničarske zajednice te kaže „*mi svi radimo sve*“. Dodatno obrazovanje knjižničara za interkulturalne programe, smatra S3, „*jako je potrebno jer uvijek na stručnim skupovima se čuje nešto novo (...), ali i taj kontakt s ljudima, s kolegama je jako važan, tako da ljudi, ljudi koji ne odlaze na seminare, na stručna usavršavanja, stagniraju. A mislim da je onda i za ovaj posao, i za ovaj vid posla, jako važno to*“.

Ovdje vidimo da su stručni skupovi, seminari i radionice važan segment dodatne edukacije, ali i da je osobni interes ključan. Ako to usporedimo s rezultatima anketnog istraživanja gdje smo vidjeli da su knjižničari iskazivali relativno visok interes za multikulturalne odnosno interkulturalne teme možemo reći da odgovori sudionika ankete samo potvrđuju spomenutu vezu. Ovo dodatno potvrđuje i sugovornik S5 koji ističe „*Moje temeljno sociološko*

obrazovanje potaknulo je moj interes prema integracijskoj problematici i inkluzivnim društvenim programima u knjižničnoj djelatnosti. Kvaliteta rada knjižničara ovisi o njihovu stalnom stručnom usavršavanju i prenošenju znanja unutar vlastite profesionalne zajednice, a za uspješan rad na provođenju složenih i zahtjevnih programa kao što je program potpore Romima jako je važan timski rad obrazovanih knjižničnih stručnjaka unutar same knjižnice.“ Drugim riječima možemo reći da barem kod pojedinih knjižničara postoji uzajamna pozitivna veza između formalnog i dodatnog obrazovanja s jedne strane i interesa za interkulturalne teme s druge strane odnosno da jedno nadopunjuje drugo što samo potvrđuje potrebu za stručnim skupovima, radionicama i sličnim oblicima stalnog stručnog usavršavanja.

5.5.6. Uloga narodne knjižnice u lokalnoj zajednici i u društvu općenito

Pozivajući se na temeljne odrednice IFLA-inih smjernica, sugovornik S2 o ulozi narodne knjižnice u lokalnoj zajednici u kojoj ona djeluje te o njezinoj ulozi u društvu općenito kaže: *„Kao što znamo, IFLA-ine smjernice ističu da narodne knjižnice imaju važnu ulogu u kulturnom i umjetničkom razvoju pojedinaca i u oblikovanju i održavanju kulturnog identiteta zajednice. Osim što osiguravaju građu na jezicima koji se govore u lokalnoj zajednici (u našem slučaju, bogatom zbirkom od preko 11 000 svezaka na talijanskom jeziku) zadovoljavajući potrebe određene nacionalne manjine, uloga narodne knjižnice je da i ostale članove društva uključi u svoje multikulturalne programe u cilju uspostavljanja dijaloga među različitim kulturama i kako bi zapravo svi građani mogli koristiti knjižnične usluge pod istim uvjetima“.* Također S2 smatra, kako smo i kod drugih sugovornika ranije vidjeli, da su interkulturalni programi koje provodi njihova knjižnica doprinijeli tolerantnijim društvenim odnosima u njihovoj lokalnoj sredini/zajednici te zaključuje riječima: *„Da, mislim da jesu, iako je teško reći u kojoj mjeri ...“.*

Sugovornik S5 navodi kako su programi za Rome u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica pokrenuti tijekom 2000. godine, a *„inicijalni momenat je vezan uz jedan skup koji je organizirala Koprivničko-križevačka županija u to vrijeme, s ciljem okupljanja predstavnika ustanova, udruga, institucija, predstavnika jedinica lokalne uprave i samouprave kako bi se upoznali s potrebom promoviranja rješavanja pitanja Roma u konkretno lokalnoj zajednici.*

Mene je ta inicijativa kao ravnateljicu Knjižnice potaknula da se uključimo u te napore. Smatram da je knjižnica važno mjesto koje može doprinijeti rješavanju nekih društvenih problema koristeći svoje postojeće resurse i infrastrukturu, prije svega svoje zbirke, svoje (...) znanje svojih zaposlenika, svoj prostor kao javni, društveni komunikacijski prostor zajednice, isto tako već uhodane te formate ili oblike kulturne i obrazovno animacijske koje koristimo u svakodnevnom radu. Izložbe su nam jedan od takvih oblika našeg kulturnog i edukativno animacijskog rada. I mislim da je u to vrijeme to bio zapravo najjednostavniji način da privučemo pozornost javnosti na problematiku Roma, konkretno romske kulture, romskog jezika, tradicije, folkloru, i to je zapravo bio naš prvi korak kojim smo krenuli u kontinuiranu jednu uslugu, bolje reći program koji smo nazvali 'Program potpore Romima'⁴⁴⁷. Znači, oglasili smo u medijima da smo postavili tu izložbu, dali smo do znanja da imamo građu koja govori o problematici Roma. I nama je bio cilj i odmah smo ga tako i obznanili javnosti da ukažemo s jedne strane na romsku kulturu, a s druge strane na potrebu rješavanja njihovih problema od životnog značaja.“

„Mi smo od 2003. počeli surađivati s udrugom „Romane droma“ i zahvaljujući toj udruzi, odnosno njezinoj voditeljici koja se angažirala u prikupljanju romske, odnosno građe o Romima i na romskim jezicima, bolje je reći, mi smo formirali jednu takvu zbirku. I oformili smo je tako da smo je izdvojili na jednom mjestu, isprva i posebnu naljepnicu, dakle sa znakom onog kola romskog, odnosno koje je na službenoj zastavi i boje službene zastave smo stavili na te naljepnice i tako označili u samom fondu.“ Ono što im je važno kod izgradnje romske zbirke je romska problematika, ističe S5 te dodaje kako su kasnije odlučili na „hrpi“ ostaviti samo jedan mali dio stručne literature, „dok smo beletristiku i popularnu stručnu literaturu o romskoj problematici integrirali u fondove i mislili smo da je to bolje, to se slaže i s našom općom orijentacijom da zapravo integriramo i programe, da... Ima svoju naljepnicu, ona je

⁴⁴⁷ Dijana Sabolović-Krajina u svojoj doktorskoj disertaciji navodi podatak da, „iako su Romi jedna od malobrojnijih nacionalnih manjina na kopriivničkom području (čine oko 0,1 % stanovništva grada i županije), većinom nisu integrirani u društvo za razliku od ostalih pripadnika nacionalnih manjina i etničkih skupina. Oko 300 Roma živi u segregiranim naseljima u Koprivnici i kopriivničkoj okolici, a velik dio je neobrazovan, pa čak i nepismen, što im smanjuje mogućnosti zapošljavanja i poboljšanja životnih uvjeta. Romska djeca dolaze iz siromašnih i neobrazovanih obitelji, ne govore dobro hrvatski jezik, imaju probleme u školovanju i često su izložena predrasudama i stereotipima.“ Sabolović-Krajina, Dijana. Narodna knjižnica kao središte lokalne zajednice u suvremenom društvu. (dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.), 158. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6373/1/doktorski%20rad%20dijana%20sabolovic%20krajina.pdf> (2018-05-02)

prepoznatljiva odmah onima koji traže, označena je kao takva i u našem e-katalogu, tako da tko želi, može na takav način lakše pretraživati fond... Ali nekog da govori romski nema svrhe, nema svrhe, ako nije knjižničar, a knjižničara na žalost nema, nemamo... Zbirka je oformljena 2007., a sastoji se od oko 150 knjiga za djecu i odrasle, koje pokrivaju različite teme, od beletristike do stručne literature na romskim i drugim stranim jezicima. Zbirka je promovirana javnosti uz zajednički program učenika romske i hrvatske nacionalnosti te su oni tom prilikom čitali tekstove na oba jezika. Predstavljanje je popraćeno i predavanjem dr. Alemka Gluhaka o romskom jeziku.“

Zbog problema podobrazovanosti Roma, knjižnica nema zaposlenog knjižničara koji je pripadnik romske manjine⁴⁴⁸, ali ima kvalificirane romske pomoćnike koji pomažu u knjižnici. Također od 2003. godine Knjižnica obilježava 8. travnja, Svjetski dan Roma, kroz organizaciju raznih programa i aktivnosti (radionice, književni susreti, plesne točke i dr.). Programi su interkulturalnog i integracijskog karaktera jer im je cilj zajedničko okupljanje romske djece i njihovih vršnjaka bez obzira na etničku pripadnost. Kako ističe S5, suradnja sa školama koje pohađaju romska djeca pokrenula se obilježavanjem Svjetskog dana Roma (8. travnja 2003.) te su na radionice za djecu o dječjim pravima pozvani cijeli razredi, a vodila ih je Adaleta Dinasi, voditeljica romske udruge „Romane drama“. Na spomenutim radionicama se kroz obradu teme prava djece govorilo o pravima romske djece, o romskoj kulturi i zastavi, o značaju Svjetskog dana Roma, o obrazovanju romskih djevojčica, kao i o obrazovanju romske djece općenito. „I ono što smo postigli je da su romska djeca po prvi puta doživjela da ih se tretira na jedan drugačiji način i to kroz njihov romski identitet (...) ona su doživjela tu jedan taj trenutak samopouzdanja i zapravo priznavanja tog nacionalnog, osjetila su se važna, to je bio taj novi moment u našim programima potpore Romima“, zaključuje S5 te dodaje kako je druga radionica s gđom Dinasi bila o obrazovanju i tom prilikom je ona dovela romsku djevojčicu

⁴⁴⁸ Kako navodi S5, „imamo jako malo Roma koji su uopće završili osnovnu školu“, a obrazovanje je veliki problem u romskoj zajednici. Djeca ne pohađaju nastavu te njihovo obrazovanje nerijetko završava već na osnovnoškolskoj razini. Koliko je njoj poznato, S5 kaže da nema saznanja o diplomiranom knjižničaru koji je pripadnik romske zajednice. Sugovornik S5 također navodi: „u našem kraju je situacija s obrazovanjem jako, jako loša, ima pomaka u posljednjih desetak godina, pa vjerujem da smo i mi pridonijeli nekim svojim programima, ali na đurđevačkom području, znači u istoj županiji su pomaci puno veći što se tiče završetka srednje škole, drugačije rade, drugačije pristupaju, senzibiliziranost lokalne zajednice je drugačija...“

koja je upisala medicinsku školu, „*dovela ju je kao model, pozitivan model djeci, njihovu vršnjakinju...*“.

Koprivnička knjižnica kroz svoje programe potpore Romima podupire prije svega osvješćivanje važnosti obrazovanja i cjeloživotnog učenja te svrsishodnog korištenja slobodnog vremena romske djece i mladih te im se prostor knjižnice predstavlja kao kulturni i informacijski centar, ali i mjesto integracije u vlastitoj zajednici. „Aktivnosti koje se provode na susretima u knjižnici usmjerene su na razvijanje međusobnog razumijevanja i tolerancije, a zasnivaju se na učenju o romskoj kulturi, jeziku i vrijednostima, slušanju romske glazbe, upoznavanju s dječjim pravima te pričanju priča na romskom i hrvatskom jeziku“.⁴⁴⁹ Od 2011. Knjižnica je započela organizirati osnovnu računalnu i informacijsku poduku za korisnike s ciljem da se uključe djeca i mladi pripadnici romske zajednice. Na ovom programu integracije Roma knjižnica je imala podršku i suradnju romskih udruga te Pučkog otvorenog učilišta u Koprivnici.

Djeca i mladi pripadnici romske zajednice susreću se s nizom problema, od podobrazovanosti i nepoznavanja jezika, neimaštine i siromaštva, do problema alkoholizma i obiteljskog nasilja te niskog zdravstvenog standarda i snažnih društvenih predrasuda. Knjižnica je vrlo često mladim Romima utočište od loših životnih uvjeta, mjesto gdje provode slobodno vrijeme „*dok čekaju autobus*“ te mjesto gdje pišu domaće zadaće i slušaju glazbu, priča S5. Također, S5 dodaje kako mladi Romi manje čitaju, a više posuđuju AV građu i koriste računala, uglavnom za društvene mreže te im prostor Knjižnice nerijetko služi i kao utočište prilikom „markiranja“ iz škole. Knjižničari su vrlo često i oni koji se uključuju u detektiranje i otkrivanje problema koji muče te mlade ljude te ih upućuju za pomoć nadležnim stručnjacima, primjerice liječnicima ili socijalnim radnicima.⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ Sabolović-Krajina, Dijana. Narodna knjižnica kao središte lokalne zajednice u suvremenom društvu (dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.), 158. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6373/1/doktorski%20rad%20dijana%20sabolovic%20krajina.pdf> (2018-05-02)

⁴⁵⁰ U suradnji s koprivničkom knjižnicom na rješavanju emocionalnih, socijalnih i drugih problema romske djece i mladih, surađuje cijela mreža stručnjaka i nadležnih društvenih institucija (škole, vrtići, centri za socijalni rad, liječnici, razne udruge civilnog društva te institucije lokalne uprave i samouprave).

Knjižnica je od 2010.⁴⁵¹ inicirala i organizirala umrežavanje stručnjaka različitih profila u lokalnoj zajednici u cilju jačanja njihovih kompetencija u radu s romskom djecom u školama, knjižnicama i dječjim vrtićima. „Nakon višegodišnjeg organiziranja raznih aktivnosti za romsku djecu i mlade, koprivnički knjižničari su 2010. godine počeli organizirati obrazovne programe u knjižnici, kako bi ojačali kompetencije o kulturnim i obrazovnim posebitostima romske populacije, osvijestili lokalnu zajednicu o njihovim problemima i pokrenuli pozitivne promjene u lokalnoj zajednici. Odgajatelji iz lokalnih dječjih vrtića, učitelji i stručni suradnici u školama, knjižničari, socijalni radnici, predstavnici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, romskih udruga i lokalne vlasti počeli su se sastajati u knjižnici na radionicama i okruglim stolovima, kako bi međusobno podijelili znanje i iskustvo te zajedno nalazili rješenje problema. Svrha ovog samoorganiziranja stručnjaka iz raznih područja lokalne zajednice je pokušaj nadvladavanja jaza između obrazovno-odgojnih zahtjeva škola i društva spram romske djece koja dolaze iz depriviranih obitelji s jedne strane i djelomičnog ili nedovoljnog znanja koje posjeduju učitelji i knjižničari o njihovim potrebama, s druge strane.“⁴⁵² Spomenuti „okrugli stolovi zasnovani su na razmjeni iskustva pojedinih stručnjaka uz sudjelovanje predstavnika Županije i Grada Koprivnice“, istaknula je S5, kao i ulogu vlastite koordinacije u procesu stalnog obrazovanja i usavršavanja kako knjižničnih stručnjaka, tako i svih ostalih stručnjaka koji rade na problematici integracije Roma u njihovu lokalnu zajednicu. „*To je postao jedan ustaljeni naš program. Ja sad stalno očekujem da će to preuzeti, i organizaciju i koordinaciju netko iz jedinica lokalne uprave i samouprave. To je bio cilj, idemo pokrenuti u Knjižnici, popuniti tu prazninu, nedostatak koordinacije, dakle rada, stručnjaka različitog profila. Problematika je kako uključiti romsku djecu u nastavu, kvalitetno obrazovanje im pružiti, ali i potporu da završe to obrazovanje... I mogu Vam reći, da su koraci tako spori, ali smo se mi, to smo prihvatili, to je strategija malih koraka, pa se kroz neko vrijeme bude došlo do nekih rezultata. To je, uspjeli smo senzibilizirati lokalnu zajednicu i malo pokrenuti tu, tu toleranciju. Ipak se zna, ako Knjižnica stane iza takve jedne, ovoga, vrlo, vrlo*

⁴⁵¹ Neke od tema okruglih stolova o romskoj problematici i potpori Romima, a koji okupljaju stručnjake različitih profila (obrazovnih, kulturnih, zdravstvene i socijalne skrbi, predstavnike lokalne vlasti i druge) su: uvjeti stanovanja kao čimbenik odrastanja romske djece, izazovi i postignuća u radu s romskom djecom (uz organiziranu posjetu romskom naselju Drnje – Botovo), iskustva u radu s romskom djecom u dječjim vrtićima, školama i knjižnicama na koprivničkom području, uključivanje romske djece u predškolske programe i drugo.

⁴⁵² Sabolović-Krajina, Dijana. Navedeno djelo, str. 159.

jedne teške, dramatične priče, onda to obično biva jedan, to smo shvatili, da to imamo utjecaj! On nije vidljiv, on nije vidljiv...“, zaključuje sugovornik S5.

S5 također smatra da je uloga knjižnica da kroz suradnju s udrugama civilnog društva⁴⁵³ koje „predstavljaju most do korisnika“ pripadnika manjinskih skupina „sudjeluje u kreiranju te neke socijalno inkluzivne, model takve knjižnice, koji se obraća manjinama, htjeli smo dakle i našim konceptom i našim strateškim sloganima – 'knjižnica za sve', 'knjižnica otvorena svima', 'pismenost za sve' istaknuti da želimo doći do nove publike uz onu tradicionalnu koja je bila vezana uz posudbu knjiga. Dakle, u lokalnoj zajednici raditi na prepoznatljivosti, vidljivosti knjižnica kao mjesta koje promovira i toleranciju, empatiju, solidarnost, s druge strane koje nudi svoj prostor za okupljanja koji na toj jednoj osobnoj, privatnoj razini ljudima koji su, koji nisu koristili knjižnicu, bude mjesto ne samo posudbe građe, nego i mjesto kontakata sa ostalima. To je taj model koji smo osmislili i naravno da su tu bila iskustva i iz stranih knjižnica, prije svega iz Danske...“

„Po meni je bitno da ta uloga narodnih knjižnica, konkretno u utjecaju interkulturalnosti i multikulturalnosti, bude unesena u Nacionalnu strategiju razvoja knjižničarstva. Znači, ako ima političku potporu, ako je to dokument koji ima politički značaj, društveni značaj koji se uzima kao podloga za lokalne inicijative, za financiranje, za prepoznavanje u društvu, pa onda će naravno biti lakše i takvim lokalnim izoliranim inicijativama poput naše da postanu nekakav standard. To se odnosi i na druge uloge knjižnica u društvu. Na lokalnoj razini postoji jako puno inicijativa, vrijednih inicijativa koje doprinose razvoju zajednice. Međutim, mi nismo prepoznati na nacionalnoj razini, na nacionalnoj razini, pokazuje ovo moje istraživanje, mi smo prepoznati po tradicionalnoj ulozi posudbe knjiga. Što je s jedne strane i jako dobro, što omogućuje financiranje, vrlo stabilno financiranje... Ali uz to knjižnice bi mogle pridonijeti puno više razvoju društva. I ta nova dimenzija, dodana dimenzija se ne prepoznaje na nacionalnoj razini, ne prepoznaje se prije svega u našim temeljnim dokumentima, zakonima o knjižnicama, standardima... Ako znači, postane standard da svaka knjižnica bar županijskog tipa ima zbirku knjiga i jedan set programa koji promoviraju multikulturalnost, onda je to

⁴⁵³ Koprivnička knjižnica surađuje i s Udrugom slijepih Koprivničko-križevačke županije pokrenula je knjižnične usluge za slijepce i slabovidne korisnike. Na ovu suradnju također su primijenili inkluzivni integracijski model suradnje s romskim udrugama za pružanje potpore pripadnicima romske manjine, a koji im se potvrdio kao vrlo koristan i uspješan u praksi.

druga priča. Ne treba tu nikakav poseban prostor, pokazuje iskustvo, dovoljna je jedna naljepnica koja će markirati, ne znam knjige od značaja u tom području multikulturalnosti i promocije njihove...“, zaključuje S5.

Koprivnička knjižnica, kako je već ranije rečeno, svoje programe financira novcem dobivenim od grada Koprivnice⁴⁵⁴ te međunarodnim projekatima. Knjižnica je primila niz nagrada za svoj interkulturalni angažman u lokalnoj zajednici. Tako je 2013. Knjižnica primila nagradu neprofitne organizacije *EIFL Public Library Innovation Programme* (EIFL-PLIP) Innovation Award za program potpore romskoj zajednici pomoću korištenja informacijsko komunikacijske tehnologije „*Jump in the train for a better world*“. U 2014. Knjižnica je dobila prestižno priznanje Američkog knjižničarskog društva za inovativne međunarodne projekte za rad na integraciji Roma u lokalnu zajednicu te za pokretanje i organiziranje lokalne mreže podrške romskoj zajednici (*The 2014 American Library Association (ALA) Presidential Citation for Innovative International Library Projects for “In-house library training program supporting Roma people – the power of networking in local community” project*).

Također, na temelju svojih inkluzivnih programa za romsku manjinu, koprivnička knjižnica 2014. ušla je u knjigu preporuka Europske komisije *Kulturna raznolikost i interkulturalni dijalog* (http://ec.europa.eu/culture/library/reports/201405-omc-diversity-dialogue_en.pdf);

U ožujku 2015. Knjižnica je nominirana za nagradu UN-ovog Svjetskog summita o informacijskom društvu (*World Summit on Information Society - WSIS Project Prize 2015* - www.wsis.org/prizes). Knjižnica je dobila međunarodnu valorizaciju svojih programa za Rome i uvrštavanjem u IFLA-in vodič *1001 libraries to see before you die*.

⁴⁵⁴ „Lokalna vlast uvodi besplatnu članarinu za koprivničke građane (2008.). Ovo je specifičnost koprivničke knjižnice, jer to u Hrvatskoj nije zakonska obveza, za razliku od društava s razvijenim knjižničarskom legislativom u kojima je besplatna članarina pretpostavka inkluzivnih knjižničnih usluga dostupnih svima.“ Sabolović-Krajina, Dijana. Narodna knjižnica kao središte lokalne zajednice u suvremenom društvu (dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.), 128. URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6373/1/doktorski%20rad%20dijana%20sabolovic%20krajina.pdf> (2018-05-02)

5.6. Rasprava

Istraživanje provedeno za potrebe ovog rada odnosi se na ulogu narodnih knjižnica u hrvatskom društvu kao potencijalnih interkulturalnih centara čiji bi zadatak bio promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvenoj zajednici. Temeljna istraživačka pitanja u radu odnose se na interkulturalne trendove prisutne u djelatnosti narodnih hrvatskih narodnih knjižnica, na ulogu narodne knjižnice kao centra za promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvenoj zajednici, na promidžbu te djelatnosti u lokalnoj zajednici te na obrazovanje knjižničnog osoblja za interkulturalne kompetencije.

Anketni dio istraživanja odnosi se na dvije hipoteze. Hipoteza H1, koja glasi „Potencijali narodnih knjižnica nedovoljno su iskorišteni za promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvu“, na neki je način i generalna hipoteza koja se odnosi na interkulturalne sadržaje u hrvatskim narodnim knjižnicama, na čijem istraživanju se temelji i cijeli rad. Ova se hipoteza potvrđuje kroz dva instrumenta, svaki s tri dimenzije izdvojene faktorskom analizom. To su instrument „zadaci narodnih knjižnica u RH“ gdje su rezultati formirali tri dimenzije ili tri faktora poimanja zadataka narodnih knjižnica u multikulturalnim društvima - „promicanje multikulturalnih vrijednosti“, „multikulturalne službe i usluge NK“ te „obrazovni zadatak NK“. Instrument koji se također odnosi na potvrdu hipoteze H1 je „društvena uloga NK“ na kome su ekstrahirane tri dimenzije – „uloga NK u promicanju multikulturalnih vrijednosti“, "informacijska uloga NK" i „uloga NK u promicanju interkulturalnih vrijednosti“. Naime, rezultati dobiveni na instrumentu „društvena uloga NK“ govore da su hrvatske narodne knjižnice, prema mišljenjima sudionika istraživanja, prepoznale svoju ulogu važnog društvenog dionika za razvoj tolerancije, demokratskih stečevina, za zaštitu i promicanje ljudskih prava i drugih srodnih tema u hrvatskom multikulturalnom društvu. Sudionici se slažu da se društvena uloga narodnog knjižničarstva ogleda kroz pružanje usluga koje odražavaju kulturalnu, nacionalnu i vjersku raznolikost hrvatskoga društva u cjelini. Također se sudionici slažu i da je temeljna knjižnična djelatnost narodnih knjižnica ona informacijska, pa stoga treba biti u skladu s potrebama multikulturalnih zajednica u hrvatskom društvu. No, oni iskazuju djelomično slaganje s tvrdnjom da pripadnici manjina u RH u svojim narodnim knjižnicama mogu zadovoljiti sve svoje informacijske potrebe, da narodne knjižnice u RH pružaju dovoljno raznovrsnih usluga pripadnicima nacionalnih manjina te da su višejezične usluge dovoljno

zastupljene za sve korisnike u RH. Ovakvo slaganje sudionika navodi na nedovoljnu iskoristivost potencijala narodnih knjižnica za promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvu, ali i onih multikulturalnih, što govori u prilog potvrde H1 hipoteze.

Druga hipoteza H2 – Narodne knjižnice u RH nedovoljno surađuju sa srodnim institucijama civilnog društva u promicanju interkulturalnih vrijednosti, potvrđuje se dobivenom dimenzijom „narodne knjižnice promicatelji ljudskih prava“ koja se odnosi na uključenost narodnih knjižnica u promicanje i popularizaciju pojedinih ljudskih prava te iz koje vidimo da sudionici istraživanja iskazuju stavove u skladu s postavljenom hipotezom. Provedeno istraživanje potvrdilo je obje hipoteze, H1 i H2, te ustanovilo da potencijali hrvatskih narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti nisu dovoljno iskorišteni te da se otvara prostor za razvijanje interkulturalnih knjižničnih službi i usluga. Također se potvrđuje i nedovoljna suradnja s institucijama civilnog društva, što je sadržaj hipoteze H2. Ovome u prilog govore i činjenice dobivene od sugovornika u intervjuima, a koje potvrđuju da njihove knjižnice imaju dugogodišnje kontinuirane interkulturalne programe koje uspješno provode u vlastitim lokalnim sredinama. Navedeno je odgovor i na postavljeno istraživačko pitanje „U kojoj mjeri su u narodnim knjižnicama zastupljeni kontinuirani interkulturalni programi za rad s korisnicima, pripadnicima nacionalnih, etničkih, vjerskih, kulturalnih i drugih manjinskih skupina?“ te na pitanje „Je li osoblje narodnih knjižnica dovoljno educirano o interkulturalnoj problematici u području knjižnične djelatnosti?“ Potrebu za dodatnim obrazovanjem knjižničara u području ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja istaknulo je svih pet sugovornika u provedenim intervjuima koji su i knjižničari na rukovodećim pozicijama u svojim knjižnicama u kojima su zastupljeni odgovarajući kontinuirani knjižnični programi prema interkulturalnim kriterijima. Stoga su njihove knjižnice bile predmet interesa i ovog rada.

Kad govorimo o obrazovanju knjižničara za navedene teme iz područja ljudskih prava, interkulturalnih i multikulturalnih sadržaja te srodnih tema, onda je zanimljivo spomenuti da se primjerice u anketnom upitniku od sudionika tražilo da procijene koliko se navedene pojedine tvrdnje odnose na pojam „interkulturalizam“. Pod konceptom interkulturalizma podrazumijevamo imperativne uvažavanja dostojanstva svakog čovjeka, poštivanja ljudskih prava i demokratskih načela te vladavine prava. Sloboda izražavanja, jednakost, rodna i spolna ravnopravnost te izostajanje bilo čije dominacije temeljne su vrijednosti interkulturalne komunikacije te interkulturalnog dijaloga. Za interkulturalizam se može reći da „teži suodnosu

kultura u kojem one ne gube svoja posebna obilježja, ali u svom dodiru stvaraju „novu kulturnu sintezu“.⁴⁵⁵ Drugim riječima, za interkulturalizam se može reći da on teži stvaranju novih kulturnih obrazaca u nekoj zajednici ovisno o akterima i uvjetima u kojima ta promjena nastaje.

Osvrnemo li se na odgovore ispitanih knjižničara u kontekstu gore navedenog teorijskog određenja pojma „interkulturalizam“, onda dobiveni rezultati govore u prilog tome da većini sudionika istraživanja sam pojam nije nepoznat, no jednako ga tako ne znaju točno odrediti. Tako većina sudionika istraživanja, njih 90,4 %, procjenjuje da se tvrdnja „interakcije među pripadnicima različitih kultura“ odnosi na pojam „interkulturalizam“. Također, 89,8 % sudionika smatra da tvrdnja „međusobno povezivanje i prožimanje raznih kultura u društvu“ opisuje interkulturalizam kao pojam, dok 88,7 % njih smatra da je to tvrdnja „aktivna suradnja dviju ili više kultura u svim područjima života“, a 87,6 % točnost je pridodalo tvrdnji „poštovanje i prihvaćanje različitosti“. Ovako visok postotak prepoznavanja tvrdnji koje se odnose na glavne sastavnice određenja pojma „interkulturalizam“ ukazivao bi na poznavanje interkulture problematike i pojmovno razlučivanje koncepta interkulturalizma od koncepta multikulturalizma. No, istodobno 68,9 % sudionika tvrdnju „prilagođavanje većinske kulture manjinskoj kulturi“ ne smatra dijelom koncepta interkulturalizma. Premda 67,2 % sudionika „asimilaciju manjinske kulture u većinsku kulturu“ ne svrstava u interkulturalizam, ipak 80,2 % sudionika smatra da je samo „postojanje različitih kultura na nekom teritoriju“ dovoljno da bi se govorilo o interkulturalizmu kao konceptu. Upravo, mogući razlog ovakvoj distribuciji odgovora sudionika može biti nedovoljno poznavanje i razlikovanje konceptata „multikulturalizam“ i „interkulturalizam“ unatoč dobroj općoj informiranosti sudionika, što je u skladu s njihovim zanimanjem. Također je moguće nedovoljno poznavanje terminološke razlike između osnovnih odrednica oba koncepta, što onda dovodi do poistovjećivanja pojmova i njihove zamjene. Naime, koncept multikulturalizma podrazumijeva postojanje i toleriranje različitosti na nekom teritoriju, ali ne i nužno interakciju, međusobno prilagođavanje i prožimanje elemenata manjinske i većinske kulture te njihovu suradnju kao što je to slučaj s konceptom interkulturalizma. Drugim riječima, sudionici su informirani o nekim odrednicama konceptata interkulturalizma i multikulturalizma, ali ih ne mogu precizno razlikovati i odrediti. Prema Byramu „interkulturalno kompetentna osoba je ona koja je sposobna da 'vidi' odnos

⁴⁵⁵ Čačić-Kumpes, Jadranka; Heršak, Emil. Navedeno djelo, str. 191-199.

između različitih kultura, koja ima sposobnost medijacije, interpretacije, kritičkog i analitičkog razumijevanja svoje i tuđe kulture te interkulturalnog komuniciranja⁴⁵⁶. Uzmemo li u obzir ovakvo određenje interkulturalno kompetentne osobe te rezultate koji upućuju na nepoznavanje razlike među pojmovima, onda možemo promišljati u smjeru da hrvatski knjižničari zaposleni u narodnim knjižnicama ne posjeduju cijeli spektar interkulturalnih kompetencija, te da im je potrebna sustavna edukacija za njihovo stjecanje. Također, nalazi istraživanja upućuju na potrebu sustavne edukacije profesionalne knjižničarske zajednice o temama iz područja interkulturalne komunikacije, ljudskih prava te srodnih tema. Problem interkulturalnog obrazovanja knjižničara također zahtijeva i dodatna istraživanja kako bi se spomenuta problematika sagledala u cjelini te usmjerila u pravcu zadovoljavajućih rješenja. Kada govorimo o kulturnoj toleranciji i isključivosti u kontekstu narodnog knjižničarstva u RH, onda dobiveni rezultati od strane sudionika o njihovoj percepciji iste u vlastitom okruženju pokazuju da su politički desno orijentirani sudionici manje tolerantni kad su u pitanju manjinska prava, odnosno pokazuju veći stupanj slaganja s tvrdnjom da „Hrvati u vlastitoj državi trebaju imati veća prava od pripadnika drugih naroda prisutnih na njezinu teritoriju“ ($\rho = 0,489$ rho koeficijent korelacije).

Mišljenje sudionika o dovoljnoj uključenosti narodnih knjižnica kao važnih društvenih institucija za promidžbu i popularizaciju ljudskih prava kroz vlastitu djelatnost u hrvatskom društvu je podijeljeno. Drugim riječima, najveći broj sudionika izjasnio se da niti se slaže, a niti se ne slaže s tvrdnjom na čestici „dovoljna uključenost“ hrvatskih narodnih knjižnica u promicanju i popularizaciji ljudskih prava u RH. Ovdje nije jasno iz čega proizlazi neutralan stav sudionika, te bi trebalo napraviti detaljniju analizu kako bi se utvrdilo radi li se o nemogućnosti procjene ovog segmenta knjižnične djelatnosti, terminološkim nejasnoćama ili pak o nedovoljnoj upućenosti knjižničarske zajednice u navedenu problematiku ljudskih prava. Prema tvrdnji da su narodne knjižnice u RH dovoljno uključene u promicanje i popularizaciju zaštite ljudskih prava općenito svoje neslaganje izrazilo je 27,1 % sudionika, dok je 31 % sudionika izjasnilo svoje slaganje, a njih 32,8 % ne može procijeniti vlastito slaganje s ovom tvrdnjom. Također, 31 % sudionika istodobno smatra da su narodne knjižnice dovoljno

⁴⁵⁶ Byram, Michael. Routledge encyclopedia of language teaching and learning. London: Routledge, 2000. prema Hrvatić, Neven; Piršl, Elvi. Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. // Pedagogijska istraživanja 2, 2(2005), str. 258. URL: <https://hrcak.srce.hr/139325> (2018-07-29)

uključene u promicanje i popularizaciju ljudskih prava u cjelini, dok to nije slučaj s pojedinim ljudskim pravima (primjerice vjerskih, nacionalnih i seksualnih manjina). Ovdje se postavlja pitanje percepcije odnosa ljudskih prava u društvu te demokratskih procesa, iz čega se može nametnuti pitanje u kolikoj mjeri sudionici ljudska prava smatraju sastavnim dijelom demokratskih procesa u društvu te smatraju li ta dva koncepta odvojenima. No, svakako treba napomenuti da je t-test pokazao statistički značajnu razliku ($t = -2,588$, $p = 0,011$) između grupe sudionika koji prakticiraju neki oblik društvenog aktivizma u području ljudskih prava i njihove percepcije uloge narodne knjižnice kao promicatelja ljudskih prava u društvu te onih koji samo idejno ili na neki drugi način podržavaju problematiku ljudskih prava. Oni sudionici koji su primjerice vlastitim novcem ili slobodnim vremenom i radom podržali neku aktivnost koja promiče ljudska prava u hrvatskom društvu, istodobno su skloniji kritičnijem stavu prema dovoljnoj razini uključenosti narodnih knjižnica u promicanje spomenute problematike.

Rezultate anketnog ispitivanja pojašnjavaju i podaci prikupljeni metodom polustrukturiranih intervjua te uvidom u knjižnične dokumente. Metodom polustrukturiranih intervjua te uvidom u knjižnične dokumente prikupljeni su podaci s ciljem odgovaranja na istraživačka pitanja koja se odnose na identificiranje postojećih interkulturalnih trendova u hrvatskom narodnom knjižničarstvu ako oni postoje. U provedenom istraživanju prema navedenim kriterijima (kontinuitet i dostupnost) identificirane su samo tri hrvatske narodne knjižnice koje imaju interkulturalne programe namijenjene svim korisnicima njihove lokalne zajednice. Identificirani interkulturalni kontinuirani programi u narodnim knjižnicama su *Imaginarni bestijarij (Bestiario immaginato)* na talijanskom jeziku u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula, Noć s Andersenom koji se odvija dvojezično na hrvatskom i češkom jeziku u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar te osamnaestogodišnji kontinuirani program namijenjen romskoj zajednici pod nazivom *Program potpore Romima* u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ Koprivnica. Iz provedenih razgovora može se zaključiti fokusiranost sugovornika na nekoliko područja njihove djelatnosti koja smatraju ključnima za uspjeh i kvalitetu njihovih interkulturalnih programa. Timski rad svih zaposlenika kao temelj za uspjeh kontinuiranih interkulturalnih programa i usluga koje provode njihove narodne knjižnice, odvijanje knjižnične djelatnost u skladu s temeljnim međunarodnim dokumentima za multikulturalnu djelatnost u narodnim knjižnicama (primjerice IFLA-inim Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice), kontinuitet programa namijenjenog pripadnicima manjina u

njihovim lokalnim zajednicama, otvorenost programa za sve građane na nekom lokalnom području te stalno obrazovanje knjižničara iz područja ljudskih prava i interkulturalnosti temeljni su čimbenici za razvoj i uspješnu provedbu interkulturalnih knjižničnih programa. Na pitanje imaju li narodne knjižnice u njihovim lokalnim sredinama u kojima djeluju ulogu multikulturalnih i/ili interkulturalnih centara i koji su pokazatelji toga djelovanja ako ono postoji, intervjuirani sugovornici potvrdno su odgovorili. Tako je, primjerice, talijanska manjina tradicionalno prisutna na području Istre, a vrijednosti zajedničkog življenja, tolerancije i suradnje ugrađene su u njihovo odrastanje kroz primarnu socijalizaciju unutar vlastitih obitelji, ističu sugovornici iz Gradske knjižnice i čitaonice Pula. Talijanske škole i vrtići jednako su dostupni za upis i pohađanje svim građanima Pule bez obzira na nacionalnost (Hrvati, Talijani, Romi), dok im je talijanski jezik drugi jezik te svoju lokalnu zajednicu sugovornici smatraju bilingvalnim područjem. Sugovornici iz Pule također su istaknuli značaj matične djelatnosti Središnje knjižnice Talijana u Republici Hrvatskoj za nabavu i obradu građe na talijanskom jeziku za cijelu istarsku županiju te ulogu pulske knjižnice u stvaranju kulturne ponude i u podizanju kvalitete kulturnog života kako za pripadnike manjinske talijanske nacionalne zajednice, tako i za sve ostale građane Pule. Sugovornici iz Pučke knjižnice i čitaonice Daruvar smatraju da je njihova uloga kao kulturnog centra vrlo važna za njihovu lokalnu zajednicu, osobito jer su mala sredina s ograničenom kulturnom ponudom i resursima. Prema njihovim riječima, daruvarska narodna knjižnica je i središnji kulturni centar u njihovu gradu za sve građane bez obzira na kulturne razlike. Interkulturalni programi daruvarske knjižnice pozitivno se prihvaćaju kako od strane pripadnika građana Daruvara, tako od strane lokalne politike jer pridonose razvijanju tolerantnije zajednice u kojoj tradicionalno žive s češkom manjinom. Iz odgovora sudionika može se zaključiti da su svi interkulturalni knjižnični programi koji se odvijaju u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar namijenjeni svim građanima Daruvara bez obzira na jezične kompetencije ili kulturne razlike. Kao i u pulskoj knjižnici gdje (ne)poznavanje talijanskog jezika nije prepreka za sudjelovanje u programima Središnje knjižnice Talijana u RH, tako i u Daruvaru (ne)poznavanje češkog jezika nije uvjet za sudjelovanje u programima Središnje knjižnice za češku manjinu u RH. Na pitanje koji su načini predstavljanja interkulturalnih aktivnosti i sadržaja knjižnica u sredinama u kojima one djeluju, sugovornici su naveli da svoje multikulturalne i interkulturalne usluge te programe promoviraju lokalnoj zajednici putem lokalnih medija (novina, radija, televizije) te putem mrežnih i Facebook stranica (Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar), prigodnih letaka i promotivnih materijala (plakati, pozivnice,

bilteni) te preko video info punkta na posudbenom odjelu knjižnice (Gradska knjižnica i čitaonica Pula).

Mali broj hrvatskih narodnih knjižnica (tri identificirane narodne knjižnice koje zadovoljavaju postavljene kriterije, poglavito dugoročnu kontinuiranost i mogućnost dijaloga pripadnika većinske i manjinske kulture) koje u sklopu svoje knjižnične djelatnosti provode interkulturalne programe i aktivnosti za sve građane zajednice u kojoj knjižnica djeluje može upućivati i na eventualnu nezainteresiranost šire knjižničarske zajednice za uvođenje spomenutih interkulturalnih programa i aktivnosti u njihove narodne knjižnice. Također, ovdje se postavlja pitanje je li neutralan stav knjižničara o dovoljnoj uključenosti narodnih knjižnica u promidžbu i popularizaciju ljudskih prava u hrvatskom društvu proizlazi iz manjka interesa knjižničara za spomenutu interkulturalnu tematiku ili pak zbog nedovoljne educiranosti iz toga područja i neposjedovanja interkulturalnih kompetencija samih knjižničara. Isto tako potrebno je ispitati i detaljnije istražiti je li realiziranje malog broja interkulturalnih programa u hrvatskim narodnim knjižnicama uzrok ili pak posljedica gore navedenih stavova knjižničara. Opisane knjižnične prakse, kao i knjižnična djelatnost narodnih knjižnica u Hrvatskoj u razdoblju na koje se odnosi istraživanje tendiraju multikulturalnim programima i aktivnostima. Kao ilustracija navedenoga, mogu se uzeti u obzir i odgovori sudionika anketnog ispitivanja na dva otvorena pitanja u kojima ih se tražilo da ukoliko njihov knjižnice provode interkulturalne/multikulturalne programe da ih ukratko opišu te da u nekoliko rečenica opišu svoju procjenu ne/značajnosti uloge narodnih knjižnica za interkulturalnu/ multikulturalnu problematiku u hrvatskom društvu u cjelini. Na pitanje o programima prikupljeno je 98 odgovora od kojih 39 nisu zapravo govorili o programima, a njih 18 spominjali su programe koji nisu po svom karakteru multikulturalni ili interkulturalni. Od preostalih 41 odgovora, kod njih 33 može se procijeniti da su multikulturalnog karaktera. To su programi kojima uglavnom nedostaje element komunikacije, odnosno dijaloga između manjinske i većinske kulture. No, treba naglasiti kako je riječ o 41 sudioniku, a ne 41 knjižnici. Iz pregledanih odgovora evidentno je da više sudionika spominju iste programe, ali zbog anonimnosti ankete nije bilo moguće identificirati o koliko je knjižnica, odnosno programa riječ. Od preostalih 8 odgovora samo jedan spominje evidentno interkulturalni program, a kod 7 nije na temelju odgovora bilo moguće sa sigurnošću to utvrditi karakter programa.

Neki od odgovora sudionika su:

- „izložbe knjiga ili fotografija drugih zemalja, susreti s pripadnicima drugih naroda, radionice iz područja drugih kultura, kutak knjiga na drugim jezicima“
- „obilježavanje sjećanja na žrtve holokausta, obilježavanje Dana borbe protiv rasne diskriminacije, itd.“
- „provode se programi – 65+ za pripadnike 3. životne dobi, program Knjižnica širom otvorenih vrata za osobe s posebnim potrebama, program Knjigom do krova za beskućnike i program Svijet u knjižnici, što su događanja koja se organiziraju s raznim stranim veleposlanstvima i udrugama nacionalnih manjina“
- „susret generacija – jednom godišnje Knjižnica organizira Susret Doma za starije osobe i djece iz dječjih vrtića s ciljem prezentiranja njihovih programa, te njeguju suradnju s Centrom za tražitelje azila u RH. (Organizacija tribina: razgovor s azilantima o njihovim problemima i organizacija likovnih izložbi uz međunarodni dan izbjeglica 22. lipnja)“
- „Knjižnica niz godina organizira Tjedan stranih kultura tijekom kojeg se prikazuju filmovi, održavaju književne večeri i predavanja te pozivaju veleposlanici na završnu večer“
- „multikulturni programi vezani za manjinske skupine dječjeg uzrasta, programi Središnje knjižnice za Bošnjake, izložbe, književni susreti, tematska događanja vezana za određene datume.“

Na pitanje o ulozi narodnih knjižnica za interkulturalnu/ multikulturalnu problematiku dobiveno je 102 odgovora koji svi pozitivno ocjenjuju ulogu narodnih knjižnica u promicanju multikulturalnih/interkulturalnih vrijednosti, no istovremeno njih 37 ili nešto preko trećine prikupljenih odgovora iskazuje i negativan stav prema aktivnostima knjižnica uglavnom naglašavajući da knjižnice ne čine dovoljno. Neki od takvih odgovora su primjerice:

- „Narodne knjižnice doista bi mogle značajno doprinijeti interkulturalnosti u hrvatskom društvu, no mislim da to one ne čine (dovoljno).“

- „Narodne knjižnice mogu mnogo pridonijeti promicanju, vrednovanju i upoznavanju kulturnih različitosti u društvu. No za to je potrebna stručna edukacija, zapošljavanje ljudi koji govore nekim od manjinskih jezika kako bi pružanje usluga bilo lakše.“

Potrebno je naglasiti također, da ove odgovore treba uzeti s rezervom. Kako je naglašeno broj odgovora ne odgovara broju knjižnica, odnosno programa o kojima je riječ te je na temelju frekvencija nemoguće donositi zaključke o stvarnoj zastupljenosti. Samo nešto više od polovice sudionika je uopće odgovorilo na ova pitanja. Iz tih razloga rezultati ovih otvorenih pitanja nisu uvršteni u glavni prikaz rezultata. Ipak rezultati upućuju na to da je interkulturalnih programa, čak i bez relativno ograničavajućeg kriterija dugoročne kontinuiranosti, malo te da su sudionici u velikoj mjeri skeptični prema realizaciji potencijala koje narodne knjižnice u RH imaju. Drugim riječima, možemo zaključiti da je potrebno istražiti potencijalne čimbenike koji utječu na nedostatak interkulturalnih sadržaja, programa i aktivnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama.

6. ZAKLJUČAK

Ova studija nastojala je propitati postojeću ulogu narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti u Republici Hrvatskoj (RH) te sagledati njihove kulturne i društvene potencijale u svrhu aktivnog sudjelovanja u promicanju spomenutih vrijednosti kroz djelovanje u lokalnoj zajednici. U svrhu što boljeg razumijevanja narodnih knjižnica kao važnih društvenih institucija u teorijskom dijelu rada pozivamo se na definiranje pojmova kulture, kulturnih institucija te ih suprotstavljamo kroz teorijske pristupe različitih autora koji se bave kulturnim temama i pitanjima s aspekta društveno – humanističkih znanosti. Kako ova studija ima polazište u razlikovanju teorijskih koncepata „multikulturalizma“ i „interkulturalizma“ s naglaskom na potonji, onda je u tom kontekstu u njoj predstavljen i pregled osnovnih teorijskih pristupa multikulturalizma i interkulturalizma s ciljem definiranja temeljnih pojmova i teorijskih pristupa iz domene društvenih znanosti, a koji se mogu primijeniti na problematiku proučavanja fenomena interkulturalne djelatnosti u području narodnog knjižničarstva.

U sklopu pristupa proučavanju knjižnične djelatnosti važno je bilo definirati glavne odrednice interkulturalizma, interkulturalne vrijednosti, interkulturalne kompetencije te interkulturalni dijalog i komunikaciju. Interkulturalne vrijednosti su tolerancija, poštovanje i uvažavanje drugih i drugačijih, uvažavanja dostojanstva svakog čovjeka, poštivanja ljudskih prava i demokratskih načela te vladavine prava. Sloboda izražavanja, jednakost, rodna ravnopravnost te izostajanje bilo čije dominacije temeljne su vrijednosti interkulturalne komunikacije te interkulturalnog dijaloga. Interkulturalna kompetencija jest sposobnost „uspostavljanja zadovoljavajuće interakcije i komunikacije s osobama druge kulture“⁴⁵⁷, a ta se sposobnost stječe kroz socijalizacijske procese te uči u sklopu cjeloživotnog obrazovanja kroz koje neki pojedinac prolazi tijekom svog života. Interkulturalne kompetencije prema Piršl uključuju kod pojedinca stjecanje i posjedovanje interkulturalnih stavova, interkulturalne motivacije, interkulturalnih vještina i znanja, sposobnost refleksije o ciljevima i osobne

⁴⁵⁷ Byram, Michael. *Teaching and Assessment Intercultural Communicative Competence*. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg : Multilingual Matters Ltd., 1997. prema Mrnjauš, Kornelija; Rončević, Nena; Ivošević, Larisa. [Inter]kulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta, 2013. Str. 62.

samoprocjene o navedenom te konstruktivnu društvenu interakciju.⁴⁵⁸ Stoga je izuzetno važno i razumijevanje društvene interakcije te samog interakcijskog procesa u kojem se neka komunikacija odvija, pa tako i interkulturalna komunikacija. Kako to navodi Piršl, „da bismo nekoga prihvatili, nije dovoljno samo poznavati ga, nego je potrebno biti u odnosu s njim... Biti interkulturalno odgojen znači komunicirati, ali i slušati drugog i drugačijeg“.⁴⁵⁹ Za razlikovanje interkulturalnih od multikulturalnih kompetencija ključno nam je za ovaj rad tumačenje Abdallah-Preteuille⁴⁶⁰. Ona kaže da interkulturalne kompetencije pojedinaca nisu zadani konstrukti, koji se usvajaju kroz obrazovanje i socijalizaciju, nego one nastaju i internaliziraju se kroz komunikaciju unutar interakcijskog procesa koji se odvija između pojedinih aktera. Kulturalne činjenice same po sebi nisu „interkulturalne“, nego zadobivaju te karakteristike tijekom analize interakcijskih procesa u interkulturalnim okruženjima. Dakle, ne radi se o traženju hipotetskih kulturalnih stvarnosti nego o razumijevanju obrazaca kulturalne pragmatičnosti, odnosno o razumijevanju konstruiranja kulture kroz složene interakcijske situacije. Komunikacijsko međudjelovanje aktera zadobiva smisao i u odnosu na širi kontekst društva u kojem ono nastaje, tj. u odnosu na kontekst svjetonazora u kojem se ostvaruje. Stavljanje naglaska na interakcijski proces kao temelj za stjecanje i razvoj interkulturalnih kompetencija upravo je ono što njih razlikuje primjerice od multikulturalnih kompetencija. Osim toga, kulture nisu činjenice, kako to kaže Abdallah-Preteuille, nego društveni konstrukti, pa stoga one nisu ni entiteti neovisni od svoje svakodnevne društvene, političke i komunikacijske stvarnosti ili interakcijskog konteksta u kojem se izgrađuju, mijenjaju i ostvaruju. U skladu s ovim možemo zaključiti da kultura nije statičan sustav s nepromjenjivom strukturom, nego na nju treba gledati kao na dinamičan proces. Za razliku od interkulturalnog, multikulturalni pristup kulturalnoj i etničkoj raznolikosti pretpostavlja linearnost i nepromjenjivost modela te tako produbljuje razlike između pripadnika raznih kultura u nekom društvu.

Kontekst za proučavanje i istraživanje društvene uloge narodnih knjižnica u suvremenim društvima donose i svi ključni dokumenti koji se odnose na društvenu ulogu

⁴⁵⁸ Elementi koji definiraju interkulturalne kompetencije preuzeti su iz Piršl, Elvi i suradnici. Vodič za interkulturalno učenje. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016. Str. 153.

⁴⁵⁹ Piršl, Elvi i suradnici. Vodič za interkulturalno učenje. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016. Str. 47. i 50.

⁴⁶⁰ Abdallah-Preteuille, Martine. Interculturalism as a paradigm for thinking about diversity. // Intercultural Education, 17(5), 2006., Str. 475-483.

knjižnične djelatnosti. UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice, IFLA-ine smjericama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice te Pulman smjernice i Oeiraški manifest, kao i Aleksandrijski manifest o knjižnicama te Glasgowska deklaracija o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi, dokumenti su koji ističu nekoliko zajedničkih karakteristika suvremenih knjižničnih sustava naglašavajući njihovu društvenu ulogu:

1. Jednakost pristupa svima bez obzira na kulturne i biološke posebnosti i razlike korisnika, kao što su primjerice dob, „rasa“, spol, vjera, nacionalnost, jezik ili društveni položaj i sl.

2. Potrebu za profesionalno osposobljenim te kvalitetno obrazovanim knjižničnim osobljem, kako iz područja informacijskih znanosti tako i iz područja društvenih i humanističkih znanosti.

3. Inkluzivan pristup na temelju načela jednakosti pristupa znanju i informacijama u informacijskim društvima s ciljem prevencije društvene isključenosti.

4. Razvijanje i promicanje intelektualnih sloboda te očuvanje demokratskih vrijednosti i općih ljudskih prava u lokalnim zajednicama, pa samim tim i u društvu kao cjelini.

5. Knjižnice su važna mjesta na kojima se odvijaju cijeli nizovi društvenih interakcija između najrazličitijih aktera, tj. knjižnice su „treći prostori“ i mjesta susreta u društvu.

Multikulturalnost suvremenih društava nužno se odražava i na knjižničnoj djelatnosti te u skladu sa zahtjevima multikulturalnih društava nameće nove društvene zadaće knjižničnoj djelatnosti, koja postaje društveno sve zahtjevnija i raznovrsnija. Uslijed neprestanih migracijskih kretanja te naglog razvoja informacijske i računalne tehnologije (tijekom prošlog stoljeća) suvremena društva diljem svijeta doživljavaju snažnu preobrazbu stavljajući naglasak na vlastitu kulturnu pluralnost. U skladu s navedenim, suvremena društva suočavaju se i s cijelim nizom zahtjevnih društvenih problema i pitanja, od onih o očuvanju vlastitih nacionalnih identiteta do pitanja društvene integracije migranata u društva imigriranja. Migracijska kretanja neprestance naglašavaju postojeću pluralnost današnjih društava, pa tako i europskih društava čiji sastavni dio jest i hrvatsko društvo. Elektroničko okruženje ljudima svakodnevno omogućava bezgraničnu komunikacijsku povezanost s drugim akterima širom svijeta, u

realnom vremenu i na svim geografskim širinama istodobno. No, istodobno veliki dio svjetskog stanovništva društveno je isključen zbog vlastitog siromaštva, nemogućnosti pristupa informacijskoj tehnologiji, elementarne nepismenosti kao i informatičke i informacijske nepismenosti, niskog i lošeg životnog standarda te drugih otežavajućih društvenih čimbenika.

Uloga knjižnica, a osobito narodnih knjižnica u takvom društvenom okruženju je da u skladu s društvenim i tehnološkim mijenama razvijaju vlastite službe i usluge s ciljem utvrđivanja inkluzivnog društva te pružanja informacijskih usluga korisnicima „sada i ovdje“. Upravo informacijsko okruženje s jedne strane pruža pojedincima mogućnost komunikacijske anonimnosti i slobode dok istodobno s druge strane osigurava najširu transparentnost za kulturne institucije. Što drugim riječima znači da informacijske usluge modernih kulturnih institucija mogu biti dostupne svakom zainteresiranom korisniku koji se nalazi u internetskom okruženju. Takvo multikulturno okruženje zahtijeva i nove trendove u proučavanju kako društvenih promjena tako i društvenih institucija odnosno prilagođavanje postojećih teorijskih pristupa novonastaloj problematici. Interes ovog rada usmjeren je proučavanju društvenih promjena u kulturnim institucijama, primarno narodnim knjižnicama čije se funkcioniranje i uloga znatno mijenjaju pod utjecajem razvoja informacijske i računalne tehnologije te suvremenih migracijskih tokova te drugih prethodno navedenih društvenih čimbenika.

Cilj istraživanja provedenog u ovom radu bio je identificiranje općih interkulturalnih trendova djelovanja u hrvatskim narodnim knjižnicama ako oni postoje te načina njihova prezentiranja korisnicima knjižnica u vlastitoj lokalnoj zajednici u kojoj knjižnica djeluju. Također, cilj je bio i istražiti sve relevantne čimbenike koji utječu na promicanje interkulturalne knjižnične djelatnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama, s naglaskom na 10, odnosno 11 središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (SKNM). Također, važan cilj ovog rada bio je pokušaj izgradnje metodološkog okvira za buduća istraživanja interkulturalne problematike u području knjižnične znanosti, s naglaskom na narodno knjižničarstvo.

Istraživanje u ovom radu temelji se na kombiniranoj metodologiji (tzv. metodološkom trianguliranju), metodi ankete kao kvantitativnoj metodi te na polustrukturiranim intervjuima kao kvalitativnoj istraživačkoj metodi. S obzirom na korištenu metodologiju te dobivene rezultate u istraživanju možemo zaključiti kako je ona primjerena za istraživanje pitanja poslovanja narodnih knjižnica u području istraživanja usluga i razvoja službi. Sudionici u ovom

istraživanju bili su diplomirani knjižničari zaposleni u hrvatskim narodnim knjižnicama koji su i glavni akteri u osmišljavanju i provođenju knjižničnih programa i pružanju usluga najširoj korisničkoj populaciji u vlastitoj lokalnoj zajednici. Ovo istraživanje obuhvatilo je djelatnike knjižnica, diplomirane knjižničare jer oni su ujedno i „prva stepenica“ u osmišljavanju i pokretanju promjena u području narodnog knjižničarstva.⁴⁶¹ Osim toga, obrazovanje knjižničnih djelatnika, kao i njihovi različiti kulturni identiteti, u velikoj mjeri utječe na njihovu percepciju potreba korisničke populacije narodnih knjižnica u pojedinim lokalnim zajednicama, kao i percepciju društvenih problema zajednice u cjelini. Osobna percepcija knjižničara u velikoj mjeri određuje i njihovo djelovanje u vlastitoj zajednici, i to kroz razvoj i realizaciju knjižničnih programa i usluga. Daljnja istraživanja interkulturalnosti na području knjižnične djelatnosti svakako bi trebala obuhvatiti korisničku i nekorisničku populaciju, članove lokalne uprave te potencijalne sponzore i donatore.

Provedeno istraživanje na kojem se temelji ova studija fokus stavlja na nekoliko problema hrvatskog narodnog knjižničarstva koji zahtijevaju daljnja sustavnija proučavanja i istraživanja. Hrvatske narodne knjižnice imaju potencijale za promicanje interkulturalnih vrijednosti, no oni nisu prepoznati, nedovoljno su korišteni te nemaju zadovoljavajuću promidžbu u hrvatskom društvu. Dalje, unatoč dobroj općoj informiranosti knjižničarske zajednice te velikom iskazanom interesu hrvatskih knjižničara u narodnim knjižnicama za teme iz područja ljudskih prava, multikulturalne i interkulturalne problematike te za teme iz srodnih područja, ipak istraživanje ukazuje na potrebu stjecanja dodatnih kompetencija, vještina i znanja, odnosno potrebu za dodatnim obrazovanjem knjižničara iz navedenih tema relevantnih za promicanje interkulturalnih vrijednosti u zajednicama u kojima njihove knjižnice djeluju. Izostanak programa koji imaju interkulturalna obilježja, jedan je od problema na koje je ukazalo istraživanje. Premda su knjižničari sudionici u istraživanju pokazali u stanovitoj mjeri prepoznavanje pojmova „interkulturalizam“ i „multikulturalizam“, ipak se ne može reći da prepoznaju razliku između tih pojmova jer dio njih (23,7 %) smatra da interkulturalizam podrazumijeva asimilaciju manjinske kulture u većinsku kulturu. To upućuje na temeljno nerazumijevanje pojmova interkulturalizam i multikulturalizam skoro četvrtine sudionika

⁴⁶¹ Premda knjižničari osmišljavaju nove programe, usluge i razvijaju nove službe, ipak je krajnja realizacija uvjetovana još cijelim nizom čimbenika, kao što su lokalna uprava, financiranje, rukovodeći kadar knjižnice i sl.

istraživanja, što nije zanemarivo. To nepoznavanje i nerazlučivanje razlika između ovih pojmova može upućivati i na uzrok nerazlučivanja multikulturnih od interkulturnih knjižničnih programa te podvođenje svih pod jedan zajednički nazivnik, najčešće onaj multikulturni. Tome u prilog govore i sadržaji temeljnih dokumenata na kojima se razvija suvremena knjižnična djelatnost narodnih knjižnica. Premda navedeni dokumenti knjižničnu djelatnost temelje i usmjeravaju prema načelu jednakosti i dostupnosti svim građanima bez obzira na spol, dob, etničku, „rasnu“, spolnu i druge različitosti te su navedeni pravni propisi i norme uključeni u obavezno formalno obrazovanje diplomiranih knjižničara, ipak se u njihovom sadržaju precizno ne razlikuje multikulturna od interkulturne knjižnične djelatnosti te se ne navode razlikovni elementi za svaku od njih. Zanimljivo je primijetiti da ispitani knjižničari pokazuju tendenciju k neutralnosti u odnosu prema tradicionalnoj obrazovnoj ulozi narodnih knjižnica u društvu, dok veći značaj pridaju suvremenim korisničkim potrebama kao što je primjerice kvalitetno osmišljavanje i provođenje slobodnog vremena korisnika. Kako odgovori sudionika u istraživanju tako i sugovornici u intervjuima govore u prilog njihova mišljenja da su narodne knjižnice u kojima rade važna mjesta za upražnjavanje slobodnog vremena njihovih korisnika. Sugovornici u intervjuima ističu njihove narodne knjižnice u Puli, Daruvaru i Koprivnici imaju funkciju središnjih kulturnih centara za sve građane bez obzira na njihove kulturne razlike. Stoga ovdje možemo govoriti o narodnim knjižnicama kao „trećim prostorima“, što je u skladu s teorijskim postavkama Raya Oldenburga⁴⁶². Knjižnice i srodne institucije društva su treći prostori, dok su prva dva prostora ona koja predstavljaju radno mjesto i vlastiti dom. Kako su obilježja „trećih mjesta“ neformalnost, neutralnost i ravnopravnost, onda je očekivano da ljudi na takva mjesta dolaze kako bi se u njima ugodnom okruženju družili, zabavljali i ostvarili interakciju sa sebi interesantnim pojedincima ili grupama. Neutralnost „trećeg prostora“ ogleda se u njegovoj lakoj dostupnosti svakom zainteresiranom pojedincu bez obzira na njegovo kulturno porijeklo, društveni ili ekonomski status, dok ravnopravnost „trećeg prostora“, kako to navodi Ray Oldenburg, proizlazi iz jednakog statusa svih prisutnih aktera koji se zabavljaju i provode vrijeme u ugodnom okruženju spomenutog prostora bez obzira na njihove pojedinačne posebnosti. Upravo su „treći prostori“ koji pojedincima pružaju mogućnost za

⁴⁶² Oldenburg, Ray. The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of a community. New York : Marlowe, 1999.; Oldenburg, Ray. Celebrating the third place: inspiring stories about the „great good places“ at the heart of our communities. New York : Marlowe & Company, 2000

komunikaciju, pronalaženje društva i zabave temelj za funkcioniranje demokracije prema Oldenburgu. Također u ovom kontekstu možemo govoriti o knjižnicama kao i „mjestima susreta“ prema teorijskim postavkama skandinavskih teoretičara Audunsona i Aabøa⁴⁶³. Oni u interakcijskom kontekstu govore o ulozi narodnih knjižnica kao „mjestima susreta“ te smatraju da narodne knjižnice u suvremenim društvima imaju važnu ulogu upravo kao takva „mjesto okupljanja“ građana neke zajednice te se one mogu promatrati i kao mjesta susretanja (sastajanja) različitih ljudi o čijim identitetima ne moramo ništa znati. Audunson i Aabø, kada govore o narodnoj knjižnici kao „mjestu susreta“ ili mjestu sastajanja, onda pod tim podrazumijevaju susrete u njezinom fizičkom, ali i u njezinom virtualnom prostoru susreta. Oni o društvenoj ulozi narodnih knjižnica promišljaju kao o posredniku susreta. Današnja uloga narodnih (javnih) knjižnica mijenja se u skladu sa zahtjevima demokratskih društava čija demokracija se temelji na što širem sudjelovanju javnosti kroz javnu raspravu u odlučivanju i donošenju odluka. Mjesta susreta temelje se na međukulturnoj suradnji, odnosno na međukulturnoj komunikaciji i toleranciji. Osim što su mjesta susreta koja građanima omogućavaju interakciju s drugim pojedincima kroz susrete i neformalna druženja, narodne knjižnice su i poveznica u svojoj lokalnoj zajednici između srodnih institucija društva, od onih javne uprave, pa do institucija civilnog društva. Dakle, ove teorijske postavke o narodnim knjižnicama kao „trećim mjestima“, mjestima neformalnog okupljanja pojedinaca, u skladu su i s jednim od tri temeljna načela na kojima se zasniva multikulturalna knjižnica prema Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturene zajednice, a koje se odnosi na knjižnice kao mjesta okupljanja. No, knjižnice, osim što su u doticaju s populacijom sa širokog geografskog područja, istodobno predstavljaju mjesta koja su dostupna i otvorena svima. Zato su knjižnice, osobito narodne, idealna mjesta okupljanja gdje se ljudi bez obzira na društveno porijeklo i status mogu susresti i upoznati. Uporaba jednakih usluga unutar zajedničkog prostora knjižnica kod korisnika stvara međusoban osjećaj razumijevanja i povezanosti bez obzira jesu li bili u prilici izravne komunikacije. Stoga se u Smjernicama zaključuje da su knjižnice idealna mjesta za prenošenje pozitivnih stavova i vrijednosti o kulturnoj različitosti unutar zajedničkog

⁴⁶³ Aabø, Svanhild; Audunson, Ragnar; Vårheim, Andreas. How do public libraries function as meeting places? // *Library & Information Science Research* 32, 1(2010).
URL:https://www.researchgate.net/publication/257244609_How_do_public_libraries_function_as_meeting_places (2016-09-21)

prostora okupljanja. U kontekstu teorijskog pristupa knjižnica kao „trećih prostora“ i knjižnica kao „mjesto susreta“ možemo zaključiti da i kod hrvatskih knjižničara postoji znanje i svijest o narodnim knjižnicama kao mjestima na kojima se može družiti i komunicirati s ljudima pripadnicima različitih kultura, u prilog čemu se izjasnilo 84,7 % sudionika u istraživanju. Istodobno narodne knjižnice mjestima zabave za pripadnike svih kultura neke zajednice vidi 81,3 % ispitanih hrvatskih knjižničara. Ovakvo poimanje uloge narodne knjižnice u društvu u skladu je s preporukama svih prethodno navedenih i analiziranih ključnih dokumenata za knjižničnu djelatnost u suvremenim društvima kao što su primjerice UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, Glasgowska deklaracija o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi te Aleksandrijski manifest o knjižnicama – informacijsko društvo na djelu i drugi.

Nadalje, u skladu s ovim teorijskim okvirom dobiveni rezultati upućuju na činjenicu da sudionici vide narodne knjižnice kao katalizator između kulture manjinskih skupina na nekom području i kulture većinskog stanovništva. Sudionici istraživanja u svojim odgovorima na anketna pitanja smatraju da narodne knjižnice ne samo da trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva, nego one trebaju poticati i većinsko hrvatsko stanovništvo na učenje kulture i jezika njihovih susjeda iz manjinskih skupina u vlastitim zajednicama. Drugim riječima, ne samo da primjerice češka manjina u Daruvaru treba učiti hrvatski jezik nego bi bilo poželjno da hrvatsko stanovništvo nauči češki jezik te kulturne običaje češke manjine koja s njima dijeli životni prostor, a zadatak narodne knjižnice u tome slučaju je promicati takve vrijednosti i društvenu praksu.

No, područje multikulturalnosti usluga narodnih knjižnica u RH neistražen je prostor koji zahtjeva dodatna istraživanja radi unapređenja službi i usluga u skladu s međunarodnim trendovima. Važno je istaknuti da knjižnični programi i usluge koji se nude u hrvatskim narodnim knjižnicama za manjine, ne rade razliku između usluga i programa namijenjenih većinskom stanovništvu. Spomenuti manjinski programi namijenjeni su svim zainteresiranim građanima bez obzira na kulturne razlike. No, programi su povremeni i sporadični, nemaju kontinuitet i prepoznatljivost u lokalnoj zajednici te interkulturalni karakter.

Zanimljivo je da sugovornici u intervjuima, iz narodnih knjižnica u Puli i Daruvaru, u svojim odgovorima ističu da su upravo u vlastitim lokalnim sredinama kroz zajedničko

odrastanje u multikulturalnim zajednicama, socijalizirani i senzibilizirani za prihvaćanje kulturnih različitosti kao „posve normalnih i prirodnih“. U prilog tome primjerice ovi sugovornici ističu kako oni svi, ako aktivno ne govore jezike njihovih manjinskih zajednica (češki i talijanski), onda te jezike uglavnom razumiju. Dakle, iz navedenoga može se zaključiti da izgradnja tolerantnijeg društva počiva na izgradnji tolerantne lokalne zajednice koja radi na senzibilizaciji svojih članova na problematiku ljudskih prava od najranije dobi te ih kroz igru i odrastanje uči pozitivne multikulture i interkulture društvene vrijednosti. Također je sve društvene dionike u nekoj zajednici važno osvijestiti o potrebi inkluzivnosti u pružanju pojedinih usluga svim članovima neke zajednice bez obzira na njihove kulturne, statusne i biološke različitosti. Inkluzivnost se promiče i podupire kod pripadnika neke zajednice kroz svrsishodno korištenje slobodnog vremena, kroz cjeloživotno učenje, kroz upražnjavanje informacijskih i kulturnih potreba te drugih. U svemu navedenom presudna je društvena uloga narodnih knjižnica jer narodne knjižnice osim što predstavljaju kulturne i informacijske centre, one su i mjesto integracije u vlastitoj zajednici. Na temelju provedenog istraživanja stječe se dojam da sudionici razumiju značajnost uloge narodnih knjižnica kao važnih društvenih institucija koje posjeduju potencijal za promicanje interkulturalnih vrijednosti te općenito vrijednosti koje se odnose na poštovanje i promicanje ljudskih prava u hrvatskome kulturno pluralnome društvu. Ti potencijali nisu prepoznati u dovoljnoj mjeri od strane knjižničnog osoblja, kao ni od strane njihovih rukovoditelja. Tome u prilog govore i podaci dobiveni anketnim istraživanjem, gdje sudionici izražavaju neutralan stav prema procjeni dovoljne uključenosti narodnih knjižnica u promicanje ljudskih prava u Hrvatskoj, a da pri tome ne znamo uzrok tome. Opisane knjižnične prakse, kao i knjižnična djelatnost narodnih knjižnica u Hrvatskoj u razdoblju na koje se odnosi istraživanje, tendiraju multikulturalnim programima i aktivnostima.

Iz rezultata istraživanja razvidna je osjetljivost i osviještenost knjižničarske zajednice na različite kulturne potrebe građana u hrvatskom kulturno pluralnome društvu te o narodnoj knjižnici kao mjestu gdje se te potrebe realiziraju. No, važno je napomenuti da su sve navedene usluge, programi i aktivnosti koje provodi većina hrvatskih narodnih knjižnica multikulturalnog karaktera, za razliku od u radu opisanih interkulturalnih usluga, primjerice koje provodi Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar s pripadnicima češke nacionalne manjine, a koje su namijenjene

svim građanima Daruvara.⁴⁶⁴ Iz istraživanja proizlazi zahtjev za potrebom razvijanja interkulturalnih knjižničnih programa i usluga te podrške tome rukovodećeg kadra knjižnica kao i poslodavaca i osnivača hrvatskih knjižnica koji trebaju osigurati potrebna sredstva i uvjete rada. No, ovo je također tema za buduća istraživanja koja bi se trebala detaljnije pozabaviti ovim segmentom. Također je važno naglasiti da podaci istraživanja govore u prilog potrebe kontinuirane edukacije knjižničara za stjecanje interkulturalnih kompetencija te o temama iz područja ljudskih prava, kao i o srodnim temama. Poželjan bi bio i veći interes znanstvene zajednice za proučavanjem i istraživanjem na području interkulturalnog pristupa knjižničnoj djelatnosti u Hrvatskoj s ciljem poticanja i promicanja izgradnje knjižničnih sustava u skladu s interkulturalnim vrijednostima te s osobljem koje posjeduje interkulturalne kompetencije.

Stoga se očekivani znanstveni doprinos rezultata ovog istraživanja odnosi na doprinos izgradnji metodološkog okvira za istraživanje interkulturalnih tema u području narodnog knjižničarstva, ali i istraživanja srodnih tema u području knjižničarstva. Naime, dosadašnja istraživanja na području knjižničarstva u Hrvatskoj kretala su se u smjeru sagledavanja stanja u knjižnicama, i to u kontekstu prepoznavanja multikulturalnih knjižničnih sadržaja u okvirima pružanja knjižničnih usluga kao što su primjerice izgradnje manjinskih jezičnih zbirki i tome slično. Također, dosadašnja istraživanja na području knjižničarstva nisu uzimala u obzir razlikovanje interkulturalnih od multikulturalnih službi i usluga te aktivnosti i programa. Bilo bi poželjno da se daljnja istraživanja na području knjižničarstva, a u skladu s nalazima ove studije, kreću u smjeru razlikovanja postavki ovih dvaju teorijskih koncepata, osobito kad se istraživanja provode na području knjižničnih službi i usluga. Značajan doprinos ovog istraživanja jest i u postavljanju okvira za kritičku valorizaciju teorijsko-metodoloških pristupa za buduća istraživanja interkulturalnih tema u području knjižnične znanosti u Hrvatskoj. Praćenje međunarodnih istraživačkih trendova u području knjižnične znanosti nameće primjenu i izgradnju sustavnijih teorijsko-metodoloških okvira za buduća istraživanja. Ova studija je prva koja se bavi razlikovanjem multikulturalne i interkulturalne knjižnične djelatnosti u hrvatskim narodnim knjižnicama te može poslužiti kao osnova za nova slična istraživanja koja bi osim stručne trebala obuhvatiti i korisničku i nekorisničku populaciju, članove lokalne uprave te

⁴⁶⁴ Kako se ovdje ne bi stekao krivi dojam da multikulturalni programi nisu namijenjeni svim građanima neke zajednice u kojoj ih knjižnica provodi, treba napomenuti da su svi knjižnični programi, aktivnosti te usluge namijenjeni svim građanima pojedine društvene zajednice.

potencijalne sponzore i donatore. Osim prema različitim populacijskim skupinama dalja istraživanja treba usmjeriti i prema određenim problemima knjižnične djelatnosti u interkulturnom kontekstu za koja ova studija isto može dati značajan početni doprinos. To su ujedno i glavni znanstveni doprinosi ovog doktorskog rada.

7. POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE

1. Aabø, Svanhild; Audunson, Ragnar; Vårheim, Andreas. How do public libraries function as meeting places? // *Library & Information Science Research* 32, 1(2010). URL:https://www.researchgate.net/publication/257244609_How_do_public_libraries_function_as_meeting_places (2016-09-21)
2. Abdallah-Preteille, Martine. Interculturalism as a paradigm for thinking about diversity // *Intercultural Education* 17, 5(2006), str. 475-483.
4. Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S. Rječnik sociologije. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2008.
5. Aleksandrijski manifest // HKD Novosti / prevela Irena Kranec, 2006. URL: hkdrustvo.hr/datoteke/176 (2017-03-05)
6. Alexander, Victoria D. *Sociology of the arts : exploring fine and popular forms*. Malden, MA : Blackwell, 2003.
7. American Library Association. URL:<http://www.ala.org/tools/libfactsheets/alalibraryfactsheet01> (2016-05-07)
8. AMICUS: Canadian National Catalogue. URL:<http://amicus.collectionscanada.gc.ca/aaweb/aalogine.htm> (2015-12-11)
9. Aparac-Gazivoda, Tatjana. *Teorijske osnove knjižnične znanost*. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993.
10. Ashton, Rick J.; Milam, Danielle Patrick . *Welcome Stranger: Public Libraries Build The Global Village*. URL:https://www.urbanlibraries.org/assets/Welcome_Stranger_Full_Report_08.pdf (2016-05-07)
11. Audunson, Ragnar. The public library as a meeting place in a multicultural and digital context: the necessity of low-intensive meeting places. // *Journal of Documentation* 61, 3 (2005), str. 429-441.

12. Badurina, Boris; Lacović, Darko; Stanarević, Snježana. Informacijske potrebe i ponašanje pripadnika mađarske jezične manjine u Osječko-baranjskoj županiji // Knjižnica: komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice: zbornik radova: 8. savjetovanje za narodne knjižice u Republici Hrvatskoj / priredila Jelica Leščić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012. Str. 285-310.
13. Barry, Brian M. Kultura i jednakost : egalitarna kritika multikulturalizma. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2006.
14. Bennett, Milton J. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. // International Journal of Intercultural Relations 10, 2(1986), str.179-196.
15. Bennett, Milton J. Becoming Interculturally Competent. U: Wurzel, J. (ur.) Toward multiculturalism: A reader in multicultural education, Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, 2004. Str. 62-77.
16. Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu: „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“. URL:http://www.azoo.hr/images/izdanja/Medjukulturni_dijalog_web.pdf (2015-05-10)
17. Borovac Pečarević, Martina. Perspektive razvoja europske kulturne politike : interkulturni dijalog i multikulturalnost. Zagreb : AGM, 2014.
18. Bosančić, Boris. Information in the knowledge acquisition process // Journal of Documentation 72, 5(2016), str. 930-960.
19. Bourdieu, Pierre i Jean-Claude Passeron. Reproduction in Education, Society and Culture. London, Newbury Park, New Delhi: Sage, 1990.
20. Bourdieu, Pierre. Što znači govoriti : ekonomija jezičnih razmjera. Zagreb : Naprijed, 1992.
21. Breakwell, Glynis Marie. Vještine vođenja intervjua. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2001.
22. Brown, Anna; Lopez, Mark Hugo. Libraries and Hispanics:Latinos' Attitudes About Public Libraries and Library Services. URL: <http://www.pewhispanic.org/2015/03/17/chapter-2-latinos-attitudes-about-public-libraries-and-library-services/> (2016-05-16)

23. Brown, Anna; Lopez, Mark Hugo. Public Libraries and Hispanics.
URL:<http://www.pewhispanic.org/2015/03/17/public-libraries-and-hispanics/> (2016-05-16)
24. Byram, Michael. Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning. London: Routledge, 2000.
25. Canada. // Encyclopedia Britannica. URL:
<https://www.britannica.com/place/Canada/Native-peoples#ref43285> (2018-06-29)
26. Canadian Library Association / Association canadienne des bibliothèques Position Statement on Library Services to Linguistic and Ethnic Minorities. Approved by Executive Council, 1987. URL: <http://cla.ca/wp-content/uploads/Linguistic-and-Ethnic-Minorities-June-1987.pdf> (2018-06-29)
27. Case, Donald O; Lisa M. Given,. Looking for information : a survey of research on information seeking, needs, and behavior. Bingley : Emerald, 2016.
28. Cifrić, Ivan. Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život. // Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline 14, 3(2005).URL:https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=13905 (2018-02-22)
29. Colley, Helen; Hodkinson, Phil; Malcom, Janice. Informality and formality in learning: a report for the Learning and Skills Research Centre (LSRC), Learning and Skills Research Centre, 2003.
URL:<https://kar.kent.ac.uk/4647/3/Informality%20and%20Formality%20in%20Learning.pdf> (2015-05-10)
30. Crawford, John. The Culture of Evaluation in Library and Information Services. Oxford : Chandos Publishing, 2006.
31. Crespi, Franco. Sociologija kulture. Zagreb : Politička kultura, 2006.
32. Culturenet.hr, 2003. URL: <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=1569> (2017-03-05)

33. Čačić-Kumpes, Jadranka; Kumpes, Josip. Interkulturni pristup etničkoj različitosti i etničke manjine: uv odno razmatranje na primjeru Hrvatske, Norveške i Slovenije. // Razprave in gradivo - Treatises and Documents, 56-57(2008). URL: http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/Razprave%20in%20gradivo/RIG%2056_57/Kumpes%2056_57.pdf (2018-06-29)
34. Čačić-Kumpes, Jadranka. Politike reguliranja kulturne i etničke različitosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi. // Migracijske i etničke teme 20, 2/3(2004). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10943 (2018-06-29)
35. Čačić-Kumpes, Jadranka. Skica za sociologijski pristup interkulturnoj komunikaciji // Sociologija i rat / priredili Ognjen Čaldarović, Milan Mesić, Aleksandar Štulhofer. Zagreb : Hrvatsko sociološko društvo, 1992.
36. Čačić-Kumpes, Jadranka; Gregurović, Snježana; Kumpes, Josip. Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. // Revija za sociologiju 42, 3(2012). URL: <https://hrcak.srce.hr/103211> (2018-07-18)
37. Čačić-Kumpes, Jadranka; Heršak, Emil. Neki modeli uređivanja etničkih i kulturnih odnosa u višetničkim i višekulturnim društvima // Migracijske teme: časopis za istraživanje migracija i narodnosti 10, 3/4(1994), str. 191-199.
38. Čulig, Benjamin. Upotreba faktorske analize u ispitivanju poželjnosti alternativnih odgojnih koncepata. // Pedagogijska istraživanja 2, 2(2005). URL: <https://hrcak.srce.hr/file/205404> (2018-05-01)
39. Danska. // Hrvatska enciklopedija. URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13890#poglavlje3784> (2017-05-02)
40. Deklaracija o pravu europskih građana na pismenost, 2016. URL:https://hcdbilten.files.wordpress.com/2016/01/elinet_deklaracija_pismenost.pdf (2016-03-20)
41. Denzin, Norman K. Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods. 2d ed. New York : McGraw-Hill, 1978.

42. Dijanošić, Branko. Prilozi definiranju pojmova funkcionalne pismenosti. // Andragoški glasnik: glasilo hrvatskog andragoškog društva 13, 1(2009). URL: <http://www.andragosko.hr/attachments/article/11/1-2009-N.pdf> (2016-05-18)
43. Dobrić, Bruno. Knjižnice u suvremenim multikulturalnim društvima: s osvrtom na knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1/4(1999), str. 17-31.
44. Dragija Ivanović, Martina; Badurina, Boris. Promišljanja o istraživačkim metodama u području knjižničarstva. // Vrednovanje djelatnosti narodnih knjižnica : zbornik radova: 10. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj / urednice Dunja Marija Gabriel i Frida Bišćan. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2017. Str. 41-52.
45. Dragija Ivanović, Martina. Vrednovanje utjecaja knjižnica na ruralnu otočnu zajednicu. (dok. dis., Sveučilište u Zadru, 2012).
46. Drucker, Peter F. Nova zbilja. Zagreb : Novi Liber, 1992.
47. Eagleton, Terry. Kultura. Zagreb : Naklada Ljevak, 2017.
48. Elmborg, James K. Libraries as the Spaces Between Us Recognizing and Valuing the Third Space. // Reference & User Services Quarterly 50, 4 (2011), str. 338 – 350.
49. Empower the Citizens – through more targeted service, digitisation and involvement in tomorrow's libraries and citizen service access points.
URL:https://bibliotek.kk.dk/sites/default/files/files/page/empower_the_citizens.pdf#overlay-context=About (2016-08-31)
50. Europska unija. // Hrvatska enciklopedija.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18657> (2018-06-29)
51. Eurpe 2 0 2 0: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growt.
URL:<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%2007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (2017-03-12)
52. Faletar, Ivana; Faletar Tanacković, Sanjica; Lacović, Darko. Multikulturalne usluge hrvatskih narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 3/4 (2012). URL: [www.hkdrustvo.hr/datoteke/1450/vbh/God.55\(2012\),br.3/4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1450/vbh/God.55(2012),br.3/4) (2016-11-28)

53. Fanuko, Nenad. Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta Bourdieuove ideologije. // Školski vjesnik : časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu 57, 1/2(2008).URL: <https://hrcak.srce.hr/82617> (2018-07-12)
54. Fassmann, Heinz, Mtinz, Rainer. Migracije Istok-Zapad u Europi od 1918-92. // Migracijske i etničke teme 11, 1(1995). URL:<https://hrcak.srce.hr/file/187517> (2018-06-29)
55. Fidel, Raya. Are we there yet?: Mixed methods research in library and information science. URL:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.462.8936&rep=rep1&type=pdf> (2017-09-12)
56. Fishman, Joshua A. Sociologija jezika: interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu. Sarajevo : Svjetlost, 1978.
57. Fisman, Joshua A.. What Do You Lose When You Lose Your Language? URL:<http://www2.nau.edu/jar/SIL/Fishman1.pdf> (2017-04-17)
58. Fuertes, Jairo N.; Miville, Marie L.; Mohr, Jonathan J.; Sedlacek, William E.; Gretchen, Denise. Factor Structure and Short Form of the Miville-Guzman Universality-Diversity Scale. Measurement and Evaluation in Counseling and Development 33, 3(2000), str.157 – 69.
59. Giddens, Anthony. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration . Berkeley: University of California Press, 1984.
60. Giddens, Anthony. Sociologija. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 2007.
61. Glasgowska deklaracija o knjižnicama, informacijskim službama i intelektualnoj slobodi // HKD Novosti / prevela Ivana Hebrang Grgić, 2002. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/17> (2017-02-20)
62. Gorman, Michael. Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.

63. Griffiths, José-Marie; King, Donald W. A strong future for public library use and employment. Chicago : American Library Association, 2011.
64. Griswold, Wendy. Cultures and societies in a changing world: 4th ed. Thousand Oaks, Calif. : SAGE Publications, c2013.
65. Guide to the culture and leisure life in Copenhagen.
URL:https://ihcph.kk.dk/sites/ihcph.kk.dk/files/57050_Leisure_Guide_Web_0.pdf
(2017-05-02)
66. Habermas, Jürgen. // Hrvatska enciklopedija.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23991> (2018-07-12)
67. Habermas, Jürgen. The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of Bourgeois society. Cambridge, UK: Polity, 1989.
68. Halmi, Aleksandar. Kvalitativna istraživanja u obrazovanju. // Pedagogijska istraživanja 10, 2(2013).
URL:https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=191497&show=clanak (2017-12-01)
69. Halmi, Aleksandar. Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2005.
70. Hammera, Mitchell R.; Bennett, Milton J.; Wiseman, Richard. Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. // International Journal of Intercultural Relations 27, 4(2003), str. 421–443.
71. Haralambos, Michael; Heald, Robin. Uvod u sociologiju. Zagreb : Globus, 1989.
72. Haralambos, Michael; Holborn, Martin. Sociologija : teme i perspektive. Zagreb : Golden marketing, 2002.
73. Harris, Gillian. Libraries and Multicultural communities in UK // Knjižnica : komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice : zbornik radova : 8. savjetovanje za narodne knjižice u Republici Hrvatskoj / priredila Jelica Leščić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012. Str. 243 – 255.

74. Haviland, William A. *Kulturna antropologija*. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2004.
75. Haviland, William A...[et al.]. *Cultural Anthropology : the Human Challenge*. Belmont, CA :Thomson Wadsworth, 2008. URL: <https://dl.epdf.pub/download/cultural-anthropology-the-human-challenge.html?hash=cdf7e0958af6b429a5a70ab83fa09e18&captcha=22e6297bc913214db1638c066d5d00fa> (2016-05-18)
76. Heršak, Emil; Čičak-Chand, Ružica. *Kanada: multikulturalizam*. // *Migracijske i etničke teme* 7, 1(1991). URL:hrcak.srce.hr/file/188183 (2017-04-21)
77. Hider, Philip; Pymm, Bob. *Empirical research methods reported in high-profile LIS journal literature*. URL:<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740818808000352> (2017-11-11)
78. Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. *Između javnosti i privatnosti : knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
79. Horvat, Romana; Ivković, Irena. *Multikulturalnost – most koji spaja knjižnice*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1/2(2015). URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/56> (2016-11-06)
80. Hrvatić, Neven; Piršl, Elvi. *Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja*. // *Pedagogijska istraživanja* 2, 2(2005). URL: <https://hrcak.srce.hr/139325> (2018-07-29)
81. Hvenegaard, Casper, Jochumsen, Henrik, Skot-Hansen, Dorte u Schulz, Knud. *Dokk1 Aarhus – Public Innovation Space*. URL:http://marktplatz.zeit.de/mediadaten/download/ZEIT_Workshop_Schulz%20Urban_Media_Space_Aarhus.pdf, Str.10. (2017-05-01)
82. *Identitet* // *Proleksis enciklopedija*. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/27549/> (2017-07-09)
83. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

84. Jochumsen, Henrik; Rasmussen, Casper Hvenegaard, Rasmussen; Skot-Hansen, Dorte. A new model for the public library in the knowledge and experience society. URL:http://www.bibliotekogmedier.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/bibliotek/indsatsomraader/Udvalg_om_Folkebibliotekernes_rolle_i_videnssamfundet/A_new_model_for_the_public_library.pdf (2016-10-08)
85. Kanada. // Hrvatska enciklopedija. URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30143#poglavlje13642> (2017-08-30)
86. Katunarić, Vjeran. "Zbunjujući sugovornik" : postmoderne teorije društva // Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline 4, 1(1995), str. 35-52.
87. Katunarić, Vjeran. Castellsova panorama nove društvene epohe // Uspon umreženog društva / M. Castells, Zagreb : Golden marketing, 2000.
88. Katunarić, Vjeran. Labirint evolucije. Zagreb : Hrvatsko sociološko društvo : Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta, 1994.
89. Katunarić, Vjeran. Lica kulture. Zagreb : Izdanja Antibarbarus, 2007.
90. Katunarić, Vjeran. Sporna zajednica : novije teorije o naciji i nacionalizmu. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk [etc.], 2003.
91. Katunarić, Vjeran. Tri lica kulture. // Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja 5, 5/6(1996). URL: <http://hrcak.srce.hr/31760> (2017-06-27)
92. Keeley, Brian. Ljudski kapital : od predškolskog odgoja do cjeloživotnog učenja. Zagreb : Educa, 2009.
93. Kelmendi, Burbuque. Knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 3/4(1997), str. 31-60.
94. Kim, Mijin. Architects of Change: How the National Library of Canada is responding to the new cultural landscape. URL:<http://archive.ifla.org/VII/s32/conf/Kim2003.pdf> (2016-11-11)

95. Kim, Mijin. Introducing Multicultural Resources and Services at Library and Archives Canada. *Feliciter* 50, 1(2004), str. 19-20.
96. Knjižnica.hr: Portal narodnih knjižnica. URL: <http://www.knjiznica.hr> (16.2.2018.)
97. Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. : spomenica Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica / glavna urednica Dijana Sabolović-Krajina. Koprivnica : Knjižnica i čitaonica "Fran Galović", 2010.
98. Københavns Biblioteker . URL: <https://bibliotek.kk.dk/About> (2016-08-31)
99. Kolesarić, Vladimir; Petz, Boris. Statistički rječnik : tumač statističkih pojmova. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2003.
100. Kong, Luis. Failing to Read Well The Role of Public Libraries in Adult Literacy, Immigrant Community Building, and Free Access to Learning. // Adult Education Research Conference 2011. Toronto, ON, Canada.
URL:<https://newprairiepress.org/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=3181&context=aerc> (2016-05-18)
101. Kovačević, Jasna. Narodna knjižnica : središte kulturnog i društvenog života. Zagreb : Naklada Ljevak, 2017.
102. Križan, Mojmir. Interkulturni dijalozi i liberalna demokracija. Zagreb : Politička kultura, 2008.
103. Krogstad, Jens Manuel; Lopez, Mark Hugo. Hispanic population reaches record 55 million, but growth has cooled. URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/06/25/u-s-hispanic-population-growth-surge-cools/> (2016-05-14)
104. Ksenofobija. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
105. Kultura, etničnost, identitet / priredila Jadranka Čačić – Kumpes. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Naklada Jesenski i Turk : Hrvatsko sociološko društvo, 1999.

106. Kultura. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
107. Kulture Interneta / uredio Rob Shields. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk <etc.>, 2001.
108. Kymlicka, Will. Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003.
109. La Biblioteca digitale italiana in Istria.
URL:<https://capodistria.medialibrary.it/home/cover.aspx> (2018-05-02)
110. Lau, Jesus. Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju : završna verzija : recenzirano 30. srpnja 2006. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
111. Lawson, Karen G. Libraries in the USA as tradicional and virtual „third places“. // New Library World 105, 3/4(2004), str. 125-130.
112. Leburić, Anči. Integracija kvalitativnih i kvantitativnih aspekata: perspektive empirijskih istraživanja otoka. // Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja 39, 1/4 (2001). URL: <http://hrcak.srce.hr/100237>, str. 202. i 203. (2017-11-11)
113. Leburić, Anči., Sladić, Maja. Metode istraživanja interneta Metode istraživanja Interneta kao novoga medija //Acta Iadertina 1, 1(2004). URL: <https://hrcak.srce.hr/190042> (2016-05-20)
114. Leech, Geoffrey. Semantics: The Study of Meaning.
URL:https://yanjianghk.files.wordpress.com/2014/09/geoffrey_leech_semantics_the_study_of_meaning.pdf (2015-05-20)
115. Libraries for all – European Strategy for Multicultural Education.
URL:http://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Manual_ESME_ENG_WEB_1.pdf (2015-05-10)
116. Library and Archives Canada.
URL:<http://www.collectionscanada.gc.ca/multicultural/005007-300-e.html> (2017-08-30)

117. Library decree. URL: <http://www.libraries.fi/en-GB/libraryact/> (2016-08-23)
118. Library for Citizens: An essential part of the Finnish know-how: The Way Forward for Public Libraries 2016–2020.
URL: <http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web-en.pdf> (2017-04-11)
119. Library policy. // Ministry of Education and Culture.
URL: http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/linjaukset_ja_hankkeet/?lang=en (2016-08-23)
120. LitWorld. URL: <http://www.litworld.org/wrad/> (2016-05-14)
121. Loewen, Babette. Informalno i neformalno učenje – analiza i perspektive: esej za raspravu, 2011. URL: <https://docplayer.org/32557023-Informalno-i-neformalno-ucenje-analiza-i-perspektive-esej-za-raspravu-januar-sijecanj-godine.html> (2015-05-10)
122. MacMenemy, David. The public library. London : Facet Publishing, 2009.
123. Malone, Cheryl Knott. Toward a Multicultural American Public Library History. // Libraries & Culture 35, 1(2000).
URL: https://www.ischool.utexas.edu/~lcr/archive/fulltext/LandC_35_1_Malone.pdf (2016-11-11)
124. Matarasso, François . Learning development: an introduction to the social impact of public libraries.
URL: https://www.academia.edu/788731/Learning_development_an_introduction_to_the_social_impact_of_public_libraries (2016-10-22)
125. Matković, Teo, Štulhofer, Aleksandar. Socijalna isključenost u Hrvatskoj– empirijska analiza.
URL: http://www.ffzg.unizg.hr/socio/astulhof/tekstovi/astulhof_iskljucenost%20u%20HR.pdf (2017-07-29)

126. MEDIASPACE- Core Values.
URL:http://www.urbanmediaspace.dk/sites/default/files/pdf/corevaluesmediaspace_web.pdf (2017-05-02)
127. Melting Pot. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
128. Mesić, Đurđa. Narodna knjižnica – prilog određenju pojma. // Journal of Information and Organizational Sciences, 15(1991), str 145-159.
129. Mesić, Đurđa. Potrebe narodnosti za knjigom i informacijama i uloga narodne knjižnice: usporedba stanja u Hrvatskoj s modelom u Mađarskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 30, 1/4 (1987), str. 75-78.
130. Mesić, Milan, Bagić, Dragan. Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. // Migracijske i etničke teme 27, 1(2011). URL: <https://hrcak.srce.hr/71140> (2017-05-15)
131. Mesić, Milan. Američke migracijske kontroverzije. // Migracijske teme : časopis za istraživanje migracija i narodnosti 14, 4(1998), str. 289-315.
132. Mesić, Milan. Međunarodne migracije : tokovi i teorije. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za sociologiju, 2002.
133. Mesić, Milan. Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006.
134. Middleton-Moz, Jane; Zawadski, Mary Lee. Nasilnici : nasilnici su posvuda: na dječjem igralištu, u vezama, na radnom mjestu : strategije za preživljavanje. Zagreb : Timea, 2003.
135. Milas, Goran. Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2005.
136. Model središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Hrvatskoj. Radna grupa za manjinske knjižnice HKD-a. URL: <http://hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/757> (2016-11-02)

137. Moore, Kelly. Our Home and Multicultural Land. *Feliciter* 55, 6(2009). URL: http://www.community.cla.ca/wp-content/uploads/2016/03/55_6.pdf (2015-11-02)
138. Morace, Christophe; Gourvès-Hayward, Alison. How can diversity lead to richer unity? Developing intercultural competences through "Intercity". URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00527578/document> (2018-07-29)
139. Mrnjajus, Kornelija; Rončević, Nena, Ivošević, Larisa. [Inter]kulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta, 2013.
140. Multicultural Resources and Services Toolkit. URL: <https://www.collectionscanada.gc.ca/obj/005007/f2/005007-300.1-e.pdf> (2017-08-30)
141. Multikulturalizam. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
142. Nacrt Strategije hrvatskog knjižničarstva 2016.–2020.
URL:<https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=1850> (2016-11-02)
143. Nasilje. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
144. National Action Plan against Racism 'Planning for Diversity' (NPAR) 2005-2008.
URL:<http://www.justice.ie/en/JELR/NPAREn.pdf/Files/NPAREn.pdf> (2018-06-29)
145. National Science Foundation.
URL:https://www.nsf.gov/od/oia/additional_resources/interdisciplinary_research/definition.jsp (2018-09-18)
146. Nejašmić, Ivo. Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Zagreb : Školska knjiga, 2005.
147. Nejašmić, Ivo. Stanovništvo Hrvatske : demogeografske studije i analize. Zagreb : Hrvatsko geografsko društvo, 2008.

148. Newman, Wendy. Public Libraries in the Priorities of Canada: Acting on the Assets and Opportunities. URL:http://www.bclibraries.ca/ptplc/files/Newman_2005.pdf (2016-11-11)
149. Nilsen, Kirsti; Yu, Cabot. Serving Immigrants and Multicultural Communities. *Feliciter* 50, 1(2004).
150. Oldenburg, Ray. Celebrating the Third Place: Inspiring Stories about the „Great Good Places“ at the Heart of Our Communities. New York : Marlowe & Company, 2000.
151. Oldenburg, Ray. The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons and Other Hangouts at the Heart of a Community. New York : Marlowe, 1999.
152. Oregon Legal Glossary.
URL:http://www.oregonlaws.org/glossary/definition/cultural_institution (2015-06-02)
153. Parekh, Bhikhu C. Nova politika identiteta : politička načela za međuovisni svijet. Zagreb : Politička kultura, 2008.
154. Parekh, Bhikhu C. Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political Theory. Cambridge, MA:Harvard University Press, 2000.
155. Peer counseling. // Psychology Dictionary. URL:<http://psychologydictionary.org/peer-counseling/> (2017-04-29)
156. Penninx, Rinus. Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges. // *Migracijske i etničke teme* 23, 1/2(2007). URL:
https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=22132&show=clanak (2018-07-18)
157. Pérez-Escamilla, Rafael, Putnik, Predrag. The Role of Acculturation in Nutrition, Lifestyle, and Incidence of Type 2 Diabetes among Latinos.// *The Journal of Nutrition* 137, 4(2007). URL:<http://jn.nutrition.org/content/137/4/860.long> (2017-04-29)
158. Perotti, Antonio. Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje. Zagreb : Educa, 1995.
159. Petr, Kornelija. Information needs of the Romany minority in Eastern Croatia : pilotstudy. // *New Library World* 105, 1204/1205(2004), str. 357-369.

160. Pew Research Center. URL: <http://www.pewinternet.org/fact-sheet/social-media/> (2017-07-15)
161. Piršl, Elvi i suradnici. Vodič za interkulturalno učenje.a interkulturalno učenje. Zagreb : Naklada Ljevak, 2016.
162. Piršl, Elvi. Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. // Pedagogijska istraživanja 8, 1(2011). URL: <https://hrcak.srce.hr/118076> (2016-04-22)
163. Pitagorin poučak. // Hrvatska enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48476> (2018-07-10)
164. Powell, Ronald; Connaway Silipigni, Lynn. Basic research methods for librarians. Westport: Libraries unlimited, 2004
165. Prema Integracija migranata u Europskoj uniji s osvrtom na Hrvatsku: strateška polazišta Instituta za migracije i narodnosti. URL:http://www.imin.hr/c/document_library/get_file?uuid=8aa80cd9-f191-4f01-b4cb-a302b8d14a0d&groupId=10156 (2018-07-15)
166. Project for Public Spaces. URL: <https://www.pps.org/about/> (2017-09-02)
167. PULMAN – smjernice. URL:<https://svevid.locloudhosting.net/files/original/f72011d08986c64c9ead8a2bb825dd22.pdf> (2017-03-05)
168. Reflecting on the future of academic and public libraries / edited by Peter Hernon and Joseph R. Matthews. London : Facet Publishing, 2013.
169. Report oft he Third Joint Meeting on Cultural Statistics, 1986. URL:<http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000878/087836eb.pdf> (2015-06-02)
170. Rifkin, Jeremy. Doba pristupa: nova kultura hiperkapitalizma u kojoj je cijeli život iskustvo za koje se plaća. Zagreb : Alt F4 - Bulaja naklada, 2005.
171. Ritzer, George. Suvremena sociološkijska teorija. Zagreb : Nakladni zavod Globus, 1997.

172. Roach, Patrick; Morrison, Marlene. *The Public Library, Ethnic Diversity and Citizenship*, CEDAR, University of Warwick, 1997.
173. Roberts, John Morris. *Povijest Europe*. Zagreb : AGM, 2002.
174. Rogers, Alan. *Looking again at non-formal and informal education – towards a new paradigm*, 2004. URL: <http://infed.org/mobi/looking-again-at-non-formal-and-informal-education-towards-a-new-paradigm/> (2015-05-01)
175. Sabolović – Krajina, Dijana. *Narodna knjižnica kao središte lokalne zajednice u suvremenom društvu* (dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.). URL: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6373/1/doktorski%20rad%20dijana%20sabolovic%20krajina.pdf> (2018-05-02)
176. Salins, Peter D. *Assimilation, American Style*. New York : Basic Books, 1997.
177. Samovar, Larry A.; Porter, Richard E.; McDaniel, Edwin R. *Komunikacija između kultura*. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2013.
178. Saussure, Ferdinand de. *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb : ArTresor : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2000.
179. Sekol, Ivana; Maurović, Ivana. *Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima– miješanje metoda ili metodologija? // Ljetopis socijalnog rada* 24, 1(2017). URL: <https://hrcak.srce.hr/185287> (2018-10-15)
180. Semprini, Andrea. *Multikulturalizam*. Beograd : Clio, 2004.
181. Sipilä, Sinikka. *Strong libraries, Strong Societies. // El profesional de la información* 24, 2(2015).
URL:<http://www.elprofesionaldelainformacion.com/contenidos/2015/mar/02.pdf> (2016-08-23)
182. *Sister Libraries Městská knihovna Český Těšín Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar*.
URL: <http://www.daruvar-tesin.wz.cz/> (2018-05-16)

183. Sjedinjene Američke Države. // Hrvatska enciklopedija.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56303#poglavlje4903> (2016-05-07)
184. Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka : zbornik radova / uredile Alemka Belan-Simić i Aleksandra Horvat. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002.
185. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
186. Snow, David A.; Owens, Peter B.; Tan, Anna E. Libraries, Social Movements, and Cultural Change: Toward an Alternative Conceptualization of Culture. // Social Currents, 1(2014), str. 35-43.
187. Spajić - Vrkaš, Vedrana; Stričević, Ivanka; Maleš, Dubravka; Matijević, Milan. Poučavati prava i slobode : priručnik za učitelje osnovne škole : s vježbama za razrednu nastavu. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, 2004.
188. Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj : vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
189. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> (2017-07-15)
190. Stereotip. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
191. Stiftung Lesen. URL: <http://www.stiftunglesen.de/meta/englisch/> (2015-05-10)
192. Sukob. // Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja. Zagreb : Institut za migracije i narodnosti : Školska knjiga, 1998.
193. Stričević, Ivanka. Knjižnice za djecu u suvremenoj Europi : interkulturalni pristup u multikulturalnom okruženju. // Knjižnica 53, 1/2(2009),

194. Stričević, Ivanka. Multikulturalna pismenost u knjižnici – temelj interkulturalnog dijaloga // 8. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj: Knjižnica, komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice: Zbornik radova / Leščić, Jelica, priredila za tisak (ur.). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012. str. 257-268.
195. Sustainable development knowledge platform.
URL:<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (2017-03-12)
196. Sustainable Development Goals. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> (2017-03-12)
197. Škiljan, Dubravko. Pogled u lingvistiku. Rijeka : Naklada Benja, 1994.
198. Štulhofer, Aleksandar. Dramaturgija društvenosti ili kako čitati sociologiju svakidašnjice // Treći program Hrvatskog radija: sociologija svakidašnjice 24, 42 (1993).
199. Štulhofer, Aleksandar. Metodološki individualizam, napokon u Elster, J. Uvod u društvene znanosti : matice i vijci za objašnjenje složenih društvenih pojava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk : Hrvatsko sociološko društvo, 2000.
200. Tatalović, Siniša. Nacionalne manjine u Hrvatskoj : program Europske unije, Promicanje demokracije i ljudskih prava - CARDS 2002. Split : Stina, 2005.
201. Taylor, Charles. Interculturalism or multiculturalism? *Philosophy and Social Criticism* 38, 4/5(2012), str. 413–423.
202. Taylor, Charles. The Politics of Recognition, u *Multiculturalism : examining the politics of recognition* / Charles Taylor... et al., ur. Princeton : Princeton University Press, 1994.
203. Tell Me a Patch: An Artistic Story Quilt Collaboration.
URL:<http://www.ilovelibraries.org/article/tell-me-patch-artistic-story-quilt-collaboration> (2016-11-11)

204. Teorija igara. // Ekonomski leksikon. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia, 1995.
205. Težak, Đurđica. Pretraživanje informacija na internetu: priručnik s vježbama. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2002.
206. The Role of Public Arts and Cultural Institutions in the Promotion of Cultural Diversity and Intercultural Dialogue, 2014. URL:
http://ec.europa.eu/culture/library/reports/201405-omc-diversity-dialogue_en.pdf (2015-06-02)
207. Todorčev Hlača, Katarina. Strategija razvoja središnjih knjižnica nacionalnih manjina unutar mreže narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara 58, 1/2(2015). URL:
<https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/53> (2016-11-01)
208. Triangulacija. // Hrvatski leksikon.
URL:<https://www.hrleksikon.info/definicija/triangulacija.html> (2017-11-11)
209. UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994.
URL:http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2015-07-17)
210. Urban Libraries Council. URL: <https://www.urbanlibraries.org/member-resources/publications> (2016-05-08)
211. Ustav Republike Hrvatske. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html (2017-06-18)
212. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2010. URL:
<https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> (2017-07-18)
213. Velagić, Zoran. Povijesnost koncepcije knjižničnoga trećeg prostora. // Narodne knjižnice kao treći prostor : zbornik radova: 9. savjetovanje za narodne knjižnice u

Republici Hrvatskoj / urednice Dunja Marija Gabriel, Jelica Leščić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2015. Str. 29-42.

214. Velika Britanija i Sjeverna Irska. // Hrvatska enciklopedija.
URL:<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64138#poglavlje14997> (2016-10-23)
215. Velthuijs, Max. Žabac i stranac. Zagreb : Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005.
216. Watt, Philip. An Intercultural Approach to 'Integration'. // Translocations 1, 1(2006).
URL:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.114.604&rep=rep1&type=pdf> (2018-07-15)
217. Weber, Max. Metodologija društvenih znanosti. Zagreb: Globus, 1989.
218. Welsch, Wolfgang. Transculturality – the puzzling form of cultures today. // Spaces of Culture: City, Nation, World / ur. Mike Featherstone i Scott Lash. London: Sage, 1999, Str.194-213.
219. Welsch, Wolfgang. Transculturality: the changing form of cultures today. // Filozofski vestnik 22, 2(2001). URL: <https://ojs.zrc-sazu.si/filozofski-vestnik/article/viewFile/3602/3295> (2018-07-15)
220. White paper on intercultural dialogue "Living Together As Equals in Dignity".
URL:http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf (2016-04-17)
221. Wilde, Susie; Gignoux, Marguerite Jay "PEG"; Gignoux, Julia. Tell Me a Patch: An Artistic Story Quilt Collaboration. URL:<http://www.ilovelibraries.org/article/tell-me-patch-artistic-story-quilt-collaboration> (2016-11-11)
222. World Health Organization.
URL:<http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (2015-05-06)
223. Young, Iris Marion. Pravednost i politika razlike. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2005.

224. Zakon o knjižnicama. URL: <https://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=%22Zakon+o+knji%c5%benicama&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da> (2016-06-18)
225. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, 2019. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (2019-05-18)
226. Zakon o ustanovama. URL: <http://www.zakon.hr/z/313/Zakon-o-ustanovama> (2015-06-02)
227. Zalar, Diana; Kovač-Prugovečki, Smiljana; Zalar, Zdenka. Slikovnica i dijete : kritička i metodička bilježnica 2. Zagreb : Golden marketing - Tehnička knjiga, 2009.
228. Zlatković Winter, Jelena. Suvremena migracijska kretanja u Europi. // Migracijske i etničke teme 20, 2/3(2004). URL: <https://hrcak.srce.hr/7262> (2018-06-29)
229. Znanje. // Ekonomski leksikon. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Masmedia, 1995.

8. SAŽETAK RADA

Rad se temelji na istraživanju utjecaja kulturne različitosti na društvenu ulogu narodnih knjižnica u suvremenim multikulturalnim društvima kakvo je i hrvatsko društvo. Cilj istraživanja bio je istražiti potencijale i ulogu narodnih knjižnica za promicanje interkulturalnih vrijednosti u hrvatskom kulturno pluralnome društvu što je i tema rada. U teorijskom dijelu rada bavimo se definiranjem temeljnih pojmova i koncepata korištenih u radu kao što su koncepti multikulturalizam, interkulturalizam te pojmovi „kultura“, interkulturalne vrijednosti, interkulturalne kompetencije i drugih. Teorijski koncept u ovom radu oslanja se na razlikovno tumačenje pojmova interkulturalizam i multikulturalizam te pojmova interkulturalnost i multikulturalnost, pa u kontekstu ovakve terminološke distinkcije između interkulturalizma kao kulturne politike te interkulturalnosti koja se odnosi na društveno stanje govorimo i o interkulturalnom pristupu kulturnim razlikama ili primjerice stavovima o kulturnoj različitosti. Multikulturalna knjižnična djelatnost, također je tema teorijskog dijela rada uz ključne međunarodne dokumente na kojima se ona temeljno razvija, a koji su zasnovani na zajedničkoj postavci o neposrednosti i dostupnosti službi i usluga narodne knjižnice svim njezinim zainteresiranim građanima, što je ujedno i temelj za razvoj njezine interkulturalne djelatnosti te promicanje interkulturalnih vrijednosti u društvu. Kako je teorijska i metodološka interdisciplinarnost osobito važna knjižničnoj znanosti kao relativno mlađoj znanstvenoj disciplini onda je jedna od zadaća teorijskog dijela rada bila i definiranje temeljnih pojmova i teorijskih pristupa iz domene društvenih znanosti, a koji se mogu primijeniti na problematiku proučavanja fenomena interkulturalne djelatnosti u području narodnog knjižničarstva. Osim istraživanja potencijala narodnih knjižnica za promicanje interkulturalnih vrijednosti u Hrvatskoj, rad je i pokušaj izgradnje metodološkog okvira za buduća istraživanja interkulturalne problematike u hrvatskim knjižnicama. Provedeno istraživanje u radu temelji se na kombiniranoj metodologiji, odnosno na metodi ankete kao kvantitativnoj metodi te na polustrukturiranom intervju kao kvalitativnoj istraživačkoj metodi. Rezultati istraživanja pokazali su da sudionici vide narodne knjižnice kao katalizator između kulture manjinskih skupina na nekom području i kulture većinskog stanovništva te smatraju da one trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva, ali jednako tako poticati i većinsko hrvatsko stanovništvo na učenje kulture i jezika manjinskih skupina u

lokalnim zajednicama. Nadalje, u kontekstu teorijskog pristupa knjižnica kao „trećih prostora“ i knjižnica kao „mjesto susreta“ možemo zaključiti da i kod hrvatskih knjižničara postoji znanje i svijest o narodnim knjižnicama kao mjestima na kojima se može družiti i komunicirati s ljudima pripadnicima različitih kultura te kao mjestima potencijalne zabave za sve građane neke zajednice. Istraživanje je također pokazalo da je područje multikulturalnosti usluga narodnih knjižnica u Hrvatskoj neistražen prostor koji zahtjeva dodatna istraživanja radi unapređenja službi i usluga u skladu s međunarodnim trendovima. Također, knjižnični programi i usluge u hrvatskim narodnim knjižnicama namijenjeni manjinama ne razlikuju se od programa za većinsko stanovništvo, odnosno programi su namijenjeni svim zainteresiranim građanima bez obzira na kulturne razlike. No, programi su povremeni i sporadični, nemaju kontinuitet i prepoznatljivost u lokalnoj zajednici te interkulturalni karakter. Iz navedenih opisa programa koje pojedine knjižnice provode, razvidna je osjetljivost i osviještenost knjižničarske zajednice na različite kulturne potrebe građana u hrvatskom kulturno pluralnome društvu te o narodnoj knjižnici kao mjestu gdje se te potrebe realiziraju, čemu u prilog govore i rezultati istraživanja, kao i u prilog tome da su sve navedene usluge, programi i aktivnosti koje provodi većina hrvatskih narodnih knjižnica multikulturalnog karaktera. Stoga se iz navedenoga može zaključiti da izgradnja tolerantnijeg društva počiva na izgradnji tolerantne lokalne zajednice koja radi na senzibilizaciji svojih članova na problematiku ljudskih prava od najranije dobi te ih kroz igru i odrastanje uči pozitivne multikulturalne i interkulturalne društvene vrijednosti. Unatoč dobroj općoj informiranosti knjižničarske zajednice te velikom iskazanom interesu hrvatskih knjižničara za teme iz područja ljudskih prava, multikulturalne i interkulturalne problematike te za teme iz srodni područja, ipak istraživanje ukazuje na potrebu stjecanja dodatnih kompetencija, vještina i znanja, odnosno potrebu za dodatnim obrazovanjem knjižničara iz navedenih tema. Istraživanje u ovoj studiji fokus stavlja na nekoliko problema hrvatskog narodnog knjižničarstva koji zahtijevaju dalja sustavnija proučavanja i istraživanja. Hrvatske narodne knjižnice imaju potencijale za promicanje interkulturalnih vrijednosti, no oni nisu prepoznati, nedovoljno su korišteni te nemaju zadovoljavajuću promidžbu u hrvatskom društvu, zaključci su završnog dijela ove studije.

Ključne riječi: narodna knjižnica, interkulturalna knjižnična djelatnost, multikulturalna knjižnična djelatnost, interkulturalne vrijednosti, interkulturalne kompetencije

9. ABSTRACT

The thesis studies the impact of cultural diversity on the social roles that public libraries have in contemporary multicultural societies, e.g. in Croatian society. The aim of the research was to explore the potential and the roles of the public libraries to promote intercultural values in the cultural and plural society in Croatia. The theoretical part of the paper discusses the concepts of multiculturalism, interculturalism, "culture," intercultural value, competence, etc. The theoretical concept distinguishes various interpretation of: interculturalism vs. multiculturalism; interculturality vs. multiculturality. Within that framework terminological distinction was made between interculturalism as cultural policy and interculturality that is related to the state of social affairs. Also, this refers to the intercultural approach and cultural differences or could be represented with attitudes about cultural diversity. Multicultural activities in libraries are covered in theoretical part of the thesis with key international documents that are fundamental for its development. Such documents promote accessibility and availability of public services in libraries to all interested citizens and serve as a basis for development of intercultural activities with promotion of intercultural values in society. Since theoretical and methodological interdisciplinarity is particularly important to library and information science, that is relatively recent discipline, one of the main tasks in the theoretical part was to define the fundamental concepts and theoretical approaches from the domain of relevant social sciences. Consequently, they can be applied in the public library to study the phenomenon of intercultural activity. In addition to exploring the potential of public libraries to promote intercultural values in Croatia, this work builds a methodological framework for future research on intercultural issues in Croatian libraries. Conducted research methodology combines questionnaire-type quantitative methods with semi-structured interview as a qualitative approach. The results show that participants see public libraries as catalysts of cultural exchange between minority groups and majority population in the area. They believe that they need to encourage national minority groups to learn the culture and languages of indigenous peoples, but also encourage the Croatian majority to learn culture and languages of minority groups from local communities. Furthermore, based on theoretical context of libraries as "third spaces" and libraries as "meeting places," it can be concluded that Croatian librarians understand that public libraries are places for socializing and communicating with people of

different cultures while they can be additional source of potential entertainment for all citizens of some community. The research also showed that the multicultural services in Croatian public library is unexplored space, requiring further research and improvements to meet the international standards and trends. Furthermore, library programs and services intended for minorities are no different from programs for the majority population, i.e. the programs that are intended for all interested citizens irrespective of cultural differences. However, the programs are scarce and sporadic without continuity, distinctiveness or intercultural character in the local community. Based on program descriptions that are provided by several individual libraries, it is evident that library staff has sensitivity and awareness of different cultural needs of their patrons within Croatian cultural plural society. They also possess understanding that such needs can be realized in public libraries. Results suggest that all of the abovementioned services, programs and activities are carried out by the most of the Croatian multinational public libraries. Hence, it can be concluded that building a more tolerant society rests on the construction of a tolerant local community that works on sensitizing its members to the topics of human rights. Such education should start from the earliest age and into adulthood, with promoting positive, multicultural, and intercultural social values through play and other available means. Despite providing good information (on topics of human rights, multicultural and intercultural issues as well other related fields), and widely expressed interest of Croatian librarians, in general, still data suggests they need to acquire additional competences, skills, knowledge or additional education from mentioned topics. This research focuses on several problems of the Croatian public libraries that require further systematic investigation and research. Final conclusions of this study imply that public libraries have the potential to promote intercultural values, but such potential are not recognized, they are underutilized, and have unsatisfactory promotion in Croatian society.

Key words: public library, intercultural library activity, multicultural library activity, intercultural values, intercultural competences

10. PRILOZI

10.1. Obrazac za intervjuiranje

1. Vaša knjižnica provodi jedan od programa iz područja multikulturalne i/ili interkulturalne problematike?

Potpitanja:

1. Kako se program zove i kad je pokrenut (trajanje) te kojom dinamikom se izvodi (koliko termina u tjednu/mjeseću/godini)?
2. Što je bio poticaj za pokretanje spomenutog programa?
3. Postoji li posebno financiranje Vašeg programa?

2. Možete li ukratko opisati sadržaj vašeg programa (vrsta usluge, programa ili aktivnosti)?

Potpitanja:

1. Koji sadržaji/teme su zastupljeni?
2. Na koji način se pristupa sadržajima i kako ih se prezentira zainteresiranim korisnicima (npr. ako su osjetljive problematike kao LGBT problematika)?
3. Postoji li neki određeni ili razrađeni metodički pristup?

3. Tko su korisnici vašeg programa?

Potpitanja:

4. Kome je namijenjen program i zašto baš njima?

5. Koliki je interes korisnika za vaš program (frekvencija posjećenosti aktivnosti, aktivno sudjelovanje korisnika u programima)?

4. Koja je vaša uloga i način na koji sudjelujete u provođenju spomenutog interkulturalnog programa u vašoj knjižnici?

Potpitanja:

1. Vi ste program idejno osmislili te ga provodite?
2. Vi ste voditelj programa ili ga provodite u nekom drugom svojstvu?
3. Provodite program u suradnji s drugim institucijama (ne)civilnog društva i na što se odnosi ta suradnja?
4. Podupire li vaša lokalna zajednica interkulturalne programe koje provodite i kako?
5. Provodite li evaluaciju programa i kako?

5. Smatrate li da je za provođenje interkulturalnih programa potrebna dodatna adekvatna obuka knjižničnog osoblja u narodnim knjižnicama?

Potpitanja:

1. Koje studijske grupe ste diplomirali i koji stupanj stručne spreme imate?
2. Na kojem radnom mjestu radite u narodnoj knjižnici (navedite poslove koje obavljate u narodnoj knjižnici)?
3. Je li vas temeljno obrazovanje potaknulo na interes za interkulturalnu problematiku ili nešto drugo?
4. Jeste li završili ili pohađali neke dodatne edukacijske programe iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja ili srodnih sadržaja (poslijediplomski studiji, seminari, kongresi, tečajevi, radionice, okrugli stolovi, savjetovanja i sl.)?

6. Molimo vas da u nekoliko rečenica date procjenu ne/značajnosti uloge narodnih knjižnica za interkulturalnu i/ili multikulturalnu problematiku u hrvatskom društvu u cjelini?

Potpitanja:

1. Možete li procijeniti koliko je važno za lokalnu zajednicu, a koliko za društvo u cjelini provođenje ovakvih interkulturalnih programa?
2. Smatrate li da su interkulturalni programi koje provodi vaša knjižnica značajno doprinijeli tolerantnijim socijalnim odnosima u vašoj lokalnoj sredini/zajednici?
3. Prema vašem mišljenju koja je uloga narodne knjižnice u lokalnoj zajednici i u društvu općenito?

10.2. Anketni upitnik

Knjižnice i kulturna različitost

Poštovane kolegice i kolege,

Hvala Vam za sudjelovanje u našoj anketi. Potrebno vrijeme za popunjavanje ovog upitnika je oko 15 minuta. Ovo ispitivanje provodi se u sklopu studije koja mjeri na koji način hrvatske narodne knjižnice prate i svojom djelatnošću sudjeluju u promicanju interkulturalnih vrijednosti i sadržaja u RH. Također interes istraživanja usmjeren je i na potencijale narodnih knjižnica kao interkulturalnih centara u sredinama u kojima djeluju. Svi podaci prikupljeni ovim upitnikom koristit će za izradu doktorske disertacije „Knjižnice i kulturna različitost: uloga narodnih knjižnica u promicanju interkulturalnih vrijednosti u Republici Hrvatskoj“ na poslijediplomskom doktorskom studiju „Društvo znanja i prijenos informacija“ pri Sveučilištu u Zadru. Ovaj ispitivački listić odnosi se na sve kolege diplomirane knjižničare te kolege odgajatelje i knjižničare s višom stručnom spremom ako su uključeni u aktivnosti i izvođenje programa knjižnica. Ne postoje pravi ili krivi odgovori. Vaše mišljenje je ono što je važno za nas. Vaši odgovori potpuno su povjerljivi te ih nećemo spojiti s Vama na bilo koji način.

Hvala Vam unaprijed na Vašoj pomoći oko našeg istraživačkog projekta.

1. Kojeg ste spola?

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ženskog
- muškog

2. Koliko godina navršavate ove kalendarske godine?

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

3. Na kojem radnom mjestu radite u narodnoj knjižnici?

Molim izaberite samo jedan od ponuđenih odgovora.

- ravnatelj/ica narodne knjižnice
- voditelj/ica Matične službe
- voditelj/ica središnje knjižnice nacionalne manjine
- voditelj/ica nabave
- djelatnik/ica Matične službe
- djelatnik/ica središnje knjižnice nacionalne manjine
- voditelj/ica mreže
- koordinator/ica ogranka, službe ili odjela
- diplomirani knjižničar - informator na odraslom odjelu
- diplomirani knjižničar - informator na dječjem i teen odjelu
- odgajatelj/ica
- nešto drugo, što?

4. Navedite poslove koje obavljate u narodnoj knjižnici.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

5. Navedite stupanj stečene stručne spreme.

Molim izaberite samo jedan od ponuđenih odgovora.

- viša stručna sprema
- visoka stručna sprema, magistar struke
- magistar znanosti
- doktor znanosti

6. Navedite koje studijske grupe ste diplomirali te naziv područja ukoliko imate stupanj magistra ili doktora znanosti.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

7. Ukoliko ste prošli specijalizaciju (ili druge oblike usavršavanja) iz područja ljudskih prava i/ili interkulture ili slične problematike, molimo navedite kakvu. (LGBT - akronim koji se odnosi na kolektivnost lezbijki, gay, biseksualnih i transrodnih/transseksualnih osoba)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

8. Koliko dugo radite u narodnoj knjižnici u kontinuitetu (godine radnoga staža)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

9. Navedite grad/mjesto u kojem se nalazi knjižnica u kojoj radite.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

10. Koliko Vas osobno zanimaju teme iz sljedećih područja?

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	uopće me ne zanimaju 1	djelomično me ne zanimaju 2	niti me zanimaju niti me ne zanimaju 3	djelomično me zanimaju 4	izrazito me zanimaju 5
Nacionalne manjine općenito	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće me ne zanimaju 1	djelomično me ne zanimaju 2	ni me zanimaju ni me ne zanimaju 3	djelomično me zanimaju 4	izrazito me zanimaju 5
Odnos nacionalnih manjinskih skupina s većinskom	☐	☐	☐	☐	☐
Religije općenito	☐	☐	☐	☐	☐
Odnosa vjerskih manjinskih skupina s većinskom	☐	☐	☐	☐	☐
Prava i kvaliteta života LGBT osoba	☐	☐	☐	☐	☐
Diskriminacija seksualnih manjina (LGBT osoba)	☐	☐	☐	☐	☐
Ženska prava općenito	☐	☐	☐	☐	☐
Diskriminacija žena	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐

			ni me zanimaju		
	uopće me ne zanimaju	djelomično me ne zanimaju	ni me ne zanimaju	djelomično me zanimaju	izrazito me zanimaju
	1	2	3	4	5

Multikulturalne
problematike općenito

Ljudskih prava općenito

11. Naidete li u medijima (tisku, internetu, televiziji i dr.) na sadržaje posvećene dolje nabrojenim temama, koliko pažnje ćete im posvetiti? Procijenite svaku od navedenih tema

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	nikad ne obraćam pažnju	rijetko obraćam pažnju	ponekad obratim pažnju	uglavnom obraćam pažnju	uvijek obraćam pažnju
	1	2	3	4	5

Nacionalne manjine
općenito

Odnos nacionalnih
manjinskih skupina s
većinskom

Religije općenito

	nikad ne obraćam pažnju 1	rijetko obraćam pažnju 2	ponekad obratim pažnju 3	uglavnom obraćam pažnju 4	uvijek obraćam pažnju 5
Odnosa vjerskih manjinskih skupina s većinskom	☐	☐	☐	☐	☐
Prava i kvaliteta života LGBT osoba	☐	☐	☐	☐	☐
Diskriminacija seksualnih manjina (LGBT osoba)	☐	☐	☐	☐	☐
Ženska prava općenito	☐	☐	☐	☐	☐
Diskriminacija žena	☐	☐	☐	☐	☐
Multikulturne problematike općenito	☐	☐	☐	☐	☐
Ljudskih prava općenito	☐	☐	☐	☐	☐

12. Izrazite slaganje s dolje navedenim tvrdnjama:

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	uopće se ne slažem 1	uglavnom se ne slažem 2	niti se slažem niti ne slažem 3	uglavnom se slažem 4	potpuno se slažem 5
U svojoj državi Hrvati trebaju imati više prava od pripadnika drugih naroda koji žive u Hrvatskoj	☐	☐	☐	☐	☐
Nacionalne manjine u Hrvatskoj imaju previše prava	☐	☐	☐	☐	☐
Rase biološki trajno dijele narode i kulture, i nije dobro da se miješaju	☐	☐	☐	☐	☐
Ljudi mogu pripadati samo jednoj naciji i kulturi, a ne istodobno dvjema nacijama i kulturama	☐	☐	☐	☐	☐
Ulazak u Europsku uniju ugrožava hrvatski kulturni identitet	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	nit i se slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem
	1	2	3	4	5

Miješanje kultura putem globalizacije i međunarodnih migracija vodi kaosu i kulturnim ratovima

13. Dolje je navedeno nekoliko tvrdnji koje se odnose na zadatke narodnih knjižnica (NK) u današnjem društvu. Ocijenite vaše slaganje s navedenim tvrdnjama: (NK=narodna knjižnica)

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	nit i se slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem
	1	2	3	4	5

Temeljni zadatak narodnih knjižnica (NK) odnosi se samo na promicanje knjige i čitanja.

☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem 1	uglavnom se ne slažem 2	nit se slažem 3	uglavnom se slažem 4	potpuno se slažem 5
NK dužne su osigurati usluge i programe za sve manjinske nacionalne skupine u zajednici u kojoj djeluju.					
NK dužne su osigurati nabavu i posudbu građe na jezicima manjinskih nacionalnih skupina.	☐	☐	☐	☐	☐
Nabava građe u NK treba odražavati jezičnu različitost njezine korisničke populacije.	☐	☐	☐	☐	☐
NK bi trebale biti mjesto za provođenje slobodnog vremena korisnika uz tribine, izložbe i dr. kulturna događanja.	☐	☐	☐	☐	☐
NK bi trebale zapošljivati i pripadnike nacionalnih	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem 1	uglavnom se ne slažem 2	nit se slažem 3	uglavnom se slažem 4	potpuno se slažem 5
manjina koje žive u zajednici.					
Djelatnici NK trebaju posjedovati znanja o kulturama korisnika njihove knjižnice.	☐	☐	☐	☐	☐
Djelatnici NK trebaju posjedovati znanja o jezicima korisnika njihove knjižnice.	☐	☐	☐	☐	☐
Djelatnici NK trebaju biti obrazovani iz područja ljudskih prava kao i srodnih tema.	☐	☐	☐	☐	☐
Knjižni fondovi na jezicima manjinskih skupina u NK trebaju biti vidljivo označeni na jezicima tih skupina.	☐	☐	☐	☐	☐
Knjižnične usluge za manjinske skupine u NK	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem 1	uglavnom se ne slažem 2	nit se slažem nit ne slažem 3	uglavnom se slažem 4	potpuno se slažem 5
treba pružati na posebno izdvojenim odjelima za manjine.					
Oznake i upute za korisnike u NK trebaju biti napisane samo na službenom jeziku.	☐	☐	☐	☐	☐
Obrasci NK trebaju biti višejezični, odnosno i na jezicima nacionalnih manjinskih skupina koje koriste knjižnicu.	☐	☐	☐	☐	☐
NK trebaju poticati nacionalne manjinske skupine na učenje kulture i jezika autohtonog stanovništva.	☐	☐	☐	☐	☐
NK trebaju brinuti i poticati većinsko stanovništvo na učenje kulture i jezika nacionalnih manjinskih skupina u njihovoj zajednici.	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem 1	uglavnom se ne slažem 2	nit se slažem 3	uglavnom se slažem 4	potpuno se slažem 5
Usluge NK za manjinske skupine trebale bi biti namijenjene samo pripadnicima tih skupinama.	☐	☐	☐	☐	☐
NK su dužne informirati korisnike o temama iz područja ljudskih prava bez obzira kojoj društvenoj skupini oni pripadali.	☐	☐	☐	☐	☐
NK trebaju promicati u medijima svoje multikulturne /interkulturne aktivnosti.	☐	☐	☐	☐	☐
NK moraju surađivati s korisnicima nacionalnih manjina kojima su usluge namijenjene.	☐	☐	☐	☐	☐
NK dužne su pratiti i promicati sadržaje iz	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	nit se slažem	nit se slažem	potpuno se slažem
	1	2	3	4	5

područja ljudskih prava i
civilnog društva.

NK dužne su nabavljati,
stvarati, organizirati, čuvati i
činiti dostupnima
informacije koje
zadovoljavaju potrebe svih
pripadnika zajednice
uključujući pripadnike
nacionalnih manjina.

☐	☐	☐	☐	☐

NK trebaju promicati
aktivnosti kojima se pomaže
useljenicima prilagođavanje
novoj domovini (stjecanje
državljanstva, lakše
zapošljavanje, dostupnost
socijalne skrbi i sl.).

☐	☐	☐	☐	☐

14. Dolje je navedeno nekoliko tvrdnji koje se odnose na ulogu narodnih knjižnica u
današnjem društvu. Ocijenite svoj stupanj slaganja sa svakom od njih:

NK= narodna knjižnica RH=Republika Hrvatska

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	potpuno netočno 1	djelomično netočno 2	ni točno ni netočno 3	djelomično točno 4	potpuno točno 5
NK mjesto su gdje možemo družiti se i komunicirati s ljudima koji pripadaju različitim kulturama.	☐	☐	☐	☐	☐
NK mjesto su zabave za pripadnike svih kultura u zajednici.	☐	☐	☐	☐	☐
Multikulturne/interkulturne usluge posebne su usluge namijenjene određenim skupinama korisnika.	☐	☐	☐	☐	☐
Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju nacionalnu raznolikost hrvatskog društva.	☐	☐	☐	☐	☐

	potpuno netočno 1	djelomično netočno 2	nit točno niti netočno 3	djelomično točno 4	potpuno točno 5
Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju kulturološku raznolikost hrvatskog društva.	☐	☐	☐	☐	☐
Narodne knjižnice u RH kroz svoje usluge odražavaju vjersku raznolikost hrvatskog društva.	☐	☐	☐	☐	☐
Narodne knjižnice pružaju višejezične usluge korisnicima na teritoriju cijele RH.	☐	☐	☐	☐	☐
NK u RH ne rade razliku između usluga i programa namijenjenih za većinsko i manjinsko stanovništvo.	☐	☐	☐	☐	☐
Pripadnici manjina u RH u narodnim knjižnicama	☐	☐	☐	☐	☐

			ni točno		
	potpuno netočno	djelomično netočno	ni netočno	djelomično točno	potpuno točno
	1	2	3	4	5

mogu zadovoljiti sve svoje
informatijske potrebe.

NK u RH pružaju dovoljno
raznovrsnih usluga za
pripadnike nacionalnih
manjina.

☐	☐	☐	☐	☐

15. Dolje je navedeno nekoliko tvrdnji koje se odnose na usluge i programe narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Procijenite koliko se slažete sa svakom od navedenih tvrdnji: NK= narodna knjižnica RH=Republika Hrvatska

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	ni se slažem ni se slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem
	1	2	3	4	5
	☐	☐	☐	☐	☐

	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	ni se slažem ni se slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem
	1	2	3	4	5
NK u RH nedovoljno su uključene u demokratske procese u RH.					
NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite ljudskih prava.	☐	☐	☐	☐	☐
NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava nacionalnih manjina.	☐	☐	☐	☐	☐
NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava vjerskih manjina.	☐	☐	☐	☐	☐
NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju zaštite prava LGBT osoba.	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐

			ni se		
	uopće	uglavnom	slažem		potpuno
	se ne	se ne	ni ne	uglavnom	se
	slažem	slažem	slažem	se slažem	slažem
	1	2	3	4	5

NK u RH dovoljno su uključene u promicanje rodni prava.

NK u RH dovoljno su uključene u promicanje i popularizaciju programa protiv spolne diskriminacije.

☐	☐	☐	☐	☐

16. Jeste li se do sada ikada susreli s pojmom “interkulturalizam”?

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- Da
- Ne

17. Za dolje navedene tvrdnje procijenite koje se odnose, a koje ne odnose na pojam “interkulturalizam”.

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	Odnosi se	Ne odnosi se

postojanje različitih kultura na nekom teritoriju

☐	☐

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.	Odnosi se	Ne odnosi se
toleriranje različitosti	☐	☐
aktivna suradnja dviju ili više kultura u svim područjima života	☐	☐
poštovanje i prihvaćanje različitosti	☐	☐
prilagođavanje većinske kulture manjinskoj kulturi	☐	☐
asimilacija manjinske kulture u većinsku kulturu	☐	☐
interakcije među pripadnicima različitih kultura	☐	☐
međusobno povezivanje i prožimanje raznih kultura u društvu	☐	☐

18. Ukoliko smatrate da postoji službeni podatak o broju nacionalnih manjina koje žive u Republici Hrvatskoj napišite ga na crtu. Smatrate li da takav službeni podatak ne postoji, napišite koji broj nacionalnih manjina prema Vašoj procjeni živi u Republici Hrvatskoj.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

19. Procijenite koje od navedenih tvrdnji točno opisuju Vaše ponašanje

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

	da	ne
Pratim sadržaje u medijima koji se odnose na područje ljudskih prava (etničkih, „rasnih“, vjerskih, rodnih te drugih prava manjina).	☐	☐
	☐	☐

Pratim sadržaje u stručnim publikacijama koji se odnose na područje ljudskih prava (etničkih, „rasnih“, vjerskih, rodni te drugih prava manjina).

da ne

Član/članica sam udruženja koje prati i promiče sadržaje vezane uz problematiku ljudskih prava u društvu (etničkih, „rasnih“, vjerskih, rodni te drugih prava manjina).

U zadnjih godinu dana podržao/podržala sam (novcem, vlastitim radom, sudjelovanjem ili na neki drugi način) neku od akcija za zaštitu i promicanje ljudskih prava.

Izbjegavam društvena događanja na kojima se potiče neprihvatanje i mržnja prema svemu različiteme (npr. mržnja prema drugim nacijama, vjerama, seksualnim izborima i sl.).

Osuđujem svako nasilje bez obzira prema kome je usmjereno.

20. Označite koje edukacije u zemlji ili inozemstvu ste završili i pohađali iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturalnih sadržaja ili srodnih sadržaja (studijske grupe, poslijediplomski studiji, seminari, kongresi, tečajevi, radionice, okrugli stolovi, savjetovanja i sl.)

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

da ne

Tijekom studija susrela/o sam se sa spomenutim sadržajima.

	da	ne
Završila/o sam poslijediplomski studij/e koji su se bavili navedenim temama.		
Sudjelovala/o sam na skupovima (kongresima, savjetovanjima okruglim stolovima) o navedenim temama.	☐	☐
Pohađala/o sam tečajeve (seminare, radionice) vezane uz navedene teme.	☐	☐
Nešto drugo	☐	☐

21. Na prethodnom pitanju označili ste nešto drugo. Molimo navedite što drugo. (Označite koje edukacije u zemlji ili inozemstvu ste završili i pohađali iz područja ljudskih prava, demokracije, interkulturnih sadržaja ili srodnih sadržaja (studijske grupe, poslijediplomski studiji, seminari, kongresi, tečajevi, radionice, okrugli stolovi, savjetovanja i sl.) (Nešto drugo))

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

22. Kakav je Vaš odnos prema vjeri?

Molim izaberite samo **jedan** od ponuđenih odgovora.

- Uvjereni sam vjernik
- Vjernik sam, ali ne prihvaćam sve što moja vjera i crkva propovijedaju
- Nisam siguran/na jesam li vjernik ili nisam
- Nisam vjernik, ali nisam ni protivnik vjere i crkve
- Uvjereni sam protivnik vjere i crkve

23. Smatrate li se pripadnikom neke manjinske skupine (npr. nacionalne, vjerske, društvene, seksualne ili neke dr.)?

Molim izaberite **sve opcije** koje vam odgovaraju.

- Nacionalne
- Vjerske
- Seksualne
- Neke druge
- Ne smatram se pripadnikom niti jedne manjinske skupine

24. U političkim temama ljudi govore o "ljevici" i "desnici". Gdje bi ste se vi svrstali na ovoj skali.

Molim izaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku.

lijevo				Centar			desno
3	2	1			1	2	3
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

25. Ukoliko knjižnica u kojoj radite provodi neki od programa iz područja ljudskih prava ili multikulturalne /interkulturalne programe, usluge ili neke druge aktivnosti koje se odnose na navedene sadržaje, onda Vas molimo da u nekoliko rečenica opišete te usluge, programe i aktivnosti kao i Vašu ulogu i način na koji sudjelujete u njihovu provođenju.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

26. Molimo Vas da u nekoliko rečenica napišete Vašu procjenu ne/značajnosti uloge narodnih knjižnica za interkulturalnu/ multikulturalnu problematiku u hrvatskom društvu u cjelini.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Hvala Vam na strpljenju i sudjelovanju u našoj anketi!

11. ŽIVOTOPIS

Marina Putnik rođena je u Zagrebu, Na Filozofskom fakultet Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je na studiju Sociologije (1997.) i potom na Informacijskim znanostima (1999.) smjeru Bibliotekarstvo. Dugi niz godina radi u narodnom knjižničarstvu te je trenutno zaposlena u KGZ- Knjižnici Kustošija na poslovima koordinatorice te ustrojbene jedinice. Prethodno je također radila u području informacijske djelatnosti na novinarskim poslovima u HINA- Hrvatskoj izvještajnoj novinskoj agenciji. Sudjelovala je sa stručnim izlaganjima na nizu stručnih skupova i konferencija u Hrvatskoj kao i na međunarodnim konferencijama. Tijekom 2000.-2001. godine bila je voditeljica projekta uređenja i prilagođavanja knjižničnog prostora Knjižnice Vladimira Nazora u Gajnicama 15 potrebama osmišljavanja slobodnog vremena djece i mladih, a pod nazivom „Dječja knjižnica kao čimbenik osmišljavanja slobodnog vremena djece i mladih“. Od 2004. do 2014. sudjeluje kao informatorica u projektu „Pitajte knjižničare“, čiji cilj je pružanje referentnih online usluga u narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj te je bila članica uredništva „Informativne srijede“ u razdoblju od 2011. do 2015. godine. Članica je Hrvatskog čitateljskog društva i Hrvatskog sociološkog društva.

Njezini stručni i znanstveni interesi u području knjižničarstva odnose se na proučavanje društvene uloge knjižnica s naglaskom na narodno knjižničarstvo, istraživačku djelatnost u području knjižnične znanosti te razvijanje novih usluga za korisnike na temelju znanstvenih i drugih relevantnih spoznaja. Također, razvijanje interkulture knjižnične djelatnosti te inkluzivnih usluga, kao i utjecaj tehnologije na poslovanje suvremenih knjižničnih sustava, područje su njezinog uskog znanstvenog i stručnog interesa.

Popis radova i aktivnih sudjelovanja na kongresima:

1. Putnik, Marina; Aparac, Tatjana. Information technology as the framework for scientific progress. // Learning Society, Learning Organisation, Lifelong Learning: Proceedings of the 7th International Bobcatsss Symposium, 25-27 January, 1999. Darmstadt; Stuttgart : Fachhochschule Darmstadt; Fachhochschule Stuttgart, 1999. Str. 338-345.
2. Putnik, Marina; Malbašić, Ana – Marija. On-line generacija u knjižnici? // Novi mediji u dječjim knjižnicama : zbornik radova / urednica Dunja Holcer, Sisak : Narodna knjižnica i čitaonica Sisak, 2008.

Izlaganja:

1. Putnik, Marina; Malbašić, Ana – Marija On-line generacija u knjižnici? (Pozvano predavanje. Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak, Sisak, 13. i 14. prosinca 2007.)
2. Putnik, Marina; Berak, Sandra. Narodne knjižnice - čuvari identiteta zagrebačkih kvartova: primjeri Knjižnice Kustošija i Knjižnice Podsused. (Izlaganje. Knjižnice grada Zagreba, Zagreb, 16. svibnja 2012.)

Izlaganja na posteru:

1. Putnik, Marina. Djeca i mladi: dječja knjižnica kao čimbenik osmišljavanja slobodnog vremena djece i mladih, 32. skupština Hrvatskoga knjižničarskog društva, Lovran, 2000.
2. Putnik, Marina; Malbašić, Ana-Marija. Journey via Web toward Printed Books : Digital Library as a Useful Web Guide for Promoting Library Services for Young People and Encouraging them to Read, Dubrovnik, LIDA, 2007.
3. Putnik, Marina; Malbašić, Ana-Marija. Education of Librarians for New Services in Digital Environment: P.S. Please, Send Me the Answer, Dubrovnik, LIDA, 2008.

4. Putnik, Marina; Berak, Sandra. Tko je Alma? : ponašanje mladih na Facebooku : edukacijska uloga knjižničnih usluga za veću sigurnost, 38. skupština Hrvatskoga knjižničarskog društva, Osijek, 2012.

Projekt:

1. Voditeljica projekta uređenja i prilagođavanja knjižničnog prostora Knjižnice Vladimira Nazora u Gajnicama 15 potrebama osmišljavanja slobodnog vremena djece i mladih, a pod nazivom „Dječja knjižnica kao čimbenik osmišljavanja slobodnog vremena djece i mladih“, 2000.-2001.
2. Sudjelovala kao informatorica od 2004. do 2013. u realizaciji projekta „Pitajte knjižničare“.

ZAHVALE

Posebno se zahvaljujem uz najveće HVALA mojim dragim i dobrim ljudima na podršci, čitanju, znanju, kritici i brizi. Hvala Vam jer ste me učili, hranili, slušali, dijelili sa mnom moja raspoloženja i brinuli za mene te prije svega jer ste me trpjeli sve ovo vrijeme. Bez Vas ovaj rad ne bi imao istu vrijednost. Stoga se prije svega zahvaljujem dr.sc. Borisu Badurini, mom dragom, dobrom i vrijednom mentoru koji je podijelio sa mnom svoje znanje, vrijeme i bezrezervnu podršku kad god je to trebalo. Uvijek ću biti zahvalna mojoj dragoj dr.sc. Tatjani Aparac Jelušić, divnoj ženi i profesorici koja je 'kriva' za sve moje ambicije u knjižničarstvu. Bez Vas tih ambicija ne bi ni bilo!

Zahvaljujem se dr.sc. Predragu Putniku, najstrožem kritičaru i učitelju, iako mlađem bratu od kojeg sam naučila da je znanost prije svega red, rad i disciplina. Hvala dr.sc. Aleksandru Štulhoferu, mom dobrom i dragom prijatelju, kolegi i mentoru koji baš nikad ne odustaje od dijeljenja podrške, znanja te svih dobrih stvari i pri tome nikad ne štedi. Bez tebe mojih znanstvenih ambicija bilo bi u znatno manjoj mjeri!

Hvala prof. Sandri Berak & Miljenki Molvarec mojim dragim dobrim prijateljicama i kolegicama koje su me trpjele sve ovo vrijeme i dijelile sve dobre i one manje dobre trenutke ovog rada sa mnom. Zahvaljujem se mojim dobrim i vrijednim kolegama Luki Blažekoviću, Lani Molvarec, Sunčici Ostoić i Sandi Peša, jer bez Vas i Vaše podrške sve ovo ne bi bilo izvedivo. I na kraju hvala mojim roditeljima, jer s njima je sve i počelo kad su odlučili imati djecu i sve uložiti u njihovo obrazovanje!

Također zahvaljujem se komentorici dr.sc. Jadranki Čačić-Kumpes na stručnoj pomoći i na sugestijama. Hvala dragim kolegicama dr.sc. Dijani Sabolović-Krajina, Romani Horvat, Franciki Stehna, Neli Načinović, Liani Diković, Svjetlani Ciglar, Vesni Čabrić te dr.sc. Jasni Kovačević. Hvala mojoj drugoj obitelji, dragim Molvarecima na tehničkoj i svakoj drugoj podršci kad god mi je to trebalo. Neizmjereno se zahvaljujem cijelom mom kolektivu Knjižnice Kustošija te svima koji su na bilo koji način pomogli u izradi ovoga rada.